bolesław prus

«Cunoscut, iubit și citit cu plăcere, Prus a dobîndit gloria abia după mulți ani de la moarte. A fost unul dintre cei mai mari umoriști, dar această categorie de scriitori nu s-a bucurat niciodată de prea mare succes în Polonia (...) La începutul carierei literare, și-a semnat foiletoanele distractive cu pseudonimul Prus, neștiind că acesta îl va impune în memoria posterității».

J. KRZYZANOWSKI

ISBN 973-21-0258-6

168 lei +
2 lei T.L.
170 lei TOTAL

editura minerva

1371

bolesław prus

bolesław prus

avanpostul

Ilustrația copertei de *Anton Slavnicu*

De același autor în „Biblioteca pentru toți“
(seria nouă) :

Păpușa, roman, 3 vol., traducere de Radu Tudoran și Telemac Dan, prefață și tabel cronologic de Stan Velea, 1963, nr. 183—185 ;

Anielka, nuvele (din cuprins : *Anielka ; Umbre ; Michalko ; Antek ; În luptă cu viața*), traducere și prefață de Stan Velea, 1973, nr. 733.

bolesław prus

avanpostul

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ,
TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE DE
STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1992
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Bolesław Prus, *Wybór pism*, vol. IV,
Anielka-Placówka, Warszawa, 1955,
Państwowy Instytut Wydawniczy.

ISBN 973-21-0258-6

PREFAȚĂ

După apariția în volum a romanului *Avanpostul (Placówka)*, în 1886, un recenzent perspicace îl numea pe autor un Homer al luptei pentru pămînt. E drept, la început își exprima unele rezerve de bun-simț cu privire la verosimilitatea unui erou prestigios în cămașă de tort, suman imos și cu părul și cizmele năclăite de untură, care să suporte nesiluit imediata vecinătate a unor personaje ilustre din creația universală, antică și medievală, precum Ahile, Hector, Agamemnon, Ulise și Enea ori Gotfried de Bouillon, Cidul și Roland. În cele din urmă, însă, cucerit de capodopera rurală a lui B. Prus, renunța la constrîngerile poeticii elitarist-discriminatoare a speciei și conchidea entuziast, nu fără anume îndreptățire, că romanul reprezintă un adevărat giuvaer al literaturii polone placate pe realitățile satului, o „epopee țărănească", a cărei valoare o definea astfel: „aur de calitate superioară, lucrătură foarte frumoasă", întreaga recenzie constituind în fapt o pledoarie în favoarea acestei susțineri [1]. În acest fel, *Avanpostul* era plasat implicit pe aceeași treaptă cu *Pan Tadeusz*, neasemuitul cîntec de lebădă al romanticului A. Mickiewicz (1798—1855). Exigența formulată cîndva de poeta Maria Konopnicka (1842—1910) în prospectul periodicului de orientare

[1] J. Kotarbiński, *Romane rurale. II, Bolesław Prus, „Avanpostul" (Powieści wiejskie. Bolesław Prus, „Placówka"), Głos,* 1886, nr. 2—5.

poporanistă *Głos*, potrivit căreia poezia polonă nu poate fi socotită reprezentativ națională atîta vreme cît alături de epopeea șleahtei nu există și una pe aceeași măsură a țărănimii, era acum îndeplinită ; cu toate că autorul dilogiei *Păpușa (Lalka)* nu-și concepuse opera în versuri, întemeindu-se estetic pe principiile prozei realiste.

Oricît de obiectivă în argumentele esențiale, opinia lui J. Kotarbiński își păstrează acea relativitate specifică exegezei critice, care invită stăruitor la reflecții rodnice. Asemenea oricărei aprecieri de valoare, se reazemă și ea pe o considerabilă doză de subiectivitate, impresia artistică alcătuindu-se în straturi și din elemente ce depășesc intelectul emițătorului. Autonomia gustului, deși declarată ritos, este totuși aparentă, poate fi deci și trebuie discutată aprofundat, întrucît nu puține constituente de importanță maximală sînt mijlocite precumpănitor de factori exteriori personalității care le exprimă. Contextul spiritual al epocii are o contribuție modelatoare complex intertextualizantă care acoperă întregul proces al interpretării textului artistic. Sînt firește *loci comunes*, dar și invarianți fundamentali ai oricărui demers de istorie literară, care, urmăriți în interferența lor creatoare, explică în cadrul relației general-particular diversitatea nelimitată și totodată relativitatea părerilor răspîndite la un moment dat sau, cu atît mai mult, în perspectiva timpului.

Într-adevăr, *Avanpostul* a fost întîmpinat de critica de specialitate destul de diferențiat. Asemenea lui J. Kotarbiński, care sublinia caracterul epopeic, izbutirile tipologice și reliefurile sociale în ansamblul unui realism cu tendință, neștirbit însă de exagerări schematice, procedează și J. Gadomski. Scoțînd în evidență imaginea monografică și originală a sufletului țărănesc, logica arhitecturii și a ordonării materiei, acesta opina că romanul este cea mai bună dintre prozele scrise de Prus pînă atunci [1]. Laude neprecupețite formula și I. Franko, remarcînd și el compoziția unitară și expresivitatea caracterologică a Ślimakowei,

[1] J. Gadomski, *Aleksander Głowacki (Bolesław Prus)*, *Kłosy*, 1886, nr. 1 113—1 115.

una dintre cele mai reușite femei din literatura polonă [1]. Cu toate că cele două ediții ale cărții, amîndouă publicate în 1886, demonstrează un succes deosebit în rîndul cititorilor, pînă la un punct, indirect, și valoarea ei, unii comentatori s-au arătat mai circumspecți în aprecieri. T. Jeske-Choiński, de exemplu, deși îl considera pe romancier un mare realist, îi reproșa cruditățile de construcție a narațiunii [2] ; acesta era un laitmotiv care însoțise mai toate prozele anterioare. În această tonalitate de mijloc se menținea și K. M. Górski, care socotea romanul bun, dar atrăgea atenția asupra cîtorva neajunsuri : lipsa de originalitate a episodului Stasiek, înfățișat mai înainte de H. Sienkiewicz (1846—1916) în nuvela *Janko muzicantul*, sau „erudiția" lui Maciek Owczarz în comentarea măștilor de carnaval [3]. N-au lipsit, era de așteptat, nici atitudinile de respingere. Rămînînd în anonimat, un critic de profesie afirma că Prus a abordat de bună seamă o problemă esențială în lumea satului : legătura cu pămîntul, dar a vrut s-o demonstreze în cîmpul artei cu ajutorul unui țăran prost și nătîng, ca Ślimak, umorul exacerbat conducîndu-l mai degrabă spre o caricatură a realității [4]. În sfîrșit, la cincizeci de ani de la apariție, în 1935, K. Czachowski accentua asupra perenității operei, constatînd interesul pe care-l prezenta și la acea dată, dar, acordînd o importanță hotărîtoare publicării ei în *Wędrowiec*, periodic pe atunci cu înclinații manifeste spre

[1] I. Franko, *Țăranul polonez în lumina poeziei polone (Chłop polski w świetle poezji polskiej)*, *Ruch*, 1887, nr. 9—13.

[2] T. Jeske-Choiński, *Tipuri și idealuri în beletristica pozitivistă din Polonia (Typy i ideały pozytywnej beletrystyki polskiej)*, *Niwa*, 1887, nr. 297.

[3] K. M. Górski, *Din literatura romanescă. Bolesław Prus (A. Głowacki). „Avanpostul" (Z literatury powieściowej. Bolesław Prus (A. Głowacki). „Placówka"*, (*Przegląd Polski*, 1887, t. 86, p. 370—374.

[4] Chłop, *În apărarea lui Ślimak din „Avanpostul" (W obronie Ślimaka z „Placówski")*, Glos, 1887, nr. 37. Mai recent, s-a afirmat, pe bună dreptate, că tocmai acestor însușiri tipologice, lenea și prostia, li se datorește victoria lui asupra coloniștilor (J. Szcześniak, *Funcția titlului romanului „Avanpostul"* de B. Prus, în vol. *Studii de literatură polonă și străină*, îngrijit de L. Ludorowski, Lublin, 1988, p. 374—376).

„realismul-adevăr" încerca să-i așeze geneza sub semnul esteticii naturaliste, aducînd în sprijin amănunte cu totul nesemnificative ; tentativa este evident forțată și deloc convingătoare [1].

Toate aceste intervenții critice, cele mai sugestive din mai multele de acest fel, trimit în chip real spre substanța ideatică și palierele ei de formalizare, spre calitățile și neîmplinirile realizării artistice. Relativitatea lor, subliniem, a fost dovedită fără putință de tăgadă în curgerea vremii. Deoarece pînă în 1886 posibilitățile referențiale erau destul de restrînse în Polonia, ca și în alte literaturi, este lesne de înțeles înflăcărarea acelor interpreți care au văzut în *Avanpostul* un eveniment literar unic în felul lui. În curînd însă, spre cumpăna secolelor XIX și XX, interesul scriitorilor pentru ambianța rurală avea să înregistreze intensități de vîrf mai ales în țările cu o economie pronunțat agrară din centrul și răsăritul Europei, în care simpatia populistă pentru țărănime crește într-un adevărat cult cu implicații profund și multilateral existențiale, promovat de ideologia poporanistă. În aceste împrejurări, favorizante, își va elabora Wl. St. Reymont (1867—1925) tetralogia *Țăranii* (1904—1909) care va fixa altitudinea maximă într-un proces în genere ascendent, în desfășurarea căruia nume celebre ca Balzac, Zola, L. N. Tolstoi, K. Hamsun, Th. Hardy, B. Ibañez, Grazia Delleda și multe altele reprezintă tot atîtea momente notabile. Încununată cu premiul Nobel în 1924, creația reymontiană, întrecînd tot ce se scrisese înainte și mult timp după aceea despre viața la țară, statornicea un prestant unghi de apreciere sensibil schimbat. Considerat în acest spațiu lărgit, comparat adică fie și superficial cu capodopera consfințită a genului, *Avanpostul* își recapătă proporțiile reale ale unei opere de valoare neîndoielnică, desigur, dar care, departe de a egala în vreun fel orizonturile monografice și adîncimea epopeii campestre, se înscrie pe unul din locurile fruntașe printre cărțile care i-au anunțat și pregătit apariția.

Pe de altă parte, judecarea analitică a romanului se cuvine întreprinsă în strînsă legătură cu celelalte proze, în perimetrele

[1] K. Czachowski, *Cincizeci de ani de la apariția „Avanpostului" (Piećdziesięciolecie „Placówki"), Prosto z Mastu*, 1935, nr. 11.

cuprinzătoare ale fizionomiei artistice, și totodată pe fundalul realismului critic influențat de filozofia pozitivistă, din care a crescut. Prin urmare, un succint itinerar prin întreaga operă, care să răspundă la întrebări precum ce a scris și ce reprezintă Prus în ansamblul literaturii polone, cu eventuale aluzii ierarhizante și în aria europeană, este vădit necesar.

Dominată numai aparent de modelul balzacian, anterior, literatura realismului critic a avut pretutindeni reprezentanți iluștri, a căror creație poate fi așezată cu depline întemeieri valorice alături de *Comedia umană*. Capodopere unanim recunoscute, purtînd caracterele diverselor etnii naționale, punctează distinct cu reliefuri policrome aria patrimoniului universal. În spațiul polonez, înaintea lui Henryk Sienkiewicz sau a Elizei Orzeszkowa (1841—1910), pe direcția realismului tradițional, se plasează Bolesław Prus, unul dintre marii clasici ai lumii cunoscut cititorului român prin două romane — *Păpușa* [1] și *Faraonul* [2], și printr-o culegere de nuvele, *Anielka* [3].

Autor de schițe, povestiri, nuvele și romane crescute pe solul fertil al unei neobosite activități publicistice, Prus abordează cu temeritate în scrierile sale diferendele spinoase ale timpului său : sociale și naționale, în lumina preceptelor pozitiviste. Chiar dacă pe alocuri se întrevăd unele neîmpliniri, construcția ideologico-estetică se reazimă pe o concepție destul de bine închegată, care exprimă în ansamblu vederile materialiste ale burgheziei în urcuș. Angajată conflictual în cursa spre vîrful piramidei sociale, starea a treia, după reprimarea răscoalei de eliberare din 1863, postula renunțarea la lupta armată pentru eliberarea națională, ideal atît de scump romanticilor, și investirea eforturilor pe calea propășirii economice, a industriei autohtone, finalitate realizabilă cu participarea întregului popor. Asemenea suporturi teoretice, care

[1] Bolesław Prus, *Păpușa*, Traducere de Telemac Dan și Radu Tudoran, prefață de I. C. Chițimia, București, 1954 ; tălmăcirea a fost reeditată în 1963 (cu o prefață de Stan Velea) și în 1971.

[2] Bolesław Prus, *Faraonul*. Traducere de Telemac Dan și Vasile Teodorescu, București, 1961 ; reeditată în 1967.

[3] Bolesław Prus, *Anielka*. Nuvele. Traducere și prefață de Stan Velea, Editura Minerva (B.P.T.) București, 1973.

fixează conceptual perspectiva solidarității sociale în rezolvarea contradicțiilor dintre straturi, vor căpăta expresie artistică îndeosebi în romanul *Păpușa* — o adevărată frescă a Varșoviei de la îngemănarea secolelor XIX și XX. Îndemnurile scriitorului vizează, aici, în primul rînd aristocrația funciară care trebuie să se apropie de clasa în progres și să-i stimuleze energiile creatoare cu ajutorul culturii acumulate de veacuri. Altminteri, închistați în prejudecăți de castă exclusivistă, marii magnați funciari vor sucomba inutil „zvîrliți din șa" de vălmășagul istoriei. Acest adevăr este demonstrat de prozator printr-o bogată galerie tipologică, antrenată într-o narațiune solid articulată, înfățișată cu realismul viguros al unui Dickens și pigmentată cu un umor de natură twaineană. Realismul viziunii citadine, conținînd evidente implicații critice la adresa parazitismului aristocrației, subliniază prin contrast activismul salutar, în condițiile subjugării naționale, al clasei de mijloc, reprezentate prin evoluția eroului de prim-plan — Wokulski. Însușirile caracterologice ale personajului, inițiativele obștești și pînă și zbuciumul lui sentimental se consumă în folosul tuturor, învederînd intenția scriitorului de a-l impune în sfera exemplarității.

Energii inestimabile existau, de asemenea, în zonele rurale, a căror activizare socială a fost întreprinsă de pozitiviștii varșovieni printr-o vastă campanie de răspîndire a științei de carte. Ideea că lărgirea orizontului de cultură va conduce la redresarea materială era vehiculată stăruitor în epocă și Prus o transferă ca motiv artistic în mai toate romanele și în destule nuvele. Ajutorarea truditorilor cîmpului de către proprietarii funciari (*Avanpostul*), sprijinul reciproc și instruirea prin diferite instituții culturale erau menite să transforme țărănimea poloneză, dintr-o masă inertă și dispersată, într-un pivot omogen și puternic, capabil să reziste aluviunilor străine și să păstreze valorile materiale și spirituale ale poporului aflat sub apăsarea cotropitorilor. Semnificative iradieri ale conlucrării la scara întregii națiuni, nu lipsite de reverberații patriotice, răzbat și în reconstituirea Egiptului antic din *Faraonul (Faraon)*, roman istoric cu puternice rezonanțe contemporane scriitorului și cu vădite ascuțișuri polemice vizavi de trilogia lui Sienkiewicz.

Antrenarea tuturor păturilor sociale în iureșul construcției naționale presupunea, firește, un sistem educațional corespunzător noilor imperative, altfel spus, renunțarea la exclusivismul nobiliar desuet, care închircea capacitatea de acțiune și impulsurile creatoare în restrictive și păgubitoare convenții de clasă. Satirizarea suculentă a inoperantelor pretenții instructive din Polonia sfîrșitului de veac, abia schițată în *Păpușa* și reluată într-un cadru epic lărgit în romanul pamflet *Emancipatele (Emancypatki)*, pornește astfel de la realități pe care autorul le condamnă fără echivoc în tonuri vehemente.

Înrîurit de ideile pozitiviste, Prus și-a păstrat neștirbită libertatea de gîndire în marile creații literare. „La urma urmei, cărei partide trebuia să mă alătur? Aceleia care se gîndea numai la nobilime, celei care slujea numai intelectualitatea sau celei care credea în infailibitatea papei și sprijinea pretențiile lui don Carlos? Nu m-am alăturat nici uneia și m-am războit cu fiecare în așa fel, încît orice om de bună credință, indiferent de convingerile lui, poate să-mi întindă mîna", va medita retrospectiv. Limitele curentului vor fi depășite, prin urmare, în sensul complexității vieții, cu neputință de înrămat în tipare stingheritoare, autorul avansînd într-un fragment de roman, *Transformări (Przemiany)*, spre concluzii de-a dreptul revoluționare. Acest umanism atotcuprinzător, propriu creatorilor autentici, înlesnește hotărîtor aplecarea niciodată dezmințită spre lumea celor umili. Durerea sclavului din *Faraonul*, apăsat de vitregia destinului, este prea adîncă, nemărginită, pentru a fi doar rezultatul măiestriei artizanale. Tragismul suferinței este surprins în pagini memorabile; chiar și atunci cînd semnificațiile narațiunii contrazic flagrant idilismul pozitivist, cum se întîmplă în nuvela *Valul care se întoarce (Powrajaca fala)*.

Universul periferiei sociale, al durerilor omenești, întregește astfel expresiv imaginea societății polone de la răspîntia veacurilor, îndreptățind titlul de „cel mai iscusit pictor" al epocii sale și recunoașterea posterității. Neîndoielnic, un loc aparte în acest

vast tablou social îl ocupă făpturile neajutorate, nedreptățite și asuprite de soartă sau de oameni. În primele două romane de mai scurt suflu epic, *Anielka* și *Avanpostul*, precum și în multe din nuvelele ce aparțin vîrstei de început a activității sale literare, observația lucidă a marelui clasic polon se va îndrepta asupra realităților sătești, pe care le va descrie, cum e și firesc, cu penelul pozitivistului. Alături de alți scriitori ai timpului, Prus va înregistra realist schimbările survenite în mediul rural în urma „binefacerilor“ săvîrșite de țarism prin împroprietărirea din 1864. Desființarea servituților feudale și împroprietărirea înfăptuită de guvernul țarist de teama răscoalelor țărănești înlătură ultimele piedici din calea instaurării treptate a economiei de piață în agricultură. Asistăm astfel, după 1870, la o destrămare tot mai accentuată a proprietății feudale. Aristocrația funciară, neputînd face față noilor condiții de întreținere a pămîntului, se ruinează repede, își vinde moșiile și așa pline de ipoteci și pleacă la oraș, unde continuă viața orgiacă, acomodîndu-se cu greu imperativelor programatice ale burgheziei. Împroprietărirea nu satisface însă nici pe departe nevoile țărănimii satelor. Fuseseră împroprietăriți abia o sută de mii de țărani și mai mult de jumătate din suprafața arabilă a țării se afla încă în posesia latifundiarilor, astfel că o mare parte din țăranii eliberați care nu pleacă să-și găsească de lucru în întreprinderile industriale trăiesc de azi pe mîine, constituind o pradă ieftină pentru cei îmbogățiți prin cumpărarea pămînturilor boierești. Este, așadar, un moment de cotitură în viața satului polonez, cînd se operează diferențieri caracterologice și sociale tot mai vizibile în mediul țărănesc.

Bolesław Prus surprinde acut acest proces, reliefînd promiscuitatea socială în care sînt siliți să-și ducă viața cei fără avere. Mama lui Antek, din nuvela cu același titlu, muncește pînă la epuizare, dar abia are cu ce înșela foamea copiilor, ajungînd în cele din urmă să-și alunge feciorul iubit la oraș, ca să nu moară cu toții de foame. Este o situație care amintește de moartea prin inaniție a celor doi tineri țărani care se iubesc din *Schiță din anii de foamete*, de Eliza Orzeszkowa, ori de poezia

Mariei Konopnicka, *Jaś n-a mai așteptat*, unde copilul bolnav sucombă și din pricina lipsei unor alimente hrănitoare. Owczarz, argatul lui Ślimak din *Avanpostul*, deși are un picior sucit, trudește de dimineață pînă seara pe ogorul stăpînului, duce tot greul gospodăriei, dar abia are cu ce se îmbrăca și doarme în grajd cu vitele. Zilerul Michałko, plecat la oraș, are în fond aceeași viață tristă. Gonit din loc în loc este la discreția tuturor, întocmai ca zilerul liber dintr-o poezie tot astfel intitulată de Maria Konopnicka. Greutățile, adesea supraomenești, cărora trebuie să le facă față pentru a putea trăi, îi determină să-și părăsească satul natal și să se angajeze aiurea ca lucrători. Este o hotărîre profund tragică, dacă ne gîndim la legătura, patologică aproape, a țăranului de locurile unde s-a născut. Unii pleacă la oraș, ca Michałko, alții în Prusia, ca țăranul din povestirea *Din amintirile unui ciclist (Z wspomnień cyklisty)*, iar alții, disperați, își iau lumea în cap și emigrează în America (*După pîine* de H. Sienkiewicz, și *Pan Balcer în Brazilia*, de M. Konopnicka). Literatura vremii abundă în episoade de acest gen. Și mama lui Antek, și Michałko sînt considerați liberi *de jure*, în fapt însă sînt niște sclavi a căror viață de cîine este asemănătoare cu cea a țăranului rob din romanul *Faraonul*, care își blestemă zilele cînd soldații îi astupă canalul la care ostenise zece ani.

Cu toată viața abrutizantă pe care o trăiesc, obijduiții satului păstrează valori umane pe care Prus se străduiește cu deplin succes să le reliefeze în prim plan. Au o sensibilitate dezvoltată, care îi face capabili să vibreze puternic la impulsurile afective. Gajda, țăranul care locuiește lîngă curtea moșierului din *Anielka*, este adînc impresionat de rugămintea fetei de boier de a nu-și mai bate fetița nevinovată și, într-un elan de bunătate generoasă, promite că n-o va mai pedepsi niciodată, iar Michałko resimte dureros purtarea sălbatică a unei calfe față de fata care îl iubea. Sînt milostivi, luînd parte la nefericirile altora, și capabili de sentimente statornice. Lui Gajda îi pare rău de soarta copiilor boierului ruinat și risipitor, pe care îl urăște din tot sufletul pentru nedreptățile îndurate; Owczarz se înduioșează de

orfana lăsată în casa lui Ślimak de mama-i nebună, o ia şi o îngrijeşte ca pe propriu-i copil, iar Michałko e gata să-i dea fetei tot ce are, ca să-i aline durerea. Impasul lor material provine dintr-o inechitate socială, adîncită de evoluarea proprietăţii particulare pe făgaşele capitalului. Sînt vrednici, ca Owczarz şi Magda, slugile lui Ślimak, sînt înţelepţi ; Ślimakowa este un caz pe drept cuvînt concludent. Deşteptăciunea naturală cu înclinaţii practice, care îi ajută să înţeleagă, mai adînc decît s-ar părea, pricinile pentru care sînt siliţi, de pildă, să plece în Prusia după muncă, şi posibilităţile imaginative bogate îl fac pe autor să exclame entuziast : „Iată adevăratul reprezentant al poporului nostru : sărman, umil, înţelept şi atît de plin de o poezie stranie" *(Din amintirile unui ciclist)*. Mulţi dintre ei vădesc de la o vîrstă timpurie capacităţi deosebite în diferite domenii de activitate. Antek uimeşte împrejurimile cu jucăriile lui sculptate în lemn şi visează să meşteşugească mori de vînt, Felek, băiatul crîşmăriţei dintr-un orăşel de lîngă Varşovia, are o adevărată pasiune pentru invenţii mecanice *(Din amintirile unui ciclist)*, Stasiek din *Avanpostul* cade într-o adevărată transă la auzul muzicii, iar Walek se arată destoinic în toate *[Uniţi (Pojednani)]*. Pledoaria convingătoare a lui Prus — aducîndu-ne în minte nuvela *Janko muzicantul* de H. Sienkiewicz — este îndreptată împotriva irosirii acestor talente într-o epocă ce se dezvoltă sub primatul ştiinţelor pozitive. Căci cei mai mulţi se uzează cu încetul, fără perspectivă, şi dispar menoric, nu o dată ca victime ale propriilor înclinaţii, neavînd putinţa să-şi dezvolte aptitudinile prin învăţătură. Rostul acestor „însămnaţi" — sugerează autorul în subtext — este pe băncile şcolilor şi facultăţilor tehnice, unde să se pregătească temeinic pentru a deveni utili societăţii.

În lumea aceasta, cernită de grijile sărăciei, înfloresc virtuţi etice. Oamenii şi-au păstrat curăţenia sufletească neîntinată de strălucirea înşelătoare a banului. Sentimentele lor nu sînt atinse de stigmatul viciului. Michałko îşi apropie sufletul de fata nedreptăţită fără gînduri perverse. Tot aşa face Antek, îndreptîndu-şi dorurile candide ale primei iubiri către tînăra soţie a primarului hîrbuit, ademenit fiind de aceasta, iar Owczarz adoptă orfana fără să se gîndească la vreun folos ulterior. Sînt cinstiţi şi generoşi ; nici Owczarz şi nici Magda, deşi au în seama lor întreaga gospodărie a lui Ślimak, nu fură niciodată nimic, mulţumindu-se, modeşti, cu ce le dau stăpînii. În comportarea lor e prezentă totdeauna o anume sfiiciune, care duce la umilinţă faţă de cei din jur. E şi aceasta o urmare psihologică determinată de conştiinţa neputinţei lor materiale, o schilodire pe care Prus o remarcă deliberat. Oamenii aceştia, care par primitivi ochiului superficial, dovedesc în clipe dramatice un eroism înălţător, aruncîndu-se fără să stea pe gînduri în mijlocul primejdiei, pentru a salva semeni de-ai lor. Şi fapte de acestea întîlnim la tot pasul în creaţiile pomenite. Gajda salvează din conacul incendiat pe soţia şi copiii nobilului, o fetiţă de numai cincisprezece ani scoate un copil dintr-o casă în flăcări *[În vacanţă (Na wakacjach)]*, Michałko riscă să fie strivit sub dărîmăturile unei clădiri, purtînd afară un lucrător, al cărui picior fusese prins sub o grindă etc. Eroismul acestor fapte este cu atît mai impresionant, cu cît este spontan, fiind considerat de către protagonişti ca un lucru cu totul obişnuit.

Pentru ca o aristocrată de felul Justynei Orzelska din romanul *Pe Niemen* de E. Orzeszkowa să îndrăgească viaţa pastorală, autoarea a trebuit să prezinte ambianţa sătească printr-o optică întrucîtva sărbătorească. Nu tot aşa procedează Prus, care nu-şi idilizează ţăranii, zugrăvindu-i la modul cît mai obiectiv cu putinţă. Printre tipurile care populează lumea rurală din nuvelele şi romanele sale vom găsi şi lacomi, ca bătrînul Grzyb şi tizul lui din *Anielka* şi *Avanpostul*, şi cruzi, ca cel care biciuieşte nemilos o femeie cu un copil în braţe *(Din amintirile unui ciclist)*, şi nehotărîţi şi greoi, cu tendinţe spre lenevie, ca Ślimak etc. Defectele încuibate în mediul ţărănesc sînt relevate realist de prozatorul îndrăgostit de adevăr. Ślimak, tîrguind o vacă, se îmbată şi doarme în gunoi, iar Owczarz, cum îşi primeşte simbria, bea pînă rămîne fără o leţcaie. Tabloul consfătuirii ţăranilor din crîşma lui Szmul este ilustrativ în această direcţie *(Anielka)*. Mizeria şi totala lipsă de cultură îi fac superstiţioşi şi fatalişti,

devenind astfel o pradă lesnicioasă pentru doftoroaiele satului. Mama lui Antek aprinde focul la cuptorul în care își închisese fata, la îndemnul babei, ca s-o lecuiască de boală. Toate acestea se întorc, desigur, împotriva lor. Lui Ślimak i se îneacă un copil într-o groapă pe care tot amînase s-o astupe, iar cernoziomul de pe pămîntul aflat pe un deal se scurge cu apa ploilor în lunca boierului, pentru că nu-l îngrădise la vreme. Owczarz, adormit cu narcotice strecurate în băutură, nu simte cînd hoții fură caii stăpînului, ceea ce are ca urmare izgonirea lui și a orfanei în toiul iernii.

Reliefînd calitățile morale și umane care sălășluiesc latent în lumea satelor și dezvăluind racilele împotriva cărora trebuie să se lupte prin îmbunătățirea condițiilor de trai și prin culturalizare, Prus demonstrează, la modul pozitivist, că țărănimea este capabilă să-și îndeplinească sarcina istorică în dezvoltarea economică a țării. Poate să facă aceasta, deoarece în fața primejdiei se prezintă, în vederile timpului, unitară. Talentul îl obligă pe Prus să distingă diferențierea socială a țărănimii, dar nu apasă asupra ei *(Avanpostul)*. Conflictele dintre proletarii agrari și bogătașii la care slujesc, dintre cei cu pămînt puțin și cei înstăriți sînt schițate doar întîmplător, spontan și, în cele din urmă, aplanate în fața pericolului „comun". Atașamentul față de țarina moștenită constituie pîrghia de căpetenie pe care se reazemă rezistența lor față de expansiunea coloniștilor nemți. Aceasta este, de fapt, ideea fundamentală care dă naștere înfruntării dramatice în *Avanpostul*, polarizînd toate ramificațiile acțiunii. Așezată în centrul intrigii, gospodăria lui Ślimak constituie un adevărat avanpost care se împotrivește cu succes puhoiului acaparant al veneticilor ce lasă în urmă sărăcie și moarte. Deși simbolizează elementul agresiv și indezirabil care asalta autarhia satului polonez, primejduindu-i existența, nemții nu întrunesc trăsături exclusiv negative. Nici nu sînt individualizați prea stăruitor, prozatorul evidențiind în primul rînd forța lor colectivă [1]. De altfel, în multe articole publicistice atrăgea atenția asupra însușirilor de caracter și asupra culturii avansate a poporului german, de la care polonezii au multe de învățat. Nu sînt însă puține nici cronicile în care condamna tendința de germanizare a populației din ținuturile poloneze ocupate de prusieni. La fel, îndemnîndu-și conaționalii să învețe din acuratețea și perseverența cu care muncesc, afirma necesitatea de a se lupta cu aceleași arme împotriva nemților care își făceau loc tot mai mult în agricultură, industrie și comerț. Membrii familiei lui Ślimak, în schimb, sînt foarte bine conturați în limita tipurilor pe care le reprezintă. Realismul viguros al Jagnei Ślimak, îndeosebi, pe care autorul o investește cu virtuțile capitale proprii psihologiei țărănești, este de-a dreptul magistral. Destoinică, lucidă, inteligentă, șireată la nevoie și împlîntată organic în universul ei limitat : pămîntul și gospodăria, ea întruchipează acea forță elementară indestructibilă, natura nesofisticată, de care încercările coloniștilor se izbesc ca de o stîncă, irosindu-se. Același diferend, social și național, se plasează într-unul din planurile principale și în *Faraonul*, roman istoric cu rezonanțe contemporane, unde nemții apar reprezentați în ipostaza fenicienilor hrăpăreți care tind să subjuge economia Egiptului din vremea faraonilor Ramses al XII-lea și al XIII-lea. În *Faraonul* romancierul reliefează pregnant conflictul dintre popor, deci și țărănime, și reprezentanții sacerdoțiului : casta marilor preoți, ceea ce, surprinzător pentru un adept al științelor, nu transpare în nici una din celelalte creații. Descris inițial cu anume ironie prin sublinierea contrastului dintre îndatoririle nu numai religioase și deprinderile prea lumești, preotul din *Avanpostul* își îndeplinește în cele din urmă rolul de îndrumător al satului ; preceptele pozitiviste se interferează aici cu cele ludomane (lud = popor).

Și tot legătura cu pămîntul, cimentată de intemperiile sociale de-a lungul timpului, îi ajută pe țărani să se împotrivească boierimii feudale, față de care nutresc o neîncredere profundă, cu rădăcini ancestrale. Fiindcă realitatea sătească este completată de existențele episodice în cadrul ei ale moșierilor, Prus a surprins cu finețe evoluția lor inexorabilă spre destrămare. Pre-

[1] Vezi și J. Szcześniak, *op. cit.*, p. 378—379.

judecățile de castă, morala decrepită, disprețul feudal față de muncă și înclinația spre lux și risipă îi vor face repede să vîndă ce mai pot vinde și să ia drumul orașului. Această schimbare esențială în viața lor declanșează adesea tragedii zguduitoare. Proprietarul Jan din *Anielka*, de exemplu, fuge la Varșovia pentru a-și continua viața de petreceri, lăsîndu-și soția bolnavă și copiii muritori de foame. Tot astfel face și boierul din *Avanpostul*, care, în timpul unui bal mascat, între două dansuri, își vinde pămîntul, fiindcă tînăra-i soție se plictisea îngrozitor la țară. Moșia va ajunge în stăpînirea coloniștilor nemți, marcînd începutul degradării morale și materiale a gospodăriei lui Slimak. Este o demonstrație că rolul social al aristocrației funciare, conservatoare, este acela al unor paraziți de care societatea se descotorosește treptat. Sînt retardatorii unei lumi apuse pentru totdeauna. În prezentarea lor, umorul lui Prus, de atîtea ori jovial, îngăduitor, capătă ascuțișuri premeditat satirice. Goana spăimoasă prin noapte și nămeți a săniilor tixite de chefliii travestiți în personaje cu aură istorică ori zbânțuiala deșanțată de la bal reprezintă în *Avanpostul* secvențe ilustrative. Din păcate, autorul a încredințat comentarea lor, concomitent sau în retrospectivă, unor țărani cu posibilități intelectuale precare, silindu-i astfel să-și depășească păgubitor statutul social și cultural, cunoștințele pe care le manifestă cu aceste prilejuri fisurîndu-le autenticitatea [1].

Verigă importantă, așadar, în contextul acestui univers literar mirific, *Avanpostul*, ca valoare și extindere, deține primul loc printre prozele lui B. Prus care circumscriu într-un fel sau altul tematica țărănească ; în nuvelele consacrate, pînzele narative sînt mai restrînse și mai puțin concludente, iar în alte romane problematica rurală este tratată în registre subiacente. Observațiile referitoare la unele crudități de ordin artizanal s-au subțiat pînă aproape de dispariție în curgerea anilor, datorîndu-se în cea mai mare parte unor tabieturi critice la modă în momentul apariției. Narațiunea închegată și intensitatea trăirilor, veridicitatea întîmplărilor și adîncimea psihologiilor, naturalețea stilului și accentele critic-instructive, într-un cuvînt, semnificațiile umaniste și patriotice ale „istoriei" lui Ślimak în lupta cu năvala coloniștilor transmit iluzia vieții adevărate, finalitate cultivată expres de poeticile realiste, întrunind și astăzi sufragiile cititorilor. Fiindcă *Avanpostul*, singurul roman al lui Prus care abordează în exclusivitate ambianța existențială a satului, conține indiscutabil acel mirabil miez de umanitate care-i asigură perenitatea printre creațiile nepieritoare ale literaturii clasice din Polonia.

[1] Vezi J. Kotarbiński, *loc. cit.* ; K. M. Górski, *loc. cit.*, ș.a.

STAN VELEA

TABEL CRONOLOGIC

1845 20 august. Se naşte într-un orăşel din regiunea Lublin, Hrubieszów, în Polonia, Alexander Głowacki, cunoscut ca scriitor sub numele de Bolesław Prus.

În mişcarea spirituală a timpului, continuă să domine ideologia romanticilor revoluţionari : A. Mickiewicz (1798—1855), J. Słowacki (1809—1894) ş. a. E. Dembowski (1822—1846), gînditor democrat-revoluţionar, publică *Scurt tratat de istorie a literaturii polone*, conceput pe baze materialiste. Continuă măsurile represive iniţiate de ţarism după înăbuşirea insurecţiei din 1830—1831 ; codul penal este înlocuit cu cel ţarist.

1846 Este înfrîntă răscoala ţăranilor din Galiţia, condusă de activişti democraţi-revoluţionari. Moare, luînd parte la răscoală, E. Dembowski.
În trecere prin Varşovia, ţarul ordonă închiderea gimnaziilor poloneze.

1848 Au loc izolat acţiuni revoluţionare, repede înăbuşite.

1851 Se desfiinţează graniţa vamală dintre Polonia şi Rusia.

1853—1856 Războiul Crimeii.

1861 Mişcările ţărăneşti determină înfăptuirea reformei agrare în Rusia ; desfiinţarea iobăgiei şi împroprietărirea ţăranilor.
Ia fiinţă, la Varşovia, Comitetul orăşenesc, transformat ulterior în Comitetul central naţional pentru organizarea unei noi insurecţii.

E. Orzeszkowa publică romanul *Marta*, un îndemn către societate de a pregăti femeia pentru ocupaţii practice.

1874 B. Prus se dedică creaţiei literare.

1877—1878 Războiul ruso-româno-turc.

1880 Apare nuvela *Valul care se întoarce*, în care Prus stăruie realist asupra vieţii şi a frămîntărilor muncitorilor.

Asociaţia iluminării populare lansează lozinca culturalizării poporului, înţelegînd prin popor ţărănimea. De la această dată, mişcarea muncitorească, spontană pînă atunci, începe să se manifeste organizat, atestînd zădărnicia iluziilor pozitiviste.

1882 Ia fiinţă primul grup socialist polonez, condus de studentul Ludwik Waryński.

1882—1883 Prus redactează revista *Noutăţi (Nowiny)*.

1883 *Schiţă de program în condiţiile actualei dezvoltări a societăţii*, pledoarie propozitivistă pentru programul economic al burgheziei.
B. Białobłocki (1861—1885) începe să publice în *Revista săptămînală* şi *Ateneum* articole în care continuă ideile lui Cernîşewski şi Dobroliubov.

1884 Apare primul roman al lui Prus : *Avanpostul*, o demonstraţie artistică a ideii potrivit căreia expansiunea coloniştilor nemţi poate fi stăvilită numai de ataşamentul ţăranului faţă de pămînt.

Se tipăreşte primul volum din trilogia istorică a lui H. Sienkiewicz : *Prin foc şi sabie*.
1862 Conducătorii mişcării de eliberare a Poloniei, J. Dąbrowski, G. Sierakowski, W. Wróblewski ş.a. întreţin legături cu organizaţia ofiţerilor ruşi „Zemlia i volia" şi cu Herţen, care va publica la Londra, în *Kolokol*, cunoscuta *Scrisoare către ofiţerii ruşi*, în care îi îndemna să sprijine insurecţia.

1863 Detaşamentele revoluţionarilor polonezi sînt învinse.

Prus, care participase la lupte, este rănit şi arestat la Lublin.

1864 Se decretează eliberarea şi împroprietărirea ţăranilor polonezi.

1866 B. Prus termină liceul la Lublin şi se înscrie la Facultatea de fizică şi matematică din Varşovia.

Începe să apară la Varşovia *Revista săptămînală (Przegąd Tygodniowy)* editată de tinerii pozitivişti polonezi.

1868 Prus părăseşte facultatea din cauza lipsurilor materiale.

1870 Devin dominante ideile pozitiviste : renaşterea Poloniei prin redresarea economiei, dezvoltarea ştiinţelor, culturalizarea maselor, emanciparea femeii, egalitatea cetăţenească, indiferent de naţionalitate, religie şi sex. Scriitorii mari ai vremii îşi însuşesc ideologia pozitivistă : M. Konopnicka (1842—1910), E. Orzeszkowa (1841—1910), B. Prus, H. Sienkiewicz (1846—1916) ş.a.
1870—1871 Războiul franco-prusian.

1872 Se consacră activităţii publicistice, semnînd cu pseudonimul Bolesław Prus. (Amintim cele cinci volume masive de *Cronici săptămînale*).

1886 Începe să apară la Varşovia revista poporaniştilor polonezi *Vocea (Głos)*.
Potopul de H. Sienkiewicz.
1887 Săptămînalul *Viaţa (Życie)* începe să răspîndească la Varşovia arta nouă.
E. Orzeszkowa susţine, prin romanul *Pe Niemen*, că nobilimea ruinată nu se poate regenera social decît prin apropierea de ţărănime.
1887—1888 Ultimul volum al trilogiei lui H. Sienkiewicz: *Pan Wołodyjowski*.

1887—1889 B. Prus publică în *Curierul zilnic (Kurier Codzienny)* cel mai bun dintre romanele sale, *Păpuşa*, un tablou magistral al mediului orăşenesc polonez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

1888 În romanul ***Kaśka Kariatyda***, G. Zapolska prezintă situaţia femeii ca victimă în societatea burgheză.
1891 Sienkiewicz scrie romanul ***Fără ideal*** în care critică aristocraţia pentru absenţa unor idealuri ferme.

1891—1893 Tot în *Curierul zilnic* apare *Emancipatele*, un pamflet împotriva emancipării prost înţelese a femeilor.

1892 Se înfiinţează Partidul Socialist Polonez.
1894 Romanul ***Familia Połaniecki*** de H. Sienkiewicz; autorul face elogiul energiei burgheze, propunînd salvarea aristocraţiei prin întoarcerea la proprietatea funciară.

1895 Prus întreprinde singura lui călătorie în străinătate, cu ruta: Elveţia, Germania, Franţa.

1895—1896 În *Săptămînalul ilustrat (Tygodnik Ilustrowany)*, Prus publică *Faraonul*, roman istoric, cu rezonanţe contemporane.

1896 ***Quo vadis*** de H. Sienkiewicz; ***Comedianta*** de Wł. Reymont, un protest împotriva filistinismului înăbuşitor al burgheziei.
1897 La Cracovia îşi începe apariţia revista ***Viaţa***; ***Frămîntări*** de Wł. Reymont, o continuare a ***Comediantei***.
1899 ***Pămîntul făgăduinţei*** de Wł. Reymont, frescă poporanistă a urbei industrializate.
St. Przybyszewski (1868—1927) publică la Cracovia în lunarul ***Viaţa*** articolul ***Confiteor***, un manifest al artei pure.
1900 ***Cavalerii teutoni*** de H. Sienkiewicz.
1902—1908 ***Ţăranii*** de Wł. Reymont, epopee a ţărănimii poloneze.

1905—1907 Revoluţia burghezo-democratică din Rusia. A stîrnit ecouri largi în Polonia.

1908 *Copiii*, un pamflet împotriva revoluţiei din 1905—1907, pe care Prus n-a înţeles-o.

1911 Apare în *Săptămînalul ilustrat* începutul romanului *Transformări* care atestă evoluţia concepţiei lui B. Prus într-o direcţie revoluţionară. Romanul rămîne neterminat.

1912 10 mai. Bolesław Prus moare la Varşovia.

ST. V.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Versiunea de faţă a romanului *Avanpostul* reprezintă prima traducere în limba română. Acoperind o zonă însemnată în ansamblul scrierilor lui B. Prus: problemele existenţiale ale colectivităţii rurale, opera completează sugestiv fresca socială şi de moravuri a Poloniei de la cumpăna secolelor XIX şi XX. Finalitatea informaţională şi, precumpănitor, valoarea artistică întemeiază tălmăcirea acestei concentrate monografii a satului polonez din rînduielile trecute. Pornind de la *Opere alese (Wybór pism)*, vol. IV, *Anielka-Avanpostul (Anielka-Placówka)*, Varşovia, 1955, traducereà a fost efectuată într-un stil necomplicat de „preţiozităţi" lexicale, de exagerări într-o direcţie sau alta, de arhaisme, dialectalisme sau neologisme, echilibrul expresiei stilistice fiind menţinut cu ajutorul unei simplităţi cuceritoare mai mult prin valorile de conţinut, decît prin căutări formale. Este, de altfel, una dintre caracteristicile intrinseci, distinctive, ale textului original.

Întrucît în traducerea numelor proprii a fost respectată cu stricteţe grafia polonă, cu toate că citirea lor implică unele dificultăţi pentru lectorul român din cauza abundenţei de consoane sau a unor litere cu valori fonice specifice, iată cîteva indicaţii menite să uşureze receptarea lor ca pronunţie: **ą** = *on* (o nazal); **ę** = **ęn** (e nazal); **c** = **ţ**; **j** = **ĭ** (*i* scurt care nu poate forma singur o silabă); **ł**, **ó** = **u**; *cz, ci, ć* = *ci*; *rz, zi, ź, ż* = *j* (*ji*); *sz, si, ś* = *ş* (*şi*).

ST. V.

AVANPOSTUL

CAPITOLUL I

Izvorul rîului Białka sursură la poalele unui deluşor cît o casă de mare. A săpat în solul calcaros un fel de găvan în care apa forfoteşte ca un roi de albine gata să-şi ia zborul.

Preţ de vreo milă, Białka curge pe cîmpie. Pădurile, satele, copacii de pe cîmp şi crucile de pe drumuri se văd ca-n palmă, micşorîndu-se pe măsură ce depărtarea creşte. Împrejurimile arată ca o masă rotundă, în mijlocul căreia stă un om asemenea unei muşte acoperite ca de un clopot de bolta cerească. Îi este îngăduit să mănînce ce găseşte şi ce rămîne de la alţii, numai să nu se deplaseze prea mult şi să nu zboare prea sus.

Dar după parcurgerea unei mile spre miazăzi, parcă ne aflăm în altă ţară. Malurile joase ale Białkăi se înalţă şi se depărtează unul de altul, şesul neted se acoperă de coline, iar cărăruia aci urcă, aci coboară, apoi iarăşi urcă şi iarăşi coboară din ce în ce mai des şi mai abrupt.

Cîmpia a dispărut, te afli într-o trecătoare şi în locul orizontului larg, la dreapta şi la stînga, înainte şi înapoi, întîlneşti dealuri de înălţimea unor case cu cîteva etaje, cu pante domoale sau priporoase, pleşuve ori acoperite de tufişuri. Din această trecătoare păşeşti în a doua, mai sălbatică şi mai îngustă, apoi în a treia, a patra... a zecea...

Te cuprinde frigul și umezeala ; te cațări pe colină și vezi o rețea uriașă de trecători care se bifurcă în toate părțile.

Încă vreo cîteva sute de metri în josul rîului și peisajul se schimbă iarăși. Dealurile sînt din ce în ce mai scunde și mai izolate, ca niște uriașe mușuroaie de furnici. Strălucirea soarelui de amiază te orbește ; din țara trecătorilor ai ajuns în valea largă a Białkăi.

Dacă întreg pămîntul este o masă pe care Providența a pregătit un ospăț pentru viețuitoare, atunci valea Białkăi este un taler uriaș de formă alungită și cu marginile foarte înalte. Acest taler este alb numai iarna ; în orice alt anotimp arată ca o majolică împodobită cu o mulțime de culori și forme aspre și neregulate, dar frumoase.

Pe fundul talerului, olarul dumnezeiesc a așezat lunca străbătută de la miazănoapte spre miazăzi de rîul Białka, pe al cărei fond ca safirul valurile strălucesc roșietic dimineața și seara, auriu ziua și ca argintul în timpul nopților luminoase.

Închipuind astfel fundul talerului, meșterul între meșteri s-a apucat să modeleze și marginile, avînd grijă ca locurile să nu semene între ele.

Spre apus, priveliștea arată sîlhuie. Lunca ajungea pînă la colinele abrupte acoperite cu pietriș calcaros. Unde și unde cresc tufe de măceș, cîte un mesteacăn pitic sau vreun porumbar bolnav. În multe locuri, pămîntul pare jupuit de piele. Pînă și plantele cele mai rezistente fug de aici, verdeața fiind înlocuită de lut, straturi cenușii de nisip sau de stîncă, ce-și rînjește colții cadaverici spre luncă.

Marginea dinspre răsărit este altfel ; alcătuiește parcă un amfiteatru cu trei nivele așezate unul peste altul. Primul, cel de deasupra luncii, este din cernoziom ; într-un loc, se văd înșiruite cîteva case înconjurate de copaci ; aici se află conacul, cam deasupra satului, de care este legat printr-o alee de tei bătrîni. La dreapta și la stînga se întind lanurile boierești, ca niște dreptunghiuri mari, semănate cu grîu, secară și mazăre sau ogorîte. În sfîrșit, al treilea nivel, cu pămînturi nisipoase, este acoperit de tarlale de ovăz și secară ; iar mai sus, înnegrește pădurea de pin, care reazemă cerul.

La marginea dinspre miazănoapte, se înalță cîteva măguri, la oarecare depărtare una de alta, singuratice ca niște movile. Trei din ele (între acestea și cea mai înaltă din împrejurimi, cu un pin în vîrf) aparțin țăranului Józef Ślimak[1]

Proprietatea e izolată, asemenea unei sihăstrii ; satul e destul de departe, iar curtea boierească și mai departe.

Cele zece pogoane ajung spre răsărit pînă la rîul Białka, iar spre apus pînă la drumul mare care în acest loc întretaie valea și se îndreaptă spre sat.

Lîngă drum, se înalță acareturile lui Ślimak. O casă, întoarsă cu o ușă spre drum, iar cu cealaltă spre curte, grajdul cu ocolul pentru vite și cocina porcilor se află sub același acoperiș ; alături sînt șura și șopronul. Toate clădirile sînt așezate de-a lungul laturilor curții pătrate.

Țăranii din vale rîdeau de Ślimak că stă singur cuc, ca un exilat în Siberia. E adevărat, spuneau, el e mai aproape de biserică decît noi, în schimb, n-are cu cine să schimbe o vorbă.

Cu toate acestea, locul nu era chiar atît de pustiu. Toamna, în zilele calde, se putea vedea pe deal silueta argatului, care ara cu o pereche de cai, sau nevasta lui Ślimak și o fată năimită, amîndouă în fuste roșii, care scoteau cartofii. De obicei, printre măguri păștea vacile Jędrek, băiatul de treisprezece ani al lui Ślimak, răsucindu-se în acest timp cu mișcări ciudate. Dacă te uitai mai bine, puteai să-l vezi și pe Stasiek, fratele mai mic, de opt ani, al lui Jędrek, cu părul alb ca fuiorul de in, care rătăcea prin trecători sau, așezat sub pinul din vîrful măgurii, privea îngîndurat spre vale.

[1] În lb. pol. *ślimak* ≡ *melc*.

Această gospodărie, o picătură în marea vînzolelii omenești, constituia o lume aparte care trecuse prin diferite faze și își avea istoria ei.

Așa, de pildă, a fost o vreme cînd Józef Ślimak avea numai șapte pogoane de pămînt, iar în casă numai pe nevasta lui. În curînd însă a avut parte de două întîmplări neașteptate ; nevasta i-a născut un fiu, pe Jędrek, iar avutul i-a sporit cu trei pogoane după promulgarea legii servituților.

Aceste întîmplări au produs schimbări însemnate în viața țăranului ; și-a mai cumpărat o vacă și un porc și a început să angajeze oameni nevoiași la muncile cîmpului.

Cîțiva ani mai tîrziu, a venit pe lume al doilea fiu. Atunci Ślimakowa și-a luat-o ca ajutor pe bătrîna Sobieska ; mai întîi de probă pentru o jumătate de an. Proba s-a prelungit însă la trei sferturi de an, după care Sobieska, învinsă de dorul cîrciumii, a fugit într-o noapte în sat, iar locul ei l-a ocupat „Zośka proasta", tot pentru o jumătate de an. Ślimakowei i se părea mereu că după încheierea treburilor mai grabnice, se va putea descurca și singură.

„Zośka proasta" a stat la ei aproape șase ani, și cu toate că pe urmă a intrat slujnică la conacul boierului, treburile casei nu s-au împuținat deloc. Gospodina a primit-o deci pe orfana Magda, de cinsprezece ani, care, deși își avea vaca ei, cîteva pogoane de pămînt și o jumătate de casă, prefera să trăiască printre străini, în loc să rămînă acasă. Zicea că unchiul ei o bate prea rău ; rudele mai îndepărtate știau numai s-o îndemne la umilință, susținînd că pentru ea va fi cu atît mai bine, cu cît unchiul va rupe mai multe bețe.

Pe atunci Ślimak își muncea ogorul mai mult singur, angajînd rareori pe cineva la lucru. Cu toate acestea, îi rămînea atîta timp liber, încît nu de puține ori se ducea cu caii la conac sau căra de la oraș marfa evreilor din colonie. Cum însă oamenii boierului îl chemau tot mai des la curte, lui Ślimak nu i-au mai ajuns argații cu ziua și a început să-și caute un ajutor permanent.

Într-o toamnă, pe vremea cînd nevasta îl bătea mai rău la cap din cauza argatului, s-a întîmplat să se întoarcă de la spital Maciek Owczarz [1], căruia carul îi sucise un picior. Drumul schilodului trecea pe lîngă așezarea lui Ślimak și fiindcă era tare slăbit și obosit, s-a așezat pe o piatră la poartă și a început să se uite umil în tindă. Stăpîna casei tocmai mărunțea pentru porci niște cartofi fierți, atît de buni, încît mirosul lor se împrăștia pe tot drumul o dată cu rotocoalele de aburi. Lui Owczarz mai că i-a venit amețeală de la stomac din cauza mirosului, așa că n-a mai putut să se ridice de pe pietroi.

— Tu ești, Owczarz ? l-a întrebat Ślimakowa, abia recunoscîndu-l pe bietul om în zdrențe.

— Păi eu, a răspuns nevoiașul.

— Ai din sat ziceau că te-a omorît.

— Mi-a făcut și mai rău, a oftat Maciek, pentru că m-au dus la spital. Era mai bine să rămîi sub car, așa aveam barem un adăpost, unde să dorm noaptea și nu mai răbdam de foame.

Femeia a căzut pe gînduri.

— Dac-aș ști, a adăugat după o clipă, că n-ai să mori, ai rămîne la noi ca argat...

Sărmanul om a zvîcnit de pe piatră și a intrat în casă tîrîndu-și piciorul.

— De ce să mor, a strigat. Că dinții îi am buni și pot să fac treabă cît doi, numai să pui ceva în gură. Dă-mi puțin borș cu pîine și după ce mănînc, tai și-o căruță de lemne. Mă țineți o săptămînă de probă și o să vă ar toate dealurile astea. O să vă slujesc pentru îmbrăcăminte și încălțări vechi, numai să am și eu unde să mă aciuez la iarnă...

[1] În lb. pol. *owczarz* = *oier, cioban.*

Aici Owczarz s-a oprit, uimit că trăncănise atît de mult, pentru că de felul lui era tăcut. Ślimakowa l-a cercetat din toate părţile, i-a dat să mănînce şi cînd a văzut că a hăpăit o strachină de borş şi încă una de cartofi, l-a trimis să se spele la rîu. Iar cînd bărbatul i s-a întors acasă seara, i-a spus că l-a luat argat pe Maciek care tăiase lemne şi adăpase vitele.

Ślimak a ascultat în tăcere cele întîmplate. Şi pentru că avea o inimă miloasă, a rostit după o vreme :

— Atunci rămîi, omule, la noi. O să ne fie nouă mai bine, o să-ţi fie şi ţie mai bine ; o să ne fie nouă mai rău, o să-ţi fie şi ţie mai rău. Iar dacă, Doamne fereşte, n-o să mai avem ce băga în gură, o să nimereşti şi tu acolo unde ai fi nimerit şi astăzi. Că toţi se bucură să ia la muncă un om odihnit.

În acest fel, gospodăria a mai căpătat încă un om. Tăcut ca o furnică, credincios ca un cîine şi, deşi infirm, muncitor cît doi cai.

De atunci, cu excepţia lui Burek, un cîine galben, gospodăria lui Ślimak n-a mai sporit ; nici cu alţi copii, nici cu alţi argaţi şi nici cu alte vite. Viaţa aşezării se scurgea într-un echilibru perfect. Toate eforturile, grijile şi speranţele, toate sufletele oamenilor ţinteau un singur scop, traiul de fiecare zi. În acest scop, fata în casă căra lemne la sobă ori, cîntînd şi sărind într-un picior, dădea fuga la groapa de cartofi. De aceea, gospodina alerga cu noaptea-n cap la vaci sau se cocea de căldură, dînd la o parte ori punînd la foc oalele mari. De aceea, năduşea aplecat deasupra plugului Owczarz sau îşi tîra piciorul şchiop în urma boroanei. În acest scop, în sfîrşit, după ce-şi rostea rugăciunea de dimineaţă, se ducea Ślimak în zori la şurile de la conac sau căra la oraş grîul vîndut evreilor.

Din aceeaşi pricină, cînd se odihneau după truda zilei, se plîngeau iarna că a căzut prea puţină zăpadă sau se îngrijeau de unde să ia nutreţ pentru vite. Din această pricină se rugau în mai la Dumnezeu să dea ploaie, sau vreme frumoasă la sfîrşitul lui iunie. Ori încercau să ghicească după secerat cîte bănicioare o să iasă la o claie şi ce preţuri o să fie. Asemenea albinelor pe lîngă stup roiau gîndurile lor în jurul însemnatei probleme a pîinii de fiecare zi. Le era greu să se gîndească la altceva, iar să se desprindă de aceste griji, cu neputinţă. Ajunseseră chiar să-şi spună cu mîndrie că, aşa cum boierul trăieşte ca să petreacă şi să poruncească, tot aşa şi ţăranul vine pe lume ca să-i hrănească pe alţii şi pe sine.

CAPITOLUL II

Într-o zi de aprilie, după-prînz, membrii familiei lui Ślimak începură să se împrăştie pe la treburile lor. Stăpîna casei, strîngîndu-şi basmaua roşie pe cap, aruncă în spate legătura cu rufe şi dădu fuga la rîu. În urma ei plecă şi Ślimak, uitîndu-se la norii care astăzi arătau altfel decît ieri. Magda, fata în casă, se apucă să spele vasele, îngînînd din ce în ce mai tare „Hei ! da ! da !..." pe măsură ce gospodina se depărta spre rîu. În sfîrşit, Jedrek o înghionti pe Magda ; trase cîinele de coadă şi, fluierînd asurzitor, se duse într-un suflet să sape răzoarele din grădină cu săpăliga.

Ślimak şedea lîngă cuptor. Era un bărbat de statură mijlocie cu pieptul larg şi umeri puternici. Avea o faţă liniştită, mustăţile tăiate scurt, iar părul, retezat pe frunte, îi ajungea la ceafă pînă la grumaz. În cămaşa de tort purta înfipt la gît un ac cu gămălia din sticlă roşie, montată în alamă. Îşi sprijinise cotul stîng în pumnul drept şi trăgea din lulea ; cînd i se închideau ochii, iar capul i

se înclina prea mult înainte, se îndrepta pe laviță, își rezema cotul drept în pumnul stîng și continua să pufăie.

Slobozea fumul cenușiu și moțăia, scuipînd din cînd în cînd în mijlocul odăii ori schimbînd poziția brațelor. Dar cînd luleaua începu să-i țîrluie ca un pui de vrabie, ciocăni cu ea de cîteva ori în laviță, ca să scuture cenușa, și-o astupă cu degetul. În cele din urmă, se ridică și căscînd, puse luleaua după cuptor.

Se uită pe sub sprîncene la Magda și înălță din umeri. Sprinteneala fetei care mai că juca în timp ce spăla vasele, îi stîrni mila. El n-ar mai fi sărit așa, fiindcă știa cum i se îngreunau brațele, picioarele și capul cînd trudea cu nădejde.

Se încălță cu cizmele cu potcoave, își luă sumanul cam țeapăn, se încinse cu o curea tare, își puse pe cap căciula înaltă de oaie și simți că mîinile și picioarele, tot trupul, îi deveniseră și mai grele. Îi trecu prin minte că după o strachină uriașă de crupe și una de tăiței cu brînză ar fi mai potrivit să se culce în paie decît să se apuce de treabă. Își învinse însă clipa de ezitare și ieși încet în curte. În sumanul cărămiziu și căciula neagră părea un trunchi de pin scurt și afumat la vîrf.

Poarta șurii era deschisă și, ca un făcut, se vedeau cîțiva snopi de paie care-l ademeneau pe Ślimak la somn. Dar întoarse capul și privi la una din coline, unde semănase ovăz de dimineață. I se păru că vede pe arătură grăunțele galbene, înfricoșate, care se străduiau zadarnic să se ascundă în pămînt de cîrdul de vrăbii care le ciuguleau.

— Păi voi m-ați aduce în sapă de lemn! mormăi Ślimak. Se apropie cu pași greoi de șopron și luă două boroane, asemenea unor rame de geam, cu dinții de stejar. Apoi scoase din grajd cei doi cai roibi. Unul căsca, iar călălalt își rînjea buza și se uita la Ślimak cu ochii mijiți, spunîndu-i parcă:

„Omule, n-ar fi mai bine să ațipești și tu un pic și să nu ne mai porți pe dealurile alea? N-am nădușit ieri destul?“

Ślimak se mulțumi să clatine din cap. Înhămă roibii la boroană, o agăță de ea pe cealaltă și porniră fără grabă. Trecură prin luncușoara din spatele grajdului, urcară panta cenușie a dealului și ajunseră sus.

Dacă te-ai fi uitat la ei din vîrful grajdului, ai fi avut impresia că țăranul îndesat și perechea de roibi cu capetele plecate se preumblă pe bolta cerului, o sută de pași înainte și o sută de pași înapoi. Ori de cîte ori ajungeau la marginea cîmpului arat, dinaintea lor se ridica mînios cîrdul de vrăbii și zbura ca un nor pe deasupra lor pe latura cealaltă. Uneori se lăsau într-o parte, ciripind întruna și mirîndu-se că Ślimak acoperă cu pămînt atîtea grăunțe minunate...

„Prostovanu'! prostovanu'!... Ce prostovan!...“ îi strigau vrăbiile.

— Îhî! mormăi Ślimak, învîrtind biciul. Dac-ar fi să mă iau după voi, pomanagioaicelor, ați ajunge și voi să înghețați pe lîngă garduri. Vă mai și-ncontrați, trîndavelor!...

Cum se vede, Ślimak n-avea nici bucurie și nici recunoștință pentru munca lui. Nu era destul că vrăbiile îi criticau înfocate truda, că roibii își învîrteau cozile cu dispreț pe sub nasul lui, dar pînă și boroanele, în loc să meargă înainte-i, i se împotriveau din răsputeri și orice amărîtă de pietricică, orice pumn de pămînt îi puneau piedici în felul lor. La fiecare zece-cincisprezece pași, roibii se poticnesc obosiți, iar cînd Ślimak strigă la ei: „Dii, copii!“ se opintesc într-adevăr, dar boroanele se opun din nou trăgîndu-i înapoi. Cînd, în sfîrșit, vlăguite de efort, boroanele dau drumul cailor, pietrele le intră pe sub copite, iar lui pe sub picioare sau se lipesc cu pă-

mînt de dinții grapelor, adesea și rupînd cîte unul. Pînă și pămîntul i se pune împotrivă, nerecunoscătorul.

— Ești mai rău decît un porc ! se supără țăranul. Dac-aș scărpina un porc așa, cum te grăpez eu pe tine cu boroanele, nu numai că s-ar întinde cuminte pe jos, dar ar mai și grohăi de mulțumire. Iar tu îți arăți mereu colții, de parcă ți-aș face vreun rău !...

Soarele luă apărarea pămîntului jignit și aruncă un snop uriaș de lumină pe arătura pestriță, pe care ici și colo se vedeau pete întunecate sau gălbui.

„Ia privește ! îi spuse soarele. Vezi tu peticul ăla negru ? Așa era tot deaulul pe vremea cînd tatăl tău semăna grîu pe el. Iar acum, uită-te la pata aia galbenă ; aici argila răzbate de sub cernoziom și în curînd se va lăți pe toată tarlaua."

— Și ce vină am eu ? întrebă Ślimak.

„Ce vină ai tu ? șopti, la rîndul lui, pămîntul. Tu mănînci de trei ori pe zi, iar pe mine de cîte ori mă hrănești ?... Dacă dă Dumnezeu o dată la opt ani ! Și cît îmi dai ? Și-un cîine ar crăpa de foame cu asemenea mîncare. Și la ce zgîrcești așa ?... Mi-e și rușine să spun, te zgîrcești la bălegarul de la vite !..."

Țăranul își lăsă capul în jos umilit.

„Tu dormi și de două ori pe zi, dacă nu te gonește nevasta, dar pe mine cînd mă lași să mă odihnesc ? O dată la zece ani, iar atunci mă calcă vitele-n picioare. Cum pot eu să fiu mulțumit că mă grăpezi ? Ia încearcă să nu le dai fîn și să nu le așterni paie la vaci, să le rîcîi doar cu țesala, și-ai să vezi dacă mai ai un strop de lapte. Își dă duhul vita, primăvara trimite veterinarul ca să ți le omoare pe toate și nici măcar evreii nu se lăcomesc să cumpere pieile".

„Of, Doamne, Dumnezeule !..." oftă țăranul, recunoscînd că pămîntul are dreptate. Dar cu toată pocăința, nimeni n-avea milă de necazul lui. Dimpotrivă, la răs-

timpuri se isca vîntul de apus și, încurcîndu-se prin lujerele uscate de pe mejdină, îi șuiera în urechi :

„N-ai grijă, că ți-arăt eu ție !... O să aduc o ploaie, potop, ce mai, că și cernoziomul care ți-a rămas o să-l care pe drum sau pe lunca boierului. N-ai decît să boronești și cu dinții tăi, că și-așa de la un an la altul bucuria o să-ți fie tot mai puțină. Tot pămîntul o să ți-l secătuiesc !"

Vîntul nu-l amenința în zadar. Pe cînd mai trăia tatăl lui, bătrînul Ślimak, strîngeau de pe locul acesta aproape o mie de kilograme de grîu la pogon. Acum trebuia să-i mulțumească lui Dumnezeu și pentru șapte sute de kilograme de secară ; ce-o să fie peste doi, trei ani ?...

— Ei, asta-i soarta țăranului ! murmură Ślimak. Muncești de te spetești ca să nu te alegi cu nimic. Ehei, altfel m-aș descurca eu dac-aș mai face rost de o văcuță și măcar de luncuța asta...

Arătă cu biciul spre lunca de pe malul Bialkăi.

„Prostovanu' ! Ce mai prostăvan !" ciripeau vrăbiile.

„Ia uite cum îți gonește argila cernoziomul !" îi arăta soarele.

„Mă-nfometezi și nu mă lași să mă odihnesc..." gemea pămîntul.

„Prost mai ești, prostule !" sfîrîiau mînioase grapele dințate și leneșe.

„Hi ! hi ! hi !..." hohotea vîntul printre lujerele uscate.

— Necazul meu ! îngînă Ślimak. Dacă boierul sau măcar vechilul te-ar bălăcări așa, nu ți-ar fi cu bănat. Dar pînă și făpturile necuvîntătoare nu-ți spun o vorbă bună...

Își înfundă degetele în păr, pînă cînd căciula îi alunecă pe urechea stîngă și opri caii, vrînd să-și arunce ochii roată împrejur și să alunge gîndurile negre pe cîmpuri.

Între casă și drumul mare, Jędrek săpa pămîntul cu săpăliga și din vreme în vreme zvîrlea cu pietre în păsări ori cînta fals :

„Cînd mă-mbăt, mă-mbăt eu, hei,
Cracoviacul îl joc iar,
Paiele din cizme, hei,
Și țăndări din scînduri sar*.

Sau ciocănea în fereastra casei și urla ca să-i facă în ciudă Magdei :

„Să mă bată Dumnezeu,
Dacă eu te-am cunoscut,
Cum, crezi, tu, Stasiek, că eu,
Poarta-nchis-aș fi ținut".

Dar ea îi răspundea dinăuntru în același fel :

„Chiar dacă, sărmană, stau
Într-o biată căsuiță,
La flăcăi nu vreau să dau
Prin colțuri a mea guriță".

Ślimak se întoarse spre luncă și își văzu nevasta care, aplecată sub pod, numai în cămașă și într-o fustă subțire, spăla rufele cu bătătorul de răsuna ecoul în toată valea. Pe luncă mai era și Stasiek, dar se depărtase de mama lui și pornise în susul rîului spre rovine. Din loc în loc, îngenunchea pe mal și sprijinit în mîini, se tot uita la apă.

— De mirare, ce-o fi văzînd el acolo ? șopti țăranul zîmbind. Stasiek era băiatul lui preferat, era însă și un copil cam ciudat care vedea adesea lucruri inaccesibile ochiului obișnuit.

Ślimak plezni din bici și caii porniră. Boroanele începură iarăși să sfîrîie, vrăbiile se înălțară iarăși în zbor deasupra lui, iar vîntul își vedea și el de șuieratul lui

printre lujerele de pe mejdină, dar alte gînduri se perindau acum prin mintea țăranului.

„Cît pămînt am eu ? Zece pogoane, dar nici o palmă de luncă. Dacă aș semăna în fiecare an numai șase sau șapte pogoane, iar restul l-aș face ogor, cu ce mi-aș mai înnoda sărăcia ? Și argatul, că el, cu toate că e șchiop, mănîncă la fel ca mine și mai primește și cincisprezece ruble simbrie. Magda mănîncă mai puțin, dar nici nu face mai nimic. Noroc că pe mine mă mai cheamă la curte sau mă mai angajează cîte un evreu cu căruța, iar nevasta mai vinde din unt și ouă ori vreun grăsun. Și cu ce m-aleg din toate astea ? Dumnezeu e milostiv dacă agonisesc cincizeci de ruble într-un an întreg. Și cînd te gîndești că atunci cînd ne-am luat nici o sută nu era prea mult...

Pas de dă-i pămîntului gunoi, cînd tu abia ai ce băga în gură, iar fînul și ovăzul ești nevoit să le cumperi de la curte. Ce te faci dacă boierul nu mai vrea să-ți vîndă nutreț, sau să te mai cheme la muncă ? Nu-ți mai rămîne decît să mori de foame, să-ți duci vitele la tîrg...

Păi eu, se gîndea Ślimak, nu am atîta pămînt cît au alde Grzyb[1], Łukasiak sau Sarnecki. Aștia sînt boieri. Unul își ia nevasta și se duce la biserică numai cu căruța, altul umblă în șapcă, asemenea dogarului, iar al treilea ar vrea să-l doboare în fiecare an pe primar și să-i ia locul. Tu însă, omule, arînește pe zece pogoane și ploconește-te pînă la pămînt în fața vechilului, ca să nu te uite.

Să meargă toate cum au mers atîtea veacuri ! încheie țăranul. E mai lesne să fii popă pe o falcă de moșie, decît cerșetor pe o brazdă de pămînt. Dacă eu aș avea mai multe vite și lunca, nu m-aș mai duce la curte să cer nimic și aș mai semăna și trifoi..."

Dincolo de rîu, se ridică un nor de praf pe drum. Ślimak îl văzu și înțelese că cineva, poate de la curte, se

[1] În lb. polonă *grzyb* = *ciupercă*.

apropia călare de pod. Era ceva ciudat. Tăvălugul de pulbere se rostogolea înainte, dar uneori rămînea în urmă vreo zece-cincisprezece paşi. Cîteodată se lăsă atît de jos, încît ochii ţăranului puteau să vadă calul şi călăreţul; alteori creştea şi se învălătucea pe drum de parcă se isca furtuna.

Ślimak opri caii, îşi duse mîna streaşină la ochi şi se gîndi :

„Ia te uită cum merge, cine-o mai fi ? Nu e boierul şi nici vreun chirigiu nu poate fi, te pomeneşti că nici creştin catolic nu e, dar nici evreu... Numai un evreu s-ar răsuci pe gloabă ca ăla, dar nici el n-ar mîna calul cu atîta îndrăzneală. Trebuie să fie vreun nebun de prin alte locuri..."

Între timp, călăreţul se apropiase de pod, şi acum Ślimak putea să-l vadă mai bine. Era un boier zvelt, în haine de culoare deschisă şi cu o şapcă uşoară de jocheu pe cap. Avea ochelari pe nas, în colţul gurii o ţigară, iar la subsuoară strîngea cravaşa. Ţinea dîrlogii cu amîndouă mîinile care se înălţau şi coborau mereu între coama calului şi propria bărbie. Strîngea calul cu picioarele îndoite cu atîta putere, încît pantalonii i se suflecaseră pînă la genunchi şi deasupra pantofilor se vedea pînza albă.

Oricît de puţin s-ar pricepe cineva la hipism, ar putea ghici că acest călăreţ se afla pentru prima dată pe cal, iar calul purta pentru prima dată un astfel de călăreţ. Uneori înaintau la trap amîndoi într-o armonie deplină, dar cavaleristul care sălta în şa îşi pierdea brusc echilibrul, trăgea de dîrlogi, iar calul, sensibil la fiecare mişcare, sărea într-o parte sau se proţăpea locului. În asemenea momente, călăreţul începea să ţîţîie din buze şi să strîngă şaua cu genunchii, dar văzînd că asta nu duce la nimic, se căznea să tragă cravaşa de la subsuoară. Atunci calul începea iarăşi să alerge la trap, făcînd ca mîinile, picioarele, capul şi trunchiul omului să descrie cele mai năstruşnice mişcări, încît semăna cu o păpuşă cusută din mai multe părţi nu prea bine potrivite între ele.

Cînd şi cînd, deşi blînd, calul disperat se repezea în galop. Atunci călăreţul îşi recăpăta ca prin minune echilibrul în şa şi, aţîţat de goană, îşi lăsa imaginaţia să zburde. Îşi închipuia că este căpitan de cavalerie şi zboară la atac în fruntea escadronului. Curînd însă, mîinile, neobişnuite, se vede, cu gradul de ofiţer, făceau o mişcare de prisos, şi calul se oprea dintr-o dată în două picioare, în timp ce stăpînul se proptea cu nasul şi ţigara în coama lui.

Toate acestea nu-i stricau totuşi buna dispoziţie, întrucît îşi dorise de copil să meargă călare, dar abia acum avea prilejul să-şi îndeplinească visul.

Cîteodată, cînd i se lăsa frîul liber, în loc să meargă înainte, calul apuca spre sat. Atunci călăreţul vedea grămada de cîini şi copii gonindu-l cu larmă şi mulţumire, şi inima-i însufleţită de simţăminte democratice se umplea de o bucurie binevoitoare. Fiindcă în afară de imboldul spre exerciţii cavalereşti, iubea foarte mult poporul, pe care-l cunoştea în aceeaşi măsură ca şi arta de a-şi ţine picioarele în scări. Cu toate acestea, după o clipă, îşi stăpîni explozia de dragoste pentru popor, înclinaţiile hipice precumpăniră iarăşi şi, cu ajutorul unor sforţări complicate, coti din nou spre pod. Se vede că avea intenţia să străbată valea de-a latul.

— Ehei, musai să fie cumnăţelul boierului, cel care trebuia să vie de la Varşovia, îşi spuse Ślimak înveselit. Boierul nostru şi-a ales o nevastă fudulă şi nici n-a fost nevoit s-o caute prea mult ; dar după un cumnat ca ăsta, ştiu că a trebuit să colinde multă lume... Prin părţile noastre, mai degrabă întîlneşti un urs, decît pe cineva care să stea aşa pe cal. Păi ăsta e mai prost ca un cioban, deşi e cumnatul boierului... Dar de, e cumnatul boierului...

În vreme ce Ślimak îl aprecia în acest fel pe prietenul poporului, călăreţul intrase pe pod. Pesemne că zgomotul

bătătorului îi atrase atenția, fiindcă își îndemnă calul spre balustradă și din șa își înclină capul, uitîndu-se la apă. Trupul subțirel și cozorocul ridicat de la șapca de jocheu îl făceau să semene cu un cocor.

„Ce-o fi vrînd ?“ se întrebă țăranul.

Se vede că domnișorul o întreba ceva pe femeie, pentru că aceasta se ridică din genunchi și își înălță capul. Își prinsese poala fustei în brîu, așa că Ślimak abia acum văzu ce genunchi albi și frumoși avea nevasta lui. Îl trecură fiorii.

— Ce dracu' are cu nevasta mea ? repetă Ślimak de unul singur. Șede pe cal ca un țîngău și cutează să se lege de femei. Că și nevastă-mea, ce-i drept, ar putea să-și mai acopere picioarele și să nu se mai aplece atît de urît. Totuși, e cumnatul boierului...

Cumnatul boierului coborî de pe pod, îndreptă calul cu multă trudă spre apă și se opri lîngă Ślimakowa. Țăranul încetă să mai mormăie, uitîndu-se la ei cu luare aminte. Genunchii femeii i se păreau și mai albi.

Deodată se întîmplă un lucru de neînțeles. Domnișorul întinse mîna chipurile spre mărgelele de la gîtul Ślimakowei, dar aceasta înălță bătătorul cu atîta energie, încît calul sări din apă pe drum, iar călărețul îi înconjură gîtul cu picioarele.

— Ce faci, Jagna ! răcni Ślimak. Tu, proasto, nu vezi că e cumnatul boierului ?...

Dar strigătul lui nu ajunse pînă la Jagna, iar domnișorul nu se supără cîtuși de puțin din cauza bătătorului. Îi trimise cu mîna o sărutare Ślimakowei și îndreptîndu-se în scări, dădu pinteni calului. Animalul inteligent îi ghici intenția. Își zmuci capul în sus și porni în trap grăbit în direcția gospodăriei lui Ślimak. Dar norocul îl părăsi din nou pe domnișor, piciorul îi ieși din scară, așa că înhăță cu amîndouă mîinile coama fugarului și începu să strige cît putea de tare : „Prrru !... ho, diavole !“

Jędrek auzi strigătele și se cățără pe poartă ; văzîndu-l pe călărețul îmbrăcat atît de caraghios, izbucni în rîs. Atunci calul făcu o săritură la stînga și-l răsuci în așa fel pe călăreț, încît acestuia îi căzu pe jos șapca moale de jocheu.

— Adu-mi șapca, iubițelule !... strigă domnișorul la Jędrek, gonind mai departe.

— Adu-ți-o și singur, dacă ți-o pierzi... Ha ! ha ! hohoti Jędrek și bătu din palme ca să sperie și mai tare bidiviul.

Toate acestea le văzu și le auzi tatăl lui. În primul moment, cutezanța băiatului îi luă graiul, dar își reveni degrabă și strigă cu mînie :

— Jędrek, dosăditule... Dă-i tichia domnișorului, cînd îți spune !

Copilandrul luă șapca de jocheu în două degete și ținînd-o departe, i-o întinse călărețului care izbutise să domolească animalul.

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc foarte mult... rosti domnișorul rîzînd și el la fel ca Jędrek.

— Jędrek, nepricopsitule, de ce nu-ți scoți căciula în fața domnișorului ?... îl certă Ślimak de pe colină. Scoate-o numaidecît !

— Da' ce, să mă căciulesc la oricine ? se încontră flăcăiașul cu îndrăzneală.

— Delicios !... foarte bine !... se bucură domnișorul. Așteaptă să-ți dau un zlot. Un cetățean liber nu trebuie să se umilească în fața nimănui.

Ślimak nu împărtășea teoriile democratice ale domnișorului. Slobozi hățurile roibilor și cu căciula într-o mînă iar cu biciul în cealaltă, se repezi spre Jędrek.

— Cetățene ! încercă domnișorul să-l oprească pe Ślimak. Cetățene, te rog să nu-i faci vreo sminteală... Nu trebuie să-i înăbuși independența spiritului... Nu...

Voia să mai zică ceva, dar calul plictisit îl purtă spre pod. Pe drum, călărețul o întîlni pe Ślimakova, care se

întorcea acasă, și scoțîndu-și șapca de jocheu prăfuită, începu s-o învîrtească și să strige :

— Doamnă, nu-i îngădui să-l bată pe băiat !...

Jędrek dispăruse printre acareturi, domnișorul trecuse podul înapoi, dar Ślimak mai stătea încă în loc cu biciul într-o mînă și căciula în cealaltă, uluit de cele petrecute. Iată că un trăznit se legase de nevasta lui și se bucurase de obrăznicia lui Jędrek, lui, unui om cinstit, îi zisese „cetățene", iar nevestei „doamnă"...

„Un farmazon !" mormăi. Își puse căciula pe cap și se întoarse furios la cai.

— Dii, copii !... Ptru ! ce vremuri o să mai vină ! Un băiat de țăran nu vrea să-și ia căciula de pe cap înaintea boierului, iar acesta îl laudă. Ce boier mai e și ăsta ! Adevărat că e cumnatul moșierului, dar trebuie să-i lipsească vreo doagă, oho ! Dii, copii ! În curînd n-o să mai fie nici boieri ca lumea, iar tu, țărane, n-ai decît să-ți dai duhul. Ehei, poate că Jędrek, cînd o crește mare, o să trăiască altfel, că el n-o să mai fie țăran, mai mult ca sigur. Dii, copii !

I se părea că-l și vede pe Jędrek în pantofi și cu șapcă moale de jocheu pe cap.

— Ptiu ! scuipă. Cîtă vreme mai trăiesc eu, fandositule, nu vreau să te văd îmbrăcat în asemenea haine. Dii, copii ! Oricum, trebuie să-i trag astăzi o chelfăneală, că se nărăvește și nu-și mai scoate căciula nici în fața boierului, iar eu pot să-mi pierd cîștigul de la curte. Asta-mi mai lipsește ! Și toate astea numai din cauza nevestii care-l răsfață. N-am încotro, trebuie să-i tăbăcesc pielea !...

Acum Ślimak zări iarăși praf pe drum, dar de astă dată dinspre cîmpie, și văzu parcă două umbre, una înaltă, iar cealaltă alungită. Cea alungită venea după cea înaltă și clătina din cap.

„Cineva își duce vaca, se gîndi țăranul, dar nu poate s-o ducă la tîrg !... Trebuie să-l altoiesc pe Jędrek, nici

Dumnezeu din cer nu mă poate opri... Ce vacă-i asta ?... Dii, copii ! Ehe, dac-aș mai avea eu o văcuță și măcar o bucățică de luncă !..."

Coborî de pe vîrful măgurii și începu să boronească panta dinspre Białka. Pe malul rîului, îl văzu pe Stasiek, dar acum îi pieriseră din ochi gospodăria și omul cu vaca. Brațele îi cădeau fără putere, iar picioarele abia se mai tîrau de oboseală, dar cel mai rău îl apăsa nesiguranța că nu va apuca să se odihnească niciodată ca lumea. Cînd o să sfîrșească treaba aici, trebuie să plece la tîrg, că altfel n-ar avea cu ce să-și ducă zilele.

„Dacă măcar aș putea și eu să mă satur o dată de somn ! își spuse. De, dac-aș avea mai mult pămînt sau cel puțin încă o vacă și lunca asta, m-aș mai odihni și eu..."

Mergea de vreo jumătate de ceas în urma grapei, îndemnînd caii și visînd la odihnă, cînd auzi deodată :

— Józef ! Józef !

Și o văzu pe Jagna pe deal.

— Ei, ce-i acolo ? întrebă țăranul.

— Tu știi ce s-a întîmplat ?... îi spuse stăpîna casei gîfîind.

— De unde să știu ? îi răspunse țăranul neliniștit. „O fi vreun impozit nou ?" îi trecu prin minte.

— A venit la noi unchiul Magdei, știi tu, Grochowski ăla. Wojciech...

— Poate că vrea să ia fata ? N-are decît s-o ia.

— Da' de unde, habar n-are el de fată. A venit cu o vacă și vrea să i-o vîndă lui Grzyb pentru treizeci și cinci de ruble de hîrtie și una de argint pentru frînghie. O minune de vacă, dacă-ți zic.

— S-o vîndă, ce-mi pasă mie ?

— Îți pasă, că o s-o cumpărăm noi, se oțărî Ślimakowa pe un ton hotărît.

Țăranul lăsă biciul în jos și înclinîndu-și capul, se uită mirat la Jagna.

Cu toate că își dorea de mult să aibă încă o vacă, o cheltuială de cîteva zeci de ruble și asemenea schimbare în gospodărie i se păreau cu neputință.

— A dat dracu'-n tine ori ce-ai pățit ?... o întrebă. Femeia își puse mîinile în șolduri.

— De ce să dea dracu'-n mine ? se împotrivi ridicînd glasul. Ce, eu nu pot să am o vacă ? Grzyb i-a cumpărat nevestei o căruță, iar tu te zgîrcești la o vită ?... Mai avem două și ce, te doare pe tine capul de ele ?... De unde-ai mai avea cămașă pe tine, dacă n-ar fi dobitoacele-astea ?

— O, Doamne ! gemu țăranul, căruia vorba repezită a Jagnei începuse să-i încurce gîndurile. Și cu ce-o s-o ții, că mai mult nutreț de la curte n-o să-mi dea. Hai, spune, cu ce ?... o întrebă.

— Iei lunca de la boier în arendă și o să ai și nutreț, îi răspunse nevasta, arătînd spre fîșia de iarbă dintre pămîntul lui Ślimak și Białka.

Înfăptuirea grabnică a celor mai îndrăzneșe visuri îl înspăimîntă pe țăran.

Teme-te de Dumnezeu, Jagna, ce tot vorbești ? Cum o să iau lunca în arendă ? întrebă.

— Du-te la curte, roagă-l pe boier, plătește-i pe un an înainte și gata !

— Pe viul Dumnezeu, femeie, tu ți-ai pierdut mințile ! Păi și așa vitele noastre mai ciupesc pe gratis cîte o gură de iarbă de pe lunca asta ; dacă o să fie a mea, n-o să mai pască fără bani !...

— Cînd o să fie a ta, o să ai încă o vacă.

— Dar-ar boala-n ea, dacă trebuie să dau bani și pe ea și pe luncă. Nu mă duc la boier...

Gospodina se apropie și-l privi în ochi.

— Nu te duci ? îl întrebă.

— Nu mă duc.

— Bine, o să fac eu rost de nutreț și atunci o să te duci și la ucigă-l crucea, nu numai la boier, cînd n-o să

mai ai ce da la cai. Eu vaca asta n-o mai las să plece de la noi, o cumpăr...

— Cumpăr-o.

— O cumpăr, dar tocmește-te tu pentru ea, că eu n-am timp să-l conving pe Grochowski și să mai și beau aldămașul cu el.

— N-ai decît să bei, să-l convingi, dacă vrei să ai vacă ! se supără Ślimak.

Vrednica femeie întinse brațul și amenințîndu-l, strigă :

— Józek, nu te mai pune împotrivă, dacă nu știi să judeci ca lumea. Ascultă-mă pe mine. Te plîngi în fiecare zi că nu-ți ajunge bălegarul, mă bați la cap că-ți trebuie încă o vită, iar cînd se ivește ocazia să o cumperi, dai înapoi. Că doar vacile pe care le avem nu te costă nimic și pe deasupra mai aduc și bani pe brînză, unt și lapte ; așa că și vaca asta o să-ți aducă bani, numai să mă asculți pe mine. Trebuie să mă asculți, cînd îți spun !... Sfîrșește de grăpat, vino acasă și tîrguiește-te pentru vacă, fiindcă altfel nu mai vreau să știu de tine...

Spunînd acestea, Jagna plecă, iar țăranul se luă cu mîinile de păr.

— Femeia asta e nenorocirea mea ! se lamentă. Cum pot eu să iau lunca în arendă ?... Păi moșierul n-o să vrea nici să stea de vorbă cu mine... Și iarba pînă acum o aveam pe degeaba, ce-au mai păscut vitișoarele, ce necaz !... S-a-ncăpățînat femeia să aibă vaca ei, s-a îndîrjit și tu n-ai decît să te dai cu capu' de pereți... De ce m-oi fi născut, nenorocitul de mine, de ce-am mai venit pe lume, dacă din toate părțile mă-mbulzesc numai necazurile !... Dii, copii !...

Învîrti biciul, trase de hățuri și boroni mai departe. I se părea că pietrele și bolovanii îl ceartă iarăși : „Prostănacule, ești un prost !..." și vîntul rîde printre lujeri șoptind :

„Ai să plătești treizeci și cinci de ruble de hîrtie și încă una de argint pentru frînghie. Tot ce-ai agonisit zi de zi, săptămînă de săptămînă timp de zece luni, o să cheltuiești astăzi dintr-o dată, ca și cînd ai bate din palme Banii noi-nouți o să umfle buzunarul lui Grochowski, iar punga ta o să se golească. Și mai trebuie să meșterești o iesle pentru vacă și o scară, să te ploconești nesigur și înfricoșat la picioarele moșierului, să-i dai banii pentru luncă și să aștepți cu ceasurile vechilul ca să-ți dea chitanță pentru arendă..."

— Of, nefericitul de mine ! se văicărea Ślimak. Dii, copii !... Cîți groși musai să adune bietul om pentru un zlot, cîți zloți pentru o rublă, cît trebuie să se zbată ca să facă rost de o hîrtie nouă ! Dii, copii !... Și mai mult ca sigur că moșierul n-o să vrea să-mi dea lunca...

„Nu mai trăncăni degeaba, că știi că o să ți-o dea !" ciripeau vrăbiile.

— Păi o să mi-o dea, răspunse Ślimak cu amărăciune, dar o să-mi poruncească să-i plătesc chirie. Da' și așa vitele mai ciupeau iarba vecinului pe gratis. Milostive Doamne, ce necaz pe capul meu, cîți bani gheață trebuie să dau !... Mai bine cele mai grele boleșnițe decît să risipesc atîta bănet pentru o prostie.

Soarele începuse să coboare spre apus, cînd Ślimak mută boroanele pe ultima parcelă de lîngă drum. În clipa aceea, vaca pe care trebuia s-o cumpere, mugi ; țăranului îi plăcu și inima i se mai îmbună.

„Sigur că trei vaci nu sînt două, se gîndi. Cu atîtea vite și oamenii m-ar respecta mai mult. Cel mai rău e însă cu banii și cu lunca. De, e numai vina mea..."

Își aduse aminte de cîte ori, culcîndu-se pe laviță, în loc să doarmă, alcătuia tot felul de planuri și i le povestea nevestei. De cîte ori nu-i spusese că trebuie să facă rost de o tarla pe care să semene trifoi ! De cîte ori nu se lăudase că lumea îl sfătuiește să facă iarna care și unelte pentru gospodărie, la care avea atîta îndemînare ?... În

sfîrșit, nu el își dorise a treia vacă, nu tot el voia să ia lunca în arendă ?...

Jagna îl ascultase cu răbdare un an, doi, trei, iar acum îi poruncea pe nepusă masă să cumpere vita și să arendeze lunca de îndată. Dumnezeule mare, ce femeie tare de cap ! Curînd o să-l îndemne să semene trifoi sau să facă lemnăria la care...

Ciudat om mai era Ślimak. Se pricepea la toate, chiar la secerătoare ; făcea de toate, reparase pînă și treierătoarea de la curte ; închipuia totul în mintea lui, se gîndise să introducă pe pămînturile lui culturile succesive, dar nu îndrăznea să se apuce de nimic pînă nu-l lua cineva la zor. Îi lipsea acel firicel subțire care unește proiectul cu execuția, în schimb, avea din plin simțul ascultării. Moșierul, preotul, primarul, nevasta — toți aceștia erau trimiși de Dumnezeu să-i dea lui Ślimak dispozițiile pe care el nu era în stare să și le dea. Era un om cu scaun la cap și chiar isteț întrucîtva, dar se temea de independență mai rău ca de un cîine turbat. Își avea zicala lui : „Rostul țăranului e să trudească, iar al boierului să petreacă și să poruncească".

Soarele atinse vîrfurile munților care înconjurau valea. Slimak ajunsese și el cu grăpatul la drum și tocmai se gîndea să se tocmească acasă cu Grochowski, cînd auzi un glas gros în spatele lui :

— Hei ! hei !

Pe drum se opriseră doi oameni. Unul cărunt, bărbierit, într-o manta albastră cu talia scurtă și cu șapcă nemțească pe cap cu marginile ridicate, celălalt mai tînăr, drept ca bradul, cu barba cînepie, în palton și cu caschetă. Înapoia lor, la oarecare depărtare, se afla o căruță cu doi cai, pe care-i mîna un om îmbrăcat tot într-o manta albastră și caschetă.

— Pămîntul ăsta e alt tău ? îl întrebă bărbosul pe Ślimak cu asprime.

— Așteaptă, Fryc, îl întrerupse bătrînul.
— De ce să aștept ? se revoltă bărbosul.
— Așteaptă. E pămîntul dumitale, gospodarule ? se interesă bătrînul cu un glas mult mai blînd.
— Apăi al meu, al cui să fie ? răspunse țăranul.
Tocmai atunci Stasiek veni în fugă de pe luncă și începu să se uite la străini cu neîncredere și admirație.
— Și lunca e a ta ? reluă bătrînul.
— Așteaptă, Fryc. Și lunca e a dumitale, gospodarule ? îl îndreptă bătrînul.
— Nu e a mea, e a boierului.
— Dar măgura cu pinul în vîrf a cui este ?...
— Așteaptă, Fryc...
— Of, tată, că mult îți mai place să vorbești...
— Așteaptă, Fryc, îl domoli bătrînul. Măgura cu pinul în vîrf e a dumitale ?...
— A mea e.
— Uite, Fryc, se amestecă iar bătrînul în nemțește, aici am putea să ridicăm o moară de vînt pentru Wilhelm...
Și arătă cu mîna spre colină.
— Wilhelm nu-și face moară de vînt nu pentru că sînt dealurile prea scunde, ci pentru că e leneș, răspunse mînios Fryc.
— Fryc, ai răbdare, te rog. Dar cîmpul de peste drum și rovinele de acolo nu mai sînt ale dumitale ? îl întrebă iarăși bătrînul pe țăran.
— De unde să fie ale mele, dacă sînt ale boierului.
— Ei, bine, îl întrerupse nerăbdător bărbosul, toată lumea știe că gospodăria lui stă ca o gaură în lemn chiar în mijlocul moșiei boierești. Toată afacerea nu face două parale.
— Stai, Fryc, îl liniști bătrînul. Gospodarule, jur împrejur sînt numai pămînturile boierești.
— Întocmai.
— Ei, ajunge ! mormăi bărbosul și-l trase pe tatăl său spre căruță.

— Rămîi cu Dumnezeu, gospodarule, își luă rămas bun bătrînul, ducîndu-și mîna la șapcă.
— Off, tată, ce mult îți place să pierzi vremea ! îi tăie vorba bărbosul, împingîndu-l spre căruță. Din Wilhelm n-o să iasă nimic, de i-am găsi noi fie și zece dealuri ca ăsta.
— Ce vor, tăicuță ? rosti Stasiek deodată.
— Păi chiar așa, își reveni țăranul și strigă :
— Boierule, hei !...
Bătrînul întoarse capul.
— De ce mă întrebați de toate astea ?
— Fiindcă așa ne place, răspunse bărbosul, urcîndu-și tatăl în căruță.
— Rămîi sănătos, cu bine ! îi spuse bătrînul lui Ślimak.
Bărbosul ridică din umeri și porunci să pornească. Căruța se îndreptă spre pod.
— Ce de lume a trecut astăzi pe drum, se gîndi Ślimak. Parcă s-ar duce la iarmaroc sau la hram...
— Ce oameni sînt ăștia, tăicuță ? întrebă Stasiek.
— Cei din căruță ? Trebuie să fie nemți de la Wólka, vreo trei mile de aici.
— Și de ce întrebau de pămînt ?
— Ei, copilul meu, cîtă lume nu întreabă, răspunse țăranul. Altora locul le-a plăcut atît de mult, încît au urcat pînă la pinul de pe măgură. Pe urmă, au coborît și duși au fost.
Ślimak sfîrși de boronit și mînă caii spre casă. Uitase cu totul de nemți, îndreptîndu-și toată atenția la vacă și luncă. Ce-ar fi totuși s-o cumpere pe cea dintîi și s-o închirieze pe a doua ?... Se înfioră la gîndul că poate i se va împlini vechiul vis.
Încă o vacă și două pogoane de luncă înseamnă pe puțin treizeci de ruble pe an. Ar putea să gunoiască pămîntul mai bine, să vîndă mai mult grîu, iar iarna să năimească vreun bătrîn care să învețe copiii să citească... Ce-o să zică ceilalți de cîștigul lui ? Nu încape îndoială

că-i vor face mai mult loc la biserică și la cîrciumă decît îi fac acum. Și cum s-ar mai odihni cu atîta avere ?...

Da, să se odihnească ! Slimak nu știa ce-i foamea și frigul, îi mergea bine, se bucura de prietenia oamenilor, avea destui bani puși deoparte și ar fi fost pe deplin fericit dacă nu l-ar fi durut atîta oasele din cauza muncii, dacă ar fi putut să doarmă și să lenevească după pofta inimii.

CAPITOLUL III

Odată ajuns în curte, Ślimak lăsă boroanele în grija argatului și începu să cerceteze vaca legată la gard. Cu toate că se lăsa înserarea, își dădu seama că vita era foarte arătoasă ; avea pete negre pe fondul alb, capul mic, coarnele scurte și ugerul mare. După ce se uită bine la ea, fu nevoit să recunoască în gînd că nici una dintre vacile lui nu-i putea sta alături.

Cugetă că n-ar fi rău s-o plimbe puțin prin bătătură, dar simțea că nu-i mai ajung puterile. Avea impresia că i se smulg brațele din încheieturi, iar picioarele, dacă s-ar fi mișcat din loc, l-ar fi lăsat îndată. Omul poate trudi pînă la apusul soarelui, dar după aceea musai să se odihnească. Așa că, în loc să plimbe vita prin curte, se mulțumi s-o mîngîie. Iar cînd aceasta, presimțindu-și parcă noul stăpîn, întoarse capul spre el și-i atinse mîna cu botul umed, Ślimak fu cuprins de asemenea duioșie, încît mai că n-o luă de gît s-o sărute ca pe o ființă omenească.

— Musai s-o cumpăr, îngînă uitînd de oboseală.

În ușa casei se ivi gospodina cu ciubărașul cu lături pentru porci.

— Maciek ! strigă la argat, du vaca în grajd. Primarul o să înnopteze la noi, așa că nu putem s-o lăsăm afară.

— Ei, ce mai zice ? își întrebă Ślimak nevasta.

— Ce să zică ? îi răspunse aceasta. Cere treizeci și cinci de ruble de hîrtie și una de argint pentru frînghie. Dar ce-i al ei, e pus deoparte, adăugă după o clipă, vaca merită banii. Am muls-o pentru seară și-ți spun că, deși a făcut atîta drum, a dat mai mult lapte decît Łisa [1]...

Pe țăran îl apucă iar durerea din mîini și din picioare. Doamne, cît trebuie să alergi, să nădușești și să nu dormi, ca să strîngi treizeci și cinci de ruble de hîrtie și încă una de argint ! Dacă măcar Grochowski ar mai lăsa ceva...

— Nu l-ai întrebat, își rosti Ślimak gîndul cu glas tare, dacă ar mai lăsa ceva ?

— Vorbă de pomană !... Să fii mulțumit dacă vrea să ți-o vîndă, pentru că o ține una și bună că i-a făgăduit-o mai demult lui Grzyb.

Ślimak începu să se tragă de păr.

— Ceasul rău l-a adus pe capu' meu ! se văietă. Ce-am făcut de mă pedepsește Dumnezeu atît de greu !... Nu știu dacă boierul o să-mi închirieze lunca și, colac peste pupăză, mai trebuie să dau și atîta bănet pe vacă.

— Józek, nu fii prost, fii om cu judecată, îl certă nevasta. Ții minte că cei de la curte te-au întrebat întîi de luncă, așa că încearcă să te tîrguiești pentru vacă. Lasă ori nu lasă din preț, tu dă-i să bea și omenește-l cum se cuvine ; poate că Domnul Isus îi trimite gîndul cel bun. Numai să nu te iei cu vorba și să te uiți la mine, o să vezi că toate vor fi bune.

Tocmai atunci se apropie șontîcăind argatul și începu să dezlege vaca de la gard.

— Nu-i așa, Maciek, se minună gospodina, că vaca e frumoasă ?

— Oho !... răspunse Owczarz, dînd din mînă.

— Da' și prețul e foarte mare, nu ? întrebă Ślimak.

— Oricum, tot își merită banii, nu-i așa, Maciek ? se grăbi să intervină femeia.

[1] În lb. pol. *łysa* = *chealã*.

— Oho ! ho !...
Repetă Owczarz şi porni spre grajd cu vita care, uitîndu-se înapoi, îşi învîrtea coada parcă de mulţumire, încît Slimak nu se mai putu stăpîni şi şopti :

— Facă-se voia Domnului, o să-ncerc s-o cumpăr...
Şi se îndreptă spre uşa casei.

— Józek, îl opri nevasta, numai să nu te iei cu vorba şi să te interesezi de ce mai e nou pe lume. Gîndeşte-te cum să-l faci să scadă preţul mai mult, iar dacă începi s-o iei razna, să te uiţi la mine. Că Wojciech ăsta nu e un om pe care să-l duci de nas.

În prag, Ślimak îşi luă căciula din cap, se închină şi intră în tindă. Părîndu-i rău după bani tremura inima-n el la gîndul că nu va putea să smulgă măcar o rublă din preţ.

Musafirul şedea pe laviţă în prima încăpere la lumina focului din cămin şi o îndemna pe Magda să fie cinstită, muncitoare şi să-şi asculte stăpînii.

— Dacă-ţi zic să aduci apă, o învăţa, du-te şi adu, îţi zic să sari în foc, sari şi în foc. Iar dacă gospodina te mai înghionteşte uneori sau te bate cum se cuvine, tu sărută-i mîna şi mulţumeşte-i, că sfîntă e mîna care bate...

Cum vorbea aşa, în strălucirea roşietică a focului, cu braţul ridicat şi faţa gravă, Grochowski semăna cu un predicator. Magdei i se părea că pînă şi umbrele care tremurau pe pereţi îi încuviinţau vorbele, iar înserarea care privea prin ferăstruicile încăperii repeta după unchiul ei :

„Sfîntă e mîna care bate !"

Se îneca de plîns. Avea impresia că ascultă cea mai frumoasă predică şi că după fiecare cuvînt al tutorelui îi apar dîre vinete pe spate. Cu toate acestea, nu simţea nici frică, nici părere de rău ; mai degrabă recunoştinţă amestecată cu amintirile copilăriei nu prea depărtate, aproape uitate.

Uşa scîrţîi şi în toată lărgimea ei se ivi Ślimak.

— Lăudat fie numele Domnului ! îi dădu bineţe oaspetelui.

— În vecii vecilor ! răspunse Grochowski. Şi ridicîndu-se de pe laviţă, cît era de înalt, aproape că atinse tavanul cu capul.

— Să te răsplătească Dumnezeu, cumetre, că ai venit în ospeţie la noi, rosti Ślimak, întinzîndu-i mîna.

— Pe tine să te răsplătească, fiindcă mă întîmpini cu atîta bucurie, răspunse Grochowski.

— Dacă ceva nu e cum trebuie, spune degrabă.

— Ehe, nici acasă la mine nu-i atît de bine, şi nu numai mie, ci şi vacii de care s-a îngrijit nevasta-ta.

— Slavă Domnului că eşti mulţumit.

— Sînt de două ori mulţumit, că văd că şi Magdei mai bine ca aici nu poate să-i fie nicăieri.

— Magda, se adresă Grochowski fetei, cazi în genunchi la picioarele stăpînului, că nici un tată bun nu s-ar fi purtat atît de bine cu tine. Iar dumneata, cumetre, te rog să nu te zgîrceşti la curele.

— E fată cuminte, dădu răspunsul Ślimak.

Magda îngenunche suspinînd mai întîi înaintea unchiului ei, apoi înaintea stăpînului, după care ieşi în fugă afară. Deşi suspinele îi mai umflau pieptul, lacrimile nu-i mai curgeau. Se linişti cu încetul şi, ca să arate de ce ieşise din încăpere, începu chipurile să cheme porcii cu glasul jalnic şi prelung :

— Ţu... ţugu... ţugurei !...

Dar porcii dormeau de mult. În locul lor, se ivi din întuneric cîinile, Burek, urmat apoi de Jędrek şi Stasiek. Jędrek veni să-i pună piedica, dar lovit cu pumnul în ochi, o apucă de o mînă, Stasiek de cealaltă şi se repeziră tuspatru pe drum. Erau atît de amestecaţi unii cu alţii, încît nimeni n-ar fi deosebit pe întuneric care dintre ei era cîinele şi care copiii, mai ales că toţi începură să urle şi să latre în întrecere cu Burek. În cele din urmă, se topiră în ceaţa ce se ridicase peste luncă.

În odaie, gospodarii stăteau de vorbă înaintea căminului.

— Ce s-a-ntîmplat, îl întrebă Ślimak pe musafir, de vrei să scapi de vacă ?

— Vezi, dumneata, treaba-i așa, răspunse Grochowski, punîndu-i o mînă pe genunchi. Vaca nu-i a mea, ci a Magdei, iar muierea îmi bate capul demult că nu mai vrea să țină dobitocul altuia, că grajdul e prea mic și pentru ale mele. Eu nu prea m-am uitat la gura ei, dar acum se-ntîmplă să se pună în vînzare pămîntul lui Komar [1], ăla care s-a bețivit și a dat ortu' popii. Pămîntul lui Komar e lîngă al Magdei, așa că ce mi-am spus : trebuie să vînd vaca și să cumpăr un pogon pentru fată. Că pămîntul, tot pămînt rămîne.

— Drept e, oftă Ślimak.

— Păi cum. Iar dacă dă Dumnezeu vreo nouă împroprietărire, o să capete și fata mai mult decît ar căpăta acum.

— Cum așa ? întrebă Ślimak curios.

— Păi o să dea la fiecare încă pe atîta cît are. Eu, de exemplu, am douăzeci și cinci de pogoane, așa că o să-mi mai dea încă douăzeci și cinci. Dumneata cîte ai ?

— Zece.

— Atunci o să-ți dea zece. Iar Magda, dacă o să aibă două pogoane și jumătate, o să-i dea și ei tot două și jumătate.

— Și e treabă sigură cu împărțirea asta ?

— Cine poate ști, răspunse Grochowski. Unii zic că e sigură, iar alții rîd. Eu însă m-am gîndit așa : o să dea ori n-o să dea, oricum tot e mai bine să-i cumpăr fetei un pogon, dacă se ivește ocazia. Mai ales că nici muierea nu mai vrea să țină vaca.

— Bine, dar dacă o să ne dea pămînt pe gratis, e păcat să arunci banii pe fereastră, observă Ślimak.

[1] În lb. pol. *komar* ≡ *țînțar.*

— E adevărat, dar nu sînt banii mei, așa că n-o să mă doară inima de ei. La urma urmei, nu cumpăr de la boier, ci de la un țăran. De la boier nu m-aș grăbi să cumpăr, pentru că în astfel de treburi nu strică niciodată să mai aștepți.

— Se înțelege, încuviință Ślimak. Prostu' se grăbește, deșteptu' așteaptă.

— Și le face pe toate cu judecată.

— Întocmai, întări din nou Ślimak.

În clipa aceea, intrară stăpîna casei și șchiopul Maciek. Trecură amîndoi în odaia alăturată și traseră la mijlocul încăperii o masă vopsită vișiniu. Maciek aduse alături două scaune de lemn, iar gospodina aprinse lampa cu gaz fără sticlă și acoperi masa cu o meșală.

— Așază-te la masă, cumetre, îl îndemnă Jagna pe primar. Józek, hai și tu. O să vă fie mai la îndemînă să cinați aici.

Zîmbind mereu, Maciek se retrase stîngaci după cămin, iar cei doi gospodari se mutară în odaia bună.

— Frumoasă încăpere, aprecie Grochovski, privind împrejur. Pe pereți, atîrnă o mulțime de chipuri de sfinți, patul e vopsit, pardoseală pe jos și flori la fereastră. Mai mult ca sigur, cumătră, că asta-i isprava dumitale !

— Păi a cui să fie ? răspunse femeia mulțumită. El trebăluiește mai tot timpul pe la boier sau pe la tîrg și nu se îngrijește de casă. Abia l-am convins să pună dușumele măcar aici. Stai, cumetre, uite aici, mai aproape de cuptor, dacă ești bun. Aduc îndată mîncarea.

Apropiindu-se de cuptor, umplu două străchini de crupe cu jumări. Cea mai mică era pentru argat, iar pe cea mare o așeză pe masă în fața musafirului.

— Mîncați sănătoși, spuse mai mult către Grochowski, și dacă mai e nevoie de ceva, cereți.

— Dar dumneata nu stai la masă ? întrebă oaspetele.

— Eu mănînc pe urmă cu copiii. Maciek, se întoarse spre argat, ia-ți și tu mîncarea.

Maciek, mereu zîmbitor, își luă porția și se așeză pe laviță, cu ochii în odaia bună, ca să-l vadă pe primar și să mai asculte vorbă omenească, de care era tare dorit. Își puse strachina pe genunchi și prin fuiorii de abur privea cu mulțumire masa vișinie la care ședeau gospodarii, la fața de masă albă și la lingurile de metal cu care mîncau. Feștila fumegîndă i se părea unul dintre cele mai frumoase mijloace de iluminat, iar scaunele cu spătar cum nu se poate mai comode. Cînd se uita la primar, inima lui Maciek se umplea de admirație și mîndrie. Păi Grochowski îl dusese odinioară la recrutare și stătuse în cancelarie lîngă ușă, în timp ce pe ei îi uda ploaia afară. El poruncise să fie dus la spital, asigurîndu-l că va ieși de acolo sănătos. Și cine strînge impozitele, cine duce prapurele cel mai înalt la procesiune, cine cîntă în biserică la vecernie : „Haideți, oameni buni, să lăudăm Fecioara sfîntă" ? Pe toate le face numai Grochowski cu care el, Maciek Owczarz cel de toate zilele, se află acum sub același acoperiș.

Și ce frumoasă înfățișare avea, cum se mai lăfăia pe scaun ! Își întinsese picioarele, mîna stîngă și-o rezemase-n șold, dreapta o ținea pe masă, iar capul și-l înclinase pe spate. Cît de bine trebuie să-i fie pe scaunul cu spătar...

Maciek încercă și el să stea drept, dar peretele supărat îl respinse, amintindu-i că el nu e primar, ci un biet argat. Așa că, deși-l durea spinarea de atîta trudă, se îndoi și mai umil și, rușinat, își ascunse sub laviță picioarele, dintre care unul era răsucit, amîndouă în ghete rupte. De altfel, de ce să se mai lăfăie și el, de vreme ce la cîțiva pași de el se lăfăiau primarul și stăpînul casei ? Mulțumirea lor îi era deajuns lui Maciek ; începu deci să mănînce cu jumătate de gură și să asculte cu amîndouă urechile.

— Dacă e să vorbim cu dreptate, spuse gospodina, de ce trebuie să mai duci vaca pînă în sat la Grzyb ?

— Pentru că el vrea s-o cumpere, răspunse Grochowski.

— Poate că am cumpăra-o și noi.

— Așa s-ar și cuveni, se amestecă Ślimak. Fata stă la noi, de ce n-ar sta și vaca ?

— Nu-i așa, Maciek, că așa s-ar cuveni ? repeta Jagna vorbele bărbatului, adresîndu-se argatului.

— Oho ! ho !... izbucni în rîs Maciek, de i se vărsă zeama din lingură pe bărbie.

— Dacă-i pe dreptate, apoi așa este, oftă Grochowski. Ar putea înțelege și Grzyb că vaca se cuvine să stea acolo unde stă și fata.

— Atunci vinde-ne-o nouă, se folosi Ślimak de prilej.

Grochowski puse lingura pe masă și își înclină capul pe piept. Stătu pe gînduri o clipă, după care rosti în sfîrșit resemnat :

— Nu, n-am ce face ! Dacă o țineți pe-a voastră, apoi musai să vă vînd vouă vaca, nu-i alt chip. Unde-i fata, să fie și vaca, asta-i.

— Dar mai lasă ceva din preț, cumetre, adăugă repede gospodina, lingușindu-se pe lîngă Grochowski.

Primarul se adînci iarăși în gînduri.

— Uite cum vine treaba, spuse. Dacă ar fi vaca mea, aș lăsa. Dar e vita unei biete orfane, fără mamă și fără tată. Cum aș putea s-o nedreptățesc ?... De aceea, dați-mi treizeci și cinci de ruble de hîrtie și una de argint pentru frînghie și n-are decît să rămînă la voi.

— Sînt bani mulți, oftă Ślimak.

— Dar e o frumusețe de vacă, răspunse primarul.

— Banii stau în ladă și nu cer de mîncare.

— Da' nici lapte nu dau.

— Pentru vaca asta ar trebui să iau lunca în arendă de la boier.

— Păi vă scoate mai ieftin dac-ați cumpăra nutreț.

Se înstăpîni o tăcere mai lungă, după care Ślimak spuse deodată :

— Haide, cumetre, spune ultimul cuvînt...

— Îl spun : daţi-mi treizeci şi cinci de ruble de hîrtie şi una de argint pentru frînghie şi vă las vaca.

Gospodina luă strachina de pe masă şi intră în cămară. În curînd ieşi de acolo cu o sticlă de votcă şi două păhărele, iar pe o farfurie aduse cîrnaţi afumaţi şi o furculiţă cu un dinte rupt.

— Să fie cu noroc, cumetre, rosti Ślimak turnînd votca.

— Să te-audă Dumnezeu !

Băură şi începură să mestece în tăcere cîrnaţii afumaţi, după ce puseră furculiţa în farfurie. La vederea votcăi, Maciek se simţi atît de bine, încît slobozi un oftat adînc. Îşi băgă amîndouă mîinile în sîn şi îşi trase puţin picioarele de sub laviţă. Apoi îi trecu prin minte că primarul şi stăpînul casei trebuie să fie foarte fericiţi în clipa asta, aşa că se simţi şi el fericit.

— Nu mai ştiu nici eu ce să fac, mărturisi Ślimak, să iau vaca, să n-o iau. Preţul e atît de mare, cumetre, încît parcă n-aş mai vrea...

Grochowski se mişcă neliniştit pe scaun.

— Cumetre dragă, răspunse, ce să fac, dacă e vorba de o orfană ? Eu trebuie să-i cumpăr Magdei pămînt fie şi numai pentru că muierea nu vrea.

— Un pogon nu costă treizeci şi cinci de ruble, pămîntul e ieftin acum.

— Dar o să se scumpească, pentru că la noi o să se facă un drum nou şi nemţii o să cumpere pămînt.

— Nemţii ? repetă Ślimak. Păi abia au cumpărat Wółka.

— O s-o vîndă altor nemţi, iar ei o să se apropie de noi.

— Astăzi au venit la mine pe cîmp doi nemţi şi mi-au pus destule întrebări, dar n-am priceput ce vor, spuse Ślimak.

— E, vezi. Vor să-şi bage nasu' şi aici. Iar dacă s-o aciua vreunul, apoi o să vină şi alţii după el, ca furnicile la miere, şi pămîntul o să se scumpească.

— Se pricep şi ei să muncească pămîntul ?

— Şi încă cum ! Ba scot chiar mai mult folos decît ţăranii născuţi aici, răspunse Grochowski.

— Ia te uită !...

— Ehei, nemţii sînt deştepţi. Au multe vite, seamănă trifoi şi iarna se ţin de meserii. Un ţăran nu se poate lua la întrecere cu ei.

— Ce credinţă or fi avînd, că vorbesc între ei ca ovreii ?

— Credinţa lor e mai bună ca a ovreilor, îl lămuri primarul, deşi e adevărat că nu e cea catolică. Ştiu că au biserici, ca şi noi, cu bănci şi orgă. Dar popii lor se însoară şi poartă surtuc, iar în altarul mare, unde trebuie să stea Dumnezeu Tatăl, la ei stă numai Isus pe cruce, ca la noi în pronaos.

— Atunci credinţa lor e mai rea decît a noastră.

— Mai rea, confirmă Grochowski, că nici măcar la Sfînta Născătoare nu se roagă.

— Maică Preasfîntă ! se minună gospodina în şoaptă.

Ślimak şi Grochowski oftară cu evlavie, iar Maciek se închină.

— Şi Dumnnezeu se arată milostiv cu unii ca ăştia, observă Ślimak. Mai bea, cumetre.

— În sănătatea dumitale. De ce să nu se arate, dacă au atîtea vite ? Asta-i temelia !

Ślimak căzu pe gînduri, apoi lovi deodată cu pumnul în masă.

— Cumetre, spuse cu glasul ridicat, vinde-mi mie vaca.

— Ţi-o vînd încuviinţă Grochowski şi izbi şi el cu pumnul în masă.

Grochowski îl îmbrăţişe.

— Frate, dă-mi treizeci... treizeci, ei şi patru de ruble de hîrtie şi una de argint pentru frînghie.

În încăpere intrară cu teamă copiii obosiţi. Gospodina le turnă şi lor ciorbă de crupe şi le spuse să mănînce în linişte într-un colţ. Într-adevăr, tot timpul păstrară linişte, afară de momentul în care Stasiek căzu de pe laviţă şi Jędrek căpătă un ghiont de la mama lui. Magda însă era foarte cuminte, iar Maciek moţăia visînd că stă pe un scaun cu spătar în odaia bună şi bea votcă. Simţea că băutura i se urcă tot mai mult la cap şi sub influenţa ei el, Maciek, se îmbăţoşează întocmai ca Ślimak şi vrea să-l sărute cu forţa pe primar !... Atunci se cutremură şi se trezi ruşinat.

Din odaia bună ajungea pînă la el mirosul de votcă şi fumul feştilei care arsese pînă aproape de capăt. Ślimak şi Grochowski stăteau unul lîngă altul.

— Cumetre, se poticni Ślimak bătînd cu pumnul în masă. Îţi dau cît vrei, aşa că... spune ultimul cuvînt. Pentru mine, vorba ta contează mai mult decît banii, tu eşti un om cu cap... Tu eşti cel mai deştept din tot satul. Primarul comunei e un porc... Pentru mine tu eşti primarul comunei, eşti chiar mai bun decît cel de la tîrg, fiindcă eşti deştept... Cel mai deştept din tot satul, să mă lovească dambla dacă mint !

Se luară în braţe şi Grochowski începu să plîngă.

— Józek !... fratele meu !... îngăimă, nu-mi mai zice primar, ci frate, pentru că eu sînt fratele tău, iar tu eşti fratele meu...

— Wojciech, cumetre... Spune cît vrei pe vacă şi-ţi dau, fie ce-o fi !

— Treizeci şi cinci de ruble de hîrtie şi o rublă de argint pentru frînghie.

— Doamne, apără-mă ! se cruci gospodina. Păi adineaori ne-o dăduşi cu treizeci şi trei de ruble.

Grochowski îşi înălţă ochii înlăcrimaţi mai întîi la ea, apoi la Ślimak.

— Adevărat ? întrebă. Józek, fratele meu, e adevărat, treizeci şi trei de ruble ?... Prea bine !... v-o dau... luaţi-o...

N-are decît să sărăcească orfana, numai tu, frate, să ai o vită ca lumea, cum trebuie.

Ślimak izbi şi mai puternic cu pumnul în masă.

— Eu să cîştig de pe urma unei orfane ?... Nu vreau !... Îţi dau treizeci şi cinci de ruble şi încă una pentru frînghie.

— Ce tot vorbeşti, prăpăditule ?... îl dojeni nevasta.

— Nu fii prost !... o ajută Grochowski. M-ai primit şi m-ai omenit atît de bine, încît îţi dau vaca numai cu treizeci şi trei de ruble. Amin, ăsta e ultimul preţ.

— Nu vreau ! răcni Ślimak. Eu nu sînt ovrei să cer bani pe mîncarea musafirului.

— Józek !... îi atrase atenţia nevasta.

— Pleacă de-aici, muiere ! ţipă, ridicîndu-se cu greutate de pe scaun. Te-nvăţ eu să te mai amesteci în treburile mele...

Căzu deodată în braţele lui Grochowski care plîngea.

— Treizeci şi cinci de ruble de hîrtie şi o rublă de argint pentru frînghie !... strigă.

— De-aş înfunda iadul în vecii vecilor, nu vreau... Treizeci şi trei... hohoti Grochowski.

— Józek ! îl certă iarăşi soţia. Musafirul trebuie respectat... Că el e mai bătrîn ca tine, el e primar, e pe voia lui, nu pe a ta... Maciek, îl chemă pe argat, ajută-mi să-i duc în şură.

— Eu mă duc singur ! răcni Ślimak.

— Treizeci şi trei de ruble !... gemu Grochowski. Omoară-mă, taie-mă bucăţele, nu primesc nici un groş mai mult... Sînt o iudă, un cîine prăpădit, am vrut să te înşel şi de-aia ţi-am spus că-i duc vaca lui Grzyb... Da' eu ţi-am adus-o ţie, că tu eşti fratele meu...

Se luară de braţ şi ieşiră din camera de oaspeţi, îndreptîndu-se apoi spre fereastră. Cînd însă Maciek deschise uşa de la tindă, după cîteva încercări mai puţin izbutite, ajunseră în curte.

Gospodina aprinse lămpaşul şi luă din cămară o pătură şi o pernă, ca să-i aştearnă lui Grochowski în şură.

Dar cînd ieşi în curte, asistă la o scenă ciudată. Ślimak zăcea pe o grămadă de bălegar şi-l îndemna pe Grochowski să se culce. Acesta îngenunchease lîngă el şi ştergîndu-şi lacrimile cu sumanul, îngîna rugăciunea. Alături aştepta Maciek încurcat.

— Le-ai dat ceva tare, stăpînă, îi spuse gospodinei.

— Au băut o sticlă de horilcă.

— Oho ! ho !...

— Scoală-te, beţivanule ! strigă nevasta la Ślimak.

— Nu mă scol ! îi răspunse mînios, iar tu, muiere, fugi de-aici cît mai eşti întreagă. S-a sfîrşit cu conducerea ta !... Am cumpărat vaca şi o să iau şi lunca de la boier... Acum o să conduc eu !

— Józek, ridică-te, că-ţi torn apă-n cap ! îl ameninţă femeia.

— Ba o să-ţi torn eu ţie, cînd oi lua biciuşca-n mînă !... răspunse Ślimak.

Grochowski îi căzu în braţe şi începu să-l sărute.

— Scoală-te, frate, îl imploră, nu fă ceartă-n casă, că cine ştie ce mai păţim amîndoi.

Argatul nu-şi putea reveni din uimire, văzînd cît de mult schimbă votca oamenii. Un om ca primarul, cunoscut în tot satul pentru puterea lui de stăpînire, plîngea ca un copil, iar Ślimak nu voia să se scoale din gunoi, striga ca vechilul şi îşi ameninţa nevasta că acum a venit vremea lui !...

— Hai, cumetre, în şură, spuse Ślimakova, luîndu-l de mînă pe Grochowski.

Uriaşul se ridică ascultător ca oaia şi, sprijinit dintr-o parte de Maciek, de cealaltă de Ślimakova, se duse unde i se spunea. Gospodina îi aşternu să doarmă pe o grămadă de fîn mai mare ; în acest timp însă, primarul ameţit se prăbuşise pe pămîntul gol şi rămăsese acolo, deoarece nu-l mai putură urni cu nici un chip.

— Maciek, tu du-te şi culcă-te la locul tău, îl îndemnă Ślimakova pe argat, iar beţivul ăsta, adăugă arătînd spre bărbatul ei, n-are decît să doarmă în gunoi dacă nu-nţelege de vorbă.

Supus, argatul dispăru într-o clipă în grajd. Iar cînd în curte se aşternu liniştea, începu să-şi închipuie că şi el era beat.

— Aici o să dorm ! mormăi imitîndu-l pe Ślimak. Acum o să conduc eu !...

După aceea, se văzu primar, îngenunche lîngă aşternutul sărăcăcios şi începu să-i vorbească tot atît de duios, ca şi primarul lui Ślimak :

— Scoală-te, frate, nu fă ceartă-n casă, să nu păţim ceva amîndoi.

Ca să-l imite şi mai bine pe Grochowski, se sili să plîngă. La început, nu prea izbutea, dar cînd îşi aduse aminte de piciorul răsucit, de soarta lui nenorocită şi că gospodina nu-i dăduse şi lui să bea măcar un păhăruţ de votcă, lacrimi adevărate îi şiroiră pe obraji. Şi adormi aşa în culcuşul lui, înlăcrimat ca un copil pe genunchii mamei.

Aproape de miezul nopţii, Ślimak se trezi. Simţi că-i atîrnă capul greu şi e ud. Deschise ochii — întuneric ; îşi încordă auzul, întinse mîna şi înţelese că plouă ; încercă să se ridice în capul oaselor şi se convinse că picioarele îi stăteau mai sus decît capul.

Treptat începu să-i revină memoria. Îşi aduse aminte de primar, de văcuţa cu pete negre, de ciorba de crupe şi de sticla mare de votcă. Ce se-ntîmplase cu votca ? De asta nu mai era sigur, dar vedea că nu prea se simte bine şi-i căzuse greu ciorba de crupe, care fusese foarte fierbinte.

— Păi de cînd tot spun eu că nu trebuie să fiarbă seara ciorba de crupe, fiindcă păstrează prea multă vreme fierbinţeala în ea, murmură şi se ridică greoi.

În clipa aceea, nu se mai îndoia că se află în curte lîngă grămada de gunoi.

— Ia te uită unde m-a pocnit !... gemu. Şi nu-i de mirare. Cel mai rău e cînd se amestecă votca şi căldura. Cu ciorba de crupe e foc nu alta...

Noaptea era atît de întunecată, încît abia zărea peretele casei. Se apropie încet de el, de parcă ezita, şi o vreme se aşeză pe prag, sprijinindu-şi în palme capul greu. Dar ploaia se îndesea mereu, aşa că Ślimak se hotărî să intre.

Se opri în tindă şi auzi horcăitul Magdei. Apoi deschise cu grijă uşa care nu scîrţîi, ci mugi ca o vacă. În aceeaşi clipă, fu învăluit de o duhoare şi o căldură atît de mare, că se simţi şi mai moleşit şi, fie ce-o fi, se decise să ajungă la aşternut.

În prima încăpere, pe laviţa de lîngă fereastră, respira Stasiek, dar în odaia bună era linişte. Ślimak înţelese că nevasta lui nu doarme şi orbecăind, ajunse lîngă pat.

— Jagna, dă-te mai încolo, îi spuse, străduindu-se să fie cît mai aspru, cu toate că îl cuprinsese frica.

Tăcere.

— Ei, dă-te puţin mai încolo...

— Du-te, beţivule, cît îţi spun cu vorbă bună...

— Unde să mă duc ?

— Du-te pe grămada de bălegar sau în cocina porcilor, fiindcă acolo e locul tău, îi răspunse femeia furioasă. Ai poftit să conduci, n-ai decît, dar de mine, să nu te apropii, turmentatule !... M-ai ameninţat cu biciuşca, aşteaptă, tu, că eu nu te iert...

— Ce atîta vorbă, de vreme ce nu ţi s-a întîmplat nimic, o întrerupse ţăranul.

— Nu s-a întîmplat nimic ?... Dar cine se încăpăţîna să dea pe vacă treizeci şi cinci de ruble de hîrtie şi încă una de argint pentru frînghie, cînd chiar Grochowski ar fi dat-o cu treizeci ?... Abia l-am convins să ne ia numai treizeci şi trei... Pentru tine trei ruble nu înseamnă nimic ?...

Ślimak n-o mai ascultă. Cu toate că era întuneric, îşi luă capul în mîini îngrijorat şi se retrase în încăperea unde dormea Stasiek. Aici se prăbuşi pe laviţă peste picioarele băiatului.

— Matale eşti, tăicuţă ? întrebă copilul trezit.

— Păi eu.

— Şi ce faci aici ?

— Mă aşez şi eu puţin, că mă doare ceva înăuntru.

Băiatul se ridică şi-i încolăci gîtul cu braţele.

— Bine că eşti aici, îi spuse, că nemţii ăia vin mereu după mine.

— Care nemţi ?

— Aia doi care au vorbit cu matale pe cîmp ; bătrînul şi bărbosul. Nu-mi spun ce vor, doar mă calcă în picioare.

— Dormi, copile, aici nu e nici un neamţ.

Stasiek se ghemui şi mai tare la pieptul tatălui şi, deoarece Ślimak era toropit de somn, se întinseră amîndoi pe laviţă, iar băiatul începu să vorbească din nou.

— E adevărat, tăicuţă că apa vede ? îşi întrebă tatăl cu jumătate de glas.

— Ce să vadă ?

— Totul, totul... Cerul, munţii noştri... Te-a văzut şi pe tine cum mergeai după boroane...

— Dormi, copile, nu mai vorbi prăpăstii, îl linişti Ślimak.

— Vede, vede, tăicuţă, m-am uitat eu, şopti şi adormi.

Lui Ślimak îi era prea cald în casă. Mahmur, ieşi afară şi, parcă nu prea sigur pe picioarele lui, se împletici pînă la şură. Aici se împiedică de Grochowski şi după cîteva încercări nimeri pe grămada de paie, în care se afundă atît de adînc, încît nu i se mai vedeau nici măcar cizmele.

— De cumpărat vaca, am cumpărat-o, îşi îngînă în loc de noapte bună.

CAPITOLUL IV

A doua zi, Ślimak fu trezit în șură de strigătele Jagnei :

— Mai ai de gînd să dormi mult ?

— Da' ce e ? întrebă de sub paie.

— E timpul să te duci la curte.

— M-au chemat ?

— De ce să te cheme, că doar trebuie să te duci singur să vorbești de luncă.

Țăranul gemu, dar se ridică și ieși din paie, oprindu-se pe vatra unde bătea grîul. Avea fața umflată, privirea rușinată și multe fire de paie în păr.

— Ia te uită la el cum arată ! se miră nevasta înciudată. Sumanul mînjit și ud, cizmele nu și le-a scos din picioare toată noaptea și se uită ca un hoț. În cînepă e locul tău, să sperii vrăbiile, nu să vorbești cu boierul. Vezi să te schimbi înainte de a pleca.

După aceste cuvinte, se îndreptă spre grajd, iar lui Ślimak i se luă o piatră de pe inimă, gîndindu-se că totul s-a sfîrșit atît de ușor. Credea că o să-l bată la cap pînă la amiază.

Ieși în curte. Soarele era sus și pămîntul se svîntase după ploaia din timpul nopții. Dinspre rovine adia vîntul, aducînd ciripit de păsărele și un miros umed și parcă vesel. Noaptea, cîmpul înverzise și mai mult, copacii se umpleau de frunze, cerul era proaspăt și țăranului i se părea că pereții casei sînt mai albi.

— Ce zi frumoasă ! murmură și simțindu-se înviorat, se duse în casă să se îmbrace. Își scutură paiele din păr, apoi își puse o cămașă curată și se încălță în cizmele cele noi. Dar pentru că nu i se părură destul de negre, luă între degete o bucată de osînză și își unse mai întîi părul, apoi cizmele de la carîmbi pînă la tocuri. În cele din urmă, se opri în fața unei oglinzi și privind pe rînd cînd la cizme, cînd la imaginea fizionomiei din oglindă, zîmbi

mulțumit că strălucește din cap pînă-n picioare. În plus, ceva îi șoptea că boierul nu va rezista în fața unui țăran atît de pomădat și-i va da lunca în arendă.

Tocmai atunci intră Jagna și, aruncîndu-i o privire disprețuitoare, spuse :

— De ce te-ai ferchezuit așa de duhnești tot a unsoare. Nu era mai bine să te speli și să te piepteni ?

Recunoscînd dreptatea acestei observații, Ślimak scoase de după oglindă un pieptene des și-l trecu prin păr, făcîndu-l să lucească mai abitir decît cea mai strălucitoare sticlă. După aceea se spălă temeinic cu săpunul pînă cînd degetele unsuroase îi lăsară dîre întunecate pe gît.

— Unde-i Grochowski ? își întrebă nevasta înveselit, deoarece apa rece îi sporise buna dispoziție.

— A plecat.

— Și cu banii cum a rămas ?

— I-am dat, dar n-a mai vrut să ia treizeci și trei de ruble, ci numai treizeci și două, spunînd că dacă Isus Cristos a trăit pe lume treizeci și trei de ani, nu se cuvine să ia pe o vacă tot atîta.

— Păi cam așa e, confirmă Ślimak, vrînd să crească în ochii femeii prin erudiția lui.

Aceasta însă se apropie de cuptor și scoțînd o oliță cu crupe de orz și lapte, i-o dădu bărbatului, spunîndu-i :

— E, hai, hai... nu mai vorbi atîta, mănîncă și du-te la boier. Vezi să te tocmești tot cum te-ai tocmit ieri și cu primarul, că ce-o să-ți audă urechile !... adăugă în bătaie de joc.

Țăranul umilit se apucă să înfulece, în timp ce Jagna scotea banii din lada de zestre.

— Uite zece ruble, îl învăță. I le dai boierului în mînă, iar restul îi duci mîine. Bagă de seamă, oricît îți pretinde pentru luncă, tu sărută-i mîna, cazi la picioarele lui și roagă-l să mai lase măcar trei ruble. Dacă nu lasă trei, tocmește-te și pentru una ; stai în genunchi,

și înaintea boierului și înaintea cucoanei, pînă cînd mai lasă cît de cît din preț. O să ții minte ?

— De ce să nu țin ! răspunse. Și pesemne că repeta în gînd învățăturile nevestei, deoarece încetă să mai mănînce și începu să bată ușor tactul cu lingura în masă.

— Hai, nu mai cugeta atîta și ia-ți sumanul pe tine, îl îndemnă iarăși femeia. Ia și copiii cu tine.

— Păi ce treabă au ei acolo ?

— Să se roage și ei alături de tine, iar pe urmă Jędrek să-mi spună cum te-ai tocmit... Acum știi ce treabă au ?...

— Mai mare necazul cu muierile-astea ! murmură Ślimak, văzînd că Jagna s-a gîndit dinainte la toate. Iar în sinea lui adăugă : „De unde dracu 'are ea atîta minte și hotărîre ? Se vede dintr-o dată că tatăl ei a fost vătaf".

Se îmbrăcă destul de greu în sumanul nou-nouț, cusut cu șnur colorat la guler și la buzunare, după care se încinse în chimirul aproape de două palme lățime. Apoi legă cele zece ruble într-o batistă și le băgă în sîn ; întrucît copiii erau gata demult, plecară toți trei, îndreptîndu-se spre conac pe drumul mare.

Îndată după plecarea lor, Ślimakowa se întristă ; ieși de aceea la poartă ca să se mai uite după ei. Și văzu într-adevăr cum bărbatul ei mergea pe mijlocul drumului cu mîinile băgate în buzunare și cu capul sus, iar în urma lui, la stînga și la dreapta, pășeau Stasiek și Jędrek. Apoi i se păru că Jędrek îi dă o palmă lui Stasiek, care trecu în dreapta, lăsîndu-l pe el în stînga tatălui. Pe urmă, se amestecară ; parcă Ślimak îi dă o palmă lui Jędrek, după care Stasiek revine la stînga tatălui, iar Jędrek merge și el tot în stînga lui, dar prin șanț, de unde-l amenință cu pumnul pe fratele mai mic.

— Uite la ei, și-au găsit de joacă, șopti femeia zîmbind și se întoarse în casă, fiindcă trebuia să gătească de prînz.

Potolind cu ajutorul palmei zbânțuiala băieților, Ślimak începu să îngîne de unul singur, apoi să cînte cu jumătate de glas :

„Of, pe lume nimic nu-i
Ca viața curteanului.
Pe căluț el urcă iute,
Și mi se duce la curte".

Se îngîndură o clipă și iarăși începu să cînte, de astă dată mai prelung :

„Verde, verde iasomie,
M-a băgat la ananghie.
Da' ce fel de ananghie ?..."

Aici se întrerupse și oftă, simțind că nu există nici un cîntec care să exprime toată îngrijorarea lui : ce-o să fie cu lunca ? O să i-o dea boierul ori n-o să i-o dea ?...

Tocmai atunci treceau pe lîngă ea. Ślimak o îmbrățișe cu privirea și mai că se înspăimîntă, atît de frumoasă și inaccesibilă i se părea azi. Îi reveniră în minte toate amenzile pe care le plătise pentru vitele lui, pe care argații de la curte le prinseseră pe luncă, toate mustrările și amenințările boierului. Un glas tainic îi șoptea dinăuntru sau din afara lui că dacă parcela asta de pămînt s-ar afla undeva mai departe și în loc de fîn ar da numai nisip sau obligeană, poate că i-ar da-o mai ușor în arendă. Dar așa, lunca însemna prea multe înlesniri, ca să nu stîrnească în el destule îndoieli pesimiste.

— Ee... și ce-i cu asta ? mormăi scuipînd cu nepăsare. Parcă numai o dată mi-au oferit-o ! Mi-au spus chiar că așa ar fi mai bine pentru amîndouă părțile.

Așa-i, dar cînd îl îndemnau ei s-o ia ? Atunci cînd el nici nu se gîndea la asta. Acum însă, cînd el are nevoie de luncă, s-ar putea să facă mofturi sau să-l refuze de la început.

De ce ?... Cine să-i ştie ? Pentru că întotdeauna ţăranul trebuie să-i facă în ciudă boierului şi boierul ţăranului. Asta-i rînduiala lumii.

Îşi aduse aminte de cîte ori nu pregetase el să muncească la conac sau cum nu voise, alături de ceilalţi săteni, să se înţeleagă cu boierul pentru desfiinţarea servituţilor legate de pădure, şi se simţi plin de căinţă. Dumnezeule mare, şi ce frumos le mai vorbise boierul :

„Acum să trăim în pace, ca nişte buni vecini, să ne ajutăm unii pe alţii...

Iar ei îi răspunseră : „Ce fel de vecini mai sîntem şi noi ? Boierul e boier şi ţăranul ţăran... Fiecare şi-ar vrea un vecin dintr-ai lui...

La acestea moşierul : „Ţineţi minte, dragii mei, s-ar putea să vină şi rîndul meu...

La care Grzyb i-o plătise în numele obştei :

„Păi a şi venit, boierule, atunci cînd ai vrut să-i scuteşti pe ţărani de paza pădurii".

Moşierul tăcuse, dar mustăţile i se mişcau avan ; sigur că asemenea vorbe n-avea cum să le uite.

— Şi doar i-am spus întotdeauna lui Grzyb să nu se mai obrăznicească aşa, oftă Ślimak. Acum o să plătesc eu pentru băţoşenia lui.

În clipa aceea, Jędrek zvîrli cu piatra după o păsărică. Ślimak se uită împrejur şi dintr-o dată gîndurile negre îşi schimbară făgaşul.

„De ce să nu-mi închirieze lunca ? se întrebă. Doar ştie şi el că-i fac pagubă de multe ori şi de-ar avea încă o dată pe atîţia argaţi, tot n-ar putea s-o păzească. E un boier cu multă minte, oho !... Şi e şi bun ; preferă să piardă el, decît să nedreptăţească pe cineva... E om de treabă !

Cu toate acestea, un nou val de îndoieli îi inundă sufletul.

„Totuşi, gîndi, atîta lucru înţelege şi el că eu o voi duce mai bine cu lunca decît fără ea. Dar nici un boier

nu se bucură cînd un ţăran o duce mai bine, pentru că în acest fel conacul pierde un lucrător".

Gîndurile îşi schimbară iarăşi direcţia şi Ślimak îşi aminti că ar putea plăti arenda şi în muncă, nu numai cu bani gheaţă.

— Chiar aşa ! murmură înveselit. Doar pot să-i spun şi eu : „Bine, boierule, dar eu muncesc de mult la curte şi o să vin mereu !..." Ceilalţi săteni nu se prea îmbulzesc. numai eu mă duc, aşa că de ce să-i pară rău de o parcelă de luncă ?... Parcă n-are el şi aşa prea destulă, şi luncă, şi pămînt de arat ?... Eu o să fiu întotdeauna un ţăran bun de muncă, iar stăpînul o să fie tot el, chiar dacă mi-ar dărui cele două pogoane, necum să mi le închirieze.

Şi iarăşi începu să cînte :

„În păr cucul a cîntat,
Vecinica mi-a strigat :
Să nu-mi fie cu bănat,
Dar sînt cel mai prost din sat !"

Ultimul vers mai mult îl bolborosi, ca să nu-i slăbească autoritatea faţă de copii.

Deodată se întoarse spre Stasiek şi-l întrebă :

— Tu de ce mergi atît de încet, de parcă te-ai duce să stai la colţ, şi nu scoţi o vorbă ?

— Eu ? se învioră Stasiek. Mă gîndesc de ce ne ducem noi la curte.

Te pomeneşti că nu vrei să mergi ?

— Nu vreau, că parcă mi-e frică...

— De ce să-ţi fie frică ? La curte e foarte frumos ! îl dojeni Ślimak, dar se înfioră şi el, cuprins parcă de frig.

Totuşi, îşi stăpîni teama şi începu să-i explice băiatului :

— Vezi tu, copile, treaba stă aşa. Ieri am cumpărat o vacă de la primar cu treizeci şi două de ruble (a cerut treizeci şi cinci de ruble şi încă una de argint pentru frînghie ! dar cînd l-am luat la rost a mai lăsat din

preț). Așa că, vezi tu, băiatu' tatii, vaca are nevoie de fîn și de aceea trebuie să-l rugăm pe boier să ne dea lunca în arendă. Acum înțelegi de ce ?

Stasiek încuviință din cap.

— Asta înțeleg, răspunse, da' nici acum nu știu ce gîndește iarba cînd o apucă vitele cu limba și o rod în dinți ?...

— Ce să gîndească, nu gîndește nimic.

— Păidar !... continuă Stasiek, nu se poate să nu gîndească nimic. Cînd oamenii se duc în zilele de sărbătoare și stau la cimitir, dacă te uiți la ei de departe, parcă seamănă cu iarba sau cu niște tufișuri, fiindcă sînt și verzi, și roșii, galbeni și de alt fel, ca și buruienile pe cîmp. Și dacă atunci vreo vită spăimoasă și-ar trece limba peste cimitir, ei n-ar gîndi nimic ?...

— Oamenii ar striga, dar iarba nu zice nimic cînd o tai, răspunse Ślimak.

— Cum nu zice ? Cînd frîngi un băț uscat, trozneşte ; cînd îndoi o crenguță verde, se trage înapoi și nu se lasă, iar cînd rupi iarba, piuie și se ține cu rădăcinile de pămînt.

— E, păi ție numai prostiile îți umblă prin cap ! îl întrerupse Ślimak. Dacă s-ar apuca omul să întrebe fiecare firicel dacă vrea sau nu să-l taie coasa, ar rămîne nemîncat, la vite n-ar mai avea ce să le dea și toate s-ar duce de rîpă.

— Și tu, Jędrek, nu te bucuri că mergi la curte ? îl întrebă pe fiul cel mare.

— Parcă eu mă duc ? Matale te duci, răspunse Jędrek ridicînd din umeri. Eu nu m-aș duce acolo.

— Da' ce-ai face ? Doar nu te-ai apuca să-i trimiți o scrisoare boierului, că tu nu ești de-o seamă cu el și nici nu știi să scrii.

— Eu aș cosi iarba și aș aduce-o acasă. Să vină el la mine, nu să mă duc eu la el.

— Păi cum ai îndrăzni tu să cosești iarba boierului ?

— De ce-i a boierului ? A semănat-o el, iar lunca e lîngă casa lui ?

— Vezi că ești un prostănac, fiindcă lunca și tot pămîntul din jur sînt ale boierului.

Arătă cu mîna linia orizontului.

— Acum sînt ale lui, răspunse Jędrek, pînă cînd i le-o lua cineva. Eu știu că și pămîntul matale, și casa au fost ale boierului, iar acum sînt ale noastre. Așa și cu lunca. Cu ce-i el mai bun de are pămînt cît o sută de țărani, deși nu face nimic ?

— Are pentru că e al lui.

— Da' matale de ce nu ai tot atîta, sau Grzyb, sau altul ?

— El e boier.

— Mare scofală ! Dacă matale, tăicuță, te-ai îmbrăca întru-un surtuc și ai purtat pantalonii peste cizme, ai fi și matale boier. Și n-ai atîta pămînt cît are el.

— Ce mai, ești un prostănac ! se înfurie Ślimak.

— Eu sînt prost, e adevărat, pentru că n-am învățat carte. Dar Jasiek Grzyb e deștept, a scris și la cancelarie. Și l-ai auzit ce spune ? Spune că trebuie să fim toți la fel și o să fim cînd țăranii vor lua pămîntul boierilor și fiecare își va avea tarlaua lui.

— Și Jasiek e un prost, că dacă toți ar avea pămînt, n-ar mai vrea nimeni să muncească pe la alții. N-o să îndrepte Jasiek lumea. Mai bine-ar face să nu fure bani de la taică-său, ca să umble prin tîrg din cîrciumă-n cîrciumă. E deștept cu ce-i al altuia. Averea mea i-ar da-o lui Owczarz, el ar lua-o pe-a boierului, dar a lui să rămînă tot a lui. Tot e mai bine cum a lăsat Dumnezeu și cum ne învață sfînta biserică, nu cum vor alde Grzyb, bătrînul și tînărul.

— Păi pămîntul boierului i l-a dat Dumnezeu ? îngăimă Jędrek.

— Dumnezu a rînduit lumea în aşa fel, încît să nu fie toţi la fel. De aceea cerul e mai sus, iar pămîntul mai jos, pinul înalt, alunul pitic, iar iarba şi mai mică. Tot aşa e şi cu oamenii, unul e bătrîn, altul tînăr ; unul e părinte, altul copil, unul stăpîn, altul argat, unul boier, altul ţăran.

Răsuflă ostenit, apoi continuă :

— Uită-te şi tu cum se poartă cîinii deştepţi, cînd sînt mai mulţi într-o curte. Cînd li se aduce de la cuhnie blidul cu zoaie, cel dintîi vine cel mai puternic şi mănîncă, iar ceilalţi aşteaptă lingîndu-şi buzele, deşi văd că el înfulecă ce-i mai bun. Abia după ce şi-a umflat burdihanul îi lasă şi pe ceilalţi să se apropie. Fiecare îşi bagă botul în partea lui şi hăpăie cît poate, fără să se bată. Da' cînd cîinii sînt proşti, se reped toţi deodată la blid, se încaieră şi în loc să mănînce, mai mult se sfîşie între ei. Fie că răstoarnă blidul şi varsă zoaiele, fie că se găseşte unul mai puternic care-i goneşte. În acest fel, nu-i rămîne nici lui prea mult, iar ceilalţi nu se aleg cu nimic.

Aşa ar fi şi cu oamenii, dacă fiecare s-ar uita mereu unul în strachina celuilalt şi ar pretinde : „Dă-mi mie, că tu ai mîncat mai mult !..." Cel mai tare i-ar alunga pe ceilalţi, iar cel mai slab ar muri de foame. De aceea, Dumnezeu a hotărît ca fiecare să-şi muncească pămîntul lui şi să nu rîvnească la al altuia.

— Bine, da' o dată li s-a-mpărţit pămînt ţăranilor.

— Li s-a-mpărţit nu numai o dată, ci de două ori şi s-ar putea să li se mai împartă şi altă dată, dar cîte puţin şi cu socoteală, ca fiecare să capete ce i se cuvine, nu să pună mîna oricine pe ce-i place. Aşa a hotărît Dumnezeu în marea lui milă, ca pe pămînt să fie ordine şi rînduială.

— Ce rînduială, cînd Grzyb a primit treizeci de pogoane, iar matale abia şapte ! se încontră Jędrek.

Ślimak se opri în mijlocul drumului, să-şi mai tragă sufletul. Îşi îndreptă căciula pe cap, îşi puse mîna stîngă-n şold, iar cu dreapta arătă spre dealuri şi spuse :

— Vezi culmile de dincolo de conac ? Pămîntul se scurge mereu în jos de pe ele, ori nu-i aşa ?

— Ba aşa e.

— Bine. Dar pămîntul care se scurge pe ogoarele cui ajunge mai întîi ?...

— Pe ale boierului.

— Aha, pe ale boierului. Dar pămîntul care se scurge de pe haturile boierului pe tarlaua cui ajunge mai întîi, pe a mea sau pe a lui Grzyb ?

— Pe a lui Grzyb, că a lui e la poalele povîrnişului pe care stă conacul, iar matale în cealaltă parte a văii.

— Păi vezi, îşi urmă vorba Ślimak. Dacă eu aş fi în locul lui Grzyb, aş avea şi eu mai mult folos de pe pămîntul boierului, dar fiindcă s-a nimerit ca lotul meu să fie dincoace de rîu, am mai puţin.

— Şi de pe măgurile noastre pămîntul se scurge pe lunca boierului, completă Jędrek.

— Voia lui Dumnezeu ! rosti ţăranul, scoţîndu-şi căciula. Eu sînt cel mai neînsemnat dintre ţărani, deoarece am pămînt puţin, dar sînt mai bun chiar decît boierul, fiindcă pămîntul de pe ogorul meu se scurge pe lunca lui şi-i sporeşte avutul.

Auzind asemenea judecată, flăcăiasul strîmbă din nas.

— Ce strîmbi din nas ? îl întrebă tatăl.

— Eu nu văd să fie aşa tot ce spui matale.

— Nu vezi, pentru că eşti mai mic decît mine şi mai prost.

— Atunci şi matale eşti mai prost decît Grzyb, fiindcă el zice altfel.

Ţăranul simţi parcă un cuţit în inimă.

— Cînd ţi-oi da una peste gură, se burzului, o să vezi îndată cine-i mai deştept, prăpăditule !...

În faţa unui argument atît de puternic, Jędrek tăcu şi îşi urmară drumul fără să mai vorbească. Stasiek visa cine ştie la ce, iar Ślimak aci se îngrijora că nu-i vor

închiria lunca, aci se mira că băiatul lui cel mare vorbește asemenea lucruri de ocară.

— Hm! mormăi, împielițatul, se ia după ceilalți. E mîndru, bată-l norocul, nu se lasă deloc și slavă Domnului că încă nu fură. Ho! ho!... ăsta n-o să mai fie țăran.

În acest loc, drumul mare se unea cu șleaul de la curte, care urca ușor pe colină. Ślimak mergea tot mai încet, Stasiek privea înainte cu teamă crescîndă și numai Jędrek devenise mai îndrăzneț. Treptat, de dincolo de colină se iveau ramurile negre ale teilor, care străjuiau drumul, acoperiți de muguri, coșurile de la conac și acoperișurile clădirilor.

Deodată răsunară două împușcături.

— Trag cu pușca! strgă Jędrek și o zbughi înainte, în timp ce Stasiek se agăță de buzunarul de la sumanul tatălui.

— Unde te grăbești, întoarce-te! îl chemă Ślimak.

Jędrek se întunecă, dar își încetini fuga.

Intrară pe un fel de terasă, pe care se întindeau numai cîmpurile boierului. Dincolo de ele, mai jos, se afla satul, și mai jos lunca și rîul; înaintea lor se înălța conacul înconjurat de stacheți, acareturile, iar mai departe grădina.

— Uite, vezi conacul? îl întrebă Ślimak pe Stasiek.

— Care e?

— Cel cu pridvor, pe stîlpi.

— Da' casa aia ce e?

— Acolo la stînga? Nu e casă, sînt acareturile, iar clădirea scundă e bucătăria. Bagă de seamă că acareturile au odăi și jos, și sus.

— Parc-ar fi pod?

— Asta nu e pod, ci etaj. Podul e și mai sus, sub acoperiș, ca la noi.

— Acolo urcă totdeauna pe o scară de lemn, interveni Jędrek.

— Scara nu e de lemn, ci de ciment, îl contrazise tatăl cu asprime. Boierul vrea să-i fie ușor, nu-i place lui să se cațăre pe fuscei. De-aia îi și fură fînul de deasupra grajdului.

— Da' aia de la dreapta, tăicuță, aia cu geamuri? se interesă Stasiek.

— Acolo stau boierii și se încălzesc la soare, răspunse Jędrek.

— Nu trăncăni, dacă nu știi bine, îl dojeni Ślimak. Acolo tot peretele e de sticlă, e oranjeria. Acolo sînt toate florile care cresc pe pămînt și înfloresc și iarna, cînd pe cîmp zăpada e pînă la genunchi.

— Musai să fie flori de hîrtie, ca la biserică, se amestecă iarăși Jędrek.

— Ba dimpotrivă, sînt adevărate. Înfloresc și iarna pentru că grădinarul le face foc la sobă.

— Da' iarna au și mere? întrebă Jędrek.

— Mere n-au, dar au portocale.

— Cred că sînt de o sută de ori mai bune ca merele!... își dădu cu părerea Jędrek și ochii îi scînteiară.

Țăranul dădu disprețuitor din mînă.

— Da' de unde... Am gustat și eu una. E cît un cartof de mică, verde și atît de amară, că și cînele ar scuipa-o din gură.

— Și ei le mănîncă așa?

— De ce să nu le mănînce?

— Atunci sînt niște proști, conchise Jędrek.

— Tu ești prost, că nu te pricepi, răspunse țăranul. Ție îți place zeama de crupe sărată, iar boierului îi plac alte mîncări amare. Fiecare își are gustul lui pe lume, boului îi place iarba, dar porcul preferă urzicile.

— Uite, tăicuță!... strigă Jędrek, arătînd spre conac, dar înainte de a-și sfîrși vorba, răsunară din nou două împușcături. Cînd se împrăștie fumul, apăru la poartă un tînăr cu ghetre galbene pînă la genunchi, într-o scurtă cu

revere verzi, cu cartușiera pe burtă, tolba la șold și o pușcă cu două țevi în mînă.

— E ăla care-a trecut călare și i-a căzut șapca din cap, adăugă Jędrek.

Țăranul își înclină capul într-o parte, apoi în cealaltă, cercetîndu-l.

— El e, măscăriciul !...spuse înciudat.

Și adăugă în șoaptă :

— Semn rău !... Mai mult ca sigur că n-o să-mi închirieze lunca dacă mi-a ieșit în cale farmazonul ăsta.

— Are o pușcă pe cinste ! observă Jędrek. În ce poate să tragă, că pe aici nu zboară decît vrăbiile ?... E, poate că nu trage în nimic !... Eu dac-aș avea o pușcă, aș trage toată ziua, fie și numai în sus și aș turna atîta pulbere de s-ar auzi pînă la casa parohială.

— Da' nu trage în noi ? întrebă Stasiek încet, temîndu-se să meargă mai departe.

— De ce să tragă în noi ? îl liniști tatăl. Nu e voie să tragi în oameni, că te bagă la pușcărie. Deși, cine poate ști de ce e-n stare un zvînturat ca ăsta !...

— Ehe ! îi urmă vorba Jędrek, numai să încerce...

— Și ce i-ai face ?

— I-aș frînge pușca și aș duce-o primarului. Ba aș mai trage de cîteva ori pe drum.

În acest timp, vînătorul se apropie de țărani, încărcîndu-și pușca Lanaster[1]. La cingătoare, lîngă tolbă, îi atîrna o vrabie însîngerată.

— Lăudat fie numele Domnului ! rosti Ślimak, luîndu-și căciula de pe cap.

— Ziua bună, cetățene ! îi răspunse vînătorul, scoțîndu-și șapca moale de jocheu.

— Ce pușcă grozavă, oftă Jędrek.

[1] Cunoscută marcă de pușcă de vînătoare.

Domnișorul își potrivi ochelarii și se uită cu luare aminte la flăcău.

— Îți place, nu-i așa ? îl întrebă. Ascultă, nu mi-ai adus tu ieri șapca ?

— Eu, boierule, da' erai călare și fără pușcă.

— Atunci eu ți-am rămas dator ! se bucură domnișorul, scoțînd pormoneul din buzunar. Poftim, spuse și-i dădu o monedă de argint de patruzeci de groși. Ăsta e tatăl tău ?... Cel care a vrut să te bată ieri cu biciul ?...

Țăranul se ploconi pînă la pămînt.

— Cetățene ! îl dojeni domnișorul cu tonul unui om jignit. Dacă vrei să fim prieteni, nu te mai ploconi înaintea mea atît de adînc și pune-ți căciula pe cap. E timpul să uităm de rămășițele robiei care ne-aduc atîta pagubă și nouă și vouă. Cetățene, te rog să-ți pui căciula pe cap...

Uluit și îngrijorat, Ślimak vru să îndeplinească porunca, dar mîna nu-i dădu ascultare.

— E rușine să stau în fața boierului cu căciula în cap, șopti.

— Lasă copilăriile ! îl repezi domnișorul. Îi smulse căciula din mînă și i-o îndesă pe cap cu forța, apoi procedă la fel cu Stasiek.

„Ce dracu' !" își spuse în gînd țăranul, neînțelegînd intențiile democratice ale domnișorului.

— Vă duceți la curte ? îl întrebă vînătorul, agățîndu-și pușca pe umăr.

— Întocmai, domnișorule.

— Aveți vreo treabă cu cumnatul meu ?

Țăranul vru să i se ploconească iarăși, dar nu i se îngădui.

— Ce treabă ?

— Voiam să-l rugăm pe boier să ne închirieze lunca dintre rîu și casa mea.

— La ce vă trebuie ?

— Ieri, eu şi femeia mea, am cumpărat o vacă şi ne temem că n-o să ne ajungă nutreţul, aşa că-l rugăm pe boier să fie bun...

— Aveţi multe vite ?

— Vreo cinci capete, adică doi cai, trei vaci şi cîţiva porci.

— Şi pămînt ai destul ?

— Da' de unde, boierule, numai zece pogoane care din an în an dau tot mai puţină roadă.

— Pentru că nu ştiţi să-l întreţineţi, spuse domnişorul. Omule, zece pogoane de pămînt sînt o avere uriaşă ! În străinătate, din atîta pămînt trăiesc cîteva familii, iar la noi nu ajunge nici pentru una. Dar ce să-i faci, dacă semeni numai secară...

— Păi ce să semănăm, boierule, dacă grîul nu se face ?

— Grădinăritul, prietene, e o afacere straşnică ! Grădinarii de lîngă Varşovia plătesc cîteva zeci de ruble arendă la pogon şi totuşi o duc foarte bine...

Ślimak îşi închină capul cu tristeţe, iar inima i se făcu cît un purice. Ascultînd vorbele domnişorului, ajunse la concluzia că boierul sau nu-i va da lunca în arendă, întrucît avea deja zece pogoane de pămînt, sau îi va porunci să-i plătească şi el cîteva zeci de ruble pentru ea. Altminteri, de ce i-ar povesti domnişorul asemenea lucruri de mirare, dacă n-ar vrea să-i bage în cap că are pămînt prea mult şi de aceea trebuie să plătească o arendă mai mare ?

Se apropiară de poartă.

— O văd în grădină pe sora mea, spuse domnişorul, acolo trebuie să fie şi cumnatul meu. Mă duc la el şi-l rog să vă dea lunca. La bună vedere.

Ţăranul se înclină pînă la pămînt, gîndind în sinea lui :

„Dar-ar boala-n tine, te-ai îndîrjit împotriva mea ! Te-ai legat de nevastă-mea, mi-ai zăpăcit băiatul, iar acum chipurile nu mă laşi să-ţi fac plecăciuni, dar îmi zici să

plătesc atîta bănet pentru un pogon ! Ştiam eu că unul ca ăsta aduce nenorocire".

De la conac, ajungeau pînă la ei sunetele orgii.

— Tăicuţă, cîntă !... Unde cîntă ?... strigă Stasiek.

— Boierul trebuie să cînte.

Într-adevăr, boierul cînta la orga americană. Ślimak şi băieţii ascultară cu atenţie melodia frumoasă, pe care n-o înţelegeau. Stasiek se îmbujorase la faţă şi tremura de emoţie, Jędrek devenise serios, iar tatăl lor se descoperise şi începuse să se roage lui Dumnezeu să-l apere de ura domnişorului, căruia el nu-i făcuse nici un rău.

Orga tăcu şi tot atunci domnişorul se întîlni în grădină cu sora lui şi începu să spună ceva cu însufleţire.

— O aţîţă împotriva mea ! murmură bietul om.

— Tăicuţă, începu Jędrek, cucoana seamănă cu un tăun. E galbenă cu picături negre, subţire la mijloc şi groasă la capete. Dar e frumoasă !

— Mai rău decît tăunul e zăltatul ăla pe picioare galbene ; cu toate că e ca o surcică de sfrijită ! răspunse ţăranul.

— Cum e mai rău, cînd mi-a dat patruzeci de groşi ? De prost, trebuie să fie prost, dar e bun.

— O să-şi ia ei înapoi cei patruzeci de groşi, n-ai grijă.

În acest timp, domnişorul, după ce-i povesti cucoanei despre Ślimak, începu să-i facă reproşuri.

— Sînt uluit, perora, de formele de sclavie pe care le întîlnesc în popor. Bietul Ślimak nu este în stare să discute cu căciula pe cap, şi era atît de tulburat, de înfricoşat, că m-a cuprins mila, uitîndu-mă la el. Mi-a stricat dispoziţia pentru toată ziua.

— Dar ce vină am eu şi ce trebuie să fac ? îl întrebă cucoana.

— Să te apropii de ei, să le dai curaj...

— Eşti delicios ! îi răspunse sora înălţînd din umeri. Toamna trecută, cînd am organizat o petrecere pentru

copiii argaţilor de la curte, tocmai pentru a le întări încrederea în ei, a doua zi mi-au rupt piersicile. Să mă apropii de ei ?... Am făcut şi asta. Am intrat o dată într-o casă, în care era un copil bolnav, şi într-o oră m-am impregnat de asemenea duhoare, încît am fost nevoită să-i dăruiesc slujnicei rochia nou-nouţă. Îţi mulţumesc de asemenea apostolat...

Vorbind astfel în limba franceză, se apropiară de gardul de ştacheţi, dincolo de care se aflau Ślimak şi copiii.

— Cel puţin pentru ăsta trebuie să faci ceva, o rugă domnişorul, îmi place grozav.

Cucoana îşi duse monoclul la ochi.

— Ah, ăsta e Ślimak, se bucură. Limaçon[1]... Imaginează-ţi, ce nume comic.

— Dragul meu, se adresă ţăranului, fratele meu ar vrea să fac ceva pentru tine, iar eu aş face-o cu bucurie. Ai şi o fată ?

— N-am, cucoană, răspunse ţăranul, sărutîndu-i poala rochiei printre ştacheţi.

— Păcat. Aş fi putut să-ţi învăţ fiica să împletească dantelă. Spălînd-o bine mai înainte, adăugă în franceză.

„Despre luncă nu trebuie să scot nici o vorbă !“ se gîndi ţăranul.

— Sînt băieţii tăi ? continuă cucoana să-l întrebe pe Ślimak.

— Ai mei, cucoană.

— Bine, să-i trimiţi la mine, ca să înveţe să citească.

— Parcă ei au timp de asta ? Cel mai mare mă ajută mereu acasă.

— Atunci trimite-l pe cel mic.

— Păi şi ăsta păzeşte porcii...

Cucoana îşi înălţă privirile spre cer.

— Poftim şi mai fă ceva pentru ei ! rosti în franceză către fratele ei.

[1] Melc, în lb. fr.

„Cred că se înţeleg împotriva noastră !“ se îngrijoră ţăranul înfricoşat de conversaţia franţuzească a boierilor.

Dinspre conac se arătă moşierul şi văzîndu-şi soţia şi cumnatul, grăbi pasul şi ajunse într-o clipă la ei. Ślimak începu să se ploconească, pe Stasiek îl podidiră lacrimile de emoţie şi pînă şi Jędrek îşi pierdu îndrăzneala obişnuită în faţa boierului. Între timp, democratul înarmat cu puşca de vînătoare îi povesti cumnatului cu ce treabă venise ţăranul, sprijinindu-i rugămintea din tot sufletul.

— Bine, dar n-are decît să ia în arendă petecul ăla de luncă, încuviinţă moşierul. Aşa cel puţin n-o să mai am necazuri cu el pentru vitele scăpate în fînul meu... De altfel, e cel mai cinstit om din tot satul.

Boierii vorbeau mereu franţuzeşte, aşa că pe Ślimak îl furnicau fiorii, gîndindu-se că vorbesc împotriva lui. Era gata să se întoarcă acasă, numai să piară mai repede din ochii lor.

După ce ascultă relatarea cumnatului său, moşierul i se adresă ţăranului :

— Aşadar, vrei să-ţi închiriez cele două pogoane de luncă de lîngă rîu ? îl întrebă.

— Dac-ai fi bun, boierule, răspunse Ślimak.

— Şi dacă ai lăsa măcar trei ruble din preţ, adăugă repede Jędrek.

Lui Ślimak îi fugi sîngele la inimă, iar boierii se priviră uimiţi.

— Ce înseamnă asta ? întrebă moşierul. Din ce trebuie să mai las trei ruble ?

Fără să vrea, ţăranul duse mîna la curea, dar înţelegînd că acum nu-l putea bate pe Jędrek, îşi pierdu cumpătul şi se hotărî să dezvăluie tot adevărul.

— Boierule ! strigă, nu-l asculta pe nepricopsitul ăsta ! Iată ce s-a întîmplat, muierea m-a boscorodit rău de tot că nu ştiu să mă tîrguiesc şi mi-a spus să mă tocmesc măcar pentru trei ruble. Şi-acuma, javra asta mă face de ruşine !...

— Păi măicuţa a zis să am grijă de matale şi să pupăm amîndoi picioarele boierilor, ca să mai lase din preţ, se dezvinovăţi Jędrek.

Lui Ślimak îi pieri piuitul, dar boierii se înecau de rîs.

— Poftim, îi spuse din nou în franceză moşierul cumnatului său, ăsta-i ţăranul. Ţie nu-ţi îngăduie să vorbeşti cu nevasta lui, de frică să nu-i suceşti capul, dar fără ea nu e în stare să facă un pas. Dacă i-ai propune cea mai grozavă afacere, n-ar accepta-o fără acordul nevestei sau n-ar pricepe nimic fără explicaţiile ei.

— Foarte bine ! Aşa se cuvine să fie ! încuviinţă cucoana, acoperindu-şi faţa cu batista. Ţăranii sînt delicioşi... Dacă mă ascultai pe mine, vindeai de mult satul ăsta plictisitor şi plecam la Varşovia !

— Dragul meu, să nu-i crezi idioţi pe ţărani ! protestă cumnatul.

— Nu mai e nevoie să-i cred eu, pentru că ei sînt într-adevăr idioţi. Ţăranul nostru e alcătuit numai din stomac şi muşchi, deoarece a renunţat la minte şi la voinţă în favoarea soţiei. Ślimak este unul dintre cei mai destoinici ţărani din sat, cu toate astea, ai avut adineaori dovada prostiei lui.

— Bine, dar...

— Nici un dar, ţărănistule. Dacă vrei, pot să te mai conving o dată că sînt nişte măgari.

— Bine, dragul meu, dar...

— Iartă-mă, îl întrerupse moşierul, ai să afli numaidecît unde-i mintea ţăranului.

Şi întorcîndu-se spre Ślimak, care aştepta înspăimîntat rezultatul disputei vesele, dar de neînţeles pentru el, îl întrebă :

— Deci, dragă Józef, nevasta ţi-a spus să închiriezi lunca de la mine ?

— Aşa-i, boierule.

— Şi să te tocmeşti bine ?

— Chiar aşa. Ce-i drept, e drept.

— Ştii cît îmi plăteşte Łukasiak pe an pentru un pogon de luncă ?

— Zicea că zece ruble.

— Aşadar, tu ar trebui să-mi plăteşti douăzeci de ruble pentru două pogoane.

Ţăranul se gîndi şi răspunse :

— Totuşi, boierule, ai milă...

— Şi mai lasă măcar trei ruble ?... îi continuă vorba moşierul.

Ślimak tăcu ruşinat.

— Prea bine, acceptă moşierul, îţi scad trei ruble, aşa că o să-mi plăteşti şaptesprezece ruble anual. Acum eşti mulţumit ?

Ţăranul se ploconi pînă la pămînt şi neputînd ajunge la picioarele moşierului, îmbrăţişe ştacheţii ; dar pe chipul lui, în loc de mulţumire, se citea îndoiala.

„Ceva este aici, se gîndi Ślimak, de nu se tocmeşte el ! Cumnăţelul, se vede treaba, a ticluit-o bine !..."

Iar cu glas tare adăugă :

— Bine, boierule, atunci fii bun şi primeşte arvuna. Nevasta mi-a dat zece ruble şi a spus să aduc mîine restul.

Scoase din sîn legătura înnodată, din ea cele zece ruble şi i le oferi moşierului.

— Stai puţin, îl întrerupse acesta, o să-ţi iau banii mai tîrziu, acum am să-ţi fac o propunere. Mai ţii minte cu cît mi-a plătit Grzyb pogonul de luncă anul trecut ?

— Cu optzeci de ruble.

— Başca notarul şi topometrul, nu-i aşa ?

— E adevărul curat.

— Acum ascultă. Cele două pogoane de luncă, pe care vrei să le închiriezi, ţi le vînd cu şaizeci de ruble pogonul, deci cu douăzeci de ruble mai ieftin decît lui Grzyb. Mai mult, am să fac în aşa fel, încît să nu mai dai nimic topometrului şi notarului. Dar ştii cu ce condiţie ?

Țăranul ridică din umeri cu umilință.

— Cu condiția că să hotărăști singur și numaidecît, fără să-ți mai întrebi nevasta. Bagă de seamă deci : îmi dai pe luncă o sută douăzeci de ruble, deși ea face peste o sută șaizeci, cîștigi patruzeci de ruble, dar... trebuie să te decizi acum. Mîine sau chiar astă-seară, după ce te sfătuiești cu nevasta, nu ți-o mai vînd cu același preț.

Lui Ślimak îi sticliră ochii. Avu impresia că abia acum descoperea uneltirea pusă la cale împotriva lui.

— Ciudat capriciu să pierzi patruzeci de ruble degeaba ! comentă cucoana în limba franceză.

— Fii liniștită, îi răspunse soțul. Eu îi cunosc bine...

— Ei, cum rămîne, i se adresă lui Ślimak, cumperi lunca fără să te sfătuiești cu nevasta ?

— Nu prea e frumos, răspunse țăranul cu un zîmbet fățarnic. Dacă și dumneata, boierule, te sfătuiești cu cucoana și cu domnișorul, apoi ce să mai zic de mine.

— Ei, vezi ?... se întoarse moșierul spre cumnatul său. Nu e un idiot patentat ?...

Domnișorul îl bătu pe umăr pe Ślimak pe deasupra ștacheților.

— Hai, prietene, acceptă imediat și-o să-i dai cu tifla boierului. A și cumpărat-o, își anunță cumnatul.

— O cumperi, Józef ? Ne strîngem mîinile în semn că ne-am înțeles ? întrebă moșierul.

„Parcă eu sînt prost !" își zise țăranul în gînd și răspunse :

— Nu se cuvine s-o cumpăr fără nevastă, boierule...

— Și nu vrei să te mai gîndești ?

— Nu se cuvine, repetă țăranul mulțumit că boierul îi sugerase un refuz atît de potrivit.

Ślimak se prefăcu întristat, dar se încăpățînă într-ale lui ; nici prin gînd nu-i trecea să cumpere lunca.

— E, în acest caz, îți dau lunca în arendă. Dă-mi arvuna și vino mîine după chitanță.

— Uite, domnule democrat, așa-i țăranul ! îi spuse cumnatului care în acest timp își rodea unghiile.

Ślimak îi dădu zece ruble, boierii își luară rămas bun de la el și plecară. Văzînd că nu se mai uitau la el, țăranul le aruncă o privire învăpăiată și, furios, începu să șoptească de unul singur :

— Ehei ! Voiați voi să mă păcăliți, dar am și eu judecata mea !... Nu mai încape îndoială, încă anul ăsta o să ne dea pămînt, cum zicea Grochowski, de aceea se grăbesc ei să-l vîndă !... O sută douăzeci de ruble pentru asemenea luncă, hm, care face pe puțin două sute... Să i-o spuneți unui prost, nu mie... Dar și o sută douăzeci e mult, cînd poți s-o iei pe gratis.

— Se vede că boierii au ajuns rău, lua-i-ar !... observă Jędrek.

— Taci din gură, îl certă tatăl, iar în gînd adăugă :

„Pînă și nepricopsitu' ăsta a băgat de seamă că umblă cu șoalda..."

Deodată îi veni în minte alt gînd :

— Și dacă totuși n-o să ne dea pămînt acum, dacă așa li s-a năzărit boierilor să-mi vîndă mie lunca mai ieftin ?

Simți că nădușește. Vru să strige îndată în urma boierilor, să li se arunce la picioare și să-i implore să-i vîndă lunca fie și cu o sută treizeci de ruble. Dar boierii ajunseseră pe la jumătatea grădinii. Deodată domnișorul se desprinse de ei și veni în fugă la țăran.

— Omule, cumpără lunca ! îi spuse gîfîind. Cumnatul meu va accepta, dacă ai să-l rogi.

La vederea domnișorului nesuferit, în Ślimak se trezi iarăși neîncrederea.

— Nu se cuvine s-o cumpăr fără nevastă, răspunse rîzînd.

— Dobitocule ! murmură domnișorul și se întoarse spre conac.

Lunca era pierdută.

— De ce mai stai, tăicuţă ? întrebă deodată Jędrek, văzînd că Ślimak se rezemase de ştacheţi şi cugeta.

— Nu ştiu dacă am făcut bine că n-am cumpărat lunca de la boier cu o sută douăzeci de ruble ! mormăi ţăranul.

— De ce să nu fi făcut bine, cînd ai luat-o cu şaptesprezece ?

— E, aşa oricum, lunca nu e a mea.

— Cînd o să se dea pămînt, o să fie.

Ślimak se bucură : „Trebuie să fie adevărat că se va da pămînt, de vreme ce şi neisprăvitul ăsta ştie, se gîndi".

— Copii, hai acasă ! spuse cu voce tare.

Se întorceau în tăcere. Jędrek, uitîndu-se cu coada ochiului la tatăl său, avea presimţiri rele, iar Ślimak era chinuit de nelinişte.

— Lua-i-ar dracu' de boieri ! şopti ţăranul încleştîndu-şi pumnii. Cu ăştia nu poţi să ştii niciodată cînd mint şi cînd spun adevărul... Parcă sînt ovrei !

Pe la jumătatea drumului, băieţii o luară înainte, fiindcă le era foame. De aceea, cînd Ślimak intră în casă, Jagna îl întrebă :

— Ce tot zice Jędrek că boierul a vrut să-ţi vîndă lunca numai cu o sută douăzeci de ruble ?

— A vrut, fiindcă se teme că se va da iar pămînt, răspunse descumpănit.

— Şi eu i-am spus lui Jędrek că ori el băsmeşte, ori e ceva necurat la mijloc. Cine ar vinde o luncă de două sute de ruble numai cu o sută douăzeci ?

Ślimak se dezbrăcă şi se aşeză la masă, povestindu-i Jagnei în timp ce mînca, ce se petrecuse.

— Ho ! ho !... Boierii sînt deştepţi. Nici măcar nu ştiu de unde au aflat că mergem la conac pentru luncă. La început, mi-a întins o capcană cumnăţelul.

— Ochelaristul care s-a legat de mine la rîu ?... întrebă Ślimakowa.

— Ăla, dar-ar boala-n el ! Ne-a ieşit înainte. lui Jędrek i-a dat patruzeci de groşi, mie mi-a îndesat căciula pe cap, ca să mă amăgească mai bine, şi a început să mă ia de sus :

„Ce-ţi trebuie lunca ? N-ai şi aşa pămînt destul ? Tu ştii că zece pogoane înseamnă o mare avere ?..."

— Ce mai avere !... îl întrerupse Ślimakowa. Cumnatul lui are peste o mie de pogoane şi tot se plînge !

— Uite aşa m-a tot bodogănit, bolîndul. Iar cînd a văzut că nu izbuteşte nimic, m-a dus la cucoană. M-a luat şi ea la întrebări, mi-a zis să-i trimit copiii să-i înveţe carte, iar în timpul ăsta boierul cînta la orgă...

— Păi ce, vrea să ajungă organist, cînd i-or lua pămîntul ? întregă gospodina.

— Aş, aşa cîntă el mereu ; nu face nimic, doar cîntă. Aşa că pe urmă, continuă Ślimak, a venit şi boierul şi au început să ciripească pe franţuzeşte că ţăranul (adică eu) e tare de cap, că nu te poţi apropia de el (adică de mine), toate ca să mă ia cu vorba şi să-mi vîndă lunca mai repede.

— Tu ai înţeles ce vorbeau ei ?

— Cum să nu-nţeleg ! Eu mă pricep şi la limba ovreilor.

— Şi n-ai cumpărat lunca ? Bine ai făcut, fiindcă aici nu e lucru curat ! sfîrşi femeia.

Dar ţăranul nu se prea bucură de lauda nevestei, deoarece îl năpădiră iarăşi îndoielile în legătură cu intenţia boierilor.

„Te pomeneşti că au vrut să-mi vîndă lunca mai ieftin fără nici un gînd ascuns !" medită.

Încetă să mănînce şi se preumblă încoace şi-ncolo prin casă. Era din ce în ce mai neliniştit, gîndindu-se că n-a făcut bine pierzînd asemenea chilipir, dar îşi dădu singur curaj murmurînd :

— Nu sînt eu omul pe care să-l păcăliţi ! Ştiu eu cum stă treaba !...

În cele din urmă, zbuciumul lui Ślimak atinse zenitul. Se aşeză pe laviţă, apoi zvîcni în picioare, îşi luă capul în mîini şi o vreme nu mai ştiu ce să facă, ros de nesiguranţă. Deodată, îl văzu pe Jędrek şi-i veni gîndul fericit.

— Jędrek, ia vino încoace, îl chemă, scoţîndu-şi cureaua de la pantaloni.

— O, tăicuţă, să nu mă baţi ! ţipă băiatul care ştia de cîteva ceasuri că n-o să scape de chelfăneală.

— Nu ajută la nimic ! spuse Ślimak. Ţii nasu' pe sus, ţi-ai bătut joc de domnişor, ai trăncănit şi faţă de boier... Întinde-te pe laviţă !

— Dă-mi drumul, tăicuţă ! se rugă Jędrek. Stasiek îmbrăţişe picioarele tatălui plîngînd şi sărutîndu-i genunchii, iar Magda alergă în curte s-o cheme pe gospodină.

— Întinde-te pe laviţă, cît îţi spun cu vorbă bună... se oţărî Ślimak. După ce-o să-ţi capeţi porţia pe ziua de azi, firoscosule, n-o să mai umbli cu mişelul de Jasiek... Întinde-te numaidecît !...

Tocmai atunci Ślimakowa începu să bată în geam cu putere.

— Józek, vino repede, îl chemă, că nu ştiu ce are vaca de la Grochowski. Se tăvăleşte de...

Ţăranul îl lăsă pe Jędrek în plata Domnului şi dădu fuga în grajd. Aici însă văzu că toate vacile sînt legate la iesle şi mănîncă liniştite.

— Se pare că i-a trecut, se miră femeia, dar se tăvălea cum te tăvăleai tu ieri.

Ślimak cercetă văcuţa cu luare aminte, îi puse mîna pe greabăn şi clătină din cap. Îşi dădu seama că Jagna îl chemase, ca să-l scape pe Jędrek. Şi pentru că băiatul se furişase cine ştie pe unde, iar tatălui îi trecuse supărarea, totul se sfîrşi aici, cum se întîmplă de obicei în asemenea împrejurări.

CAPITOLUL V

Era luna iulie. Boierul şi cucoana plecaseră de mult în străinătate ; în sat, lumea uitase de ei şi lîna nouă începuse să îmbrace iarăşi oile tunse.

Soarele dogorea atît de tare, încît norii fugeau de pe cer undeva spre păduri, iar pămîntul se apăra cum putea împotriva căldurii ; pe drumuri, se ascundea cu ajutorul prafului, prin lunci pe sub iarbă, iar pe cîmpuri sub grîiele dese.

Pentru oameni însă începuse munca cea mai grea. La curte, cosiseră lucerna și rapița, în vreme ce prin sat gospodinele și fetele săpau sfecla și cartofii, iar femeile bătrîne strîngeau nămol pentru transpiraţie, flori de tei pentru fierbinţeală şi părul-zînelor pentru dureri. Preotul şi vicarul urmăreau toată ziua şi prindeau roiurile de albine, iar Josel, cîrciumarul, făcea oţet. Prin pădure răsunau chemările copiilor care adunau afine.

Grîiele se copseseră şi ele, aşa că Ślimak se apucă să secere secara a doua zi după sărbătoarea Maicii Domnului cu scapular. Munca nu dura mai mult de două-trei zile, dar ţăranul se grăbea din două pricini ; întîi pentru că se temea că se usucă şi se scutură boabele, iar în al doilea rînd, pentru că voia să se ducă şi la curte.

De obicei munceau trei inşi : Ślimak, Owczarz şi Jędrek, secerînd şi legînd snopii cu schimbul. Jagna şi Magda le ajutau dimineaţa şi după-amiază.

În prima zi, aproape de prînz, cînd secerînd în cinci (de astă dată erau și femeile) ajunseseră în vîrful măgurii, Magda zări la poalele pădurii cîteva siluete de oameni și-i spuse gospodinei. Se uitară cu toţi într-acolo și începură să-şi dea cu presupusul.

— Sînt niscaiva ţărani, zise Owczarz, că sînt în alb.

— Unul din ei e gălbui, iar ţăranii nu umblă aşa, adăugă Ślimakowa.

— Cred că poartă și cizme, se amestecă Ślimak.

— Ia uitați-vă, strigă Jędrek, au niște bețe în mînă și parcă trag o frînghie după ei !

— S-ar putea să fie ingineri hotarnici ?... Ce să însemne asta ?... se întrebă Ślimak.

— Măsoară iarăși pămîntul !.. .răspunse Ślimakowa. Ce bine că n-ai cumpărat lunca de la boier !

Se apucară iarăși de treabă, dar parcă fără spor, deoarece fiecare se uita pe furiș la oamenii aceia de la liziera pădurii, care se deslușeau din ce în ce mai bine. Nu erau țărani, fiindcă în locul cămășilor încinse la brîu, purtau scurte albe sau gălbui, iar la pălării aveau panglici negre. Înaintau dinspre apus spre răsărit și se vedea că măsoară cîmpul.

Apariția lor îi stîrnise curiozitatea lui Ślimak și în loc să secere în fruntea tuturor, se tîra în urmă lîngă Magda. Într-un tîrziu, exclamă :

— Jędrek, lasă secerea și dă fuga pînă la ei, vezi ce tot fac acolo. Află ce sînt și dacă măsoară pămîntul ca să-l împartă sau pentru altceva.

Flăcăiandrul porni în goană.

— Poartă-te cu grijă ! îl învăță mama lui, să nu te alegi cu vreo scatoalcă.

Cît ai rosti cîteva rugăciuni, Jędrek ajunse la topometri, se amestecă și vorbi cu ei, dar de întors nu se grăbea să se întoarcă. Mai mult, se apucă să umble cu jaloanele și lanțul.

— E nemaipomenit ! se miră Ślimakowa, parcă s-a lipit de ei. Ia uite, Józek, cum mai trage de frînghie !... Ceilalți copii învață în toate iernile și nici unul nu e în stare să-l întreacă. Și el, zvînturatul, a văzut numai la ovrei în geam abecedarul, și se învîrte printre hotarnici ca un trepăduș... Ce băiat !... Păcat că nu i-am spus să se încalțe în ghete, să nu creadă ăia că e vreun nepricopsit fără tată și fără mamă, nu un fiu de gospodar.

Își puse mîinile-n șolduri și privi cu mulțumire la Jędrek care muta cu sîrg jaloanele și lanțul dintr-un loc în altul.

Curînd, grupul de topometri coborî în vale și pieri din ochii țăranilor.

— E ceva aici, rosti îngîndurat Ślimak, rău sau bine...

— Ce rău poate să fie dac-o să ne dea pămînt ? comentă Ślimakowa. Tu ce părere ai, Maciek ?

Argatul, surprins de întrebare, își șterse sudoarea de pe frunte și răspunse după ce se gîndi bine :

— E, păi ce bine poate să fie ? Mi-aduc aminte că pe vremea cînd lucram la boierul de la Krzeszów, să tot fie șase ani de atunci, au venit niște hotarnici ca ăștia și au umblat pe cîmp cu bețele-ale, iar pe urmă, în toamnă, primarul a luat banii din casă și tot satul a trebuit să-i pună la loc. Orice lucru nou nu să știe ce aduce, încheie.

Soarele cobora spre apus, cînd Jędrek veni gîfîind să-i spună mamei să scoată lapte din pivniță, că o să vină doi boieri, boieri mari, care i-au dat doi zloți că a mutat lanțul.

— Dă-i mamei numaidecît ! strigă Ślimak. Ți-au dat doi zloți nu pentru lanț, ci pentru laptele pe care o să-l mănînce.

Jędrek mai că nu izbucni în plîns.

— De ce să-i dau banii mei ? răspunse. Pentru ce-o să mănînce, o să plătească bașca, că vor să mai ia și alte lucruri !... M-au și întrebat dacă avem pui și unt acasă.

— Păi ce, sînt negustori, de întreabă de unt și de pui ? întrebă Ślimak.

— Nu sînt negustori, dar sînt boieri mari, umblă cu cortul și cu un bucătar care le gătește pe cîmp.

— Hm, parc-ar fi țigani ! murmură Ślimak.

Gospodina nu mai așteptă sfîrșitul discuției și alergă într-un suflet acasă ; curînd se apropiară de secerători cei doi boieri. Erau transpirați, arși de soare și acoperiți

de praf, dar aveau asemenea înfăţişare, că la vederea lor, Ślimak şi Owczarz îşi scoaseră pălăriile ca la comandă.

Dîndu-le bineţe, boierul mai în vîrstă şi cu barba neagră întrebă :

— Care dintre voi e stăpînul gospodăriei ?

— Eu, spuse Ślimak.

— Locuieşti de mult aici ?

— De cînd eram copil.

— Ai văzut vreodată cum se umflă rîul şi se revarsă ?

— Oho ! parcă numai o dată !...

— Şi nu-ţi aduci aminte pînă unde urcă apa ?

— Boierule, cîteodată năboieşte peste luncă şi e mai mare de-un stat de om.

— Ştii sigur ?

— Toată lumea ştie, că doar rovinele alea de la poalele muntelui apa le-a făcut.

— Va trebui să înălţăm un pod de aproape douăzeci de metri, îşi dădu cu părerea boierul mai tînăr.

— Fără îndoială, răspunse vîrstnicul. Îşi roti privirile pe luncă, apoi i se adresă din nou lui Ślimak.

— Puteţi să ne daţi nişte lapte ?

— Nevasta mea a şi coborît acasă, vă rog să poftiţi.

Topometrii se îndreptară spre gospodărie, urmaţi de Ślimak, Owczarz şi de Magda.

Faptul că cei doi boieri aveau să mănînce lapte era o întîmplare atît de importantă, în gospodăria lui Ślimak, încît merita să lase baltă seceratul.

O surpriză şi mai mare îi aştepta acasă, în bătătură. Ślimakowa şi Jędrek scoseseră în faţa casei scaunele cu spătar şi masa vişinie, o acoperiseră cu faţa de masă, aduseseră farfurii, linguri de metal, un boţ de unt, pîine şi o bucată întreagă de brînză cu chimion. Pe pragul casei aştepta pregătită oala cu lapte covăsit, iar la vreo cincisprezece paşi, într-o latură, trei cloşti înconjurate de o droaie de pui aurii ciuguleau boabe cotcodăcind şi gonindu-se una pe alta.

Boierii se priviră uimiţi.

— Ia te uită, şopti tînărul, nici un şleahtic[1] nu ne-ar fi primit mai bine.

Se aşezară la masă, mîncară o jumătate de oală de lapte covăsit, lăudară brînza şi untul, iar la urmă vîrstnicul o întrebă pe Ślimakowa cît trebuie să plătească.

— Să fie de sănătate, răspunse femeia.

Rămaseră şi mai uimiţi.

— Bine, dar nu putem mînca pe degeaba ! se împotrivi vîrstnicul.

— Noi nu primim bani pentru ospeţie. Şi pe urmă, băiatul meu a cîştigat de la dumneavoastră aproape plata pentru o zi de secerat.

— Măi să fie ?... îi şopti tînărul celui mai în vîrstă. Ăsta e ţăranul polonez.

Amîndoi păreau foarte mulţumiţi, iar bătrînul îi spuse lui Ślimak :

— Pentru că ne-aţi omenit atît de bine, o să facem gara foarte aproape de casa voastră.

Ślimak se înclină.

— Boierule, eu nu ştiu pentru ce-i asta şi nici ce vreţi să faceţi aici la noi.

— Construim o linie de cale ferată.

— Drum de fier, repetă tînărul.

Ślimak dădu din cap.

— Şi cine-o să meargă pe drumul ăsta ?... Pînă şi-un cal şi-ar zdreli copitele !

— Păi n-o să tragă caii, ci locomotiva.

Ţăranul începu să se scarpine în cap.

— La ce te gîndeşti ? îl întrebă vîrstnicul.

— Cred că drumul ăsta n-o să fie în folosul nostru, dădu răspuns Ślimak, pentru că n-o să mai cîştigăm nimic cu cărăuşia.

---

[1] In lb. pol. *szlachcic* = *boier* cu titlu de nobleţe şi ştiinţă de carte. Nu o dată cei scăpătaţi duceau o viaţă asemănătoare cu a ţăranilor.

Cei doi boieri izbucniră în rîs, iar cel mai vîrstnic începu să explice :

— Nu te teme, dragul meu, un astfel de drum e un adevărat noroc pentru voi ; și mai ales pentru tine care stai aproape de gară. O să cari mărfurile călătorilor și o să vinzi unt, ouă, varză, mă rog, tot ce-ți va prisosi. Iar noi plătim bine... Pentru început, poate că vrei să ne vinzi puii ăștia. Cîți pot să fie ?

— Douăzeci și doi, răspunse Ślimakowa.

— Și cît vreți pe ei ?

— Cît vă lasă inima.

— Îi dați cu doi zloți bucata ?

Ślimakowa își privi bărbatul. Pînă acum nu li se dăduse mai mult de un zlot puiul.

— Luați-i boierule.

— Evreul e un ticălos, murmură tînărul, ni-i vinde cu o jumătate de rublă.

— Unt proaspăt aveți mult ? o întrebă boierul cel bătrîn pe Ślimakowa.

— Să tot fie vreo două oale.

— Și cu cît îl dai ?

— Cît vă lasă inima.

— Iei cinci zloți pe kilogram ?

Gospodina se mulțumi să se încline adînc. Evreul i-l lua numai cu o jumătate de rublă.

În acest fel, boierii mai cumpărară încă șaizeci de castraveți, cîteva bucăți de brînză, o sută douăzeci de raci, cîteva lipii de pîine și le spuseră să ducă totul la marginea pădurii, unde se aflau cele două corturi. Tînărul se tot mira că toate sînt atît de ieftine, iar vîrstnicul se lăuda că el se pricepe totdeauna la astfel de cumpărături.

Înainte de a pleca, după ce-i plăti gospodinei șaisprezece ruble de hîrtie și o jumătate de rublă de argint, mai întrebă :

— Ei, nu v-am nedreptățit ?

— Doamne ferește, dimpotrivă ! răspunse Ślimakowa. De-am vinde în fiecare zi așa...

— O să vindeți, cînd vom construi calea ferată.

— Să vă ajute Dumnezeu și Maica Precista, boierule ! îi binecuvîntă femeia. Owczarz se ploconi pînă la pămînt în tăcere, iar Ślimak îi conduse cu pălăria în mînă pînă la rovine.

Cînd se întoarse de-acolo, începu să împartă porunci în dreapta și-n stînga :

— Jagna, strînge untul, Magda, rupe vreo șaptezeci de castraveți din cei mai frumoși, iar tu, Maciek, ia sacul și repede-te cu Jędrek la rîu după raci... Isuse, Sfîntă Fecioară ! N-am vîndut atîta niciodată... Ar trebui să-ți cumperi duminică o maramă, iar lui Jędrek o vestă nouă !...

— A intrat norocu-n casa noastră, se minună femeia tot atît de tulburată. Maramă trebuie să-mi cumpăr, fiindcă altfel n-o să creadă cei din sat că am cîștigat atîta bănet.

— Ce nu prea-mi place, e că pe drumul nou n-o să mai meargă caii, adăugă Ślimak. Dar nu e păcatul meu !

Spre seară, le duse topometrilor alimentele pe care le cumpăraseră și primiră noi comenzi ; fiindcă la trasarea liniei lucrau peste zece boieri care-l numiră pe Ślimak furnizor general. Așa că începu să le vîndă păsări și produse de lapte, pîine și legume la prețul stabilit de inginerii hotarnici. El aduna totul din satele apropiate, cîștigînd în acest fel bani frumoși. Țăranul se mira de mîna largă a noilor cunoscuți, iar aceștia de prețul mic al produselor.

După o săptămînă, grupul topometrilor se mută mai departe, iar Ślimak, făcînd socotelile cu Jagna, se convinse că are aproape douăzeci și cinci de ruble bani gheață, care-i căzuse plocon nu se știe de unde, afară de cîștigul cărăușiei și de plata zilelor pierdute.

„Să fi greşit ei oare ; sau eu te pomeneşti că am uitat să le duc ceva ?", îşi spunea ţăranul, ruşinîndu-se de banii cîştigaţi în acest fel.

— Jagna, îi spuse o dată nevestei, poate că ar trebui să mă duc la boieri şi să le dau banii înapoi ?

— E, prost mai eşti ! îi strigă femeia. Toţi cei care fac negoţ cîştigă aşa. Ba le-ai făcut un mare hatîr, vînzîndu-le puii cu doi zloţi bucata, pentru că de la ovrei i-ar fi luat cu cîte o jumătate de rublă...

— Bine, dar eu i-am cumpărat de la alţii cu un zlot !

— Da' ovreiul cu cît îi cumpără ?

— Ovreiul nu e ţăran şi, ce mai vorbă, nu e nici botezat.

— Pentru asta el cîştigă cîte doi zloţi şi zece groşi la fiecare pui, iar tu numai un zlot. La urma urmei, un zlot nu înseamnă cîştig, ci doar un bacşiş din partea boierilor pentru osteneala ta.

Expresia „pentru osteneală" îl linişti pe ţăran. E drept că el a ostenit, aşa că boierii pot să-i dea cît poftesc ei. Se vede că boierii de la Varşovia plătesc bine pentru osteneală, cînd pînă şi cumnatul moşierului i-a dat lui Jędrek o monedă de patruzeci de groşi de argint numai pentru că i-a adus şapca.

Întrucît stăpînii erou ocupaţi cu furnizarea alimentelor pentru inginerii hotarnici, toată truda seceratului rămase în spatele lui Maciek Owczarz. Ce făceau mai înainte în trei sau în cinci, acum trebuia să mîntuiască el singur. Urca dealul dis-de-dimineaţă şi cobora noaptea tîrziu ; secera, lega snopii, îi aşeza în cîrste şi se gîndea : „Ce fel de drum de fier o mai fi şi ăsta, dacă nu lasă caii să meargă pe el ?"

Cu toată vrednicia argatului, seceratul se prelungea mai mult decît de obicei, aşa că Ślimak o angajă pe bătrîna Sobieska să-l ajute. Aceasta veni la şase dimineaţa cu o butelcă nu prea mare de leacuri pentru rana de la picior şi pînă la amiază seceră cît doi, îngînînd cu glas gros cîntece de care pînă şi lui Maciek îi era ruşine. Dar după ce-şi bău la amiază leacurile care duhneau a rachiu, băutura o moleşi atît de rău, încît îi căzu secera din mînă.

— Aha, tu, stăpîne, începu să strige, tu, stăpîne, adună groş pe groş, iar tu, babo, seceră !... Tu, stăpîne, cumpără-i marame nevestei, iar tu, babo, tîrăşte-te pe brînci şi sprijină-te-n nas...

„Boierul se-mbogăţeşte,
Iar sluga, hei, năduşeşte !"

Seceră, Maciek !... Seceră, bătrînă Sobieska !... că eu mă bat pe burtă cu inginerii, îi asmut împotriva satului şi bag rublele în ladă !... Te pomeneşti că o să-şi zică boierul Ślimaczyński !... Are noroc, prăpăditu', pesemne că l-a născut dracu' dintr-o căţea rea de muscă... Viii şi morţii... amin...

Îngăimînd sfîrşitul rugăciunii, Sobieska se prăpăstui într-o brazdă şi nu se mai trezi pînă la apusul soarelui. Cu toate acestea, îi plătiră ziua întreagă, deoarece femeia, bătrînă şi bolnavă, avea limba ascuţită, şi cînd Ślimak vru să-i scadă timpul dormit, îi zise sărutîndu-i mîna :

— De ce să ne mai sfădim, omule ?... Mai vinzi un pui şi pui banii la loc fără să mă mai asupreşti şi pe mine !...

„Totdeauna obraznicu' mănîncă praznicu'..." gîndi Owczarz.

Dar cînd, duminică, toţi ai casei se pregăteau să plece la biserică, el se aşeză pe prispă şi începu să ofteze din greu.

— Maciek, tu nu mergi la biserică ? îl întrebă Ślimak, bănuind că pe argat îl roade ceva.

— Păi eu sînt de biserică ! oftă Owczarz. Să vă mai fac şi de rîsul lumii...

— Ce-ţi lipseşte ?

— Nu-mi lipseşte nimic, dar mă lasă încălţările. Picioarele merg înainte, iar ele rămîn în urmă pe drum.

— Numai tu eşti vinovat, îl certă Ślimak, de ce nu-mi spui ? Doar ştii că banii pentru munca ta sînt la mine, îţi dau îndată şase ruble.

După o clipă, ieşi din casă cu banii, iar Owczarz îi îmbrăţişe picioarele.

— Cumpără-ţi ghete, îl sfătui Ślimak, şi nu te mai duce la cîrciumă, că ştii că nu te poţi înfrîna şi bei toţi banii.

În curînd plecară cu toţii la biserică ; Ślimak cu nevasta înainte, apoi Magda şi băieţii, iar la urmă, ceva mai departe, Owczarz. Pe drum, argatul medită că dacă avea să se construiască drumul de fier, Ślimak o să ajungă boier, iar el, Owczarz, o să-l slujească la masă şi o să se însoare.

Deodată îşi făcu semnul crucii, ca să gonească duhul rău, care se vede că-i aţinea calea şi-i şoptea dorinţe prosteşti. Cum putea el, un sărăcan, să se gîndească la însurătoare ! Nici măcar Zośka nu l-ar fi luat, deşi are un copil de doi ani şi s-a cam scrîntit la minte.

Pentru Ślimak şi nevasta lui, această duminică avea să rămînă de pomină. Ea îşi cumpără de la prăvălie o maramă, împărţi cerşetorilor cîte patru groşi de pomană, iar în biserică se aşeză în banca din faţa altarului, unde Grzybina şi Łukasiakowa îi cedară locul îndată. Iar pe Ślimak îl apuca mereu cîte cineva de vorbă. Arendaşul îi reproşe că strică preţurile evreilor, vînzînd mai ieftin ; organistul îi aduse aminte că s-ar cuveni să plătească o slujbă pentru sufletele aflate în purgatoriu ; pînă şi jandarmul îi dădu bineţe, în vreme ce preotul vicar îl îndemnă să crească albine.

— Acum, îi spuse vicarul, cînd ai bani şi timp liber, ai putea să vii pe la casa parohială, să înveţi cum se îngrijesc stupii. Mai tîrziu, ţi-ai cumpăra cîţiva, în felul

acesta ai avea miere pentru casă şi de vînzare şi ceară pentru biserică. Fiindcă, dragul meu, chiar atunci cînd ai multă avere, nu strică să te gîndeşti la Dumnezeu şi să creşti albine...

După ce se despărţi de vicar, se apropie Grzyb. Bătrînului îi străluceau ochii cînd îi spuse cu un zîmbet ipocrit :

— Ślimak, gîndesc că astăzi ai să faci cinste la toată lumea pentru afacerea straşnică pe care ai făcut-o !

— Tu nu mi-ai făcut mie cinste niciodată, cînd ţi s-a-ntîmplat să-ţi meargă bine, aşa că n-am să-ţi fac nici eu ! îl repezi Ślimak.

— Nu e de mirare, pentru că eu nu cîştig de pe urma vacilor cît cîştigi tu cu găinile.

— În schimb, cîştigi cel mult de pe urma oamenilor.

— Are dreptate ! Îl sprijini Wiśnievski pe Ślimak, după care începu să-i dea tîrcoale, ca să-i ceară împrumut o sută de zloţi pînă la Anul nou. Cînd acesta îl refuză, se ascunse printre sătenii adunaţi în faţa bisericii şi începu să cîrtească împotriva semeţiei lui Ślimak.

— S-a şi văzut boier, în curînd nici n-o să mai stea de vorbă cu noi !...

— La curte n-a mai venit la secerat, deşi l-au chemat, interveni economul.

— Muierea lui s-a aşezat în banca dinaintea altarului, adăuhgă Wojtasiuk.

— E, totdeauna banul suceşte mintea oamenilor, încheie Orzechowski. După care intrară în biserică.

Lui Owczarz însă, banii pentru ghete nu-i aduseră noroc. Cînd se aşeză ca de obicei în pronaos, în partea destinată femeilor, ca să nu se sumeţească în faţa lui Dumnezeu cu sumanul lui ponosit, cerşetorii se repeziră la el, reproşîndu-i că nu-i pasă de cei neajutoraţi. Aşa că se duse la crîşmă să schimbe trei ruble, dar acolo îl luă în primire cîrciumarul :

— Ce-ai de gînd, Maciej, cu banii mei ?

— Cu care bani ?

— Ai şi uitat ?... Îmi datorezi de la Crăciun şapte zloţi.

— N-am mai auzit una ca asta !... se revoltă Owczarz. Toţi oamenii din sat sînt martori că mie nu-mi dai niciodată pe datorie, iar cînd beau, trebuie să-ţi plătesc cu bani peşin.

— Asta-i adevărat, Maciek, răspunse cîrciumarul. Dar la Crăciun, cînd te-ai îmbătat, atîta m-ai luat în braţe şi m-ai tot pupat, că am fost nevoit să-ţi dau pe daorie votcă şi bere, şi rachiu dulce, şi covrigi.

— Ai martori ? îl luă la zor Maciek. Pentru că eu îţi spun că vrei să mă înşeli...

Cîrciumarul se gîndi o clipă.

— Martori n-am, spuse, şi tocmai de aceea nu ţi-am cerut banii pînă acum. Dar dacă tu juri aici, de faţă cu toţi, că nu m-ai pupat şi nu m-ai rugat să-ţi dau votcă pe datorie, eu îţi dăruiesc cei şapte zloţi. Mai mare ruşinea, adăugă cîrciumarul scuipînd, ca un argat la un gospodar atît de vrednic să se bucure să ia de la un biet ovrei !... Owczarz, acum te iert, dar de acum încolo să nu mai pui piciorul în cîrciuma mea niciodată, pentru că mi-e ruşine mie de ruşinea ta.

Hotărîrea argatului se clătină. Poate că îi datora într-adevăr şapte zloţi ? !...

— Bine, răspunse, dacă tu pretinzi că-i aşa, atunci îţi dau banii. Numai vezi să nu te bată Dumnezeu pentru nedreptatea mea.

În sinea lui se îndoia totuşi că Dumnezeu avea să pedepsească un om atît de însemnat, cum era cîrciumarul, pentru un prăpădit ca el.

Tocmai se pregătea să plece supărat, cînd în cîrciumă intrară cîţiva lucrători sezonieri din Galiţia. Se aşezară la masă şi începură să discute că la construcţia drumului de fier avea să se cîştige foarte bine.

Maciek se apropie de ei şi, văzînd că sînt tot atît de jerpeliţi ca şi el, întrebă :

— Să fie oare adevărat că prin alte părţi există drumuri de fier ? Fiindcă pentru aşa ceva n-ar ajunge fierul din toate prăvăliile. Nici măcar guvernul n-ar avea atîta...

Sezonierii îl luară în rîs. Dar cel mai înalt dintre ei, care purta o caschetă militară şi avea omuşorul scos în afară, spuse :

— Nu se cuvine să rîdem de un biet om care nu ştie ce-i calea ferată. Vino, frate, şi stai lîngă mine, o să ţi le lămuresc eu pe toate dacă faci cinste cu o sticlă de rachiu.

Maciek încă mai stătea în cumpănă, cînd sticla cu rachiu apăru pe masă. O aduse cîrciumarul spunînd :

— De ce să nu facă cinste ? A mai făcut el şi la alţii... E om bun...

Ce s-a mai întîmplat după aceea, Owczarz nu-şi mai aduce aminte. Cineva îi povestise cît de repede merge *luftmaşina*, iar altcineva zbierase la el că trebuie să-şi cumpere încălţăminte, nu să bea banii. Într-un tîrziu, îl apucaseră de mîini şi de picioare şi-l duseseră în grajd. Dar cine ? Owczarz habar nu avea. Un lucru era sigur, că se întorsese tîrziu acasă fără un sfanţ în buzunar.

Stăpîna casei nici nu voise să se uite la el, iar Ślimak clătinase din cap, dojenindu-l :

— E, Maciek, Maciek !... N-o să te procopseşti niciodată, fiindcă ai pe dracu'n tine şi te-mpinge în cîrdăşie cu oricine.

În acest fel, Owczarz nu şi-a cumpărat încălţări, în schimb, după vreo cîteva săptămîni, a avut parte de un noroc la care nici nu visase.

Era o seară ploioasă de septembrie. Pe măsură ce ziua se stingea, cerul se acoperea cu alte straturi de nori, tot mai joase, mai zdrenţuite şi mai mohorîte. Pădurile, colinele, satul şi gardul de lîngă casă se topeau cu încetul în cenuşiul înserării ; cădea o ploaie deasă şi măruntă, atît de măruntă, încît pătrundea peste tot. Pămîntul se

muiase ca un aluat, drumurile erau pline de apa care se scurgea în pîraie gălbui-murdare, iar în curte creşteau băltoace întunecate. Umezeala pătrundea în acoperişurile şi pereţii caselor, în blana animalelor şi îmbrăcăminte, prelingîndu-se pînă şi în sufletele oamenilor.

Acasă la Ślimak se gîndeau cu toţii la cină, dar nimeni nu era prea vesel. Stăpînul casei căsca, gospodina era furioasă, băieţii somnoroşi şi pînă şi Magda se mişca mai alene decît de obicei. Priveau cu rîndul la soba pe care fierbeau cartofii la foc încet, la uşa pe care trebuia să intre Owczarz sau la fereastra dincolo de care se auzea plescănitul picăturilor de ploaie, care cădeau din norii mai înalţi, mai joşi şi joşi de tot, de pe pereţi şi de pe geamuri. La răstimpuri, toate aceste zgomote se contopeau într-unul singur şi atunci părea că se apropie cineva.

Deodată scîrţîi uşa de la tindă.

— E Maciek, murmură gospodarul.

Totuşi Maciek nu intră. Se auzi, în schimb, fîşîitul unei mîini care bîjbîia pe perete, de parcă cineva nu nimerea clanţa.

— A orbit oare ? se întrebă gospodina şi deschise uşa cu o mişcare nerăbdătoare.

În tindă era într-adevăr ceva, dar nu era Maciek ; ceva gros, nu prea înalt şi învelit într-o pătură udă. Ślimakowa se dădu înapoi şi lucirile focului alunecară în tindă ; în deschizătura de sus a păturii se ivi o faţă omenească, arămie şi parcă afumată, cu nasul scurt nu prea frumos şi cu ochii oblici care abia se vedeau de sub pleoapele umflate.

— Lăudat fie numele Domnului, se auzi de sub pătură un glas răguşit.

— Tu eşti, Zośka ? întrebă gospodina uimită.

— Eu.

— Intră mai repede, că se face frig înăuntru.

Arătarea ciudată trecu pragul, dar se opri lîngă uşă în tăcere. Acum se putea vedea că ţine un copil în braţe, mai palid ca hîrtia şi cu buzele învineţite ; de sub pătură îi ieşea mînuţa subţire ca o surcică.

— Unde te duci pe o vreme ca asta ? o întrebă Ślimak.

— Caut de lucru, răspunse. Se uită împrejur, căutînd un scaun, dar negăsindu-l, se retrase pînă la uşă şi se chirci lîngă perete.

— Lumea vorbeşte prin sat că acum aveţi bani mulţi, rosti cu glasul răguşit şi uniform. M-am gîndit că aveţi nevoie de o fată în casă şi am venit să-ntreb.

— Noi n-avem nevoie de fată în casă, răspunse gospodina. Şi pe urmă, o avem pe Magda care nu face mare lucru.

— Ce prostie ai mai făcut, de te-au dat afară ? se interesă Ślimak.

— Astă-vară am fost la secerat, dar acum nu vrea să mă primească nimeni cu copilul. Singură m-ar lua...

În clipa aceea, intră Owczarz şi se cutremură uluit văzînd-o pe Zośka.

— Ce cauţi aici ?... o întrebă.

— Caut de lucru. Se spune că Ślimak e bogat acum, aşa că am venit la el, poate mă ia fată în casă. Dar nici Ślimak nu vrea să mă angajeze cu copilul.

— O, Doamne !... murmură argatul, văzîndu-i nenorocirea mai mare chiar decît a lui.

— Ce-i, Maciek, de ce o plîngi de parcă te-ar mustra cugetul ? se miră gospodina cu asprime.

— Păi oricui i-ar fi milă, văzînd atîta suferinţă, mormăi Ślimak.

— Da, dar cel mai mult ar trebui să-i fie celui care poartă vina, îl repezi Ślimakowa.

— Eu n-am nici o vină, înălţă Maciek din umeri, dar îmi pare rău de ea şi de copil.

— Dacă-ți pare rău, ia-l tu, răspunse gospodina mînioasă. Zośka, nu-i așa că i-ai lăsa copilul lui Owczarz ?... Ce e, băiat sau fetiță ?

— Fetiță, șopti Zośka uitîndu-se la Owczaraz, are doi ani. Apoi adăugă : Dacă vrei, ia-o !...

— Mare nevoie am eu de ea, răspunse argatul, dar oricum, e păcat...

— Dacă vrei, ia-o... Hai, ia-o, dacă vrei... Ślimak e bogat acum, așa că și tu ești bogat...

— Să știi că Owczarz e bogat. Bea cîte șase ruble în fiecare duminică, îl batjocori Ślimakowa.

— Dacă ești atît de bogat că bei cîte șase ruble duminica, ia-o atunci ! îl îndemnă Zośka tot mai îndîrjită.

Scoase fetița din pătură și o așeză pe pămîntul jilav. Părea și mai palidă, dar nu vorbea.

— Faci glume proaste, Jagna ! bodogăni Ślimak.

Zośka se întinse și se ridică în picioare.

— Uite ce ușor îmi este, măcar o dată în viață !... rosti cu glasul ridicat, iar ochii îi străluceau sălbatic. De multe ori m-am gîndit că nu mai pot, că o s-o arunc undeva pe drum sau în apă... Dar dacă tu o vrei, ia-o !... Ia-o, numai vezi s-o îngrijești bine, că dacă n-o mai găsesc cînd mă-ntorc, îți scot ochii...

— Ce tot vorbești, zăltato ?... o certă Ślimak. Închină-te...

— Să se închine cine se duce la moarte, eu mă duc să-mi caut de lucru... Zicea lumea că acum ești bogat... Am crezut că aveți nevoie de fată în casă și am venit aici... Dacă n-aveți nevoie, plec mai departe...

— Poftim de vorbește cu proasta !... Hai, așezați-vă la masă, spuse gospodina și luă mînioasă oala de pe foc.

Mișcarea bruscă împrăștie cărbunii prin toată soba, iar unul căzu pe jos, aproape de picioarele desculțe ale Zośkăi.

— Ia foc !... Arde !... Arde !... țipă Zośka, repezindu-se spre ușă. O să ia foc casa, șura, toate o să ardă !... Dar

Zośka o să fugă numai în cămașă și... o să umble în ea pînă la moarte...

Se împletici pînă la ușă ca un om beat, ieși în tindă, iar de aci în curte, repetînd întruna : „Arde !... arde !..." Strigătele se auziră afară la fereastră, apoi în grădiniță și pe drum. În cele din urmă, încetară, acoperite de zgomotul ploii. În casă, pe jos, se afla copila, slabă și tăcută.

— Fugiți după ea ! țipă Ślimakova cu furie. Dă fuga, Maciek...

Dar Maciek nici nu se clinti din loc, în schimb, o domoli Ślimak :

— Cine-o să fugărească o nebună noaptea ? Poate numai așa, ca să-i vină necuratul de hac.

— Se preface nebună, ca să lase copilul, mormăi gospodina.

— De ce să se prefacă ? Nu-ți aduci aminte că pe vremea cînd era la noi, îi pleca mintea cu sorcova ori de cîte ori era lună nouă ? Acum e și mai proastă decît atunci cînd i-a ars casa lui Skrzyp.

— Ea a pus focul.

Ślimak dădu din mînă.

— Cine-a văzut-o ? Lumea pune totul în spinarea proștilor, în timp ce ticăloșii își fac de cap.

— Ei, și ce-o să faci cu copilul ?... izbucni gospodina. Că eu n-am de gînd să cresc copilul altuia...

— Doar n-o s-o arunci peste gard. De altfel, nu te teme. Azi, mîine o să vină Zośka după ea.

— N-o să mai vină, așa că o s-o duci la primărie. Eu nu vreau să adăpostesc în casa mea un copil găsit nici măcar o noapte, îl vesti femeia hotărîtă.

— Păi ce mai poți face ? se revoltă Ślimak.

— O iau eu în grajd, șopti Owczarz.

Se apropie de prag, ridică fetița cu stîngăcie de jos și, așezîndu-se cu ea pe capătul laviței, începu s-o acopere și s-o legene. În odaie se așternu liniștea ; din jumătatea

mai puțin luminată se apropiară Magda, Jędrek și Stasiek și îl înconjură pe Owczarz, uitîndu-se la fetiță.

— E numai pielea și oasele, șopti Magda.

— Nici nu se mișcă, doar privește, adăugă Jędrek.

— Maciek, trebuie să-i dai să mănînce cu o cîrpă, îl învăță Magda. Îți găsec eu una curată.

— Așezați-vă la masă, îi grăbi gospodina cu o voce mai puțin mînioasă.

Mai întîi se uită la fetiță de departe, apoi se aplecă deasupra ei și îi atinse fața galbenă și încrețită cu degetele.

— Asta e cățea, nu mamă ! murmură. Magda, adăugă mai tare, toarnă un pic de lapte într-un ciob și dă-i să mănînce, iar tu, Maciek, așază-te la masă.

— Să mănînce Magda acum, că-i dau eu singur să mănînce, propuse argatul.

— Cum de nu, îi dă el să mănînce !... Nici nu știe s-o țină în brațe !... se supără fata, vrînd să-i ia orfana.

— Las-o-n pace ! se împotrivi Owczarz.

— Hai, dă-mi-o !... se oțărî Magda.

— Magda, nu mai trage de ea, o potoli gospodina. Toarnă laptele și mototolește o cîrpă curată ; lasă-l pe Maciek să-i dea să mănînce, dacă vrea el așa.

După o clipă, Owczarz ținea în mînă cîrpa în formă de biberon și-i dădea fetiței să mănînce spre nemulțumirea Magdei care, în loc să-și vadă de mîncare, îl tot dăscălea întruna :

— E, uitați-vă la el ! i-a mînjit toată gura... Uite cum varsă pe jos... De ce-i bagi cîrpa în nas ? O să se astupe fetița !...

Argatul înțelegea și el că nu-i o dădacă prea bună, dar nu lăsă copilul din brațe. Se mulțumi să înfulece în grabă cîteva găluște și, lăsîndu-le pe celelalte în farfurie, înveli orfana în suman și se duse să se culce cu ea în grajd.

Cînd intră înăuntru, unul din cai necheză, iar celălalt întoarse capul în întuneric și începu să miroase fetița.

— Așa-i, urează-i bun venit ! se bucură Owczarz. Ne-a venit un rîndaș nou care nu e în stare să țină biciul în mînă. Ha ! ha !...

Afară, ploaia continua. Ușa grajdului se închise și totul tăcu. Iar cînd Ślimak ieși într-un tîrziu din casă să vadă dacă nu se îndreaptă vremea, i se păru că-l aude pe Maciek sforăind în grajd.

— Au adormit, rosti gospodarul. Apoi se uită la cer și reveni în tindă.

— Ce crezi, o să-i fie destul de cald ? își întrebă gospodina bărbatul.

— Au și adormit ! îi răspunse acesta.

Se auzi scrîșnetul zăvorului de la ușă, focul mocni în sobă o vreme, apoi se stinse. Se făcuse tîrziu. Cocoșii cîntară de miezul nopții, cîinele le răspunse lătrînd și se ghemui sub car ca să scape de ploaie ; în casă adormiră cu toții.

Atunci scîrțîi ușor ușa de la grajd și o umbră se strecură afară ; înaintă pe lîngă perete și se furișă cu grijă în grajdul vacilor. Era Maciek. Scoase de sub suman fetița care suspina și-i pune în gură țîța umflată de lapte.

— Suge de la vacă, șopti, dacă mama ta te-a părăsit. Suge...

În curînd, în grajd se auzi molfăitul slab al fetiței.

Ploaia continua.

CAPITOLUL VI

Construcția căii ferate avea să înceapă în primăvară, dar vestea acestui eveniment stîrni vîlvă în sat. În timpul iernii, în locul poveștilor la gura sobei, se zvoni despre niște necunoscuți care voiau să cumpere pămînt

de la țărani; despre un biet nevoiaș care vînduse o măgură de pietriș și cu banii căpătați cumpărase zece pogoane de pămînt cum nu se poate mai bun, sau despre evreii care apăruseră prin tîrg, la cîrciumă și la arendaș.

În decembrie se întoarseră și boierii din plimbarea de vară și îndată se răspîndi vestea că vor să vîndă moșia. La drept vorbind, boierul cînta ca și mai înainte la orgă și se mulțumea să zîmbească atunci cînd oamenii de la curte îl întrebau cu teamă dacă-i adevărat că vrea să scape de moștenirea de la părinți. Cucoana însă îi povestea cameristei în fiecare seară cît de bine o să se distreze la Varșovia, unde aveau de gînd să se mute. O oră mai tîrziu, camerista îi destăinuia aceste noutăți economului cu care avea să se căsătorească; a doua zi, economul le repetă în mare taină adminstratorului și socotitorului, iar la amiază se aflau pe buzele tuturor prin locuințele slujitorilor, pe la grajduri, ocoale și pe la stîne, se înțelege, tot în cea mai mare taină.

În sfîrșit, spre seară, știrea ajungea la cîrciumă, de aici se împrăștia prin sat și în cele din urmă în tîrgul apropiat.

Ślimak, care se ducea de multe ori la curte, auzi și el noutatea și-i văzu rezultatele. Le văzu și se miră de puterea unui singur cuvînt — „vînzare“.

Într-adevăr, făcea minuni. Din cauza lui argații făceau treaba de mîntuială, din cauza lui administratorul își înaintă demisia la Anul nou. Din cauza lui slăbeau animalele tăcute și muncite, din cauza lui piereau snopii din șură și grăunțele din hambar. El făcea să dispară roțile de rezervă și hamurile, smulgea lacătele și cîrligele de la ușile acareturilor, scotea scîndurile și ștacheții de la garduri. Și tot el gonea în fiecare seară argații de la curte la crîșmă, iar în nopțile întunecoase rătăcea ba o găină, ba o oaie, ba un purcel...

Cuvînt mare, plin de faimă. Răsuna în toată moșia, prin sat și prin tîrg, de unde negustorii aduceau în fiecare zi chitanțe de credit la curte. Era întipărit pe chipul tuturor, în ochii triști ai vitelor, pe toate ușile, pe toate ferestrele sparte și lipite cu hîrtie. Numai doi oameni nu-l auzeau: boierul, care cînta mereu la orgă, și cucoana care voia să plece la Varșovia. Cînd vreunul dintre vecini îi întreba dacă-i adevărat că vînd moșia, el se mulțumea să zîmbească și să ridice din umeri, iar ea răspundea cu un oftat:

— Am vrea să vindem, deoarece la țară e mare plictiseală. Dar ce să facem dacă papá n-a găsit încă un cumpărător!...

Ślimak, care se întîlnea adesea cu moșierul și îl cerceta cu luare aminte, nu credea în această vînzare.

„Oricît ar fi de nepăsător, gîndea țăranul despre boier, o nenorocire ca asta l-ar îngrijora și pe el. Că doar stau aici din moși-strămoși, aici au crescut, iar ce dinaintea lui ocupă jumătate din cimitir. O piatră și tot n-ar rămîne nepăsătoare, ce să mai vorbim de un om, dacă ar strămuta-o din locul de baștină. Și pe urmă, doar el n-are datorii, ca alții! Toată lumea știe că e plin de bani“.

Asemena gînduri treceau prin capul țăranului, fiindcă el îl judeca pe boier cu măsura lui și nu pricepea deloc ce înseamnă o soție care se plictisește la țară.

Iar în vreme ce cugeta astfel, încrezător în înfățișarea liniștită a moșierului, la crîșmă, sub îndrumarea cîrciumarului Josel, gospodarii puneau la cale treburi însemnate.

Într-o dimineață, pe la jumătate lui ianuarie, bătrîna Sobieska dădu buzna în casa lui Ślimak. Soarele de iarnă încă nu apucase să vadă lumea, dar baba avea obrajii învîlvorați și ochii năpădiți de sînge. Intră valvîrtej înăuntru, îmbrăcată într-un cojoc de-o vîrstă cu ea și cu cămașa desfăcută la pieptul uscat.

— Hai, aduceți niște rachiu, ceru împiedicîndu-se de prag, și am să vă spun ceva...

Ślimak tocmai se pregătea să plece în şură să bată grîul, dar stîrnit în acest fel, se aşeză lîngă sobă şi porunci să i se aducă rachiu, ştiind prea bine că bătrîna nu se juca niciodată cu vorbele.

Dădu de duşcă un păhărel, bătu din picior şi strigă : „U-ha !..." După care spuse, ştergîndu-se la gură :

— Voi ştiţi că moşierul vinde toată moşia, pădurile, cîmpul, totul ?... O să păstreze cel mult curtea şi grădina...

Ślimak îşi aduse aminte de luncă şi-l trecură fiori reci, dar răspunse scurt :

— Poveşti !

— Poveşti ?... repetă bătrîna, străduindu-se să-şi stăpînească sughiţul. Poveşti, ai ?... Bine, atunci să vă spun eu care-i adevărul... Ascultaţi-mă pe mine, gospodarii mai avuţi se sfătuiesc cu Josel şi Grzyb să cumpere tot satul de la moşier... Tot satul, pe viaţa mea !...

— Cum pot să se sfătuiască fără noi ? întrebă Ślimakowa cu mînie.

— Pot, pentru că vor să vă lase de-o parte. Zic că şi aşa voi o să staţi lîngă calea ferată, de pe urma căreia aţi cîştigat o groază de bani, nedreptăţindu-i pe ceilalţi...

Dădu peste cap al doilea păhărel şi vru să continue, dar i se urcă băutura la cap. Aşa că strigă : „U-ha !..." îl înşfăcă pe Ślimak la joc şi... o părăsiră puterile. Se frînse ca o floare retezată pe braţul ţăranului care o duse în tindă şi o aşeză într-un colţ, atît de vlăguită, încît începu numaidecît să sforăie.

A doua zi, pînă către prînz, Ślimak chibzui împreună cu nevasta ce trebuie să facă în această împrejurare. Spre seară, ţăranul se îmbrăcă în sumanul nou, căptuşit cu cojoc, şi plecă la cîrciumă să afle cum stau lucrurile.

Înainte de a ajunge, se lăsă întunericul, iar în cîrciumă se aprinse lumina. Cînd deschise uşa, îi văzu şezînd la o masă pe Grzyb şi Łukasiak. În lumina lumînării de seu, îmbrăcaţi în sumane groase, semănau cu nişte pietroaie uriaşe care dormitau pe cîmp, străjuind hotarul. La tejghea stătea Josel într-o tunică de lînă murdară cu dungi negre. Avea nasul ascuţit, barba ascuţită, perciuni înguşti, coate ascuţite şi tichia ascuţită, iar în privire ceva care te înţepa.

— Lăudat fie numele Domnului ! spuse Ślimak.

— În vecii vecilor ! răspunse Josel cu nepăsare.

Gryb şi Zukasiak se mulţumiră să dea din cap, rezemîndu-şi coatele pe masă.

— Ce beau gospodarii ? întrebă Ślimak.

— Ceai, îl lămuri cîrciumarul.

— Adu-mi şi mie. Numai să fie negru ca smoala şi cu mult lichior.

— Ai venit pînă aici să bei ceai ? întrebă Josel batjocoritor.

— N-am venit pentru ceai, ci să aflu...

— Despre cele povestite de bătrîna Sobieska, mormăi cîrciumarul.

Ślimak se aşeză lîngă Grzyb şi începu vorba :

— Vreţi să cumpăraţi satul de la moşier ?

Ţăranii se uitară la Josel, care zîmbi. După o vreme îi răspunse Łukasiak :

— E... vorbim şi noi aşa, că n-avem ce face !... Cine-ar putea aduna atîta bănet pentru afacerea asta ?

— Aţi putea cumpăra locul numai voi doi, tu şi Grzyb, interveni Ślimak.

— Poate că am putea, îi continuă vorba Grzyb, dar numai pentru noi şi pentru cei care locuiesc în sat.

— Păi eu de unde sînt ? întrebă Ślimak.

— Tu nu ne-ai luat părtaşi la afacerile tale, aşa că nu-ţi băga nasul în treaba noastră.

— Nu e numai treaba ta, ci a obştei.

— Tocmai că a mea este ! strigă Grzyb înfuriat.

— Aşa cum e şi a mea.

— Ba nu !... se împotrivi, bătînd cu pumnul în masă. Dacă cineva nu-mi place, nu-i îngădui să cumpere şi basta !...

Circiumarul zîmbi din nou.

Văzîndu-l pe Ślimak că păleşte de furie, Łukasiak îl luă de mînă pe Grzyb.

— Hai acasă, cumetre, îi spuse. Ce rost are să ne sfădim pentru o treabă nesigură ? Hai, hai, cumetre.

Grzyb privi la Josel şi se ridică de pe laviţă.

— Aşadar, vreţi să cumpăraţi fără mine ? întrebă Ślimak din nou.

— Şi tu ai cumpărat astă-vară găinile fără noi, răspunse Grzyb.

Apoi el şi Łukasiak dădură mîna cu circiumarul şi ieşiră din încăpere fără să-şi mai ia rămas bun de la Ślimak.

Josel privi în urma lor, zîmbind întruna.

Cînd paşii lor se depărtară prin zăpadă, se întoarse spre Ślimak.

— Vezi ce rău e să iei pîinea evreilor ? Eu am pierdut cincizeci de ruble din cauza ta, tu ai cîştigat douăzeci şi cinci, dar te-ai ales şi cu supărarea satului de vreo sută de ruble...

— Şi vor să cumpere pămîntul moşierului fără mine ? întrebă Ślimak.

— De ce să nu-l cumpere ? De vreme ce ei cîştigă, ce-i mai interesează că tu pierzi ?

Ţăranul dădu din cap.

— Măi să fie ! şopti.

— Eu, îi spuse Josel, aş putea să te împac cu oamenii din sat, dar de ce să m-amestec ? M-ai şi păgubit o dată, parcă ai un dinte împotriva mea.

— Şi nu vrei să ne împaci ? întrebă Ślimak.

— V-aş împăca eu, dar cu nişte condiţii...

— Ei ?...

— Tu, Ślimak, trebuie să-mi dai mai întîi cele cincizeci de ruble pe care le-am pierdut astă-vară din pricina ta, şi pe urmă... pe urmă să ridici o casă pe lotul tău şi să i-o dai cu chirie unui cumnat de-al meu.

— Ce vrea să facă acolo ?

— O să cumpere cai şi o să care oamenii şi mărfurile de la gară.

— Şi eu ce-o să fac cu caii mei ?

— Tu o să ai pămînt.

Ţăranul se ridică de pe laviţă.

— Nu te mai osteni să-mi aduci ceaiul, spuse.

— Nici n-am de unde, răspunse Josel nepăsător.

— Cele cincizeci de ruble n-o să ţi le dau şi nici casă pentru cumnatul tău n-am să ridic.

— Cum ţi-e voia, i-o plăti circiumarul.

Ślimak părăsi circiuma trîntind uşa ; Josel îşi întoarse după el nasul ascuţit şi barba ascuţită, zîmbind cu melancolie. În întunericul nopţii, Ślimak se lovi de un argat de la curte, care ducea pe umeri un sfert de sac de grîu, apoi zări pe una din slujnicile boierului furişîndu-se printre garduri cu o gîscă ascunsă sub cojoc ; în acest timp, Josel zîmbea întruna. Zîmbea cînd îi plăti argatului doi zloţi pentru sacul de grîu, zîmbea cînd dădu pe gîscă o sticlă cu bere acră, zîmbea ascultînd gospodarii care chibzuiau să cumpere moşia, zîmbea plătindu-i bătrînului Grzyb două ruble la sută pe lună şi tot aşa cînd lua de la tînărul Grzyb două ruble din zece.

Zîmbetul nu-i părăsea niciodată trăsăturile aspre ale feţei, aşa cum tunica murdară în dungi negre nu se despărţea niciodată de trupul lui.

Acasă la Ślimak, focul se stinsese în sobă şi copiii dormeau, cînd ţăranul, întorcîndu-se de la crîşmă, începu să se dezbrace pe întuneric.

— E, ce e ? îl întrebă nevasta.

— Asta-i trebuşoara lui Josel, răspunse. El e în fruntea lor.

— Şi nu te iau şi pe tine ?

— Ei nu vor, dar o să mă duc de-a dreptul la boier.

— Te duci mîine ?

— Mîine. Altminteri pierd lunca. Şi ce m-aş face fără ea, nefericitul de mine ?... oftă ţăranul.

Veni mîine, veni poimîine, trecu o săptămînă întreagă, dar Ślimak nu se duse la curte. Într-o zi, spuse că trebuie să bată secara pentru un neguţător, în alta că e prea frig ca să mai iasă din casă, iar a treia începu să-l doară ceva înăuntru. În realitate, nici nu bătu secara, nici nu-l supără vreo durere, dar îl ţinea ceva în loc. Ceva ce ţăranii numesc lipsă de curaj, boierii — lene, iar învăţaţii — lipsă de voinţă.

Nu făcu nimic în aceste zile ; mînca puţin, se înfuria pe toţi ai casei şi umbla de colo-colo prin gospodărie, oftînd mereu. Cel mai adesea, se oprea la marginea luncii acoperite de zăpadă şi se gîndea ; lupta cu el însuşi. Judecata îi spunea că trebuie să se ducă o dată la curte şi să sfîrşească într-un fel cu lunca ; o altă putere însă îi umplea sufletul de teamă, îi împiedica picioarele şi-i şoptea la ureche : „Nu te grăbi, mai amînă o zi, o să se aranjeze cumva..."

— Józek, de ce nu te duci la boier ? îl certă nevasta. Că tot trebuie să te duci o dată şi să lămureşti treaba.

— Şi dacă n-o să-mi vîndă lunca, ce mă fac ?... îi răspunse ţăranul.

Stătea încă la îndoială, cînd într-o seară Sobieska îi dădu de ştire că un grup de oameni au fost azi la boier şi l-au rugat să le vîndă moşia.

Pe Sobieska o dureau toate oasele, aşa că-i ceru lui Ślimak un păhărel de rachiu. După ce-l căpătă, i se dezlegă limba :

— Să vezi, a fost aşa. S-au dus Grzyb, Łukasiak şi Orzechowski, îmbrăcaţi ca la Paşti. Boierul i-a poftit în cancelarie, dar Grzyb a tuşit şi a început hodoronc-tronc din prag :

„Boierule, am auzit că vrei să vinzi averea de la părinţi. Oricine are dreptul să vîndă ce-i al lui şi oricine să cumpere, numai să plătească aşa cum se cuvine. Toate bune, sigur, dar n-ar fi frumos ca moşia păstrată din moşi-strămoşi atîta amar de vreme, pe care am muncit-o noi, ţăranii, cu truda noastră, să încapă pe mîini străine. De aceea, boierule, vinde-ne-o nouă, ţăranilor şi sătenilor dumitale, nu mai căuta oameni străini care nu respectă amintirea celor dinainte.

A vorbit atît de frumos, vreun ceas, continuă Sobieska, de parcă era preotul în amvon. Pînă cînd i-au amorţit şalele lui Łukasiak şi toţi au început să plîngă. Abia atunci, unde nu-ncep ţăranii să-i facă la plecăciuni boierului pînă la pămînt, iar boierul să le ia capul în mîini...

— Ei şi, cumpără moşia ?... o întrerupse Ślimak nerăbdător.

— De ce să n-o cumpere ?... O cumpără !... exclamă băbătia. Numai că nu se înţeleg din preţ, fiindcă boierul cere o sută de ruble pe pogon, iar ţăranii îi dau cincizeci. Dar ascultaţi la mine, atîta au plîns şi s-au pupat, atîta au vorbit de unirea care trebuia să fie între ţăran şi boier, că pînă la urmă gospodarii musai să mai aduge vreo zece ruble, iar boierul să-i ierte de celelalte. Josel îi învaţă să nu dea mai mult, să nu se grăbească, şi vor face tîrgul... Deştept ovreiul, lua-l-ar dracu' !... De cîteva săptămîni de cînd ţăranii se tot sfătuiesc la crîşmă, are la muşterii de parcă s-ar fi arătat Maica Domnului prin sat... O, Maică, făcătoare de minuni !...

— Şi pe gospodari îi asmute împotriva mea ? întrebă Ślimak.

— De asmuţit, nu-i asmute, răspunse femeia, dar mai strecoară uneori cîte o vorbuliţă, cum că tu nu mai eşti ţăran, ci neguţător... Sătenii sînt şi mai îndîrjiţi împotriva ta ca el. Nu pot uita că ai cumpărat pui de la ei cu un zlot şi i-ai vîndut hotarnicilor cu doi...

Aflînd aceste noutăţi, a doua zi, Ślimak plecă de dimineaţă la curte şi se întoarse acasă pe la amiază cu o înfăţişare cam acră.

— E, ce-ai făcut ? îl întrebă Jagna.

— Ce să fac ? Am fost, o să-ți povestesc totul, dar dă-mi să mănînc.

După ce se dezbrăcă, se așeză la masă înaintea unei străchini cu ciorbă de varză și începu :

— După ce-am trecut de poartă, mă uit eu și văd că într-o parte a conacului toate ferestrele erau deschise. Pe gerul ăsta ! auzi tu, Jagna ?... O fi murit, Doamne ferește, cineva, m-am gîndit. Mă uit înăuntru și în odaia cea mai mare (aia cu stîlpi albi, ca la biserică) îl văd pe lacheul Mateusz, alunecînd pe dușumea. Fără tunică, cu un șorț în față, se sprijinea de perie și se da pe dușumea cum se dau copii pe gheață. Îi spun : „Lăudat fie ! ce faci, Mateusz ?“ „În vecii vecilor ! răspunde, vezi și tu, lustruiesc podeaua, fiindcă la noi o să fie mare dănțuială“. „Boierul nu s-a sculat încă ?“ îi zic. „Ehei, îmi răspunde, boierul s-a sculat, dar acum croitorul îi probează sumanul, pentru că el vrea să se îmbrace pentru danț ca țăranii din regiunea Cracovia, iar cucoana ca o țigancă“. „Eu, îi spun, voiam să-l rog să-mi vîndă lunca“. La care Mateusz, lacheul de : „Nu fii prost, Ślimak ! Cum poate vorbi boierul cu tine, cînd se pregătește pentru o nuntă ca la Cracovia ?...“ Și iar a început să alunece, de mă dureau ochii cînd mă uitam la el.

Am plecat de la fereastră și am zăbovit o vreme în fața bucătăriei. Acolo, vînzoleală grozavă, ardea focul ca la fierărie, untul sfîrîia... Mă uit eu și-l văd că iese din bucătărie pe Ignac Kempiarz, care e ajutor de bucătar la curte, da' era atît de mînjit de sînge, de parcă-l lovise cineva cu securea. Îl strig : „Ignac ! pentru Dumnezeu, cine te-a umplut de sînge așa ?“ „Nu e sîngele meu, îmi zice, bucătarul mi-a dat cu o rață tăiată în cap“. „Slavă Domnului, îi spun, că nu e sîngele tău, cum să fac să-l găsesc pe boier ?“ Iar el : „Așteaptă aici, fiindcă au adus o căprioară și trebuie să vină s-o vadă“.

Ignac a dat fuga la fîntînă, iar eu stau și aștept, pînă cînd mă apucă un căscat... Dar aștept...

— E, și l-ai văzut pe boier ? îl întrerupse nevasta pierzîndu-și răbdarea.

— Se-nțelege că l-am văzut.

— Și-ai vorbit cu el ?

— Cum altfel !

— Da, și cum a rămas ?

— Păi eu i-am spus : „Mă rog de iertare, boierule, am venit pentru luncă...“ Iar el mi-a șoptit : „Ee, astăzi să nu-mi vorbești de afaceri, că nu-mi stă capul la asta“.

— Numai atît ? îl întrebă femeia.

Ślimak își desfăcu brațele.

— O să mă duc iar mîine sau poimîine, cînd s-or sătura de somn după dănțuială, sfîrși.

În acest timp, Maciek Owczarz tocmai intra cu sania în pădure după lemne. Avea cu el securea, un coș cu de-ale gurii și fetița Zośkăi proasta. De cînd o părăsise în toamnă, mama nu mai întrebase de ea nici pînă-n ziua de azi, așa că o îngrijea Owczarz. O hrănea singur, îi așternea să doarmă în grajd și o lua cu el la orice muncă, numai s-o aibă mereu sub ochi.

Copila era atît de neputincioasă, încît mai că nu se mișca deloc și nu zicea nici pîs. Soții Ślimak și mai cu seama Sobieska îi prevesteau o moarte apropiată.

— Nu trăiește nici o săptămînă.

— Ca mîine moare.

— Ehe, e ca și moartă.

Așa vorbeau despre ea. Dar orfana trăise o săptămînă, nu murise a doua, iar într-o bună zi, cînd toți o socoteau moartă, deschisese din nou ochii palizi.

La asemenea prevestiri, Maciek se mulțumea să dea din mînă spunînd : „Nu vă temeți, n-o să i se întîmple nimic !...“ În fiecare noapte o ducea să sugă pe furiș de la vacă, iar ziua n-o lăsa o clipă singură.

— Maciek, de ce te zbați atîta pentru biata orfană ? îi spunea nu o dată Ślimakowa. Poți să-i vorbești cu vorbele scripturii sau chiar să i le citești, că tot nu pricepe nimic, atît de proastă e. În viața mea n-am văzut una ca asta...

— Da' de unde !... îi răspundea argatul. Își are și ea mintea ei, numai că nu vorbește. Dar și cînd o să-și dea drumul, o să-i închidă gura și unui om bătrîn.

Și fie că ducea gunoiul pe cîmp, fie că bătea grîul sau își peticea îmbrăcămintea, o lua cu el și pe orfana căreia îi povestea despre munca lui, îi dădea lapte dintr-o sticlă mică ori o legăna să adoarmă, cîntîndu-i fals :

„Orfana mergea prin sat,
Cu cîinii droaie după ea..."

Astăzi o adusese în pădure. O învelise în resturile unui cojoc vechi, apoi într-o pătură, o legase între leucile dinainte ale săniei și așa coborîseră și urcaseră, deoarece locul era deluros. Ieșiseră pe neașteptate la șes și înaintau cu fața spre soarele, ale cărui raze piezișe, răsfrînte de giulgiul nemărginit de zăpadă, îi orbea cu străluciri puternice.

Copila începuse să plîngă. Owczarz îi întoarse capul într-o parte, spunîndu-i :

— Ei, vezi, ți-am zis eu să închizi ochii. Nici un om, fie el mare boier sau chiar episcop, nu poate să se uite la soare, pentru că ăsta e felinarul lui Dumnezeu. Domnul Isus, de cum se revarsă zorile, îl ia în mînă în fiecare zi și își cercetează gospodăria de pe pămînt. Iarna, cînd îl supără gerul, merge pe drumul cel mai scurt și se odihnește mai mult noaptea. Vara însă, se scoală la patru și colindă prin toată lumea pînă la opt seara. Așa și omul se cuvine să trebăluiască numai din zori pînă la apusul soarelui. Tu poți să dormi mai mult și ziua, că și dacă n-ai să dormi, mare scofală tot n-ai face. Dii !...

Și așa intraseră în pădure.

— E, vezi, îi spunea acum Owczarz fetiței. Aici e pădurea, dar nu e a noastră, ci a boierului. Ślimak a cumpărat patru stînjeni de lemne și trebuie să le cărăm acasă cît e drumul bun și nu e nevoie de cai la cîmp. Cînd o să crești mare, o să vii și tu cu alți copii după afine. Dar vezi să nu te duci prea departe, că-ți taie calea vreun lup. Ptruu !... Oo !...

Opriră lîngă grămada de lemne. Owczarz dezlegă fetița din sanie și, uitîndu-se în jur, o așeză pe o tufă de ienupăr, într-un loc mai ferit. Apoi scoase din coș sticluța cu lapte și i-o puse în gură.

— Na și bea, să mai prinzi putere, că e de robotit, nu glumă. Reteveiele și așchiile sînt cam mari și o să nădușesc bine pînă încarc sania. Nu mai vrei ?... Gata !... Să-ți fie de bine. Dacă-ți mai trebuie ceva, să mă chemi.

„Oricum, pînă și cu pruncu' ăsta tot e mai bine decît singur cuc, adăugă în gînd. Mai demult n-aveam la cine deschide gura, iar acum mă satur de vorbă".

Se apucă să încarce lemnele.

— Ca să vezi, cum e și munca asta. Jędrek ar zmuci îndată vreo spărtură, ar dărîma toată grămada, ar osteni și s-ar opri să se odihnească. Tu însă ia numai lemnul de deasupra, așa, frumos, și trage-l încet, pune-l pe umăr și sus cu el în sanie. Asta-i unul. La fel și cu al doilea. Ia-l cu grijă pe cel de deasupra, pe umăr și în sanie cu el. S-au făcut două. Numai să nu te grăbești, să nu te opintești prea rău, că ostenești.

Lemnele, lua-le-ar dracu' nu vor să se așeze în sanie, fiindcă își au și ele judecata lor și știu ce le așteaptă. Fiecare preferă colțișorul lui, oricît de rău ar fi. Numai unuia care n-are nimic nicăieri nu-i pasă, adăugă oftînd. Îi e totuna pe unde îngheață.

Astfel vorbea Owczarz de unul singur, încărcînd sania pe îndelete. Din cînd în cînd, se mai odihnea, acoperea orfana cu pătura sau își mai bătea șoldurile cu mîi-

nile înțepenite, ca să se mai dezmorțească. Între timp, cerul se înroși și se iscă un vînt puternic și umed dinspre apus.

Adîncită mai înainte în somnul de iarnă, pădurea se învioră dintr-o dată, începu să se miște și să vorbească. Acele verzi de pin se înfiorară, apoi crenguțele și ramurile groase se clătinară, făcîndu-și parcă semne una alteia ; în cele din urmă, se mișcară sălciile și trunchiurile copacilor. Se legănau înainte și înapoi, sfătuindu-se sau pregătindu-se de plecare. Părea că li se urîse cu nemișcarea de veacuri și că în orice clipă erau gata să pornească undeva, fie și la capătul lumii, îmbulzindu-se și șopocăind.

La răstimpuri, partea de pădure în care se afla sania lui Owczarz se liniștește, parcă nevrînd să-și dezvăluie tainele unei ființe omenești. Atunci se aud de departe pașii picioarelor nenumărate, marșul unei coloane întregi. Iată că se apropie din străfunduri cenușii șirurile aripii drepte ; vin, sosesc, ajung în rînd cu noi, au și trecut... Acum se urnește aripa stîngă ; se aude scrîșnetul zăpezii, scîrțîitul ramurilor, fîșîitul aerului care se dă la o parte ; vin, sosesc, ajung în dreptul țăranului și trec de el. Iată și coloana din mijloc, încurajată, începe să-și trosnească ramurile, să-și facă semne cu crengile, să-și strîngă rîndurile cu șoapte amenințătoare. Își apleacă vîrfurile, uriașii se îndoaie înainte, pornesc... Dar se opresc deodată... Văd două ființe omenești în fața cărora pădurea nu și-a mărturisit tainele. Așa că stă locului și fremătînd mînioasă, le împroașcă avan cu conuri și ramuri uscate, spunîndu-le parcă : „Owczarz, pleacă de aici, pleacă de aici și nu ne sta în cale..."

Owczarz este însă doar un argat. Deși se teme de zgomotele pădurii și s-ar bucura să lase drumul liber uriașilor, nu poate s-o facă pînă cînd nu încarcă sania cu lemne. Nu mai stă să se odihnească, nu-și mai freacă mîinile amorțite de frig, ci se grăbește să așeze lemnele,

ca să fugă din pădure de frica nopții și a viforniței de iarnă.

În acest timp, cerul se acoperă tot mai mult de nori, pădurea se umple de neguri, începe să cadă o bură mai măruntă ca boabele de mac și înghețată. Cît ai rosti cîteva rugăciuni, sumanul lui Maciek, pătura orfanei și coamele cailor se acoperă cu o pojghiță subțire și rece de gheață care trosnește. Lemnele devin atît de alunecoase, încît nu le mai poate ține în mînă ; zăpada de pe jos e netedă ca sticla, încît nu-și mai poate propti piciorul pe ea. Maciek aruncă în sanie ultimele spărturi și se uită neliniștit la soarele care scapătă. E lucru cu primejdie să te întorci acasă cu asemenea încărcătură, prin lapoviță și la vreme de noapte !...

Așeză în grabă orfana în sania încărcată, își făcu semnul crucii și dădu bice cailor. Maciek se teme de multe lucruri pe lume, cel mai mult însă îl înspăimîntă gîndul că sania ar putea să se răstoarne pe drumul alunecos și să-l strivească, așa cum i se întîmplase cu carul mai demult.

— Dii !... Dii !... strigă Maciek la cai.

În sfîrșit, ieșiră din pădure, drumul e din ce în ce mai rău. Sania neferecată intră mereu prin gropi și s-ar fi răsturnat de multe ori dacă țăranul tremurînd de spaimă și de frig n-ar fi rezemat-o. O singură poticnire a piciorului sucit și s-ar prăpădi și el și orfana ; lemnele i-ar strivi iar gerul ar împlini restul.

Nu departe de drumul mare, șleaul era atît de alunecos, încît caii se opriră. Scîrțîitul săniei încetă, țăranul ostenit nu mai strigă : „dii !..." și în jur se instăpîni liniștea. O liniște atît de adîncă, încît se auzea de departe freamătul mînios al pădurii, șuierul vîntului printre lemnele din sanie și suspinele înăbușite ale copilei.

— Dii !... strigă Maciek.

Caii se zmuciră și alunecară în loc.

— Dii !... repetă punînd și el umărul la sanie.

Înaintară cîțiva pași, dar se opriră din nou.

— Sub ocrotirea ta alergăm, sfîntă Născătoare de Dumnezeu... șopti țăranul.

Înșfăcă securea din sanie și începu să cioplească drumul ca sticla dinaintea cailor.

După ce trudi vreo jumătate de ceas, ajunse la drumul mare ; era foarte obosit. În acel loc, drumul urca pe o colină mai înaltă, aproape cu neputință de trecut pe întuneric și alunecuș. Luă din sanie orfana care suspina, se așeză alături și învelind fetița, se întrebă : o să vină oare Ślimak în ajutorul lor, sau o să se culce în odaia caldă și o să-i lase de izbeliște ?...

— Poate că o să vină, că-i pare rău de cai. Nu-ți fie frică, nu plînge, îi șopti orfanei. Dumnezeu cel milostiv e pretutindeni și nu ne va lăsa să pierim. Nu mai plînge, că tot n-ajută la nimic.

Deodată i se păru că șuierul viforniței se transformă în clinchet de clopoței. Răsunetul lor, mai gros, mai subțire și foarte subțire se auzea ca în timpul unei procesiuni : „Cling !... cling !... cleng !... cleng !...". La început crezu că-l înșală urechile, dar clopoțeii răsunau întruna din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aproape, ca roiurile de țînțari prin mlaștini.

— Ce poate să fie ? șopti și se ridică în picioare.

Departe, printre colinele acoperite de ienuperi, se ivi pe zăpadă o flăcăruie roșietică, urmată de a doua, a treia, a patra... Din cînd în cînd, dispăreau prin trecători, apoi străluceau iarăși pe înălțime, în cer parcă, după care se subțiau din nou în clinchetul neîntrerupt al clopoțeilor. De fiecare dată cînd apăreau iarăși, flăcăruile luminau tot mai puternic, așa că în curînd, în strălucirile lor se putea vedea o mulțime de siluete întunecate care alergau repede în direcția lui Owczarz.

În același timp, la urechile argatului ajunse larma unor glasuri omenești, tropotul cailor și plesnete de bici.

— Hei, ha !...

— Cu grijă, că aici e pantă !...

— N-ai decît să-ți frîngi gîtul !...

— Hei, voi de-acolo !... Nu faceți pe nebunii !

— Opriți sania. Eu cobor !...

— Mînă înainte !...

— Isuse, Marie !

— Orchestra nu s-a răsturnat ?

— Încă nu, dar o să se răstoarne !...

— Hei, la, la !...

Acum Owczarz înțelese că era un șir de sănii, mari și mici, cu patru și cu doi cai, întovărășite de cîțiva călăreți care purtau torțe aprinse. În bezna nopții și în ceața înghețată, lumina lor producea un efect ciudat. Părea că alaiul intră pe o poartă rotundă, luminată de focuri roșietice, într-o prăpastie, din care nu va mai putea ieși niciodată.

Săniile înaintau mereu în galopul cailor, strigînd, fluierînd ,cîntînd, plesnind din bice, deși drumul era plin de hîrtoape. Deodată se opri lîngă sania lui Owczarz.

— Hei, ce-i acolo ?

— Stați !... O sanie ne astupă drumul.

— Cine e ?

— Un țăran cu lemne.

— Dă-te la o parte, porc de cîine !...

— Hai să-l împingem în șanț !...

— Lăsați-l în pace !... Mai bine să-l ducem pînă sus !

— Bravo, să-l trecem !... Domnilor, jos din sănii !...

Și înainte ca Owczarz să-și vină în fire, îl înconjură o mulțime de boieri cu măști, pene, veșminte bogate, săbii, mături și chitare. Unii puseră mîna pe sanie, alții pe el, urcară pînă pe vîrful dealului, apoi coborîră și-l lăsară într-un loc sigur, de unde se putea întoarce acasă fără prea mare greutate.

— Doamne, Dumnezeule ! șopti Maciek uluit, uitîndu-se cu atenție la aceste arătări, printre care recunoscu pe cîțiva boieri din satele învecinate.

— Se duc să petreacă la boierul nostru, adăugă după o clipă. Strașnici flăcăi, și ce boieri de treabă !... Dacă nu erau ei, stam aici pînă dimineață.

În acest timp, de sus se auzeau strigăte :

— Doamnele se tem să urce panta...

— Să coboare, le conducem pe jos.

Și alergară cu toții iarăși pe înălțime.

— Săniile nu pot să treacă pe aici...

— De ce nu pot să treacă ? întrebă un glas tineresc. Antoni, dă-i drumul.

— N-o să izbutesc, boierule...

— Atunci dă-te jos de pe capră, caraghiosule ! O să trec eu, dacă ție ți-e frică...

După o clipă, răsună puternic clinchetul clopoțeilor și de pe vîrful colinei sania cu doi cai trecu ca vîntul pe lîngă Owczarz. Țăranul se închină.

Sus, se auziră iarăși strigăte :

— Andrzej, e rîndul tău !...

— Stai, domnule conte !...

— Nu risca, domnule...

— Dă-i drumul !...

A doua sanie trecu ca o furtună.

— Bravo !...

— Ce băieți curajoși !

— Hai, Jacenty, mînă !...

De astă dată porniră în goană de sus, să-și rupă gîtul, nu alta, două sănii alăturate. În fiecare se aflau cîte un vizitiu și un boier.

Întrecerile nebunești sparseră ghețușul de pe drum, așa că celelalte sănii, goale, puteau acum să urce și să coboare fără primejdie, ceea ce și făcură cu grija cuvenită.

— Acum să mergem !... se îndemnară cei de sus.

— Fiecare să dea mîna unei doamne...

— Polka...

— Muzica, înainte !...

Oamenii cu torțe se înșirară de-a lungul drumului, orchestra își încercă instrumentele și perechile se așezară în șir. Răsună melodia tînguitoare a poloñezei de Ogiński [1], și din mulțimea rînduită pe deal începură să coboare pereche după pereche asemenea unui fir colorat, deșirat de pe un ghem întunecat.

Owczarz își luă căciula de pe cap, se retrase în spatele saniei și scoase capul orfanei din cojoc.

— Uită-te și tu, uită-te bine, pentru că a doua oară n-ai să mai vezi asemenea frumusețe. Nu-ți fie frică, ăsta zic și eu alai !... Numai boieri și cucoane, și sînt atît de mulți, cîte oi pe imaș...

La cîțiva pași, stătea un lacheu cu o torță, așa că țăranul vedea foarte bine fiecare pereche din șirag și îi explica orfanei în șoaptă :

— Uită-te la cel căruia i se vede platoșa de sub manta, cel care poartă o căldare de alamă pe cap ? E un mare cavaler !... Cei ca el au cucerit jumătate de lume odinioară, acum însă au pierit cu toții...

Prima pereche trecu de sania țăranului și dispăru după colină.

— Uită-te bine și la cel cu barbă căruntă și pene la căciulă. E un boier mare și senator... Cei ca el au ținut în stăpînire jumătate de lume în alte vremuri, dar acum au pierit cu toții...

A doua pereche se topi în întuneric.

— Ăsta cu gulerul mare, își continuă țăranul lămuririle, e persoană duhovnicească. Cei ca el știau totul cîndva, ce-i în cer și pe pămînt, iar după ce mureau, se făceau sfinți. Astăzi însă au pierit cu toții...

A treia pereche se ascunse după colină.

[1] Michał Kleofas Ogiński (1765—1833), compozitor și activist politic polonez ; ajutor de vistiernic al Lituaniei din 1793, consilier și senator în guvernul țarului Alexandru I. Stabilit la Florența din 1823. A compus cca. douăzeci de poloneze foarte populare, valsuri și mazurci pentru pian, cîntece revoluționare, marșuri ș.a.

— Iar ăsta, cel pestriț ca o ciocănitoare, e și el un boier mare. N-a făcut nimic, a băut tot timpul și dănțăluit. Putea să bea o vadră de vin dintr-o dată și a irosit atîta bănet, că pînă la urmă a trebuit să-și vîndă moșia de la părinți. Cînd totul a fost cumpărat, parcă s-a dus și el.

Trecu a patra pereche.

— Uite, uite că acum vine un ulan !... Oho ! Cei ca el s-au războit mult... Au colindat toată lumea cu Napoleon și au bătut toate noroadele. Astăzi însă și ăștia au pierit...

Dar privește, privește-i pe cei care se apropie... O, unul e coșar, celălalt e fierar, al treilea cîntă la chitară, iar ăsta, chipurile, e țăran, dar de adevărat sînt cu toții boieri îmbrăcați cu alte haine, așa ca să petreacă...

Alaiul trecu de țăran, poloneza lui Ogiński răsuna tot mai slab, în cele din urmă se stinse. Lăsară în urmă drumul cel mai greu, așa că începură să urce în sănii cu strigăte și hohote de rîs. Clincheni iarăși un clopoțel, al doilea, al zecelea, bicele plesniră din nou, se auziră tropotele cailor și alaiul galopă mai departe.

Țăranul își puse căciula pe cap, așeză fetița în sanie, apucă hățurile și porni cu grijă spre casă. În depărtare, înaintea lui, clincheneau clopoțeii și licăreau luciri roșietice ; uneori vîntul aducea cîte un strigăt mai puternic. În sfîrșit, nu se mai auzi și nu se mai văzu nimic.

— Ei sînt boieri, e drept, dar e bine oare să se joace cu asemenea lucruri ? murmură Owczarz. Fiindcă își aminti de portretul bătrînului senator, care mucegăia sub corul bisericii (la care se și rugase nu o dată), de tabloul rupt al șleahticului ras în cap, pe care țăranii îl porecliseră blestematul, și de statuia neagră a cavalerului care, îmbrăcat în zale, cu paloșul în mînă și mănușa de fier sub cap, zăcea lîngă altarul sfintei mucenițe Apolonia. Uite pe cine maimuțăresc boierii noștri !...

Apoi îi veniră în gînd episcopul agățat în sacristie, care înviase morții cu martori, călugărul care trecuse Vistula pe mantaua lui, și regina care adusese tocmai din Ungaria pînă în Polonia sare pentru săraci [1]. La urmă, îi apăru înaintea ochilor, parcă aievea, bunicul lui, Roch Owczarz. Deștept bunicul ! umblase cu Napoleon prin lume, iar la bătrînețe ajunsese să trăiască pe lîngă biserică ; le tălmăcea pe toate atît de bine, încît cîștiga mai mult decît organistul.

— Odihnește-i, Doamne, sufletul de-a pururi ! șopti Owczarz. Îl rodea totuși ca un vierme în inimă gîndul că boierii nu fac bine, jucîndu-se cu lucrurile bisericești. „Ar fi în stare să se îmbrace și în sfintele odăjdii..." medită.

Mai avea încă vreo verstă [2] pînă acasă. Din depărtare, abia mai răzbăteau pînă la el glasurile boierilor, cînd îl zări deodată pe Ślimak înaintea lui.

— Ne-am gîndit că te-ai poticnit la poalele dealului, îi spuse Ślimak, dar tu, slavă Domnului, văd că ai ajuns cu bine. Ai văzut nunta ?

— Oho, ho !... răspunse Owczarz.

— Nu te-au lovit boierii ?

— De ce să mă lovească ? Ba m-au trecut dealul cu sanie cu tot.

— O !... Și nu te-a vătămat nici unul ?

— Nu m-a vătămat. Numai unul mi-a îndesat căciula peste ochi, așa în joacă.

— Da, așa sînt ei. Sau te aduc în sapă de lemn, sau sînt buni de pus la rană. Se poartă cum li se năzare, conchise Ślimak.

— Cum li se năzare ! repetă Owczarz. Dar au un curaj grozav. Lua-i-ar dracu' ! S-au prăpăstuit de sus de

[1] Este vorba de Kinga (1224—1292), prințesă de Cracovia și Sandomierz ; fiica regelui Bela al IV-lea și soția regelui Boleslaw cel Rușinos, din 1239. Rămasă văduvă în 1279, se călugărește ; este beatificată în 1690.

[2] Veche măsură de lungime, în Polonia, egală cu 1,0668 km.

tot cu săniile, de m-au trecuit fiorii. Cred că erau băuţi bine, pentru că nici unul nu şi-a frînt grumazul. Un ţăran, treaz dacă era şi tot nu scăpa cu viaţă dintr-o ananghie ca asta.

În curînd îi ajunseră din urmă două sănii. În cea dinainte era numai un călător, iar în a doua doi.

— Voi sînteţi din satul ăsta ? întrebă călătorul din prima sanie.

— Din ăsta, răspunse Ślimak.

— Nunta care a trecut se ducea la voi ?

— Nu la noi, ci la boier.

— Măi să fie... Dar arendaşul Josel este acasă ?

— Cred că este, dacă nu cumva a plecat să mai înşele pe cineva, dădu răspuns Ślimak.

— N-aţi auzit dacă boierul vostru a vîndut moşia ? întrebă un glas gros din cea de a doua sanie.

— Ce rost are să vorbeşti despre asta, Fryc !... îl dojeni cel de lîngă el.

— Pentru că afacerea asta nu face două parale, răspunse cu mînie glasul gros.

— Aha, ei sînt !... mormăi Ślimak, cercetîndu-i cu atenţie pe călători.

Săniile goniră înainte.

— Musai să fie ovrei, rosti Owczarz, fiindcă nu prea vorbeau bine şi purtau barbă.

— Cel dinainte e ovrei, dar ăia doi din spate sînt nemţi de la Wółka, zise Ślimak. Îi ţin minte, pentru că au vorbit cu mine vara trecută.

— Dacă nici boierii nu mai pot face o petrecere fără ovrei, se miră Owczarz. Abia au trecut unii şi ceilalţi le-au şi luat urma.

— Se ţin ca fumul după foc, adăugă Ślimak.

Tot sporovăind aşa, ajunseră la poartă, unde-i aştepta Jędrek cu felinarul. În curînd intrară în casă, acoperiţi de promoroacă, deoarece gerul se înteţise.

În acest timp, săniile care-i duceau pe evreu şi pe cei doi nemţi de la Wółka, coborîră în vale, trecură podul

de peste rîu, urcară cu mare greutate prima terasă a dealurilor şi opriră la cîrciumă. Aici auziră sunetele unei melodii întrerupte şi văzură lucirile trandafirii ale butoiaşelor cu smoală aprinse în faţa conacului boieresc. Nemţii se dădură jos din sănii şi intrară înăuntru, de unde ieşi în fugă cîrciumarul Josel şi discută cîteva minute cu noul sosit. În cele din urmă, îi făcu o plecăciune şi-i spuse vizitiului să-l ducă la curte.

Unul dintre nemţi, se repezi din cîrciumă în urma saniei strigînd : „Hei ! Hei !" Sania se opri. Neamţul se sprijini de ea şi spuse.

— Astăzi nu se mai poate face nimic.

— De ce ? întrebă evreul fără grabă.

— Pentru că acolo dansează...

— Ei şi ce-i cu asta ?

— Un şleahtic nu lasă niciodată dansul pentru acte.

— Atunci o să vîndă fără acte.

— Sau o să poruncească să aştepţi cîteva zile.

— Eu n-am timp de aşteptat, răspunse evreul. Mînă ! îi spuse vizitiului.

La conac, muzica răsuna tot mai puternic, în sat îi răspundeau urletele cîinilor stîrniţi, iar prin uşile putrede dinspre drum şuieratul şi gemetele vîntoasei. Sania urca încet dealul, caii se poticneau din ce în ce mai des, vizitiul îi şfichiuia cu biciul tot mai avan, iar călătorul îşi ridicase gulerul înalt de castor şi cugeta.

În curte ardeau butoiaşe de smoală, bucătăria arăta înăuntru de parcă era luminată cu foc de artificii, pereţii conacului iradiau parcă sunete de valsuri. Pe lîngă acareturi se mai auzeau şi acum clopoţeii de la sănii, vizitii se certau pe locurile pentru cai, de ştacheţii gardurilor se rezemau argaţii, bărbaţii şi femeile din sat, privind la siluetele dansatorilor care treceau mereu prin faţa ferestrelor de la salonul cel mare. Peste toată această larmă, muzică, străluciri, petrecere şi curiozitate omenească se

întindea noaptea de iarnă, din adîncul căreia se îndrepta spre conac evreul gînditor, învelit în guleru-i de castor.

Sania lui modestă se opri în umbra porții ; evreul coborî și înaintă cu pași obosiți pînă la ușa bucătăriei. Îi spuse ceva bucătarului, dar bucătarul nu-l luă în seamă ; îi făcu semn spălătoresei, dar aceasta îi întoarse spatele ; în cele din urmă, nimeri peste un flăcăiandru care ieșea în goană de la bufet, îl apucă de braț și-i spuse :

— Uite un zlot, iar după ce mi-l aduci pe lacheul Mateusz, îți mai dau încă unul.

Băiatul se opri, cercetîndu-l atent pe evreu.

— Dumneata îl cunoști pe Mateusz ?... întrebă.

— O să-l cunosc, numai să mi-l aduci aici.

În curînd, Mateusz își făcu apariția.

— Uite o rublă, îi spuse călătorul, iar după ce mi-l aduci pe boier, îți mai dau una.

Lacheul clătină din cap.

— Boierul e foarte ocupat acum, răspunse, mai mult ca sigur că nu vine.

— Spune-i că vrea să-l vadă domnul Hirszgold într-o problemă foarte urgentă. Mai spune-i că Hirszgold a adus o scrisoare de la tatăl cucoanei. Ține încă o rublă, ca să nu-mi uiți numele : Hirszgold.

Lacheul alergă la conac, dar nu se întoarse prea repede. Orchestra făcu o pauză, apoi cîntă o polcă, dar el tot nu se întorcea : în sfîrșit, își făcu apariția.

— Boierul vă poftește în clădirea din spate, îl anunță pe musafirul cu guler de castor. O luă înaintea lui și deschise ușa unei camere în care se aflau cîteva paturi, unele așternute, destinate dansatorilor.

Evreul își scoase blana bogată și se așeză pe un scaun cu căciula de castor în mînă. Era un bărbat arătos, rumen la față, cu barba castanie, îmbrăcat într-un surtuc lung. Își întinse picioarele încălțate în ghete de lac, se rezemă de spătarul scaunului și își ațintí privirile la flăcăruia lumînării, așteptînd gînditor.

În salon, orchestra sfîrși de cîntat o polcă și după o pauză nu prea lungă, abordă o mazurcă [1] vioaie. La conac, vînzoleala și tropăiturile se înteţiră, cînd și cînd răsuna cîte o comandă de dans, după care urma o explozie de strigăte, de parcă avea să se prăbușească întreaga clădire. Evreul asculta nepăsător, aștepta cu răbdare și medita întruna.

Deodată, în tindă se auzi un zgomot, ușa se deschise la perete, de parcă cineva o smulsese din țîțîni și, înaintea musafirului care aștepta, se ivi boierul. Era îmbrăcat într-o manta cu guler roșu, împodobită cu cerculețe și zorzoane lucitoare și în pantaloni largi cu dungi albe și trandafirii, pe cap avea o căciulă roșie cu pană de păun, iar în picioare cizme cu potcoave.

— Ce mai faci, domnule Hirszgold ? exclamă moșierul vesel. Ce scrisoare urgentă îmi aduci de la socrul meu ?...

Oaspetele se ridică încet de pe scaun, se înclină cu gravitate și scoțînd scrisoarea din buzunarul de la piept al paltonului, răspunse :

— Poftim, citește și dumneata.

— Cum așa ?... Acum ?... Bine, dar eu trebuie să dansez mazurca, domnule Hirszgold...

— Iar eu construiesc calea ferată, îl înfruntă musafirul.

Moșierul își mușcă mustața, rupse sigiliul și parcurse scrisoarea în mare grabă. Zbenguiala dansatorilor se întețea, comenzile mazurcii răsunau tot mai des și mai puternic.

— Deci dumneata vrei să-mi cumperi moșia ? întrebă boierul.

— Și asta numaidecît.

— Ascultă, domnule, în casa mea e bal !...

— Iar pe mine mă așteaptă coloniștii. Dacă pînă la

[1] Dans polonez din regiunea Mazowsze.

miezul nopții nu mă înțeleg cu dumneata, mîine voi fi silit să mă înțeleg cu vecinul dumitale. El o să cîștige, iar dumneata o să pierzi.

— Bine, bine, adică... încuviință moșierul înfrigurat. Socrul meu îmi scrie foarte frumos despre dumneata... Acum însă...

— Dumneata trebuie să scrii doar cîteva cuvinte.

Moșierul aruncă pe masă mantaua cracoviană.

— Domnule Hirszgold, ești într-adevăr nesuferit !...

— Nu eu, ci afacerile. Aș vrea ca familia dumitale să fie mulțumită, dar n-am cum să lungesc timpul prea scurt...

În tindă se auziră din nou pași și un ulan dădu buzna în încăpere strigînd :

— Władek, n-ai frică de Dumnezeu, ce faci ?...

— O afacere urgentă... îl lămuri moșierul.

— Bine, dar partenera ta te așteaptă...

— Să mă înlocuiască cineva, e îndr-adevăr o afacere importantă care nu suferă amînare.

— Dar partenera !... se văietă ulanul, alergînd afară.

În salon, primul conducător al mazurcii răgușise în așa fel încît amuțise cu totul. Deodată răsună un alt glas de bas :

— Doamnele *rond*, domnii coș !...

— Dumneata cît îmi oferi ? se adresă enervat stăpînul casei negustorului. Ce situație originală !... adăugă, lovindu-și potcoavele.

— Îți ofer două mii două sute cincizeci de ruble pe cincisprezece hectare, ca să nu ne mai tîrguim, răspunse negustorul hotărît. Mîine pot să-ți dau numai două mii.

— *En avant* !... răcni basul în salon.

— Niciodată, se împotrivi moșierul. Prefer să vînd țăranilor.

— Țăranii îți dau o mie cinci sute de ruble, cel mult o mie opt sute.

— Atunci prefer să mă înham eu la treabă...

— O faci și acum, dar...

— *Tournez* !... se strigă în salon.

— Ce dar ?... se revoltă moșierul. Pămîntul e grozav, pădurile, lunca...

Negutătorul dădu din mînă.

— Domnule, știu foarte bine ce-i aici, răspunse. Știu de la administratorul dumitale, care a plecat de la Anul nou.

Moșierul se înfurie.

— Atunci o să împart totul coloniștilor !... strigă.

— Și o să capeți două mii de ruble pe cincisprezece hectare, iar în acest timp, cuconița o să moară de plictiseală, nu se lăsă negutătorul, zîmbind.

— *Chaine* ! pe stînga ! răsună comanda.

— Dumnezeule, ce să fac ?... oftă moșierul.

— Să semnezi înțelegerea, răspunse negutătorul. Socrul dumitale îți scrie și el că-ți ofer prețul cel mai bun și merit toată încrederea.

— *Partagez* !...

În tindă se auzi zgomot pentru a treia oară, cineva se împiedică, se lovi de ușă, înjură de diavoli și trăznete și ulanul năvăli iarăși în cameră.

— Władek ! strigă, contele se simte jignit de moarte pentru afrontul pe care i-l faci logodnicei lui și vrea să plece...

— Dumnezeule ! cît sînt de nefericit ! gemu moșierul. Domnule Hirszgold, scrie înțelegerea, revin numaidecît...

Ieși în fugă. Negutătorul scoase din geantă o călimară de călătorie și o pană, o hîrtie împăturită în patru din buzunar și, la lumina lumînării albe, în sunetele mazurcii, tîrșiitul picioarelor și strigătele celui care conducea dansul, scrise vreo cincisprezece rînduri. Apoi se cufundă iarăși în îngîndurare.

Mazurca se sfîrși după un sfert de ceas și în încăpere intră curînd moșierul, obosit, dar radios.

— Gata ? întrebă bine dispus.

— Gata.

Citi și semnă cu zîmbetul pe buze.

— Ce valoare poate avea această înțelegere !... se minună.

— Pentru tribunal, nici una, dar pentru socrul dumitale e legală. Și el are banii, răspunse negustătorul.

Suflă peste iscălitură, împături încet hîrtia și în încheiere se interesă cu o nuanță de ironie ușoară în glas :

— E, domnul conte mai e supărat ?

— Am izbutit să-l liniștesc, răspunse moșierul mulțumit.

— Anul acesta va avea necazuri și mai mari cu creditorii, murmură negustătorul. E, la bună vedere și distracție plăcută !

Îi dădu mîna moșierului care părăsi în grabă încăperea, întorcîndu-se în sala de bal.

Negustătorul începu să se îmbrace tacticos în blană. În aceeași clipă, se ivi ca din pămînt Mateusz.

— Domnia ta, întrebă lacheul ajutîndu-l să se îmbrace, ai cumpărat moșia noastră ?...

— Ce-i de mirare ? nu-i nici prima, nici ultima dată, răspunse negustătorul. Apoi scoase portofelul și-i dădu lacheului trei ruble.

— Chem trăsura îndată, domnule, spuse acesta, plocconindu-se pînă la pămînt.

— Nu e nevoie, îl domoli negustătorul. Trăsura mea a rămas la Varșovia, aici am numai o sanie obișnuită și nu prea se cade să mă fălesc cu ea.

După aceste cuvinte, ieși din curte pe jos, însoțit de Mateusz cu toate onorurile.

Treizeci de perechi începuseră contradansul care ținu pînă la cină. După care urmară iarăși polcile, valsuri, mazurci... la nesfîrșit. La răsărit, se revărsară zorile trandafirii, prin case se aprinseră focurile, cumpenele fîntînilor scîrțîiră prin curți, în șuri duduiră îmblăciele, dar la curte dansau, dansau fără istov.

O dată cu răsăritul soarelui de iarnă, Ślimak își luă sumanul pe umeri și ieși pe poartă, îngînîndu-și rugăciunea. La răstimpuri, privea cerul și-l întreba din ochi cum o să fie vremea, apoi se întorcea iarăși cu urechea spre conac, de unde ajungeau pînă la el lătratul cîinilor și sunetele întrerupte ale muzicii. Dus parcă de ecoul lor, ieși în drum și se îndreptă fără să-și dea seama spre rîul acoperit de gheață, continuîndu-și rugăciunea în șoaptă și întrebîndu-se cît o să mai petreacă boierii la curte...

Se uita la bolta albastră, la zăpada trandafirie în razele soarelui, la norii scăldați parcă în purpură, trăgea în piept aerul rece al dimineții și simțea că cerul ăsta, zăpada și gerul nu le-ar da nici pe cea mai frumoasă muzică și dansuri.

— Eu nu mi-aș schimba niciodată sărăcia cu petrecerile voastre !... șopti. Obosesc, nu dorm cît trebuie și ăsta-i tot cîștigul...

Își aduse iarăși aminte de rugăciune, goni gîndurile lumești și murmură :

— A doua rugăciune... Tatăl nostru carele ești în ceruri...

Deodată auzi pe cineva vorbind dincolo de colină. Înaintă cîțiva pași în direcția aceea și zări doi oameni în mantale lungi, albastre. Unul avea fața îmbătrînită și rasă, celălalt era lat în umeri și bărbos.

Îl văzură și ei, iar cel mai în vîrstă îl întrebă :

— Omule, e pămîntul dumitale ? Dar dealul ?

Ślimak îi cercetă uluit.

— Dar de ce vă interesează pe voi averea mea ?... răspunse. Că doar v-am spus încă de vara trecută că pămîntul și dealul sînt ale mele.

— Dacă sînt ale tale, vinde-ni-le nouă, spuse bărbosul.

— Așteaptă, Fryc, îl întrerupse bătrînul.

— Tată, dumitale îți place să vorbești mult ! îl repezi bărbosul.

— Stai, Fryc, urmă bătrînul. Vezi dumneata, se adresă țăranului, noi am cumpărat moșia boierului.

— De ce trebuie să-i spui asta lui ? îl întrerupse bărbosul.

— Aşteaptă, Fryc. Dar vezi dumneata, gospodarule, noi avem nevoie de dealul dumitale, ca să facem o moară de vînt pe el...

— *Herr Jesus !...* sări bărbosul. Tată, dumneata ai dormit prea puţin şi ţi-ai pierdut minţile !... Ascultă, îi spuse ţăranului cu glas mînios, vrem să-ţi cumpărăm pămîntul...

— Pămîntul, repetă uimit ţăranul, uitîndu-se înapoi. Pămîntul meu ?...

O clipă ezită, neştiind ce să răspundă, apoi spuse :

— Păi ce drept aveţi voi să cumpăraţi pămîntul meu ?

— Avem bani, răspunse bărbosul.

— Bani ?... Eu nu vînd pentru bani. Ăsta-i pămîntul meu. Am stat aici din moşi-strămoşi, încă de pe vremea iobăgiei, aici a fost casa noastră. Pe urmă, tatăl meu a devenit stăpîn prin lege, şi asta scrie în actele comisiei. Iar mai tîrziu, mie mi s-au dat trei pogoane pentru pădure, lucru despre care iarăşi scrie în hîrtiile comisiei. Pămîntul a fost măsurat de hotarnicul statului, toate hîrtiile au fost iscălite şi pecetluite, cum se cuvine, aşa că... Aşa că voi cu ce drept vreţi să cumpăraţi pămîntul meu ?... Da, al meu !...

Tot timpul cît vorbi ţăranul cu glasul ridicat, bărbosul îl ascultă întors într-o parte şi fluierînd printre dinţi, în vreme ce bătrînul îşi tot întindea braţele şi le scutura cu nerăbdare. În sfîrşit, prinzînd o clipă potrivită, strigă :

— Bine, dar noi vrem să-ţi plătim !... Cu bani peşin !... Cîte şaizeci de ruble pogonul.

— Nu-l vînd nici cu o sută, răspunse Ślimak, pentru că n-aveţi nici un drept.

— Ne putem înţelege de bunăvoie.

Ţăranul se gîndi un răstimp, apoi izbucni în rîs pe neaşteptate.

— E, ai îmbătrînit, răspunse, şi n-ai ajuns să pricepi că eu nu-mi vînd pămîntul de bunăvoie.

— De ce ?... Cu banii pe care ţi-i dăm noi, poţi să-ţi cumperi treizeci de pogoane dincolo de Bug.

— Dacă pămîntul e atît de ieftin acolo, de ce nu-l cumpăraţi voi, de ce vă lăcomiţi la satul nostru ?

— Ho ! ho !... hohoti bărbosul. Tată, se vede că ţăranul nu e prost deloc, de vreme ce îţi spune şi el acelaşi lucru, pe care eu ţi-l repet mereu.

— Stai, Fryc, îl linişti bătrînul, luîndu-l pe Ślimak de mînă. Omule, continuă, strîngîndu-i-o, să vorbim ca nişte creştini, nu ca păgînii. Ne închinăm aceluiaşi Dumnezeu, ce rost are să ne certăm ?... Eu, vezi dumneata, am un fecior care se pricepe la morărit şi aş vrea să-i ridic o moară de vînt pe dealul ăla. Cînd o să-şi aibă moara lui, o să se apuce de treabă, o să se însoare şi o să se potolească, iar eu o să fiu liniştit la bătrîneţe. Dumitale dealul tot nu-ţi aduce nici un folos.

— Da, dar e dealul meu, e pămîntul meu ! răspunse ţăranul. Duceţi-vă la comisie şi o să vă arate că ăsta e pămîntul meu şi nimeni n-are nici un drept asupra lui.

— Prea adevărat, încuviinţă bătrînul, dar eu vreau să-l cumpăr...

— Iar eu nu vreau să-l vînd.

Bătrînul se strîmbă, de parcă-i venea să plîngă. Îl trase mai la o parte pe ţăran, în drum, şi-i spuse cu glas scăzut, tremurînd de emoţie :

— Omule, de ce eşti atît de îndîrjit împotriva mea ? Vezi dumneata, băieţii mei se ceartă între ei. Unuia-i place munca pămîntului, altuia morăritul. Ei bine, eu aş vrea să-l aşez la casa lui pe cel mic, să-i fac o moară de vînt, să-l însor şi să stea pe lîngă mine. N-o să mai trăiesc cine ştie cît, am optzeci de ani, aşa că... Hai, nu te mai împotrivi...

— Păi dumneata nu poţi să cumperi pămînt şi în altă parte ? întrebă ţăranul.

— Nu pot, pentru că sîntem mai mulţi, vreo cincisprezece... Ar fi multe de spus... Iar băiatul meu cel mic, Wilhelm, nu e agricultor... Dacă nu-şi va avea moara lui, se va irosi sau îşi va lua lumea în cap. Eu însă am îmbătrînit şi vreau să-l ţin aproape de mine... Aşa că vinde-ne nouă pămîntul, îl rugă, strîngîndu-l de mînă cu mai multă putere. De altfel, ascultă, adăugă mai încet, îţi dau şaptezeci şi cinci de ruble pe pogon... Sînt bani mulţi !... Dumnezeu mi-e martor că-ţi dau mai mult decît face... Nu-i aşa că ni-l vinzi ! Eşti doar un om cumsecade, un creştin...

Ţăranul privi cu uimire şi milă la bătrînul căruia ochii roşii i se umplură de lacrimi.

— Gîndesc că judecata dumitale nu-i prea sănătoasă, de vreme ce mă năpăstuieşti aşa, îi răspunse Ślimak. Spune şi dumneata dacă are vreun rost să rogi pe cineva să-şi taie o mînă sau să-şi reteze beregata. Păi eu sînt ţăran, ce să fac eu fără pămînt ?...

— O să-ţi cumperi altul... O să ai de două ori pe atîta... O să-ţi găsesc eu un sat...

Ślimak clătină din cap şi spuse :

— Dumneata îmi vorbeşti cum îi vorbeşte ţăranul copăcelului pe care-l scoate din pădure şi vrea să-l sădească pe lîngă casă. „Haide, îi spune el, o să creşti pe lîngă casă, printre oameni..." Şi copăcelul prost pleacă din pădure, că n-are încotro ; dar pînă să-l sădească, se usucă. Dumneata vrei să ne prăpădim cu toţii, eu, nevasta, copiii şi vitele. Spune şi dumneata, ce-aş mai putea face eu în ziua cînd mi-aş vinde pămîntul ?

Bărbosul le întrerupse discuţia, vorbindu-i tatălui său în nemţeşte cu glasul ridicat şi hotărît.

— Aşadar, nu vrei să vinzi ? întrebă bătrînul.

— Nu, răspunse Ślimak.

— Nici cu şaptezeci şi cinci de ruble pogonul ?

— Nici.

— Iar eu îţi spun că ai să vinzi ! strigă bărbosul, înşfăcîndu-l de braţ pe tatăl său.

— N-am să vînd.

— Ai să vinzi, omule, repetă bătrînul.

— Ba.

Se îndreptară amîndoi spre pod, certîndu-se în limba lor. Ţăranul îşi sprijini bărbia-n pumn şi se uită în urma lor.

Deodată îşi întoarse privirile spre conac, unde muzica încetase şi ferestrele erau întunecate. Se vede că-i venise o nouă idee, pentru că se întoarse repede în casă.

— Jagna ! strigă, deschizînd uşa de la tindă, Jagna !... Tu ştii că boierul a vîndut moşia nemţilor ?...

Gospodina, care stătea lîngă sobă, îşi făcu semnul crucii cu lingura.

— În numele Tatălui !... Józek, tu ai înnebunit ?... Cine ţi-a spus ?...

— Chiar acum, pe drum, m-au apucat de vorbă doi nemţi, mi-au spus că boierul a vîndut moşia şi... Jagna, ştii ce-au mai vrut ? Au vrut să cumpere pămîntul nostru... Pămîntul nostru, auzi tu ?

— Ai înnebunit de-a binelea ! se minună Ślimakova. Jędrek, dă fuga pe drum şi spune dacă mai vezi doi nemţi acolo, că tata vorbeşte în dodii...

Jędrek alergă afară şi reveni curînd cu ştirea că dincolo de pod se văd într-adevăr doi inşi în mantale albastre. Între timp, Ślimak, şedea pe laviţă tăcut, cu capul plecat şi miinile sprijinite pe genunchi. În odaie, lumina cenuşie a dimineţii se amesteca abia vizibil cu strălucirile roşietice ale focului, împrumutînd oamenilor şi lucrurilor înfăţişări moarte sau ameninţătoare.

Gospodina privi deodată la bărbatul ei.

— Şi ce-ai îngălbenit aşa ? îl întrebă, de ce te-ai posomorît ? Ce ai ?

— Ce am ? repetă Ślimak, mai şi întrebi, tu aia deşteaptă !... Păi tu nu înţelegi că dacă boierul a vîndut moşia, nemţii o să ne ia lunca ?...

— De ce să ne-o ia ? se împotrivi gospodina cu glasul nesigur. O să le plătim şi lor ca boierului...

— Trăncăneşti ce ţi se năzare, fiindcă nu ştii că nemţii au nevoie de nutreţ. Oho ! ăştia au multe vite... Şi pe urmă, adăugă pe gînduri, o să-mi ia lunca numai ca să-mi facă în ciudă şi să mă izgonească din pămîntul meu.

— O să mai vedem cine pe cine o să izgonească ! răspunse Ślimakova furioasă.

— Oricum, nu eu pe ei ! şopti ţăranul.

Femeia îşi puse mîinile-n şolduri şi începu să vorbească din ce în ce mai tare.

— Hm, uite ce prostănac poate să fie !... Numai ce-a văzut sămînţă de şvab, şi s-a pierdut cu firea. Ei şi ce-o să fie dacă-ţi iau lunca ? O să bagi vitele să pască în ea, pînă cînd o să ţi-o dea înapoi.

— O să-mpuşte vitele.

— Ce face ?... strigă gospodina. Da' ce nu mai e judecată, nu mai sînt puşcării ?... Dacă boierii n-au voie să vatăme vitele ţăranilor, cum să le fie îngăduit asta şvabilor ?...

— Dacă n-o să le-mpuşte, o să le ducă la gloabă şi o să ne facă să plătim mai mult decît au păscut. Neamţul e deştept, n-ai grijă. Cu paza şi judecata îţi ia şapte piei de pe tine.

Femeia tăcu o vreme.

— Bine, urmă după ce se gîndi puţin, atunci o să cumpărăm nutreţ.

— De la cine ? Că gospodarii din sat nu ne vînd nici acum, iar neamţul, cînd s-o vedea aşezat pe pămîntul boierului, nu-ţi va mai da un firicel de iarbă.

Pe sobă, oala începu să dea în clocot, dar Ślimakova nici nu se uită la ea, atît de mari erau mînia şi părerea de rău care puseseră stăpînire pe sufletul ei. Se repezi cu pumnii strînşi la bărbat, strigînd :

— Ce tot vorbeşti, Józek, vino-ţi în fire !... Şi-aşa-i rău, şi-aşa nu-i bine, deci ce-o să facem ?... Ce bărbat şi

gospodar eşti tu, dacă în loc să născoceşti singur ceva, tu îmi frîngi inima mie, o femeie neajutorată ?... Nu ţi-e ruşine de copii, nu ţi-e ruşine de Magda să stai pe laviţă şi să holbezi ochii ca un mort, în loc să faci ceva ?... Tu crezi că eu o să-mi las copiii să moară de foame şi o să pierd vitele din cauza nemţilor tăi ?... Sau poate crezi că o să te las să vinzi pămîntul ?... Trăzni-v-ar să vă trăznească ! strigă înălţînd braţul. Trăzni-v-ar ! pe tine şi pe şvabii ăştia !... De-aş muri şi m-aţi îngropa, tot am să ies din mormînt şi n-am să las să nedreptăţiţi copiii... Nu ! Ce stai şi te holbezi la mine ca viţelul la poarta nouă ?... adăugă cu faţa învîlvorată. Mănîncă şi du-te la boier. Întreabă-l dacă a vîndut într-adevăr moşia. Dacă n-a vîndut-o, cazi la picioarele lui, varsă lacrimi, roagă-te, schiaună pînă cînd îţi dă parcela de luncă, fie şi cu două mii de zloţi...

— Şi dacă a vîndut-o ?...

— Dacă a vîndut-o ? exclamă. Dacă a vîndut-o, atunci... să-l pedepsească Dumnezeu.

— Da, dar şi aşa, noi tot fără luncă rămînem.

— Prost mai eşti ! răspunse, întorcîndu-se spre sobă. Pînă acum, noi, copiii şi vitele am trăit din mila lui Dumnezeu, nu a boierului, o să trăim şi de-acum înainte...

Ţăranul se ridică de pe laviţă.

— Dacă-i aşa, acceptă Ślimak, dă-mi să mănînc... E, acum de ce mai plîngi ? adăugă.

După explozia de energie dinainte, pe Ślimakowa o podidiră lacrimile.

— Cum să nu plîng, suspină, cînd Dumnezeu milostivul m-a pedepsit cu un nepricopsit de bărbat, care nu e-n stare de nimic şi-mi mai şi frînge inima !...

— E, proastă eşti ! răspunse încruntîndu-se. Mă duc numaidecît la boier şi cumpăr lunca, de-ar fi să dau şi două mii de zloţi. E ambiţia mea în joc !

— Și dacă boierul a vîndut moșia ? îl întrebă nevasta.

— Puțin îmi pasă ! Am trăit pîn-acum din mila lui Dumnezeu, nu a boierului, o să trăim și de-aci înainte.

— Da, dar nutreț pentru vite de unde ai să iei ?

— Las-pe mine, eu răspund, tu vezi-ți de oalele tale, dacă ești femeie, și nu te amesteca în treburile mele !

— O să te gonească nemții de aici, cu răspunderea ta cu tot.

Țăranul lovi cu pumnul în masă, de se ridică praful în odaie.

— O să-mi gonească boala, nu pe mine ! răcni. Nu mă mișc nici mort de aici, de m-ar tăia bucățele !... Dă-mi să mănînc. Sînt atît de îndîrjit pe neisprăviții ăștia, că dacă nu m-asculți, să știi că te altoiesc ! Iar tu, Jędrek, dă fuga după Owczarz ș întoarce-te repede, că scot cureaua...

La această oră, la conac, strălucirea soarelui pătrundea în salon prin găurile și crăpăturile obloanelor. Pe podeaua zgîriată de tocuri și pe peretele opus ferestrelor cădeau dîre de lumină albă, se răsfrîngeau orbitor în oglinzi, în galeriile aurite, în mobila lustruită și se împrăștiau prin încăperea uriașă. În lucirile lor, flăcăruile lumînărilor și ale lămpilor deveneau galbene și tulburi. Chipurile femeilor păleau, pe sub ochi apăreau cearcăne vineții, pudra cădea din părul ciufulit, pe rochii apăreau găuri și fire deșirate. Pe cingătorile de aur ale boierilor se vedea urzeala, catifeaua bogată se preschimba în bumbac ponosit, blănurile de castor în piei de iepure, iar armurile argintii în tinichea albită. Cîntăreților din orchestră le cădeau brațele de oboseală, picioarele dansatorilor înțepeneau. Înflăcărarea se stingea, somnul încețoșa ochii, buzele ardeau de fierbințeală. La mijlocul sălii se mai învîrteau numai trei perechi, apoi două, apoi nici una. De-a lungul pereților, nu mai ajungeau scaunele pentru bărbații morocănoși ; femeile își acopereau fețele obosite și căscatul cu evantaiele.

În cele din urmă, muzica încetă, și pentru că nu mai vorbea nimeni, în salon se înstăpîni o liniște de mormînt. Luminile se stinseră, cîteva lămpi începură să fumege.

— Doamnelor și domnilor, nu vreți să poftiți la ceai ? se auzi glasul răgușit al amfitrionului.

— Să mergem la culcare, la culcare ! șoptiră ici și colo.

— Camerele pentru doamne și pentru domni sînt pregătite, adăugă gazda, străduindu-se să fie politicos, deși-i era somn și avea guturai.

După aceste cuvinte, se ridicară de pe canapele și fotolii mai întîi cei mai în vîrstă, apoi tinerele doamne și începură să părăsească salonul în foșnete de rochii, învelindu-se în eșarfele de atlas și întorcîndu-și fața de la ferestre. În curînd, salonul deveni pustiu, în schimb, încăperile mai depărtate se umplură de larmă ; în curte răsunară glasuri bărbătești, iar la etaj tropot de pași, apoi totul se adînci în tăcere. Muzica își părăsi și ea locul, lăsînd în urmă doar cîteva pupitre și pe evreul bătrîn, care dormea cu brațele atîrnate peste corpul contrabasului.

În salon, intră moșierul bocănind cu potcoavele pe dușumea. Se uită pe pereți cu privirea tulbure și porunci căscînd :

— Mateusz, stinge luminile... Deschide ferestrele... Da... N-ai văzut-o pe stăpîna casei ?...

— Este în camera dumneaei, răspunse lacheul care stătea în prag.

Moșierul se întoarse și plecă. Trecu prin vestibul, prin sufragerie, ajunse în cele din urmă la ușa de la capătul coridorului și întrebă :

— Se poate ?...

— Poftim ! răspunse un glas de femeie dinăuntru.

Boierul intră. Pe un fotoliu capitonat cu atlas portocaliu ședea soția lui în costum de țigancă. Își sprijinise mîinile de rezemătoare, își lăsase pe spate capul împodobit cu diademă și părea că doarme.

Moşierul se prăbuşi în al doilea fotoliu şi spuse :

— A fost o petrecere reuşită... Aaa !...

— Foarte frumoasă, completă tînăra femeie, acoperindu-şi gura cu palma.

— Invitaţii trebuie să fie mulţumiţi.

— Cred şi eu.

Boierul moţăi o vreme şi rosti iarăşi :

— Ştii că am vîndut moşia ?

— Cui ? întrebă soţia.

— Lui Hirszgold. Mi-a dat două mii două sute cincizeci de ruble pe cincisprezece hectare. Aaa !...

— Slavă Domnului că plecăm în sfîrşit de aici ! se bucură doamna casei. S-au împrăştiat cu toţii ?

— Cred că au şi adormit pînă acum. Aaa !... Hai, sărută-mă şi noapte bună !

— Să vin eu la tine ? Sărută-mă tu ! Sînt atît de obosită...

— Sărută-mă pentru că am vîndut atît de bine moşia. Aaa !...

— Atunci vino aici.

— O, cît îmi e de greu... Aaa !...

— Hirszgold ?... Hirszgold ?... şopti cucoana. Aha, acuma ştiu ! E un cunoscut al lui papá... Prima mazurcă a fost grozavă...

Moşierul sforăia.

CAPITOLUL VII

La o săptămînă după balul mascat, moşierul şi cucoana părăsiră conacul mutîndu-se la Varşovia. Locul lor îl luă împuternicitul lui Hirszgold, un evreu pistruiat care îşi pregăti locuinţa într-o cămăruţă din clădirea anexă ; noaptea închidea uşa cu un zăvor de fier şi dormea cu două

revolvere sub pernă, iar în timpul zilei răsfoia sau scria chitanţe întruna.

O parte din mobila de la conac o luaseră boierii, ce mai rămăsese fiind vîndută la porunca lui Hirszgold. Un şleahtic din împrejurimi cumpără lucrurile din salon, altul sufrageria, al treilea dormitorul. Biblioteca fu cumpărată de evrei la kilogram, preotul deveni proprietarul orgii americane, canapelele din grădină şi scaunele intrară în stăpînirea lui Grzyb, iar Orzechowski căpătă pe trei ruble un tablou uriaş, înfăţişînd pe Leda[1] cu lebăda, la care cumpărătorul se ruga împreună cu familia ca la icoană. Podeaua călători pînă la capitala guberniei[2], ca să împodobească acolo clădirea tribunalului de la judeţ, iar tapetul de damasc de pe pereţi îl cumpărară croitorii şi făcură din el corsete pentru fetele de la ţară.

Cînd Ślimak veni la curte, la numai cîteva săptămîni de la plecarea boierilor, încremeni la vederea conacului părăduit. Ferestrele nu mai aveau geamuri, la uşile deschise la perete nu mai era nici o clanţă, pereţii goi, podeaua smulsă. Salonul semăna cu o gunoişte, în budoarul cucoanei, nevasta arendaşului, Joselowa, pusese cîteva coşuri cu păsări, iar în cancelaria boierului dormeau cîţiva evrei pe lîngă mormane de fierăstraie, topoare şi lopeţi. Slujitorii de la curte, care aveau aici locul asigurat pînă la sfîntul Ion, umblau de colo-colo pierzînd vremea. Vizitiul bea de moarte, chelăreasa bolea de febră, iar un rîndaş şi băiatul de la bufet se aflau în arestul comunal, acuzaţi că furaseră clanţele şi uşiţele de la sobe.

— Pedeapsa lui Dumnezeu ! şopti ţăranul şi i se strînse inima de frică la gîndul puterii necunoscute care dărăpănase cît ai clipi din ochi conacul construit de atîtea veacuri. I se părea că deasupra satului şi a văii în care se

[1] Soţia lui Tyndareus, regele Spartei. Transformată în lebădă, a fost fecundată de Zeus, născînd pe Castor şi Polux.

[2] Unitate teritorial-administrativă din vechea Rusie ; în Polonia a fost introdusă în 1837 şi desfiinţată în 1915.

născuse, unde odihneau de-a pururi părinții lui, deasupra acestui liniștit colț de lume plutește un nor nevăzut, din care căzuse primul trăznet și nimicise conacul boieresc.

După cîteva zile, împrejurimile începură să foiască de oameni noi. Erau muncitori cu fierăstraie și dulgheri, nemți în cea mai mare parte, aduși pentru o treabă grabnică. Treceau grupuri întregi pe drum, pe lîngă casa lui Ślimak, uneori pregătiți parcă pentru război. Poposeau la conac, izgoneau slujitorii din locuințele lor și scoteau vitele ce mai rămăseseră prin ocoale, umplînd toate clădirile. Noaptea, ardeau în curte bobotăi mari, iar dimineața mărșăluiau cu toții spre pădure.

La început, nu prea se știa ce fac. Cu toate acestea, curînd, cine avea auzul bun și urca pe colină, putea să audă zgomote venind dinspre pădure. De la o zi la alta, zgomotele se înmulțeau, deslușindu-se din ce în ce mai bine, de parcă cineva bătea darabana cu degetele pe masă, astfel că, în cele din urmă, începu să se audă foarte limpede bocănitul securilor și prăbușirea copacilor. Pădurea parcă se închircea, în contururile ei vălurite se iveau tot mai multe spărturi, coroanele pierind sub ochii oamenilor ; în peretele verde întunecat, începeau să apară mai întîi niște crăpături, apoi parcă niște ferestre, în sfîrșit, goluri mari prin care se vedea cerul mirat că, pentru prima dată de cînd e lumea lume, privește valea din această parte.

Pădurea căzu. Rămase doar cerul și pămîntul, iar pe el cîteva tufe de ienupăr și alun, cîțiva puieți de pin, nenumărate șiruri de buturugi și grămezi întregi de trunchiuri, de pe care se tăiau în grabă crengile. Toporul hrăpăreț nu respectă pe nici unul dintre reprezentanții norodului înfrunzit.

Pe nici unul, nu fu cruțat nici măcar stejarul de o sută de ani, peste coaja căruia alunecau panglicile fulgerelor. Ațintind tăria albastră, învingătorul furtunilor mai că nu observă viermuiala de la poalele lui, loviturile securilor neinteresîndu-l mai mult decît bocănitul ciocănitorilor. Se prăvăli dintr-o dată, convins pînă în clipa din urmă că lumea era aceea care se prăbușea, iar într-o lume atît de nesigură n-are rost să mai trăiască.

Dar mai era încă un stejar, de creanga căruia, uscată, se spînzurase anțărț, bietul Szymon Gołąb. De atunci, oamenii treceau pe lîngă el cu frică. Acum văzînd grupul de tăietori cu fierăstraie și securi, șopti : „Fugiți de aici, fiindcă numele meu înseamnă moarte. Un singur om mi-a atins coroana cu mîna și a murit". Dar cînd tăietorii, în loc să-i asculte îndemnurile binevoitoare, începură să-l taie, afundînd în corpul lui ascuțișul fierului, îl cuprinse o mînie năprasnică, răcni : „Am să vă strivesc !..." și se prăvăli la pămînt.

Pinul, în scorbura căruia trăia o pereche de veverițe, văzînd distrugerea din jur, se mîngîia cu speranța că va înșela soarta potrivnică ajutat de locuitorii săi : „Îi va cuprinde mila, fiindcă ce vină au bietele veverițe ?" șopti și se prăpăstui, strivind niște viețuitoare înfricoșate cu greutatea lui.

Astfel pieriră copacii falnici unul după altul ; pe mormîntul lor plîngea ceața nopții și se tînguiau păsările lipsite de cuiburile părintești.

Mai vechi și mai puternice decît stejarii erau stîncile împrăștiate pe cîmpuri. Țăranii nu se atinseseră de ele pentru că nici una nu se lăsa clintită din loc, iar în al doilea rînd, pentru că nu le erau de nici un folos. Altminteri, se zvonea printre oameni că, în primele zile ale facerii lumii, diavolii zvîrliseră cu aceste stînci în îngeri, așa că nu se cădea să le miște, întrucît ar fi adus nenorocirea asupra întregului sat. Așa că fiecare zăcea pe locul ei, înconjurată de iarbă și acoperită de mușchi. Cel mult păstorii, care înnoptau pe cîmp, aprindeau focul la adăpostul lor, argatul trudit se odihnea la amiază ori omul lacom de bani căuta sub ele comori ascunse. Altceva mai rău nu li se întîmplase.

Acum, însă, și stîncilor le bătuse ceasul din urmă. O dată cu distrugerea pădurii, oameni necunoscuți începură să zăbovească în jurul stîncilor seculare. În sat, lumea crezu mai întîi că nemții caută comori, dar Jędrek înțelese îndată că ei sfredeleau găuri în piatră.

— Păi nu sînt niște proști șvabii ăștia, că găuresc stînca, îi spuse Ślimakowa care spăla vasele bătrînei Sobieska. Dracu' știe ce folos pot să aibă ?...

— E... vezi, cumătră, eu știu de ce fac asta, răspunse băbătia, mijindu-și ochii înroșiți.

— De ce ? Poate din cauza prostiei lor.

— Ba ! se împotrivi Sobieska. Fac găuri, pentru că au auzit că în fiecare stîncă trăiește cîte o broască...

— Și ce-i cu asta ? întrebă Ślimakowa.

— Așa că ei vor să se convingă dacă e adevărat.

— Și ce folos au din asta ?

— Știe-i necuratu', răspunse Sobieska cu un glas atît de convingător, încît Ślimakowa socoti discuția încheiată.

Nemții însă nu căutau broaște în stînci ; umplură găurile cu dinamită, le astupară cu nisip și începură să arunce pietroaiele în aer. Canonada dură toată ziua ; bubuiturile răsunară pînă la cele mai îndepărtate margini ale văii, vestind tuturor și fiecăruia în parte că nici măcar stîncile nu se pot împotrivi unui neamț.

— Tare neam de oameni mai sînt și șvabii ăștia ! mormăi Ślimak, uitîndu-se la uriașii făcuți fărîme.

Și-i veniră în minte coloniștii care cumpăraseră pămîntul moșierului și acum voiau să-l ia și pe al lui.

— Hm, nu se văd, adăugă. Te pomenești că nu mai vin deloc ? !...

Coloniștii veniră totuși.

Într-o bună zi, aceasta se întîmpla pe la începutul lui aprilie, Ślimak ieși ca de obicei din casă înainte de răsăritul soarelui, ca să-și spună rugăciunea și să vadă cum va fi vremea. Cerul se luminase, stelele păleau, doar luceafărul de dimineață strălucea ca un giuvaer pe bolta

cerească, iar pe pămînt îl întîmpina ciripitul păsărelelor trezite din somn.

Țăranul își înfipse privirile în ceața care albea ca zăpada cîmpurile și lunca și șopti : „Cînd zorile se revarsă". Deodată, dinspre cîmpurile de sus se auzi larmă. Erau carele care înaintau alene scîrțîind și oameni care vorbeau tare între ei.

Curios, urcă în fugă pe măgura cu pinul în vîrf și văzu un cortegiu neobișnuit. Era un șir lung de care acoperite cu coviltir, de sub care se ițeau ici capete omenești, dincolo obiecte casnice ori unelte agricole. Pe lîngă care, pășeau, sau ședeau pe capră cu picioarele slobozite pe crucile de la hamuri, oameni în mantale lungi, albastre, și cu caschete pe cap. La unele care, erau legate vacile, iar în intervalele mai mari dintre ele alergau cîrduri de porci. La sfîrșit de tot, venea o căruță, ceva mai mare ca un cărucior de copii, în care zăcea un bărbat cu picioarele atîrnîndu-i în jos ; căruța era trasă de o parte a oiștii de un cîine, iar de cealaltă de o femeie.

„Vin șvabii, îi trecu prin minte țăranului, dar respinse acest gînd. Poate că sînt țigani ? își spuse. Nu, fiindcă țiganii sînt îmbrăcați în roșu, iar ăștia în albastru și galben. E, poate că sînt tăietorii ?... Dar aceștia n-ar duce vitele după ei și, la urma urmei, de ce-ar mai veni aici, dacă nu mai e pădure de tăiat ?..."

Așa se bătea țăranul cu gîndurile, fugind mai degrabă dinaintea unuia dintre ele, acela că vin coloniștii care cumpăraseră pămîntul boierului.

— Pot să fie, dar pot și să nu fie ei, șoptea cu ochii pironiți pe drum.

În acest răstimp, nemții coborîră în vale și nu-i mai văzu. Țăranul se șterse la ochi. Parcă se topiseră în lumina zilei sau îi înghițise pămîntul ? Da' de unde !... Vîntul adia dinspre partea aceea și aduse iarăși pînă la urechile lui Ślimak troncănitul roților, scîrțîitul oiștilor și larma glasurilor omenești. De după colină se iviră din

nou capetele cailor, caschetele albastre ale vizitiilor, coviltirile cenușii ale carelor și capetele nemțoaicelor în baticuri pestrițe înnodate sub bărbie. Pămîntul ceda pas cu pas sub copitele cailor slabi. Ajunseră pe vîrful ultimei coline, scăldați în torentele aurii ale soarelui, gălăgioși, luminoși, întîmpinați de cîntecul ciocîrliilor, pe care aveau să le prindă toamna și să le mănînce.

Departe în urma lor, acolo unde se ițea prin ceață pădurea neagră, se auzi dangătul clopotului de la biserică. Chema ca de obicei oamenii la rugăciune, sau le vestea năvala unor străini ?...

Ślimak își roti privirile împrejur. De cealaltă parte a văii, ușile caselor erau închise ; nu umbla nimeni prin curți și mai mult ca sigur că n-ar fi ieșit la poartă chiar dacă cineva le-ar fi strigat : „Priviți, oameni buni, ce prăpăd de nemți vin peste noi !..." Satul dormea încă.

Acum șiragul carelor, încărcate cu oameni lărmuitori, începu să treacă prin fața casei lui Ślimak. Caii osteniți mergeau încet, vacile abia-și tîrau picioarele, porcii se împiedicau guițînd. Numai oamenii erau mulțumiți, rîdeau, strigau de la un car la altul și își arătau cu mîna sau cu brațul valea. În sfîrșit, coborîră, trecură de pod și cotiră spre stînga, la cîmp deschis.

La cît ai spune două-trei rugăciuni, trecu pe urma lor și căruța trasă de un cîine și o fată, care opri la poarta lui Ślimak. Cîinele uriaș se prăbuși răsuflînd greu, bărbatul abia izbuti să se ridice în capul oaselor, iar fata își scoase hamul de pe grumaz și ștergîndu-și fruntea nădușită, se uită spre casa lui Ślimak.

Inima țăranului se umplu de milă. Coborî la drum și se apropie de călători.

— De unde veniți, oameni buni, și ce neam de oameni sînteți ? întrebă.

— Apoi sîntem coloniști, hăt ! de dincolo de Vistula, răspunse fata. Ai noștri au cumpărat pămînt aici, așa că ne ducem și noi după ei.

— Dar voi n-ați cumpărat ?

Fata înălță din umeri.

— La voi e obiceiul ca femeile să-și care bărbații ? o mai întrebă Ślimak.

— Ce să facem, dacă n-avem cal, iar tata nu poate merge pe picioarele lui.

— E tatăl tău ?

Fata încuviință din cap.

— Și e atît de bolnav ?

— Jo [1].

Țăranul căzu pe gînduri.

— Înseamnă că umblă după ceilalți și cere de pomană ? întrebă din nou.

— O, nu ! răspunse fata cu energie. Tata îi învață carte pe copii, și eu, cînd am timp, mai cos cîte ceva, iar cînd n-am ce coase, mă angajez cu ziua la muncile cîmpului.

Ślimak o privi uimit și într-un tîrziu spuse :

— Cred că tu și tatăl tău nu sînteți nemți, de vreme ce vorbiți atît de bine limba noastră.

— Ba nemți, sîntem, se împotrivi fata.

— Sîntem nemți, vorbi pentru prima oară omul din căruță.

În timpul acestei discuții, Ślimakowa și Jędrek ieșiră din casă și se apropiară de poartă.

— Ce cîine mare ! se miră Jędrek.

— Uite la fata asta, i se adresă Ślimak, tot drumul și-a tras tatăl în căruță. Tu ai face una ca asta, zvînturatule ?

— De ce să fac ? Ce, matale, n-ai cai ? răspunse băiatul.

— Și noi am avut cal, dar acum nu mai avem, murmură călătorul din căruță.

Era un om slab, palid, cu părul roșcat și barba la fel.

— Nu vreți să vă odihniți puțin și să mîncați ceva după atîta drum ? o întrebă Ślimak.

[1] În lb. germ. corect *ja* = da.

— Eu nu mănînc, răspunse fata, dar tata poate că ar bea puţin lapte.

— Jędrek, dă fuga după lapte, îşi îndemnă Ślimak feciorul.

— Să nu-ţi fie cu supărare, se amestecă Ślimakowa, voi nemţii n-aveţi ţară, de veniţi aici la noi ?

— Aici e ţara noastră, răspunse călătoarea. Eu m-am născut aici, dincolo de Vistula.

Omul din căruţă dădu din mînă a lehamite şi începu să vorbească, întrerupîndu-se :

— Noi, nemţii, avem şi noi ţara noastră, mai mare chiar decît a voastră, dar acolo sînt oameni răi. E lume multă şi pămînt puţin, pîinea se cîştigă cu greutate : Mai trebuie să plătim impozite mari, să facem armata şi să îndurăm tot felul de pedepse...

Începu să tuşească, se odihni puţin şi îşi urmă vorba :

— Fiecare om vrea să-i fie bine pe lume, vrea să trăiască aşa cum îi place lui, nu cum îi poruncesc alţii... În ţara noastră nu e bine, de aceea venim aici...

Jędrek aduse laptele şi i-l dădu călătoarei care îi oferi tatălui să bea.

— Dumnezeu să vă răsplătească ! mulţumi bolnavul. Aici, oamenii sînt buni...

— Numai să nu ne faceţi vreun rău, adăugă Ślimakowa cu jumătate de glas.

— Ce vă putem face noi ? întrebă bolnavul. Nu vă luăm pămîntul, nu băgăm vitele în imaşul vostru, nu stăm în drumul nimănui, numai să nu se lege nimeni de noi...

— Totuşi aţi cumpărat satul nostru ? interveni Ślimak.

— Păi moşierul vostru de ce l-a vîndut ? întrebă bolnavul. Dacă pe pămîntul ăsta, în locul unui singur boier, care nu făcea nimic şi cheltuia o groază de bani, erau treizeci de ţărani, oamenii noştri nu mai veneau aici. Voi de ce nu v-aţi unit, ca să cumpăraţi moşia în devălmăşie.

Şi voi, şi noi avem aceiaşi bani, aceleaşi drepturi. Cu toate că staţi aici din vechime, nu v-aţi îngrijit să cumpăraţi pămîntul şi de aceea a fost nevoie de coloniştii de dincolo de Vistula. Acum, după ce au cumpărat ei pămîntul, nu vă convine, dar boierul vă convenea.

Gîfîind, îşi lăsă capul pe piept şi îşi aţinti privirile la mîinile-i slăbite. După un răstimp, continuă :

— La urma urmelor, cui o să vîndă pămîntul coloniştii ? Ţăranilor. Dincolo de Vistula ţăranii au cumpărat totul şi pretutindeni se întîmplă la fel...

— Totuşi, unul dintr-ai voştri vrea să-mi ia pămîntul meu, se plînse Ślimak.

— Vorbă de clacă !... exclamă Ślimakowa.

— Ce fel de om e ? întrebă bolnavul.

— De unde să ştiu eu ? răspunse Ślimak. Au venit la mine de două ori, unul mai bătrîn şi unul cu barbă ; se lăcomesc la dealul ăla. Ziceau că vor să facă acolo o moară de vînt.

— Ăsta-i Hamer, rosti cu jumătate de glas fata, uitîndu-se la tatăl ei.

— A, Hamer, repetă drumeţul. Am avut şi noi necazuri cu el, adăugă cu glas tare. Ai noştri voiau să mergem dincolo de Bug, unde pămîntul se vinde cu treizeci de ruble pogonul, dar el i-a convins să vină încoace, pentru că aici se construieşte cale ferată. Aşa că ai noştri au cumpărat pămîntul cu şaptezeci de ruble pogonul ; au luat bani cu împrumut de la un evreu şi pînă la urmă nu se ştie ce-o să iasă din asta.

În acest timp, fiica bolnavului mînca pîine neagră din care-i da şi cîinelui, privind spre celălalt capăt al luncii, unde coloniştii îşi opriseră carele.

— Hai, tată, să mergem ! spuse.

— Să mergem ! repetă bolnavul. Cît face laptele ? îl întrebă pe Ślimak.

Ţăranul înălţă din umeri.

— Dacă voiam bani pentru asta, nu vă mai pofteam,

— Atunci, să vă răsplătească Dumnezeu, dacă sînteţi atît de buni cu noi, spuse bolnavul.

— Drum bun ! le urară Ślimak şi nevasta lui.

Bolnavul se întinse iarăşi gemînd în căruţă, fata îşi puse hamul pe umărul drept, peste piept şi pe sub braţul stîng, iar dulăul uriaş se ridică de jos şi se scutură în semne că este gata de drum.

— Dumnezeu să vă răsplătească ! rămîneţi sănătoşi ! îşi luă rămas bun bolnavul.

— Mergeţi cu Dumnezeu !

Căruţa se urni încet spre locul unde poposiseră nemţii.

— Ciudaţi mai sînt şi nemţii ăştia, îi spuse Ślimak nevestei. Un om atît de deştept şi merge în cărucean ca un neputincios.

— Şi ea e la fel, îl completă Ślimakowa. Cine-a mai auzit să-l tragă pe bătrîn ca un cal, atîta amar de drum ?...

— Nu sînt oameni răi.

— Nici răi şi nici proşti.

După ce-şi împărtăşiră aceste gînduri, Ślimak şi Jagna se întoarseră în casă. Discuţia cu bolnavul îi liniştise. Nemţii nu mai păreau atît de înfricoşători ca mai înainte.

După ce mîncară, Owczarz plecă pe colină să are pămîntul pentru cartofi, iar Ślimak se strecură în urma lui.

— Parcă trebuia să repari gardul ! strigă gospodina după el.

— Lasă-l că n-o să fugă nicăieri ! răspunse ţăranul şi se grăbi să trîntească uşa în urma lui, de teamă să nu-l întoarcă din drum.

Străbătu bătătura plecat de spate, vrînd să pară cît mai mic în ochii nevestei, şi se furişă pe dealul unde Maciek asuda deasupra plugului.

— Ce fac şvabii ? îl întrebă pe argat.

Ślimak se aşeză pe povîrniş în aşa fel ca să nu fie văzut din curte şi îşi aprinse luleaua cu grijă.

— Mai bine-ai sta aici, arătă Maciek cu biciul un loc mai ridicat, că mi-ar veni şi mie puţin fum.

— La ce-ţi foloseşte, răspunse gospodarul scuipînd. După ce sfîrşesc, îţi dau luleaua să fumezi şi tu ; aşa n-o s-o mai doară ochii pe Jagna, că stau la vedere.

Maciek porni pe brazdă, îndemnînd caii din buze, iar Ślimak rămase să privească de pe povîrnişul măgurii. Stătea aşa, cu coatele sprijinite pe genunchi şi capul în mîini, de-i alunecase pălăria pe ceafă, trăgea din lulea pe îndelete... pîc-pîc, şi nu se mai sătura privind.

La cîteva sute de paşi, dincolo de rîu, pe cîmp, nemţii se pregăteau de popas. Ślimak pufăia întruna din lulea şi se uita la ei, tălmăcindu-şi pe înţelesul lui fiecare mişcare a acestei mulţimi de oameni.

Nemţii rînduiseră carele cu coviltir în formă de pătrat, alcătuind un fel de îngrăditură, înăuntrul căreia se aflau vitele şi caii, în timp ce oamenii trebăluiau în afara lui. Unul scoate un jgheab pe patru picioare şi-l pune înaintea vacilor, altul toarnă grăunţe în el, al treilea se duce cu găleţile la rîu după apă. Femeile aduc de sub coviltire căldăruşe de fier şi săcoteii cu legume, iar cîrdul de copii aleargă la rovine după vreascuri de foc.

— Au o droaie de copii ! se miră Ślimak. La noi, în tot satul nu sînt atîţia...

— Ca păduchii, încuviinţă Maciek.

Ţăranul trage mereu din lulea şi se minunează. Să fie aievea oare ?... Nu mai departe decît ieri, cîmpul era tăcut şi pustiu, iar astăzi, ca la bîlci. Oamenii mişună peste tot, pe malul rîului, la rovine, pe arătură. Taie tufişurile, cară vreascuri, aprind focuri uriaşe, adapă vitele şi le dau să mănînce. Se pare că unul dintre nemţi deschisese o tarabă într-un car şi vindea, întrucît în jurul lui se îmbulzesc o mulţime de femei şi întind mîna ; una vrea sare, alta oţet, a treia zahăr. Cîteva nemţoaice tinere legaseră pături în vîrful furcilor şi cu o mînă mestecă supa în căzănele, iar cu cealaltă îşi leagănă copiii. Uite

şi un fierar care cercetează piciorul unui cal rănit, şi un frizer care bărbiereşte pe scara carului un şvab bătrîn. Pe cîmp, zarvă, alergătură, muncă, iar pe cer soarele se înalţă tot mai sus.

Ślimak se adresă lui Owczarz :

— Maciek, vezi ce repede fac treabă ? De la mine e mai aproape pînă la rovine decît de la ei, iar noi pierdem o jumătate de zi cu vreascurile. Ăştia însă se descurcă în cît ai rosti două rugăciuni.

— Oho-ho ! răspunse Maciek, simţind că gospodarul se referea la încetineala lui.

— Sau uită-te şi tu, îl îndemnă Ślimak, cum fac orice treabă cu toţii. Cîteodată, se întîmplă ca şi oamenii noştri să iasă la muncă împreună, dar fiecare îşi vede de treaba lui, se odihneşte mai des şi nu-i lasă nici pe ceilalţi să trudească. Împieliţaţii ăştia însă parcă se îndeamnă unul pe altul. N-ai cum să leneveşti, oricît ai vrea, fiindcă unul abia îţi dă lucrul în mînă, că al doilea şi aşteaptă şi te zoreşte să sfîrşeşti. Uită-te la ei şi spune şi tu.

Îi dădu luleaua aproape stinsă lui Owczarz şi se întoarse îngîndurat acasă.

— Iuţi oameni mai sînt şi şvabii ăştia, murmură, şi deştepţi...

Privirea lui de şoim descoperise într-o jumătate de oră două din secretele muncii moderne — graba şi organizarea.

Pe la amiază, veniră la Ślimak doi colonişti şi-l rugară să le vîndă unt, cartofi şi fîn. Unt şi cartofi le dădu fără să se tîrguiască, dar de fîn Ślimak nici nu vru să audă.

— Dă-ne măcar o căruţă de paie, insistă unul dintre ei cu accent străin.

— Nu, nu vă dau nici paie, pentru că n-am, refuză Ślimak.

Colonistul furios dădu cu şapca de pămînt.

— Lua-l-ar dracu' pe Hamer ăsta ! izbucni, în ce belea ne-a mai băgat !... Ne-a spus că ne aşteaptă aici acareturile de la conac şi nutreţ, şi tot ce ne trebuie, şi n-am găsit nimic... La conac, n-au nutreţ, iar acareturile sînt ocupate de tăietorii pădurii, care zic că nu pleacă de acolo !...

Tocmai cînd coloniştii ieşeau din curte cu sacii de cartofi în spinare, conduşi de familia ţăranului, pe drum se arătă o brişcă ; în ea se aflau cei doi nemţi, pe care Ślimak îi cunoştea — bătrînul şi cel cu barbă. Erau cei doi Hamer. Coloniştii lăsară sacii jos şi opriră brişca strigînd.

Ţăranul nu înţelegea despre ce vorbeau. Văzu doar că nemţii erau mînioşi şi tot dădeau din mîini, arătînd cînd la casa lui Ślimak, cînd spre clădirile de la conac. O dată se întoarseră şi spre el şi spuseră în polonă :

— Şi un prost ştie că omul poate să doarmă oricum, dar vita nu rezistă pe cîmp în nopţile reci. Dacă merge tot aşa, într-un an se duce totul de rîpă...

Apoi iarăşi strigară în nemţeşte cînd unul, cînd altul, pe rînd, de parcă şi la supărare păstrau ordinea.

În schimb, cei doi Hamer erau foarte liniştiţi. Ascultară cu atenţie şi răbdare reproşurile coloniştilor, răspunzîndu-le la răstimpuri în cîteva cuvinte. Dar cînd coloniştii obosiră să tot ţipe, Hamer cel tînăr începu să le explice. Nu vorbi prea mult, dar se vede că-i convinse, deoarece strîngîndu-le mîna tatălui şi fiului, îşi luară sacii cu cartofi în spinare şi se depărtară spre locul de popas cu feţele împăcate.

— Ce mai faci, gospodarule ? strigă din brişcă bătrînul Hamer la Ślimak. E, facem tîrgul cu pămîntul ?

— Ba !

— Tată, de ce mai vorbeşti cu el ? îl întrerupse tînărul furios. O să vină el singur la noi.

— N-o să vin ! răspunse Ślimak, adăugînd cu jumătate de glas : Da' ştiu că s-au îndîrjit împotriva mea !...

Brişca porni mai departe. Ţăranul privi în urma ei, căzu pe gînduri, apoi începu să-i spună nevestei :

— Ce oameni şi şvabii ăştia !... Cei doi Hamer arată ca nişte boieri, dar cei care au luat cartofi de la noi parcă sînt ţărani ; şi totuşi se ajută unii pe alţii la nevoie. Păi, la noi, cînd se supără, oamenii nu se mai ascultă unul pe altul. Ăştia însă şi cînd se supără, vorbesc pe rînd şi se potolesc...

— E, de ce-i tot lauzi atîta pe şvabi ? îl întrerupse Ślimakowa. Mai bine te-ai gîndi că vor să ne lase fără pămînt. Ai frică de Dumnezeu, Józek...

— Ce pot să-mi facă ? Cu vorba n-o să izbutească nimic, o să le spun tot ce ştiu eu. Că doar n-o să mi-l ia cu japca.

— Cine poate şti, răspunse femeia. Ce e sigur, e că ei sînt o grămadă, iar tu numai unul.

— Ce-o vrea Dumnezeu ! oftă ţăranul. Minte văd că au mai multă ca mine, dar dacă-i vorba de răbdare, n-o să mă-ntreacă nimeni !... Uită-te şi tu, adăugă după o clipă, ce puzderie de ciocănitori stau într-un singur copac, şi toate-l ciocănesc întruna. Ei şi ?... Pînă la urmă, ciocănitoarea zboară şi copacul rămîne pe locul lui. Aşa şi cu ţăranul. Îl bate la cap boierul, îl bat la cap primăria şi evreul, acum o să-l necăjească şi neamţul, dar n-o să-i vină de hac.

Spre seară, veni în grabă la Ślimak bătrîna Sobieska.

— Daţi-mi un degetar de rachiu, strigă din prag, că-mi sare inima din piept, aşa am fugit ca să vă aduc vestea...

Îi turnară un degetar, de care nu s-ar fi ruşinat nici un uriaş să-l poarte în deget, iar băbătia îl bău şi începu :

— Doamne, la noi în sat parcă e ziua judecăţii de apoi !... Grzyb se tot încontra cu Orzechowski că n-o să vină coloniştii aici şi ei, Grzyb şi Orzechowski, de, o să poată cumpăra vreo şaizeci-şaptezeci de hectare din moşia boierului... Că ei, băgaţi de seamă, vor să-l însoare pe Jasiek Grzyb cu Pawlinka lui Orzechowski şi să-i aşeze pe o sfoară de moşie, ca pe nişte boieri. Că şi Pawlinka a învăţat de la cucoană să brodeze şi să tivească, iar el, Jasiek, de, a fost la cancelarie şi acum umblă în surtuc în zilele de sărbătoare... Mai daţi-mi un degetar, că nu mai pot să vorbesc.

Dădu de duşcă încă un păhărel şi continuă :

— Între timp, ascultaţi-mă pe mine, coloniştii i-au dat ovreiului jumătate din banii pe moşie şi au venit astăzi aici pentru totdeauna. Cînd a văzut Grzyb al meu una ca asta, a început să se tragă de păr şi s-a dus într-un suflet la Josel, zicîndu-i : „Lepădătură care l-ai răstignit pe Isus Cristos, acum m-ai înşelat şi pe mine ?... Caiafă, Iudă ! n-ai spus tu că nemţii n-o să dea banii la timp, o să piardă arvuna şi eu o să cumpăr pămîntul ?... Ia poftim şi uită-te (şi l-a tras la fereastră), nemţii au venit cu căţel şi purcel..." La acestea Josel : „Nu se ştie dacă o să stea mult aici, fiindcă se ceartă cu Hamer şi mai mult ca sigur că o să se despartă de el". Dar vine şi Orzechowski îndată şi dă de ştire că cei doi Hameri au venit şi ei, iar nemţii s-au împăcat.

Grzyb atîta s-a înfuriat, că s-a făcut vînăt la faţă şi bătea mereu cu pumnul în masă şi striga : „O să-i gonesc eu pe şobolanii ăştia de-acolo !... Au venit cu carele, dar o să fugă pe jos !..." Pînă cînd Josel l-a tras de mînecă, l-a dus într-o odăiţă împreună cu Orzechowski şi nu ştiu ce-au pus la cale.

— E un prost, răspunse Ślimak. Dacă n-a ştiut să cumpere la timp, acum nu le mai poate face nimic nemţilor. Ăştia sînt oameni stăruitori.

Ameţită de rachiu, Sobieska începu să se clatine pe laviţă.

— Nu le mai poate face nimic ?... se miră. Mai turnaţi-mi un degetar... Dacă n-o să poată el, o să poată Josel sau cumnatul lui... Încă un degetar... Au ei leac de cojocul şvabilor. Ştiu eu prea bine... Hai, turnaţi-mi...

că-mi vine greață... Eu am văzut multe la cîrciumă... Ehei, ați fi știut și voi cîte ceva despre asta, dacă nu era în sat ovreiul ăsta care l-a chinuit pe Cristos...

În curînd, începu să încurce vorbele, să șopocăiască... pînă cînd căzu de pe laviță și adormi pe jos ca un copil.

— Ce tot spune? își întrebă Ślimakowa bărbatul...

— E, cai verzi pe pereți, ca o femeie beată, răspunse țăranul. Dacă-l slugărește pe ovrei, crede că el poate face ce vrea.

Cînd se lăsă întunericul, Ślimak urcă din nou pe colină să se uite la nemți. Oamenii se adăpostiseră în corturile de pînză, vitele în pătratul de care, și numai herghelia de cai păștea pe luncă nu departe de rovine. Uneori, din focurile care se stingeau izbucnea cîte o flacără și lumina mai puternic, alteori se auzea nechezatul unui cal sau chemarea paznicului toropit de somn.

Ślimak se întoarse în casă. Se întinse pe pat, dar nu putu să adoarmă. Întunericul îl moleșea, așa că se întrebă cu teamă dacă, despărțit de sat, cum era, va fi în stare să li se împotrivească nemților.

„Ar putea să mă năpăstuiască... să-mi dea foc!" își spunea, întorcîndu-se de pe o parte pe alta.

Deodată, pe la miezul nopții, auzi de departe o împușcătură. Zvîcni în picioare. Răsună a doua împușcătură. Țăranul alergă în bătătură, unde se întîlni cu Owczarz, tot atît de înfricoșat ca și el. Peste rîu izbucniră strigăte, blesteme și tropote de cai.

Cu încetul, zgomotele încetară, dar în tabăra nemților nu mai dormi nimeni pînă la răsăritul soarelui. A doua zi, Ślimak află de la coloniști că hoții încercaseră să se apropie de cai. Țăranul se minună.

— Oho, așa ceva nu s-a mai pomenit pe la noi.

— Pentru că voi țineți caii închiși, răspunse unul din coloniști. Hoții credeau că sîntem obosiți și o să adormim. Ehei, n-adormim noi cu una cu două! adăugă rîzînd.

Știrea despre încercarea de a fura caii coloniștilor făcu înconjurul satelor din împrejurimi, îmbogățindu-se cu noi amănunte de la o așezare la alta. Se zvonea că apăruse o bandă de hoți, care duceau caii furați în Prusia, că nemții luptaseră toată noaptea cu ei și omorîseră cîțiva... În cîteva zile, veștile ajunseră la urechile șefului de jandarmi, care înhămînd iapa grasă la șaretă, luă din cămară un butoiaș, de la nevastă cîțiva saci și plecă în cercetare.

Nemții îl primiră cu rachiu de ienupăr și costiță afumată, iar Fryderyk Hamer îl lămuri că la caii lor, după părerea lui, se furișaseră doi oameni, foști argați la conac, iar acum fără căpătîi — rîndașul Kuba Sukiennik și Jasiek Rogacz, băiatul de la bufet.

— Ăștia au stat la arest, răspunse șeful de post, pentru furtul clanțelor și al ușițelor de la sobe. Le-am dat drumul pentru că n-am avut dovezi... Dar care dintre voi a tras cu pușca? întrebă după o clipă. Are permis să poarte armă?

Văzînd că lucrurile se încurcă, Hamer îl conduse pe șeful de jandarmi în afara taberei și-i împărtăși lămuririle cerute care îl mulțumiră atît de mult, încît plecă numaidecît. Le spuse să aibă grijă de cai și repetă că aceia care n-aveau permis, nu trebuie să fie găsiți cu arme.

— O să vă faceți casă curînd? mai întrebă șeful de post la plecare.

— Într-o lună ar trebui să fie gata, răspunse Hamer.

— Foarte bine!... foarte frumos!... o s-o udăm.

De la coloniști, șeful de jandarmi plecă la conac, unde pistruiatul împuternicit al lui Hirszgold se bucură atît de mult la vederea lui, încît puse pe masă o sticlă cu vin de Crimeea. Cu toate acestea, la întrebările în legătură cu furtul nu putu da nici un răspuns.

— Domnule șef, îi spuse evreul, cînd am auzit împușcăturile, am luat cîte un revolver în fiecare mînă și n-am închis ochii toată noaptea, de frică să nu mă atace și pe mine.

— Ai permis pentru revolver ?
— Cum de nu ? Am.
— Pentru amîndouă ?
— Unul e stricat și umblu cu el numai așa, ca să mă vadă lumea.
— Cîți muncitori ai acum ?
— Din cei de la pădure ?... Cîteodată sînt mai mult de o sută, dar de obicei numai optzeci. Cum se nimerește.
— Buletinele sînt în ordine ?
Împuternicitul îi dădu răspunsul cuvenit, după care șeful de post își luă rămas bun. În timp ce urca in șaretă, îl avertiză :
— Ai grijă, că dacă au început hoțiile în sat, nu scapă nimeni. În caz că se întîmplă ceva, să mă anunți întîi pe mine, adăugă.
Ultimele cuvinte îl înspăimîntară atît de mult pe împuternicit, încît îi chemă îndată să doarmă cu el pe cei doi evrei care dormiseră pînă atunci la conac.
De la conac, șeful de post își mînă iapa la casa lui Ślimak. Gospodina tocmai presăra arpacașul în oală cînd intră corpolentul șef de post.
— Lăudat fie numele Domnului ! dădu binețe. Ce se mai aude pe aici ?
— Mai nimic, în vecii vecilor, răspunse Ślimakowa.
Șeful de jandarmi se uită prin încăpere.
— Bărbatul tău e acasă ? întrebă.
— Unde-o fi dispărut ? Jędrek, dă fuga după tata.
— Frumos arpacaș. Voi îl semănați ?
— Noi.
— Pune-mi și mie vreo cîțiva pumni în traistă, o să ți-l dau înapoi cînd mai vin pe aici.
— Dar traistă ai dumneata ?
— E-n șaretă. Poate-mi vinzi și vreo găinușă.
— Se poate.
— Atunci alege-mi una, dar vezi să fie tînără, și bag-o în lada de sub capra șaretei.

Intră Ślimak, așa că femeia se duse după găină și arpacaș.
— N-ai auzit cine-a vrut să fure caii nemților ? îl întrebă șeful de post.
— Știu și eu ? răspunse Ślimak, înălțînd din umeri. Am auzit că au tras cu pușca de cîteva ori în timpul nopții, iar a doua zi vorbea lumea că au încercat să le fure caii. Dar cine putea fi, n-am de unde să știu.
— Prin sat se zvonește că ar fi Kuba Sukiennik și Jasiek Rogacz.
— Nu știu. Eu am auzit că-și caută de lucru, dar nu găsesc nicăieri, pentru că au stat la închisoare.
— Votcă n-ai ? Mă mănîncă-n gît de-atîta praf...
Ślimak aduse votcă și pîine cu brînză. Șeful de post bău, se odihni o clipă, apoi se pregăti de plecare.
— Voi stați aici, afară din sat, îi spuse în loc de rămas bun, trebuie să aveți grijă să nu vă fure sau, Doamne ferește, să nu vă învinovățească de hoție.
— Cu ajutorul lui Dumnezeu, răspunse Ślimak, pînă acum nu ne-a furat nimeni, și nici noi pe alții, așa că o să fie și de-acum înainte tot așa.
Acum șeful de post plecă la Josel. Cîrciumarul îl întîmpină cu mare bucurie, porunci să i se ducă iapa în grajd, iar pe musafir îl pofti în cea mai frumoasă odăiță, lăudîndu-se că are toate actele în regulă.
— Dar firma de la poartă nu e cum trebuie, observă oaspetele.
— O să fie numaidecît cum poruncești dumneata, domnule șef ! răspunse cîrciumarul, străduindu-se să-și ascundă neliniștea cu manifestări de politețe.
Cînd i se aduse sticla cu bere, șeful de post aduse vorba despre încercarea de furt.
— Ce încercare de furt ! răspunse Josel pe un ton batjocoritor. Nemții au tras cu pușca de frică și lumea bănuiește că i-a atacat o bandă de hoți. Pe la noi nu s-a mai întîmplat așa ceva.

Şeful de post îşi şterse mustăţile şi faţa rumenă cu batista, apoi spuse:

— În bandă sau altfel, ce să mai tăiem firul în patru, Kuba Sukiennik şi Jasiek Rogacz au dat tîrcoale cailor.

Josel se strîmbă şi îşi miji ochii.

— Cum puteau să dea tîrcoale cailor, răspunse, cînd azi-noapte au dormit la mine ?

— Au dormit aici ? întrebă şeful de post.

— Aici, răspunse Josel cu nepăsare. Orzechowski şi Grzyb i-au văzut de cu seară, erau beţi turtă. Ce altceva mai pot să facă, adăugă după ce se gîndi o vreme, decît să bea în neştire ? Cînd ţăranul n-are mereu de lucru, ce apucă şi cîştigă ziua, risipeşte noaptea pe băutură.

— Dar puteau să iasă pe furiş din casă, observă şeful de post.

— Tot ce se poate, dar grajdul meu e închis noaptea şi cheia o ţine sluga mea.

Începură să discute despre alte lucruri. Şeful de post mai întîrzie vreun ceas la Josel, iar după ce se odihni iapa, porunci să înhame. După ce se urcă pe capră, îl mai sfătui pe cîrciumar :

— Josel, ai grijă de Sukiennik şi de Rogacz.

— Păi ce eu sînt tatăl lor ? Doar nu argăţesc la mine ! răspunse evreul.

— Nu e vorba de asta, dar haimanalele astea ar putea să te fure şi pe tine.

— O să stau cu ochii pe ei.

Şeful de post, după ce aşeză săcoteiul şi butoiaşul în aşa fel, încît să nu-l împiedice, porni spre casă. Pe drum aţipi şi, pe jumătate în somn, pe jumătate aievea, i se perindară mereu prin faţa ochilor figurile lui Kuba Sukiennik, Jasiek Rogacz şi Josel. O dată îl văzu pe Sukiennik cu clanţele în mîini, pe urmă pe Rogacz cu uşiţele de fier de la sobe, apoi iarăşi pe amîndoi înconjuraţi de o herghelie de cai, şi totdeauna în apropierea lor se afla

fie tichia de catifea, fie faţa zîmbitoare şi blajină a lui Josel. Cîteodată, pentru o clipă şi parcă deasupra unui nor, se ivea chipul tineresc al lui Jasiek Grzyb ori părul cărunt al tatălui său. Atunci şeful de post se trezea brusc şi se uita împrejur. Dar nu vedea pe nimeni, afară de iapa lui, de găina albă de sub capră şi de copacii de lîngă drum.

— Ptiu ! scuipa. Mary...

Cu fiecare zi ce trecea, ţăranii se convingeau tot mai mult că nemţii se aşezaseră definitiv pe pămîntul boierului. Nădăjduiseră că nu-i vor plăti ratele la timp lui Hirszgold, dar ei le plătiseră. Mai înainte se vorbea că se ceartă că cei doi Hamer, dar se împăcaseră. Speraseră că se vor înspăimînta de hoţii care se furişaseră la caii lor, dar nemţii, în loc să se sperie, îi înfricoşaseră ei pe hoţi.

— Da, dar parcă nu-s prea siguri pe ei, fiindcă nu se vede că ar avea de gînd să-şi ridice case. Nici măcar pămîntul nu l-au împărţit.

Această părere o exprimă Orzechowski la cîrciumă într-o seară, udînd-o cu o cană de bere. Dar nici nu apucă să se şteargă la gură, cînd se auzi duruit de roţi în faţa cîrciumii şi-l zăriră cu toţii, într-o brişcă, pe inginerul hotarnic. Nu mai încăpea îndoială, el era, fiindcă avea pe lîngă el o mulţime de beţe şi lanţuri. Mai întîi, îl recunoscu Grzyb, cu care avea legături mai strînse, apoi îl recunoscură şi ceilalţi gospodari după mustăţile flocoase şi nasul roşu ca boabele de dracilă.

Cînd Grzyb, cam speriat, îl conduse acasă pe Orzechowski, acesta încercă să-l liniştească :

— Ştii ce, cumetre, poate că omul, chiar dacă-i hotarnic, n-a venit la noi, ci s-a oprit să înnopteze la cîrciumă.

— Să dea Dumnezeu, răspunse Grzyb, pentru că aş vrea să se ia odată copiii noştri, să se astîmpere şi zvînturatul de Jasiek al meu.

— Atunci, hai să le cumpărăm pămînt în altă parte, propuse Orzechowski.

— N-ar fi de nici un folos. Dacă nu mai sînt cu ochii pe el, haimanaua vinde pămîntul şi se pierde pe cine ştie unde.

— O să aibă grijă de el Pawlinka mea.

Grzyb se întristă şi se adînci în gînduri.

— E, cumetre, spuse, dumneata vorbeşti aşa, pentru că nu ştii cît e de ticălos. O să-l supraveghem toţi trei, şi eu, şi dumneata, şi Pawlinka, dar tot nu cred că-l vom putea stăpîni. Păi nepricopsitul ăsta nu doarme nici o noapte acasă, iar dacă se întîmplă vreodată, pe urmă nu-l mai văd o săptămînă !...

Gospodarii îşi luară rămas bun şi fiecare se duse la culcare cu o fărîmă de nădejde în suflet că hotarnicul este doar în trecere prin sat. A doua zi îi convinse totuşi că greşeau. Întrucît, o dată cu zorile, inginerul hotarnic se trezi, îşi luă legătura de beţe din cîrciumă, ţeava de metal şi harta, sticla îmbrăcată, plină cu rachiu foarte tare şi plecă pe cîmp.

Vreme de cîteva zile, îl văzură umblînd încolo şi-ncoace înconjurat de droaia de nemţi. Unii duceau jaloanele înaintea şi în urma lui, alţii întindeau lanţul şi-i făceau măsuţă din beţe ori se uitau pe hartă peste umărul lui. El le poruncea să se mişte la dreapta şi la stînga, nota în carneţel, desena pe planşetă, iar cînd soarele dogorea mai puternic, îşi desfăcea umbrela deasupra capului sau mutîndu-se în alt loc, bea cu înghiţituri mari din sticla îmbrăcată.

Ţăranii urmăreau de departe aceste deplasări şi tăceau. A patra zi, însă, Wiśniewski remarcă :

— La dracu' ! dacă eu aş gîlgîi atîta băutură, aş măsura mai bine chiar decît hotarnicul.

La care Wojtasiuk :

— Păi de-aia şi e hotarnic, că ţine la băutură.

Şi Ślimak îl urmări pe hotarnic şi văzu cum după plecarea lui, nemţii desfăcură coviltirile de pe cîteva care, înhămară caii la ele şi se împrăştiară în trei direcţii.

„Te pomeneşti că pleacă !..." se gîndi.

Dar plecară doar pentru cîteva ceasuri, după scurgerea cărora carele se întoarseră încet şi nemţii începură să le descarce ; dintr-unul o grămadă de grinzi, din altul o grămadă de scînduri, din al treilea piatră. Şi aşa, timp de două zile, cărară lemne, piatră, cărămidă şi var, aşezîndu-le în stive pe un deal nu prea departe de tabără, la cîteva sute de paşi de gospodăria lui Ślimak.

În acest timp, cei trei Hamer dădură ocol colinei, însemnînd în jurul ei un loc pătrat care avea o suprafaţă de vreo două pogoane.

După aceste pregătiri, într-o bună zi, în tabără se iscă mişcare. Dinspre pădure sosiră vreo cincisprezece dulgheri în pantaloni şi tunici albastre cu fierăstraie, sfredele şi topoare. Din tabără le ieşiră în întîmpinare tot atîţia colonişti cu mistrii şi canciocuri, urmaţi la oarecare depărtare de o mulţime compactă de femei şi copii şi ceilalţi colonişti îmbrăcaţi cu toţii în straie de sărbătoare. Cele trei grupuri se întîlniră pe colină, unde se aflau un car cu un butoi de bere şi încă unul cu afumături şi pîine.

Bătrînul Hamer purta o tunică decolorată, un fiu, Fryc, era îmbrăcat în surtuc, iar celălalt, Wilhelm, într-o vestă roz cu flori roşii. Erau cu toţii foarte ocupaţi. Tatăl îi întîmpina pe noii-sosiţi, alergînd de la dulgheri la zidari, şi de la zidari la femei ; Fryc îngrămădea într-un loc ţăruşi groşi de lemn, iar Wilhelm desfunda butoiul cu bere.

În gospodăria lui Ślimak, primul care observă aceste pregătiri fu Owczarz care-i vesti îndată și pe ceilalți. Așadar, urcară cu toții în fugă pe colină ; Ślimak și nevasta, Magda, Stasiek și Jędrek în fruntea tuturor. Se opriră pe povîrniș, de cealaltă parte a rîului, cu fața spre tabără, și începură să se uite cu luare aminte la cele ce se petreceau.

— Cred că își fac casă, presupuse Ślimak, altminteri de ce s-ar fi adunat atîția meseriași ?

Chiar în clipa aceea, bătrînul Hamer, sfîrșind cu întîmpinarea oaspeților, luă în mînă un țăruș și, cu ajutorul unui ciocan de lemn, îl înfipse în pămînt.

— Sus !... Ura !... strigară dulgherii și zidarii.

Hamer se înclină, luă în mînă alt țăruș și începu să-l bată drept spre miazănoapte. După el mergea Fryc cu ciocanul, urmat de mulțimea de coloniști mai în vîrstă, de femei și de copiii îndrumați de învățătorul care venise în căruța trasă de fiica lui și de cîinele uriaș.

Deodată, învățătorul își scoase șapca de pe cap, bărbații se descoperiră și ei, și mulțimea intonă imnul de sărbătoare :

„Cetatea noastră e Cristos,
Arma noastră și puterea,
El ne vine-n ajutor,
De ni-i grea durerea.
Al lumii vechi dușman
Drum își caută avan,
Roi de răutăți și stîncă
Asupra noastră aruncă,
Cine să stea-mpotrivă ?"

De la primele cuvinte ale cîntecului, Ślimak își luă pălăria în mînă, Ślimakowa se închină, iar Owczarz îngenunche cu umilință pe povîrniș. Stasiek, tremurînd de încîntare, deschise larg gura și ochii, iar Jędrek coborî dealul în fugă, trecînd rîul prin vad și alergă spre tabără.

Înaintînd cîțiva pași spre miazănoapte, bătrînul Hamer înfipse în pămînt alt țăruș și coti spre apus. În urma lui, în aceeași ordine ca mai înainte, mergea mulțimea cîntînd mai departe :

„Păcatul nu-l putem înfrînge,
Cînd răul trebui' surghiunit ;
Dar El luptă și învinge,
De Dumnezeu din cer trimis.
Cine-i el ? lumea exclamă,
Isus Cristos se cheamă,
Savaot Domnul e ;
Săgeata răului o frînge,
Și altul Dumnezeu nu e !"

Țăranii ascultau uluiți această melodie necunoscută și atît de solemnă. După cîntecele melancolice și pline de dor din biserica lor, acesta li se părea un imn al puterii triumfătoare. Nu credeau că pe aceste ogoare, unde pînă atunci răsunase geamătul profund :

„Ție, Doamne, îți încredințăm greșelile noastre..."

mulțimea străină putea să strige cu glas puternic :

„Dar El luptă și învinge,
De Dumnezeu din cer trimis",

Strigătul lui Staś îi întrerupse brusc îngîndurarea lui Ślimak :

— Cîntă, măicuță !... cîntă !... îngăimă băiețelul răgușit, tremurînd și plîngînd. Apoi îngălbeni, buzele i se învinețiră și se prăbuși.

Părinții speriați îl ridicară cu grijă și-l duseră în casă, stropindu-l cu apă și liniștindu-l întruna. Știau că băiatul este sensibil la muzică, știau că plînge la biserică și rîde în timpul procesiunilor. Dar nu-l văzuseră niciodată în asemenea stare.

Abia în casă, unde nu se mai auzea cîntecul nemților, Stasiek se liniști și adormi.

În timp ce trecea rîul, Jędrek intră în apă pînă la brîu, își udă pălăria și mînecile de la cămașă, se cufundă în nisipul de pe mal, dar cu toate că-i era frig, nu-i păsa de nimic, prins de spectacolul la care privea.

„De ce-or umbla cîntînd în jurul dealului ? se întrebă. Pesemne că vor să gonească duhul rău, ca să nu le intre în casă. Și pentru că, așa cum li se întîmplă de obicei șvabilor, n-au ierburi și cretă sfințită, înfig țăruși de stejar în colțurile cîmpului. Se pare că țărușii de stejar sînt mai buni împotriva diavolului decît creta, ce mai... Ori poate că fac farmece, adăugă după o clipă, ca să li se înalțe casa singură la noapte ?..." Respinse totuși numaidecît acest gînd nelalocul lui. Avea doar cincisprezece ani și știa că o casă nu poți s-o faci cu ajutorul cîntecelor, ci trebuie s-o construiești.

Rămase uimit de încă un lucru în purtarea nemților. Doar cîțiva bătrîni, femeile și copiii ocoleau dealul cîntînd și împiedicîndu-se pe locul plin de gropi. Tinerii dulgheri, însă, și zidarii stăteau în două grupuri pe înălțime, rîzînd în hohote, îmbrîncindu-se și trăgînd din lulele. Ba, o dată, procesiunea se opri din cauza lor, deoarece atunci cînd Wilhelm Hamer, care umbla cu butoiul cu bere, ridică halba, tinerii strigară „sus" și „ura !" Bătrînul Hamer se uită înapoi, iar învățătorul bolnăvicios îi amenință cu mîna.

Treptat, procesiunea se apropie atîta de Jędrek, încît acesta putea desluși acum glasurile subțiri ale copiilor, pe cele scîrțîitoare ale femeilor bătrîne și basul nazal al lui Hamer. Pe acest fond neplăcut, auzi deodată glasul ciudat al unei femei, curat, sonor și nespus de duios. I se strînse inima. În închipuirea lui, sunetele deveneau imagini și avea impresia că deasupra tufelor de iarbă și lujere uscate zărește un copac uriaș, o salcie plîngătoare.

Privi mai cu luare aminte la mulțime și înțelese că era fiica învățătorului, pe care o văzuse prima dată cînd își trăgea tatăl în căruță. Atunci îl interesase mai mult

dulăul decît ea. Acum însă glasul ei îl tulbură atît de mult, încît uită treptat de toate. Îi pieriră din ochi cîmpurile, nemții, stivele de grinzi și de piatră ; rămase doar glasul acela care umplea văzduhul. Își simți inima tremurînd în piept, vru să cînte și el și începu cu jumătate de glas :

„Ziua bună s-a înălțat,
Și Cristos a înviat..."

Această melodie se potrivea cel mai mult cu cîntecul nemților.

Cît timp a durat, nu-și mai aduce aminte. Îl treziră din visare alte strigăte „sus !" și „ura !", ale mulțimii adunate lîngă carul cu butoiul, de unde Wilhelm Hamer le împărțea noilor-veniți halbe cu bere. Jędrek zări în mulțime rochița maronie a fiicei învățătorului și se apropie instinctiv de ea.

Aici îl aduseră îndată la realitate. Un neamț tînăr îl văzu și-l arătă celorlalți, altul îi smulse pălăria din cap, al treilea îl împinse în mijlocul mulțimii și o vreme îl îmbrînciră unul spre altul, rîzînd în hohote. Ud, plin de nisip și desculț, flăcăiandrul arăta ca o sperietoare în cămașa-i de tort. La început, își pierdu cumpătul și se învîrti ca o minge murdară printre nemți. Întîlni însă ochii cenușii ai fiicei învățătorului și simți în el o energie sălbatică. Lovi cu piciorul desculț un dulgher, smuci de tunica unui zidar, izbi ca un tăuraș cu capul în burta bătrînului Hamer și cînd se făcu puțin loc în jurul lui, se opri cu pumnii încleștați, căutînd o spărtură prin care să-și croiască drum.

Răsunară strigăte. Unii rîdeau în hohote și beau bere, dar cei pe care-i îmbrîncise voiau să-l bată. Din fericire, bătrînul Hamer, uitîndu-se mai bine la el, îl întrebă :

— E, tu ce faci aici, piciule ?...

— De ce își bat joc de mine ?... răspunse Jędrek, căruia îi venea să plîngă.

Nemţii începură să vorbească între ei, dar Hamer îl luă pe băiat de mînă şi-l trase mai la o parte. Acum îl văzu şi învăţătorul şi-l întrebă :

— Tu stai în casa de peste rîu ?

— Păi cum.

— Şi ce faci aici ?

— Am venit să mă uit la slujba voastră şi ăştia au început să mă smucească...

Tăcu brusc şi roşi, văzînd ochii cenuşii ai fiicei învăţătorului aţintiţi asupra lui. Ţinea în mînă o halbă începută şi apropiindu-se, i-o întinse băiatului.

— Te-ai udat, îi spuse, ia şi bea.

— Nu vreau !..., răspunse Jędrek şi se ruşină din nou. I se părea că unei cucoane atît de frumoase nu poate să-i răspundă urît.

— Unde te-ai udat aşa ? îl întrebă ea curioasă.

— În rîu, murmură. Cînd am venit aici, am trecut prin apă.

— Atunci, ia şi bea, insistă oferindu-i halba cu bere.

— Să nu mă-mbăt... mai zise Jędrek.

În sfîrşit, bău, îi privi faţa smeadă şi roşi iarăşi, aşa că pe chipul fetei alunecă un zîmbet trist.

În clipa aceea, începură să cînte din vioară şi contrabas. Wilhelm Hamer se apropie în sărituri greoaie de fata învăţătorului şi o luă la dans. Îndepărtîndu-se, aceasta îi aruncă lui Jędrek o privire plină de dor.

Jędrek simţi o tulburare ciudată. O mînie năprasnică şi o jale adîncă puseră stăpînire pe el, învălmăşindu-i gîndurile. La început, vru să se repeadă la Wilhelm Hamer şi să-l tragă de vesta înflorată, apoi se gîndi că va izbucni în hohote de plîns. Se întoarse brusc să plece.

— Te duci ? îl întrebă învăţătorul.

— Mă duc.

— Salută-l pe tata din partea mea.

— Iar din a mea adu-i aminte că la sfîntul Ion am să-i iau lunca, se amestecă bătrînul Hamer.

— Păi ce e lunca dumitale ? se încontră Jędrek. Tata a luat-o cu chirie de la boier...

— Ehei, de la boier !... rîse Hamer. Acum eu sînt stăpînul aici, şi lunca e a mea.

Jędrek plecă. Apropiindu-se de drum, văzu un ţăran ascuns după un tufiş, care privea la petrecerea nemţilor. Era Grzyb.

— Lăudat fie !... spuse Jędrek.

— Cine să fie lăudat ? întrebă bătrînul mînios. Cred că nu Dumnezeu, ci diavolul, de vreme ce vă înfrăţiţi cu nemţii.

— Cine se înfrăţeşte cu ei ? întrebă Jędrek uimit.

Ţăranului i se aprinseră scîntei în ochi şi pielea obrazului, uscată, începu să-i tremure.

— Tu nu te înfrăţeşti, ai ? spuse ridicînd pumnul. Crezi că nu te-am văzut cînd ai fugit la ei ca un cîine prin apă, ca să-ţi dea o cană de bere ? Crezi că pe taică-tău şi pe maică-ta nu i-am văzut cum se rugau pe colină pentru şvabi ? Diavolului se rugau... Se vede că Dumnezeu v-a şi pedepsit, pentru că pe Stasiek l-a picnit ceva. Mai aşteptaţi însă, că nu s-a sfîrşit... Nemernici şi ticăloşi ce !...

Îi întoarse spatele şi se îndreptă spre sat, blestemînd familia lui Ślimak.

Jędrek se tîrî pînă acasă mirat şi trist. Aici îl găsi pe Stasiek bolnav, şi teama îi strînse inima. Îi povesti numaidecît tatălui de întîlnirea cu Grzyb.

— E tot atît de prost, pe cît e de bătrîn ! răspunse Ślimak. Poţi să rămîi nepăsător cu pălăria pe cap, cînd alţii se roagă, fie ei şi şvabi ?

— Da, dar slujba lor i-a făcu rău lui Stasiek, se împotrivi Jędrek.

Ślimak se posomorî.

— De ce să-i facă rău ? răspunse după o clipă. Stasiek e un copil însemnat, ajunge să audă o femeie cîntînd pe cîmp, ca să înceapă să tremure.

Cu astea sfîrşi ce avea de spus. Jędrek umblă de colo-colo prin casă şi părîndu-i-se că n-are destul aer, se furişă afară şi se duse la rovine. Rătăci şi aici în neştire. Uneori se căţăra pe deal, de unde-i vedea pe nemţi săpînd laolaltă şanţuri pentru temelie, apoi iarăşi cobora în trecătoare sau se strecura prin tufişurile ghimpoase.

Oriunde se ducea, îl însoţea mereu umbra fetei învăţătorului, faţa ei oacheşe, ochii cenuşii şi mişcările pline de farmec. La răstimpuri, ajungea pînă la el, parcă din adîncuri, cîntecul ei puternic şi duios ori glasul răguşit al lui Grzyb care blestema.

— Poate că ea a făcut farmece ? şopti cu teamă şi iarăşi se gîndi la ea.

CAPITOLUL VIII

Ślimak nu se simţise niciodată atît de mulţumit ca în această primăvară. Se şi odihnise în lege, teancul de bani îi crescuse în ladă şi în plus mai şi văzuse o mulţime de lucruri noi.

Mai demult, greutăţile zilei îl copleşeau. Abia apuca ţăranul trudit de muncă să se culce în aşternut şi să adoarmă ca un buştean, că nevasta şi începea să tragă pătura de pe el şi să strige :

— Scoală, Józek, că e ziuă...

„Cum să fie ziuă ?... se gîndea uimit, că doar ce m-am culcat". Cu toate acestea, îşi aduna mădularele care parcă se lipiseră de aşternut, nevrînd în ruptul capului să se scoale, se ştergea la ochi, căsca de-i troznea grumazul şi de voie, de nevoie se ridica din pat.

Îi era atît de greu, încît uneori visa cu plăcere la somnul cel veşnic în pămînt. Dar nevasta nu-i da pace :

„Scoală-te... spală-te !... îmbracă-te... că întîrzii şi îţi opresc din plată..."

Aşa că se îmbrăca, scotea din grajd caii, la fel de obosiţi ca şi el, şi se urnea la muncă la conac sau la tîrg, de unde-i ducea pe ovrei prin lume. Cîteodată se simţea atît de ostenit, că se oprea pe pragul casei şi şoptea : „Rămîn acasă !..." Dar se temea de nevastă şi-i părea rău şi de cîştigul, fără de care nu s-ar fi descurcat cu gospodăria.

Acum însă era altceva, acum Ślimak doarme cît vrea. Din cînd în cînd, din obişnuinţă, nevasta îl mai trage de picior, spunîndu-i : „Scoală-te, Józek !" dar ţăranul deschide un ochi, ca să nu-i fugă somnul, mormăie : „Lasă-mă-n pace !" şi doarme mai departe, fie şi pînă la ora şapte, cînd în biserica din sat bate clopotul de utrenie [1].

Într-adevăr, n-avea de ce să se scoale. Maciek sfîrşise de mult muncile de primăvară, evreii din tîrg se răspîndiseră de-a lungul căii ferate, iar de la conac nu-l mai chema nimeni pe Ślimak, deoarece conacul nu mai exista.

Cîteodată nu făcea nimic cîteva zile la rînd. Pufăia din lulea, se preumbla printre acareturi sau cerceta semănăturile care răsăreau ca peria. Cel mai mult îi plăcea totuşi să urce pe colină, să se aşeze sub pin şi să privească la casele nemţilor, care creşteau ca ciupercile după ploaie.

Pe la sfîrşitul lui mai, Hamer îşi sfîrşise casa, iar alţi trei vecini ai lui Ślimak : Gede, Treskow şi Pifke, erau aproape gata. Gospodăriile lor arătau foarte frumoase. Toate stăteau în mijlocul cîmpului şi semănau între ele ca două picături de apă. La drum, fiecare avea o grădină de vreo două pogoane, înconjurată cu gard de lemn în formă de pătrat ; lîngă o latură a pătratului, se înălţa casa alcătuită din patru odăi mari, acoperită cu şindrilă, iar în spatele casei se întindea o curte uriaşă, străjuită de acareturi.

Oricare din aceste clădiri era incomparabil mai largă, mai lungă şi mai înaltă decît ale ţăranilor ; toate erau

[1] Slujbă religioasă de dimineaţă.

curate și plăcute la vedere, în același timp însă parcă țepene și aspre, deoarece în vreme ce casele ori șoproanele țărănești aveau acoperișurile înclinate în patru părți, ale nemților coborau numai spre fața și spatele casei.

În schimb, acestea aveau ferestre mari cu șase ochiuri de geam și uși rindeluite de dulgheri. Jędrek, care se ducea în fiecare zi printre coloniști, mai povestea că înăuntru încăperile erau pardosite, iar bucătăria separată ; în ea se aflau sobe cu plite de fier.

La toate aceste rînduieli gospodărești privea Ślimak de sub pinul lui, visînd că odată și odată își va ridica și el o asemenea casă, numai că acoperișul avea să fie altfel. Și în timp ce visa, cîteodată, ceva îl făcea să sară drept în picioare. Voia să se ducă undeva și să se apuce de vreo treabă, pentru că se plictisea și-i era rușine că pierde vremea ; dar iarăși îl năpădeau temerile, de parcă cineva îl ciocănea în piept și-l întreba : „Și ce-o să mai fie ?“

Atunci îl apuca dorul de conac și de cîmpurile, pe care nu de mult umblase cu plugul, unde acum se construiau casele coloniștilor. Apoi iarăși îl cuprindea o spaimă năprasnică și se gîndea că nu va putea face față, cînd se vor îndrepta împotriva lui nemții care tăiaseră pădurea, fărîmițaseră stîncile și-l goniseră pe boier...

Cu toate acestea, își aduna gîndurile împrăștiate și se liniștea numaidecît. Privea de cîteva luni la nemții cu care se învecina și nu cunoscuse nici o strîmbătate din partea lor. Trudeau pe la casele lor, păzeau vitele să nu intre pe lunca lui și pînă și copiii lor nu iroseau vremea, ci învățau în casa lui Hamer, unde se stabilise învățătorul.

— Sînt oameni cumsecade, își spunea Ślimak, și e mai bine cu ei decît pe vremea moșierului.

Era mai bine, fiindcă de cînd veniseră, cumpăraseră o mulțime de lucruri de la Ślimak, plătindu-le cu dărnicie.

Pînă acum le vînduse doi viței, treisprezece purcei, unsprezece gîște și vreo șaizeci și patru de bănicioare de grîu, nemaipunînd la socoteală păsările, untul și cartofii. Avuseseră nevoie și dăduseră bani pînă și pe un șirag de ciuperci mucegăite.

Nu trecuse nici o lună de zile și Ślimak se alesese cu cel puțin o sută de ruble de la ei, pentru care la conac ar fi trudit din greu un an întreg.

La drept vorbind, nevasta îi mai spunea cîteodată :

— Jósek, tu crezi că nemții o să cumpere întotdeauna de la tine ? Au și ei gospodăriile lor și încă mai bogate ca a noastră. O să te bucuri de ei cel mult pînă la iarnă, pentru că pe urmă n-o să mai cumpere nici cît negru sub unghie de la noi.

— O să vedem ce-o să mai fie, răspundea țăranul.

În sinea lui, își spunea acum că dacă n-o să mai cumpere nemții, o să cîștige destul de la cei care construiesc calea ferată, numai să se apropie de casa lui. Făcu chiar pregătiri în acest sens. Cumpără cîțiva purcelandri de la Grochowski, de la Wiśniewski cîteva gîște, iar cînd nemții nu-l mai întrebară de unt, îi porunci nevestei să-l strîngă și să-l săreze.

— N-ai teamă, îi spuse, o să cumpere totul cei de la calea ferată. Nu-ți aduci aminte ce vorbeau inginerii ?

În drumurile lui pentru negoț, se întîlni de cîteva ori cu Josel, care-l privi zîmbind batjocoritor.

„E mînios pe mine, cîinele ! se gîndi Ślimak. I-e frică să nu-i ciupesc din cîștig.“

Odată, cîrciumarul îi propuse :

— Ślimak, hai să facem o afacere împreună.

— Ce afacere ?

— Fă pe pămîntul tău o casă pentru cumnatul meu.

— La ce-i trebuie ?

— O să facă negoț cu cei de la calea ferată. Altfel, o să vezi că nemții o să ne ia totul de sub nas.

Ślimak se cufundă în gînduri, apoi răspunse :

— Nu vreau să aduc ovreiul pe pămîntul meu. Pe mulți ați înghițit voi, perciunaților, dintre cei care v-au primit în casa lor.

— Cu ovreii nu-ți place să stai în casă, se înfurie Josel, dar cu nemții te și rogi la Dumnezeu. O să mai vedem ce-o să iasă și din asta.

— Ticălosul, îi miroase a cîștig mare ! își spuse Ślimak, uitîndu-se la evreul care pălise de furie.

Și continuă să cumpere cu încetul. O dată un sfert de mei, în altă zi două banițe de crupe de orz, apoi o garniță de untură.

Colindînd împrejurimile, fiindcă gospodarii din satul lui nu voiau să-i vîndă nimic, află că prețurile creșteau. Iar cînd îi întrebă pe țărani și pe gospodine de ce scumpesc atîta, aceștia îi răspunseră :

— De ce să-ți vindem ție mai ieftin, cînd azi-mîine o să putem vinde mai scump.

— Cui să vindeți mai scump ?

— Păi, fie și nemților care au venit în satul vostru.

— Ei cumpără și de la voi ? întrebă Ślimak curios.

— Și încă de cînd ?... Cum se ivește cîte ceva de vînzare, vine neamțul numaidecît, înaintea ovreiului, și plătește fără să se mai tocmească. La moară se macină atîta făină pentru ei !... De parcă s-ar pregăti războiu'.

„Hm ! cugetă Ślimak, cumpără de prin sate, pentru că grîul este încă pe cîmp, iar ei sînt destul de mulți".

Îndeletnicirile negustorești și înfrățirea cu nemții nu le plăceau deloc țăranilor din satul lui. De aceea, duminica, înaintea bisericii, rareori îi răspundea vreunul : „În vecii vecilor". Iar cînd Ślimak trecea pe lîngă vreun grup, atunci discutau între ei cu voce tare despre vînzătorii sfintei credințe catolice, care puteau să atragă asupra satului mînia dumnezeiască.

Pînă și Sobieska venea în casa lor mai rar și pe furiș, iar după ce-și bea rachiul, spunea :

— Prin sat se vorbește că v-ați botezat ca șvabii... E adevărat că milostivul Dumnezeu este peste tot același, totuși șvabul e lucru de ocară !

Ca să mai înăbușe clevetirile, Ślimak, sfătuit de nevastă, plăti vicarului o slujbă de duminică și în ziua aceea se spovedi împreună cu Jagna și Jędrek. Dar fără nici un folos. Pentru că, îndată, Grzyb înaintea bisericii, iar Josel seara la crîșmă le explicară sătenilor că Ślimak nu s-ar ruga cu atîta cucernicie, dacă nu s-ar simți apăsat de păcate.

— Trebuie să fi făcut el vreuna din cele nefăcute, de vreme ce s-a dus să se spovedească împreună cu nevasta!... comentau sătenii bînd bere.

La sfîrșitul lui mai, Owczarz îl vesti pe Ślimak că de cîteva zile nemții tot pleacă undeva cu căruțele înainte de răsăritul soarelui. Stau toată ziua pe cine știe unde și se întorc seara tîrziu. Apoi Owczarz îl văzu pe Wilhelm Hamer cărînd de acasă saci cu făină, crupe și hălci de slănină. Pornea clipurile spre satul în care se afla biserica, dar cotea nu departe spre rovine și nu-l mai vedea nimeni.

Aceste vești îl făcură pe Ślimak să se scoale iarăși mai de dimineață și să cerceteze împrejurimile de pe colină. Se convinse într-adevăr că, o dată cu zorile, din curțile nemților ieșeau căruțele, dar unde se duceau, nu fu chip să înțeleagă.

În schimb, uitîndu-se într-o zi puțin mai spre dreapta de la biserică, văzu în partea dinspre miazănoapte și apus a orizontului, hăt ! dincolo de cîmpuri, un punct galben. Spre seară punctul se mări, a doua zi arăta ca o linie, apoi crescu treptat, semănînd în curînd cu un val de nisip galben ce înainta spre Białka. În același timp, află de la Jędrek că și căruțele nemților se întorceau de la muncă murdare de nisip și de argilă.

— Și n-ai întrebat unde se tot duc ? se interesă Ślimak.

— Am întrebat, dar Fryc Hamer, ăla cu barbă, m-a gonit, răspunse băiatul.

Pe Ślimak îl fulgeră un gînd :

— Ehei, acum înţeleg eu unde se duc. Ce mai, se construieşte calea ferată, asta trebuie să fie.

— E ciudat totuşi că la noi n-a venit nici un muncitor după cumpărături, se amestecă şi Ślimakowa.

— Pentru că sînt prea departe. Dar o să mă duc eu la ei, răspunse Ślimak. Pezevenghi, şvabii ! adăugă după ce se gîndi puţin, n-au spus la nimeni, ca să nu mai cîştige şi alţii...

— Atunci du-te şi tu pe-acolo ! îl îndemnă femeia. Acum ar trebui să cîştigăm şi noi cel mai bine...

Ţăranul făgădui că va pleca a doua zi de dimineaţă. Dar pentru că dormi prea mult, mai trebălui una-alta, iar pe urmă se gîndi că-i prea tîrziu, se duse abia în ziua următoare, cînd îl goni nevasta din casă.

Pe drum, ţăranul trecu prin satul cu biserica, unde toată lumea vorbea că, la o milă depărtare, începuseră de săptămîna trecută să sape şanţuri şi să toarne nisip sub şine. Cîţiva dintre sătenii neajutoraţi încercaseră să se angajeze la muncile manuale, dar numai unul fusese primit, iar după trei zile se întorsese şi el vlăguit.

— E muncă de cîine acolo, nu e pentru oameni, i se spuse lui Ślimak în sat. Cu toate că cine are cai, face să se ducă, deoarece cu căruţele se cîştigă cîte patru ruble pe zi.

„Patru ruble ?... se gîndi Ślimak, şfichiuind caii. Aşa ceva nu s-a pomenit pe vremea boierului !..."

Merse vreun ceas pe drumuri lăturalnice pînă cînd nimeri, în sfîrşit, la locul unde se lucra. Văzu de departe mormane uriaşe de argilă, ca nişte dealuri, pe care se vînzoleau vreo sută de oameni de prin alte părţi. Erau ţărani bine clădiţi şi bărboşi, în cămăşi colorate, foarte puternici. Unii săpau argila, iar alţii o cărau mai la o parte în roabe, pe care nu le-ar fi urnit nici un cal.

Ślimak clătină din cap.

— Oho ! mormăi, nici vorbă, unul de-ai noştri n-ar fi în stare s-o mişte din loc.

Şi privi uluit la dealurile şi văile săpate într-un timp atît de scurt de mîinile oamenilor.

Se apropie cu căruţa şi încercă să-i vorbească unuia dintre muncitori, dar acesta nici măcar nu-i răspunse, ocupat cum era cu truda lui neomenească. Spre norocul lui îl văzură cîţiva dintre cei care nu făceau nimic, printre aceştia un ovrei îmbrăcat într-un surtuc scurt.

— Ce vrei, omule ? îl întrebă pe Ślimak.

— Am venit şi eu să întreb, răspunse ţăranul descumpănit, învîrtindu-şi şapca în mîini, am venit să întreb dacă nu aveţi nevoie de crupe sau de untură ?...

— Dragul meu, îi răspunse evreul, noi avem furnizorii noştri. Ce ne-am face dacă ar trebui să cumpărăm fiecare pumn de crupe de la ţărani !...

„Ăştia sînt boieri mari !... medită Ślimak ruşinat. Nu vor să cumpere de la ţărani, ăştia iau numai de la şleahtici..."

Evreul se pregătea să plece. Deodată, Ślimak i se ploconi pînă la pămînt şi-l întrebă din nou :

— Iartă-mă, boierule, dar cu căruţa nu m-aş putea angaja şi eu ?...

Evreului îi plăcu această manifestare de umilinţă.

— Dragul meu, îi spuse, du-te acolo unde cară nisip şi pietriş, poate că te primesc şi pe tine.

Ţăranul se ploconi şi mai adînc, urcă în căruţă şi ocolind o bună bucată de drum prin trecători, ajunse în alt loc, unde se înălţa un val uriaş de nisip. Aici văzu cîteva zeci de căruţe, printre altele şi pe ale coloniştilor nemţi.

Îl văzură şi ei, fiindcă Fryc Hamer veni numaidecît la el. Părea a fi supraveghetorul.

— Ce cauţi aici ? îl întrebă cu mînie.

— Aş vrea să mă angajez şi eu la muncă.

Neamţul îşi încruntă sprîncenele.

— Tu n-ai nimic de cîştigat aici, îl repezi. Şi văzînd că Ślimak se uită în jur şi aşteaptă, se duse la socotitor şi vorbi o clipă cu el.

Socotitorul porni în fugă spre ţăran, strigîndu-i înainte de a ajunge la el :

— Nu ne trebuie căruţe ! nu ne trebuie... Şi aşa avem prea multe. N-ai ce aştepta aici, pentru că încurci drumul. Dă-te la o parte !...

Porunca, rostită cu glasul ridicat, îl descumpăni pe bietul ţăran. Ślimak întoarse caii în loc atît de repede, de mai să se răstoarne, şi se grăbi să plece. I se părea că supărase înalta putere care tăiase pădurea, îl izgonise pe moşier, trimisese coloniştii în sat, iar acum pînă şi pămîntul îl întorcea pe dos, scurmînd trecători prin dealuri şi înălţînd coline prin locurile joase.

Mîna deci cu sîrg, biciuind caii, în vreme ce prin cap îi zburau gînduri învălmăşite. Te pomeneşti că-l înhaţă cineva de grumaz şi-l aruncă în închisoare, ţipînd : „Cum ai cutezat, necioplitule, să vii şi tu la o muncă la care s-au angajat nemţii ?..."

Rătăci vreun ceas prin rovine pînă cînd ieşi la cîmp deschis. Privi în urmă şi văzu movilele galbene de argilă, iar înainte — satul şi biserica. Asta îl mai întremă.

„Bine, dar ţăranii din sat s-au dus să muncească şi nu s-a supărat nimeni pe ei !" se gîndi Ślimak. Apoi îşi aduse aminte că la căratul nisipului şi al argilei văzuse şi căruţe de-ale ţăranilor. Aşadar, şi ţăranii au voie să se angajeze la calea ferată, nu numai nemţii. Iar dacă ei au voie, el de ce a fost alungat, şi încă atît de repede, că nici n-a avut timp să vadă ce fac ?

Într-un tîrziu, îşi aminti de Fryc Hamer, de sprîncenele lui încruntate, de şopocăiala cu socotitorul şi înţelese ce se petrece. Îl alungaseră la îndemnul colonistului. La început, nu-i prea venea să creadă, dar alte dovezi îi întăriră curînd bănuielile. De ce plecau coloniştii pe furiş de acasă ? Pesemne ca să nu afle Ślimak. Sau de ce îl go-

nise Fryc Hamer pe Jędrek, cînd băiatul întrebase unde se duc ? Tot ca să nu afle Ślimak de o muncă bine plătită.

— A, ticăloşilor ! mormăi ţăranul şi pentru prima dată se simţi scîrbit de purtarea nemţilor. Nu se mira că erau lacomi de cîştig, dar se revolta pînă în adîncul sufletului că voiau să ascundă un lucru la vedere, cum era construirea căii ferate.

— Iude viclene ! I-au întrecut pînă şi pe ovrei !... îşi spuse ţăranul, fierbînd de mînie.

Întorcîndu-se acasă, Ślimak îi povesti pe scurt nevestei că nu căpătase de lucru, apoi se duse la Hamer.

Pe cînd se apropia de casa nouă, văzu în grădină cîteva femei care săpau brazde, iar printre îngrădituri cîţiva bărbaţi. Erau acolo bătrînul Hamer, alţi doi colonişti şi un evreu, împuternicitul lui Hirszgold. După mişcările şi feţele lor învăpăiate, Ślimak ghici că discutau ceva cu mare însufleţire, cine ştie dacă nu se certau chiar.

Hamer îl recunoscu şi el pe ţăran, dar se vede că evita să-l întîlnească, deoarece se întoarse cu spatele la drum şi plecă în curte cu ceilalţi, spre şură.

— Ia te uită la el, ce deştept ! murmură Ślimak. Ştie de ce vin... Te găsesc eu, n-ai grijă, şi o să-ţi spun totul în faţă.

Cu fiecare pas însă, curajul i se muia tot mai mult, în cele din urmă părăsindu-l cu totul.

„El e mare boier, se gîndi, iar eu un biet sărac. Dacă-i zic ceva, e gata să mă şi îmbrîncească, şi unde-o să-mi găsesc eu dreptatea ?"

— Musai să mă întorc acasă ! şopti.

Dar părerea de rău după banii pierduţi nu-i îngăduia să se ducă acasă cu mîna goală. Aşa că stătea în cumpănă. Înainta cîţiva paşi, apoi se rezema de gard şi chipurile privea ce fac femeile în grădină. În acest fel, se apropie încet de casa lui Hamer, dar îi lipsi curajul să intre în curte.

O fereastră de la casa colonistului era deschisă şi dinăuntru se auzea un murmur asemănător cu bîzîitul albinelor într-un stup. Ţăranul se apropie mai mult şi văzu într-o încăpere spaţioasă o mulţime de copii aşezaţi în bănci. Unul din ei povestea ceva cu glas ţipător, iar ceilalţi şopteau. La mijloc, printre rîndurile de bănci, se preumbla învăţătorul bolnăvicios cu linia în mînă, strigînd din cînd în cînd :

— Sztyl ! [1]...

Învăţătorul privi din întîmplare pe fereastră şi văzîndu-l pe ţăran, îi făcu semn cu mîna. După o clipă, murmurul copiilor crescu şi mai mult, iar înăuntru se arătă fiica învăţătorului cu o carte, repetînd din vreme în vreme cu glasu-i sonor şi înduioşător :

— *Sztyl !...*

„Le zice să-şi ţină gura..." îşi spuse ţăranul.

Deodată auzi în spatele lui paşii greoi ai cuiva care tuşea. Se întoarse şi-l văzu pe învăţător.

— Ai venit să vezi cum învaţă copiii noştri ? îl întrebă învăţătorul zîmbind.

— Doamne iartă-mă ! se împotrivi ţăranul. Am venit să-i spun lui Hamer al vostru că este un ticălos, pentru că m-a lipsit de un cîştig bun.

Şi-i povesti cum îl goniseră astăzi de la munca la calea ferată la îndemnul lui Fryc Hamer.

Învăţătorul clătină din cap.

— E, păi ei se poartă la fel şi cu ai noştri, răspunse. Acum Treskow şi Fabrycjusz tocmai se ceartă cu Hamer, pentru că nu le mai îngăduie să cumpere alimente şi să le vîndă celor de la calea ferată, în timp ce împuternicitul lui Hirszgold îi strînge cu uşa pentru rata pămîntului.

— N-au decît să se sfădească între ei şi cu ovreiul, răspunse Şlimak. Dar ce vină am eu, de vor să mă piardă ? Din cauza lăcomiei lor, nu mai poate omul să cîştige un ban. Ce să fac, să mor de foame ?... De ce ?

[1] În lb. germ.. corect *still* = *linişte.*

— E drept că dumneata le faci mult sînge rău, răspunse învăţătorul după un răstimp.

— Cum aşa ?

— Pămîntul dumitale se află la mijlocul pămînturilor lui Hamer şi-i încurcă socotelile, îl lămuri învăţătorul. Dar asta încă nu-i nimic. Hamer credea că o să-i vinzi măcar dealul cu pin în vîrf, unde vrea să facă o moară de vînt pentru Wilhelm.

— Ce nevoie au ei de moară de vînt, cînd au atîta pămînt ?

— Aşa ar cîştiga şi mai mult. Iar dacă Hamer nu face moara acum, anul viitor o face Gede pentru nepotul lui.

— Şi de ce n-o face Hamer pe pămîntul lui.

— Pentru că ei au numai locuri joase. E pămîntul cel mai mănos din toată colonia şi l-au ales cu cap, îi explică învăţătorul, dar nu pot să facă moara pe el.

— Ce le-a căşunat cu moara asta de vînt ? îl întrerupse Şlimak furios, izbind cu pumnul în gard.

— E o afacere straşnică, răspunse învăţătorul mai încet. Dacă Wilhelm ar avea moară acum, s-ar însura cu fata morarului Knap din Wola, pentru care ar căpăta o zestre de douăzeci de mii de ruble... Douăzeci de mii de ruble !... Dacă n-o să pună mîna pe bani, s-ar putea ca Hamerii să dea faliment... Iată de ce, încheie învăţătorul, dumneata le stai ca un os în gît. Dacă le-ai vinde pămîntul, ar da un preţ bun şi ar ieşi din încurcătură.

— Nu-l vînd, răspunse ţăranul. Nu i-am chemat eu aici şi nici nu vreau să pier pentru binele lor. Cînd un ţăran pleacă de pe pămîntul lui, s-a zis cu el...

— Atunci o să fie rău, se văietă învăţătorul, desfăcîndu-şi mîinile.

— Fie ce-o fi. N-o să pier de bunăvoie din cauza lor.

După aceste cuvinte, Şlimak îşi luă rămas bun de la învăţător şi se întoarse acasă, nemaiavînd chef să-l întîlnească pe Hamer. Abia acum înţelegea că între ei nu

mai poate fi pace şi că va învinge acela care va avea mai multă răbdare.

— Voia Domnului ! rosti ţăranul şi pe drum îngînă o rugăciune. Ceva nu prea limpede îi spunea că pentru el vin vremuri grele.

La cîteva zile după discuţia cu învăţătorul, Ślimak fu trezit de Owczarz la răsăritul soarelui.

— Scoală-te, stăpîne ! îi spuse argatul gîfîind, scoală-te şi ieşi afară, pentru că lîngă rîu s-au adunat o grămadă de oameni.

Ślimak sări în picioare, se îmbrăcă şi porni în fugă spre rovine, de unde se auzeau glasuri. Se strecură vreun sfert de ceas prin tufişurile care creşteau prin trecători şi pe coline, pînă cînd ajunse la cîmp deschis. Aici, pe malul Białkăi, văzu o mulţime de săpători şi de oameni cu roabe, carele coloniştilor şi ale cîtorva săteni. Printre ei se afla şi Wiśniewski.

Ślimak se duse la el.

— Ce se petrece aici ? îl întrebă.

— Vor să ridice un stăvilar şi pe urmă un pod peste Białka, răspunse Wiśniewski.

— Şi voi ce faceţi aici ?

— Ne-a angajat Fryc Hamer la căratul nisipului, de-aia am venit aici.

Acum Ślimak îi zări în grămadă pe cei doi Hamer, pe Fryc şi pe bătrîn, şi se apropie de ei.

— Buni vecini mai sînteţi; le spuse cu amărăciune. V-aţi dus pînă în sat după căruţe, iar pe mine nu m-a chemat nimeni la muncă...

— Cînd o să stai în sat, o să te chemăm şi pe tine, răspunse Fryc, întorcîndu-i spatele.

În apropiere, printre săpători, Ślimak văzu un boier care părea mai mare peste ei. Veni la el şi scoţîndu-şi şapca, începu să-i spună.

— Ce dreptate e asta, boierule ? Nemţii se îmbogăţesc la calea ferată, şi eu nu pot să cîştig un sfanţ, deşi stau

aici la îndemînă. Anul trecut, au fost în casă la mine doi boieri care mi-au făgăduit că voi cîştiga o grămadă de bani cînd va începe construirea căii ferate. Uite că a şi început, iar eu nici n-am scos caii din grajd. Un neamţ cu o sută de hectare de pămînt poate să se lăcomească la cîştig, iar eu care am numai zece pogoane şi am pierdut munca la conac, fiindcă moşierul l-a vîndut, umblu şi mă rog ca un cerşetor. Am şi eu nevastă şi copii, argat, fată în casă şi cîteva vite. Noi trebuie să murim, pentru că nemţii s-au înverşunat împotriva noastră ? E drept aşa, mărite boierule ?

Ślimak spuse toate acestea dintr-o răsuflare, ploconindu-se mereu pînă la pămînt. La început, boierul mai în vîrstă se uită mirat la el ; înţelese însă repede despre ce este vorba şi-l întrebă pe Fryc Hamer :

— De ce nu l-ai luat şi pe el la muncă ?

Fryc înaintă cîţiva paşi şi privindu-l de sus pe necunoscut, răspunse :

— Dacă eu nu aduc căruţe într-o bună zi, plăteşti dumneata în locul meu ?... Nu răspunzi dumneata pentru căruţe, ci eu. Aşa că-i aleg pe cei în care am încredere că nu-mi vor înşela aşteptările.

Boierul mai în vîrstă îşi muşcă buzele de mînie, dar tăcu. După o clipă, îi spuse lui Ślimak :

— Frate dragă, acum nu te pot ajuta cu nimic. În schimb, ori de cîte ori am să vin prin părţile astea, o să mă duci tu cu căruţa. N-o să cîştigi prea mult, dar oricum. Unde stai ?...

Ślimak îi arătă fumul care se înălţa dincolo de rovine, spunîndu-i că acolo e casa lui. Iar cînd boierul se pregătea să se întoarcă la muncitorii care-i aşteptau dispoziţiile, îi îmbrăţişe picioarele.

Înţelegînd că nu mai are ce aştepta, ţăranul se îndreptă spre casă. Pe drum, intră în vorbă cu el bătrînul Hamer :

— E, vezi ce rău ai făcut că nu mi-ai vîndut pămîntul ! Eu am ştiut că n-ai să rezişti dacă te pui în poară

cu noi. Acum o să fie şi mai rău, pentru că Fryc s-a supărat pe dumneata.

— Dumnezeu e mai tare ca Fryc, răspunse ţăranul.

— Mai gîndeşte-te, adăugă bătrînul. Îţi dau şaptezeci şi cinci de ruble pe pogon.

— Nu iau nici încă o dată pe atîta, refuză Ślimak.

— O să ai necazuri, pentru că aici n-ai să cîştigi nimic. Dumneata ai nevoie fie să stai lîngă conac, fie să ai mai mult pămînt. Dincolo de Bug, ai putea cumpăra cel puţin douăzeci de pogoane cu banii pe care ţi i-aş da eu.

— Eu nu mă duc acolo. N-au decît să se ducă alţii, dacă-i aşa de bine.

Se despărţiră furioşi amîndoi. Cînd Ślimak ajunse la rovine şi întoarse capul, îl văzu pe Hamer stînd în acelaşi loc, cu mîinile în buzunare şi luleaua în gură, şi privind posomorît în urma lui. Iar cînd Hamer, îndreptîndu-se spre colonie, se uită înapoi, îl văzu pe înălţime pe ţăranul care îşi încrucişase mîinile pe piept şi zîmbea cu tristeţe, clătinînd din cap.

Se temeau unul de celălalt şi fiecare se întreba : ce mai pune la cale şi de ce e atît de îndărătnic ?

Terasamentul căii ferate creştea întruna şi înainta încet de la apus spre răsărit. Peste cîţiva ani, aveau să treacă zilnic pe el sute de vagoane cu iuţeala zborului de pasăre, cărînd oameni şi bunuri, înavuţind pe cei bogaţi, sărăcind pe cei neajutoraţi, întărind pe cei puternici, zdrobindu-i pe cei slabi, răspîndind alte obiceiuri şi înmulţind fărădelegile, într-un cuvînt, ceea ce se înţelege prin civilizaţie. Ślimak însă nu ştia nimic despre civilizaţie şi poate tocmai de aceea una dintre cele mai frumoase realizări ale ei i se părea ceva de rău augur.

Cînd urca pe măgura lui ca să se uite la cei care roboteau, vederea terasamentului stîrnea de fiecare dată în el gînduri cum nu se poate mai posomorîte. Cîteodată, i se părea că valul nisipos seamănă cu limba scoasă a unui balaur uriaş, care sta în pădure, la linia de apus a orizontului, şi avea să se tîrască de la o zi la alta pînă aici să-i înghită avutul. Altădată, avea impresia că umplutura lungă de nisip este un hotar care va despărţi satul lui de restul lumii. Se lucra în cinci locuri, pe amîndouă malurile rîului ; dealurile, aidoma unor movile funerare mai înainte, se uneau acum prin astuparea adînciturilor dintre ele. Ślimak văzu aievea în mintea lui această asemănare şi îşi închipui că terasamentul este o întindere uriaşă, pe care se înşirau unul după altul patru morminte...

Treptat însă, adînciturile fură astupate ; mormintele dispărură şi nu mai rămase decît valul înalt de nisip, lung şi drept ca o săgeată. Terasamentul îşi făcea simţită prezenţa tot timpul zilei ; la amiază strălucea de te orbea, iar noaptea lucea ca o linie fosforescentă pe perete.

Owczarz se uita şi el la acest spectacol de neînţeles care i se părea îndreptat împotriva rînduielilor lumii.

— Nemaipomenit, se miră o dată argatul, să îngrămădeşti atîta nisip pe cîmp şi să mai îngustezi şi albia rîului. Cînd o să se umfle Białka, n-o să mai încapă prin deschizătura pe care i-au lăsat-o.

Ślimak abia acum observă că cele două capete ale terasamentului coborau din amîndouă părţile pînă la malurile rîului. Dar pentru că malurile fuseseră întărite cu capete de pod din beton, nu văzu nici o primejdie, cel puţin pentru el.

— Aşa-i, îi răspunse lui Owczarz. De cealaltă parte a terasamentului, apa se poate revărsa peste cîmpuri, dar aici la noi nu e nici o primejdie.

Cu toate acestea, rămase mirat cînd văzu că cei trei Hamer înălţau malul Białkăi în locurile mai joase, de parcă se temeau că dacă vine apa mare, le inundă cîmpurile.

„Deştepţi şvabii ! se gîndi ţăranul. Ar trebui să fac şi eu la fel pe malul nostru". Plănui, aşadar, că după ce va strînge fînul, îşi va despărţi cîmpul de lunca nemţilor printr-un val de pămînt şi va întări poalele colinelor cu

garduri de nuiele, ca să nu le roadă viitura apelor. I se părea că astăzi chiar, cînd are atîta timp liber, s-ar putea apuca să așeze gardurile, dar începu să amîne de pe o zi pe alta și totul se sfîrși ca de obicei în stadiul de intenții. Nu putea să prevadă ce groaznică nenorocire avea să se abată asupra lui din această pricină.

Era începutul lui iulie, cînd după cositul fînului se coace grîul și oamenii se pregătesc de secerat. Ślimak strînse fînul și-l întinse pe bătătură, ca să se usuce mai bine, iar nemții își luară lunca în primire și o înconjurară îndată cu un gard de stinghii, despărțind-o astfel de pămîntul țăranului. Vara din acel an era foarte călduroasă ; albinele roiau de timpuriu, grîiele îngălbeniseră mai devreme, apele Białkăi scăzuseră mai mult ca de obicei, iar la terasament muriseră pînă acum trei săpători din cauza insolației. Sătenii cu experiență se așteptau fie la ploi lungi în timpul seceratului, fie la neașteptate furtuni cu grindină, deoarece în cîteva locuri mai depărtate bătuse piatra.

Într-adevăr, furtuna veni.

Dimineața acelei zile era fierbinte și înăbușitoare ; păsăretul nu se prea îndemna să cînte, porcii nu voiau să mănînce și se ascundeau moleșiți printre acareturi, căutînd umbra. Vîntul aci se isca în rafale, aci slăbea ; era cînd uscat și fierbinte, cînd rece și umed ; își schimba deseori direcția, adunînd din toate părțile norii deși ; straturile de sus păreau că plutesc spre apus, iar cele de jos spre miazănoapte.

Pe la orele zece, o parte însemnată a cerului, la nord de calea ferată, se acoperi de nori grei care, schimbîndu-și repede culoarea, din cenușii deveniră plumburii, pe alocuri cu totul negri. Părea că în tării ardea funingine care se revărsa în vălătuci uriași peste pămînt, căutîndu-și locurile în care să cadă. Uneori, masa norilor se desfăcea în rotocoale izolate și atunci prin spărturile zdrențuite cădeau pe cîmpurile somnolente străluciri mohorîte. Alteori, cîte un nor se apropia de pămînt, și vîrfurile copacilor din pădurea depărtată se cufundau în masa întunecată. Aerul cald se aduna însă repede dedesubt și-l împingea atît de năprasnic în sus, încît din vălătucii fugari se desprindeau petice ferfenițite care atîrnau ca niște zdrențe peste cîmpuri.

Deodată, dincolo de satul în care se afla biserica, se ivi un nor roșcat, zburînd cu iuțeală de-a lungul terasamentului. Vîntul de apus îl mîna avan din urmă, în același timp, îl izbi dintr-o latură o pală dinspre miazăzi ; de pe terasament, de pe drumuri și șleauri se ridicară vîrtejuri dese de pulbere, iar norii care se rostogoleau pe bolta cerului începură să duruie surd.

Săpătorii și cei care cărau pămîntul cu roabele la calea ferată părăsiră uneltele și, adunați în două grupe, plecară unii spre conac, alții spre barăcile de pe cîmp. Coloniștii nemți și țăranii goliră nisipul din care și plecară acasă, dînd bice cailor. Vitele fură aduse în goană de pe cîmp, femeile fugiră din grădini și se adăpostiră prin case ; nicăieri nu se mai vedea picior de vietate.

Un tunet după altul vesteau mereu alte turme de nori care, rostogolindu-se pe cea mai mare parte a cerului, începură să acopere soarele. Părea că în fața vălătucilor negri, încărcați de trăsnete, pămîntul se închircește și urmărește cu teamă furtuna, ca potîrnichea eretele ce plutește în tăria albastră. Tufele de porumbe și ienupăr fîșîiau încet, vestind starea de alarmă ; praful de pe drum se ridica neliniștit și acoperea mejdinele. Spicele tinere se ghemuiau unul în altul, apa rîului se tulbura. Pădurea depărtată fremăta.

În acest timp, pe cer, în norii încărcați de electricitate, prinse ființă un nucleu întunecat al forței creatoare care, privind pe pămînt, își propuse să imite pe Părintele atotputernic și să facă din vălătucii moi forme vii. Alcătui o insulă, dar înainte de a avea timpul să mormăie : „E bine !..." veni vîntul și o destrămă. Acum înalță un munte

uriaş, dar înainte de a ajunge la vîrf, îl suflă vîntul. Apoi, într-un loc se străduieşte să facă un leu, iar în altul o pasăre ; în curînd, însă, din pasăre nu mai rămîne decît o aripă ruptă, iar leul se topeşte într-o masă informă.

Atunci, văzînd că munţii şi insulele create de mîna Părintelui ceresc durează veşnic, iar alcăturile lui doar o secundă, că figurile lui n-au nici suflet, nici sens şi nici măcar puterea de a se împotrivi unor nimicnice pale de vînt, că toată truda-i e în zadar şi toată forţa doar o închipuire, văzînd deci că nu creează nimic, nucleul întunecat se înfurie cumplit şi vru să nimicească tot ce exista pe pămînt.

Printre norii care se roteau ca un stol de ciori, se auziră mormăituri ameninţătoare. E puterea care porunceşte : „Vedeţi mîna care ne maimuţăreşte ?..." Drept răspuns, ceva căzu din cer pe pămînt şi rîul fu lovit de trăsnet. „Auziţi freamătul pădurii ? Pe noi ne sfidează !..." Un fulger străbătu jumătate din cer şi al doilea trăsnet lovi pădurea. „Bateţi cîmpurile cu piatră !... Şi munţii cu ploaie !..." Şi norii ascultători se aruncă asupra munţilor şi a cîmpului : „Ha... Ho !..." Pe pămînt căzu o picătură mare, urmată de a doua... a suta... a mia... „Ha... ho... ! ha !... ha !..." Un bob de gheaţă, al doilea, a miilea... E doar avangarda. Vijelia sună deşteptarea, ploaia bate darabana, norii, asemenea unor cîini scăpaţi din curea, urlă, se îmbulzesc, calcă în picioare ; o picătură o goneşte pe a doua, se întrec, şi-o iau înainte, în sfîrşit, se unesc în pîraiele care curg din cer pe pămînt. Soarele se stinse, iar ploaia şi grindina se contopiră într-o masă nimicitoare, al cărei scop şi direcţie o arată fulgerele orbitoare.

După un ceas de ploaie torenţială, furtuna păru că încetează vlăguită şi atunci se auzi zgomotul Bialkăi care ieşise din albie. Apele murdare curgeau pe toată lărgimea drumurilor, pîraiele susurau pe pantele dealurilor, luncile erau inundate, iar de cealaltă parte a terasamentului se formase un lac.

Curînd, întunericul deveni şi mai negru ; în diferite puncte ale orizontului ţîşniră iarăşi fulgerele, ploaia se înteţi şi trăsnetul căzu undeva pe drumul mare. Vîntul bătea în torentele verticale de apă, înclinîndu-le, învălmăşindu-le şi sfîşiindu-le ; lumea se cufundă într-o mohoreală ceţoasă.

Acasă la Ślimak, se adunaseră cu toţii în prima încăpere. Owczarz căsca pe colţul laviţei, lîngă el Magda legăna orfana învelită în suman, îngînîndu-i abia auzit : „A, a, a !..." Gospodina umbla mînioasă dintr-un colţ în altul, fiindcă ploaia îi stingea focul în sobă, iar Ślimak se uita pe fereastră, întrebîndu-se dacă ploaia o să-i strice recolta sau nu. Numai Jędrek era vesel ; ieşi înaintea casei şi ploaia-l făcu ciuciulete, apoi dădu buzna în casă, rîzînd în hohote şi îndemnîndu-i pe Magda şi pe Stasiek să iasă afară cu el.

— Haide, Stąsiek ! îi spuse, trăgîndu-şi frăţiorul de mînă. Ploaia e aşa de caldă, că doar te spală, ha ! şi te veseleşti pe dată...

— Lasă-l în pace, îl dojeni tatăl, nu vezi că nu-i în apele lui ?

— Şi tu nu mai tot fugi pe-afară, că uzi toată casa, interveni mama.

În clipa aceea căzu trăsnetul.

— Cuvîntul s-a întrupat... şopti femeia. Magda se închină. Owczarz se şterse la ochi, dar începu iarăşi să moţăie, iar Ślimak murmură :

— A căzut undeva aproape...

Jędrek ascultă zîmbind bubuitul trăsnetului. Deodată strigă :

— Asta bubuit !... Oho, sau acum !... Să tragi cu zece puşti şi tot n-ar bubui aşa ! Da' ştiu că Isus se distrează, nu glumă...

— Taci, prostule, se supără mama, dacă te nimereşte ?...

— Să mă nimerească ! răspunse flăcăul îndrăzneţ. Cînd o să mă ia în armată, o să tragă şi mai mult şi tot n-o să-mi facă nimica...

Şi alergă din nou înaintea casei, ca să se întoarcă numaidecît leoarcă de apă.

— Împieliţatul ăsta de Jędrek nu se teme de nimic, spuse mama îmbunată, privind la Ślimak.

Ślimak ridică din umeri.

— Păi nu e bărbat ?

Owczarz moţăia, la răstimpuri, apărîndu-se instinctiv de muşte. Iar afară curgeau puhoaiele, tuna fără încetare, fulgerele luminau cerul pretutindeni.

Printre aceşti oameni cu nervi de oţel, dintre care unul se gîndea la recoltă, al doilea dormea, iar al treilea se bucura de vijelie, se afla totuşi cineva care trăia cu toată fiinţa groaznica furtună. Acesta era Stasiek, copil de ţărani, dar cu nervii slabi, nu se ştie din ce pricină. El presimţise o dată cu păsările furtuna care se apropia şi toată dimineaţa umblase neliniştit prin casă. Privind la nori, ghicise că acolo sus se pregătea ceva şi se temea de urmări rele. Simţea durerea ierbii bătute de ploaie şi tremura la gîndul că povîrnişului acoperit de apă trebuie să-i fie tare frig. Aerul saturat de electricitate îi producea înţepături în tot corpul, fulgerele îi ardeau privirea, iar fiecare trăsnet parcă-l nimerea în creier şi în inimă.

Stasiek nu se temea de furtună, suferea doar din pricina ei, şi suferind, se întreba de unde vin şi pentru ce există atîtea lucruri înspăimîntătoare pe lume ?

Îi era foarte rău. Cîteodată închidea ochii, ca să nu mai vadă fulgerele, dar atunci i se părea că vede fulgerele înăuntrul lui şi-l cuprindea frica. Uneori îşi astupa urechile, ca să nu audă tunetele, dar totul se dovedea zadarnic pentru auzul lui prea sensibil. Se preumbla deci dintr-o încăpere în alta, ca un om cu mintea rătăcită ; din cînd în cînd, privea pe fereastră, crăpa fără motiv uşa de la tindă sau se întindea pe laviţă. Îi era rău, pretutindeni îi era rău, mai ales aici, unde nu se uita nimeni la el.

Acum voia să vorbească şi el cu Owczarz, dar Owczarz dormea. Intră în vorbă cu Magda, dar aceasta era ocupată cu orfana. Se uită la Jędrek, dar acesta vru să-l scoată îndată în ploaie. Îndurerat şi chinuit, se ghemui lîngă mama care, supărată că ploaia îi tot stingea focul, îl împinse la o parte, spunîndu-i morocănoasă :

— E, lasă-mă în pace ! Acum ţi s-a năzărit să mă joc cu tine, cînd mîncarea nu se mai face odată...

Intră iarăşi în odaia bună şi se culcă pe un cufăr, dar scîndura tare îl chinuia. Aşa că se sculă, se întoarse la ceilalţi şi se sprijini de genunchii tatălui.

— Tăicuţă, rosti încet, arătîndu-i ploaia de afară, de ce e atît de rea ?

— Cine poate şti ?

— Dumnezeu face vijelia ?

— Cred că Dumnezeu.

Copilul îi îmbrăţişe picioarele ; se simţea puţin mai bine, era mai liniştit, dar tocmai atunci tatăl se mişcă pe laviţă şi îl împinse pe Stasiek.

Respins pe rînd de toţi, îl văzu pe Burek sub laviţă ; se băgă lîngă el şi, deşi cîinele era ud, îşi puse capul pe el şi-i înconjură gîtul cu braţele.

Din nefericire, îl văzu mama.

— Ia uitaţi-vă, strigă, ce minuni mai face şi copilul ăsta !... Pleacă de lîngă cîine, că te nimereşte trăsnetul... Burek, ieşi afară !...

Văzînd că gospodina caută un retevei, cîinele îşi băgă coada-ntre picioare şi se strecură în tindă, iar Stasiek rămase iarăşi în încăperea în care era atîta lume, doar cu temerile lui. În cele din urmă, purtarea lui atrase luarea-aminte a mamei care, crezînd că lui Stasiek îi era foame, îi dădu o bucată de pîine. Copilul luă pîinea în mînă, muşcă din ea, dar în loc să mănînce, izbucni în plîns.

— Pentru Dumnezeu, Stasiek, ce ai ? îl întrebă mama. Ţi-e frică ?

— Nnu.

— Atunci de ce nu-ţi mai intră nimeni în voie ?

— Mă doare aici, şopti ducîndu-şi mîna la piept.

Ślimak, pe care-l chinuia grija recoltei, îl mîngîie şi-l linişti.

— E, nu pune la inimă... Chiar dacă Dumnezeu ne va distruge semănăturile, tot n-o să murim de foame.

Şi întorcîndu-se către nevastă, adăugă :

— Tu vezi că el, cu toate că e cel mai mic, are mai multă minte decît noi toţi, fiindcă se gîndeşte la gospodăria noastră.

Treptat, furtuna încetă ; în acelaşi timp, atenţia îi fu atrasă de zgomotele neobişnuite care se auzeau dinspre rîu. Ţăranul se descălţă repede de cizme şi se ridică de pe laviţă.

— Unde te duci ? îl întrebă nevasta.

— Dau o raită pe afară, răspunse, pentru că acolo nu-i lucru curat.

Ieşi, dar după cît ai spune de cîteva ori *Tatăl nostru*, se întoarse gîfîind.

— E, vezi că am ghicit ? strigă din prag.

— A bătut grindina grîul ?... întrebă Jagna.

— Grîul n-a păţit mare lucru, o lămuri, dar celor de la calea ferată le-a stricat digul...

— Isuse ! Isuse !...

— Apa boişteşte peste luncă şi a ajuns aproape de bătătura noastră... Şi pentru că şvabii au înălţat malul în dreptul lor, şuvoiul a ros o bucată din dealul nostru...

— O, Doamne !... E mare ?

— Nu e prea mare, cam cît două sobe, dar e păcat şi de atîta.

— În grajd ai fost ? îl întrebă Owczarz.

— Cum să nu fiu ? E plin de apă, ca şi bătătura, dar şi în tindă e la fel. Ploaia a stat, iar spre apus s-a înseninat. Trebuie să dăm apa afară, că se îmbolnăvesc vitele.

— S-a udat tot, dar o să dea Dumnezeu vreme bună şi o să se usuce.

— Magda, aprinde focul ! strigă gospodina. Jędrek, ia polonicul şi un blid şi scoate apa din tindă, iar voi daţi fuga cu Owczarz la vite. Orfana las-o pe laviţă !

— Dă-mi cheia de la hambar, spuse Ślimak, să iau lopata.

Cînd soarele se ivi dinapoia norilor, în gospodăria lui Ślimak roboteau cu toţii. În sobă ardea focul, gospodina împreună cu Magda şi Jędrek goleau tinda, în vreme ce Ślimak şi argatul scoteau apa din grajd.

În acest timp, de partea cealaltă a rîului se adunase o grămadă de nemţi. Văzuseră plutind la vale pe apa Białkăi bucăţi de lemne şi hotărîseră să le scoată. Înarmaţi cu prăjini lungi, îşi suflecaseră pantalonii pînă peste genunchi şi se apropiau cu grijă de sforul apei.

Pe măsură ce contenea furtuna, Stasiek se liniştea tot mai mult. Nu-l mai durea capul, nu mai simţea înţepături în braţe şi furnicăturile încetaseră. Cîteodată credea că mai tună ; îşi încorda auzul, dar nu, nu erau tunete, ci tăicuţa şi Owczarz care loveau cu lopeţile în pragul uşii în timp ce scoteau apa din grajd.

Iar în tindă se aud alergături şi chiote ; e Jędrek care, în loc să scoată apa, se hîrjoneşte cu Magda.

— Stai locului, Jędrek ! îl ameninţă mama, că pun mîna pe jordie şi te învineţesc...

Dar Jędrek rîde şi mai tare, fiindcă în glasul mamei răsună veselia, deşi e supărată.

Lui Stasiek îi vine inima la loc. Ce-ar fi să iasă puţin în bătătură ?... Şi dacă deasupra casei vede norul înfricoşător dinaintea furtunii ?... E, da' de unde ?... Scoase capul pe uşă, privi şi în locul norului, văzu cerul albastru ;

vălătuci zdrenţuiţi gonesc undeva spre răsărit, dincolo de dealuri şi păduri. Cocoşul din şopron bătu din aripi şi cîntă ; parcă drept răspuns, din spatele casei se arătă soarele. Pe tufişuri, pe grîie şi pe iarbă străluceau picături de rouă, ca ceaţa din mărgelele de sticlă ; dîre aurii vrîstau tinda întunecată, iar cerul senin se oglindea în băltoacele negre.

Stasiek fu cuprins de bucurie. Fugi în bătătură şi începu să alerge pe unde era apa mai mare, bucurîndu-se că de sub picioarele desculţe ţîşneau snopi de lumină ca nişte curcubeie. După aceea, văzînd o bucată de scîndură, o trase în băltoacă, urcă pe ea cu un băţ în mînă şi îşi închipui că pluteşte.

— Vino, Jędrek ! îşi chemă fratele.

— Nu te mişti de aici pînă nu scoţi apa ! îl opri mama.

Între timp, de cealaltă parte a rîului, nemţii scoteau lemnele din apă. Cînd izbuteau să prindă cîte un trunchi mai mare, strigau rîzînd : „Ura !" Iar cînd rîul aducea mai multe deodată, se înflăcărau şi începeau să cînte în cor :

„Es braust ein Ruf, wie Donnerhall,
Wie Schwertgeklirr und Wogenprall :
Zum Rhein, zum Rhein, zum deutschen Rhein,
Wer will des Stromes Hüter sein ?

Lieb Vaterland, magst ruhig sein,
Lieb Vaterland, magst ruhig sein,
Fest steht und treu die Wacht, die Wacht am Rhein !
Fest steht und treu die Wacht, die Wacht am Rhein !"[1]

[1] În traducere liberă din lb. germ. :
„Răsună chemarea, ca bubuit de tunet,
Ca zăngănit de săbii, ca valul ce izbeşte ;
La Rin, la Rin, la Rinul german,
De strajă rîului cine să-i stea ?

Patrie iubită, tu poţi fi liniştită,
Patrie iubită, tu poţi fi liniştită,
Căci dîrză, credincioasă e paza de la Rin !
Căci dîrză, credincioasă e paza de la Rin !"

Stasiek sări de pe scîndura lui. El, care era atît de sensibil la muzică, auzea pentru prima dată un cor alcătuit din peste zece glasuri. Îmbătat de bucurie şi de strălucirea soarelui, i se păru că visează. Uită unde se află, uită cine este, ascultînd încremenit de încîntare.

După o pauză scurtă, întreruptă de plescăituri şi hohote de rîs, nemţii reluară cîntecul :

„Durch Hunderttausend zuckt es schnell,
Und Aller Augen blitzen hell,
Der deutsche bieder, fromm und stark,
Beschütz die heil'ge Landes Mark ;[1]

Lieb Vaterland, magst ruhig sein,
Lieb Vaterland magst ruhig sein,
Fest steht und treu die Wacht, die Wacht am Rhein !
Fest steht und treu die Wacht, die Wacht am Rhein !"

Stasiek nu auzea cuvintele, nu înţelegea melodia, dar simţea forţa glasurilor omeneşti. Avea impresia că de dincolo de deal şi de rîu înaintează parcă nişte valuri care-l cuprind cu braţe nevăzute şi-l atrag chipurile mîngîindu-l. Voia să fugă spre casă şi să-l cheme pe Jędrek, dar nu era în stare să-şi întoarcă nici măcar capul ; voia să stea locului, dar ceva îl împingea înainte. Începu deci să meargă, ameţit, din ce în ce mai repede ; în cele din urmă, o luă la fugă şi dispăru după deal.

Glasurile de peste rîu intonau :

[1] În traducere liberă din lb. germ. :
„De sute şi mii de ani curgi repede,
Toţi ochii strălucesc limpede,
Germanul cinstit, voios şi puternic
Al ţării sfînt hotar îl apăra-va".

„Er blickt hinauf in Himmelsa'n,
Wo Heldenväter niederschau'n,
Und schwört mit stolzer Kampfeslust ;
Du, Rhein, bleibst deutsch, wie meine Brust ![1]

Lieb Vaterland, magst ruhig sein,
Lieb Vaterland, magst ruhig..."

Deodată cîntecul încetă, iar după o clipă răsunară strigăte :

— Ajutor !... Săriţi !...

Ślimak şi Owczarz îşi întrerupseseră lucrul şi ascultau cîntecul nemţilor cu lopeţile în mîini. Tăcerea bruscă şi strigătele care urmară îi speriară pe amîndoi. Argatul avu o presimţire.

— Stăpîne, aleargă degrabă, îl zori Maciek, lăsînd lopata din mînă, de ce zbiară ăia aşa ?...

— E... aşa li se năzare, răspunse Ślimak.

— Săriţi ! se auzea de peste rîu.

— Du-te totuşi, insistă argatul, că eu cu piciorul meu nu pot să ajung la timp, iar acolo se întîmplă ceva.

Ślimak alergă spre rîu cu Owczarz tîrîndu-se în urma lui. Tocmai începea să urce colina, cînd îl ajunse Jędrek şi-l întrebă :

— Ce fac acolo ?... Unde-i Stasiek ?...

La urechile lui Owczarz ajunseră de departe cuvinte nedesluşite. Se opri şi auzi un glas gros strigînd de peste apă :

— Vită poloneză ! Aşa aveţi grijă de copii ?...

[1] În traducere liberă din lb. germ. :
„Priveşte-n sus pe-ntinsul cer,
De unde-l văd eroi străbuni,
Cu bucuria luptei mîndre jură :
Tu Rin, fi-vei german ca pieptul meu !"

Deodată, pe povîrnişul colinei se arătă Ślimak, ţinîndu-l în braţe pe Stasiek. Capul copilului odihnea pe umărul tatălui, iar mîna dreaptă îi atîrna fără putere. Din amîndoi se scurgea apa murdară.

Ślimak avea buzele vinete şi ochii larg deschişi. Alunecînd pe povîrnişul plin de noroi, Jędrek îi aţinu calea.

— Ce are Stasiek, tăicuţă ? întrebă înspăimîntat.

— S-a înecat ! răspunse ţăranul.

Jędrek se repezi cu pumnii încleştaţi la tatăl lui.

— Ţi-ai pierdut minţile, tăicuţă ? strigă. Doar îl ţii în braţe...

Şi smuci de cămaşa lui Stasiek. Capul copilului căzu pe spate.

— Vezi şi tu că s-a înecat... şopti Ślimak.

— Ce tot îndrugi matale, tăicuţă ! ţipă Jędrek, doar adineauri era în bătătură !...

Ţăranul nu-i mai răspunse. Rezemă iarăşi capul lui Stasiek pe umărul lui şi îşi continuă drumul spre casă poticnindu-se.

Ślimakowa stătea înaintea tindei. Cu o mînă se sprijini de blid, iar pe cealaltă şi-o duse streaşină la ochi şi privi cu atenţie la cei care veneau.

— E, ce boroboaţă aţi mai făcut ? întrebă. Ce mai e şi asta ? Iar l-a picnit pe Stasiek ?... Nemţii ăştia şi slujba lor sînt o adevărată pacoste !... Iar s-a îmbolnăvit copilu'...

Se apropie de Ślimak şi luîndu-i capul lui Stasiek în mîini, îi spuse cu glasul tremurător :

— Hai, Stasiek... Nu mai întoarce ochii aşa !... Vino-ţi în fire, Stasiek şi uită-te la mine, că nu-ţi fac nimic... Magda, adu apă !...

— E sătul de apă, murmură Ślimak, ţinîndu-şi mereu băiatul în braţe.

Femeia se dădu cîţiva paşi înapoi.

— Ce are ? întrebă cu spaimă crescîndă. De ce e aşa de ud ?

— Abia l-am scos din apă...

— De unde din apă ? țipă biata femeie. Din rîu ?...

— Din groapa de după deal, răspunse țăranul. Apa e doar pînă la brîu, dar pentru el a fost de ajuns...

— A căzut în apă ! gemu mama, luîndu-și capul în mîini. Atunci de ce-l ții în brațe ?... Dacă a căzut în groapă, varsă apa din el... Maciek !... ia-l de picioare... Întoarceți-l cu capul în jos... O, oameni fără minte !... Nepricopsiților !...

Dar argatul nu se mișcă din loc. Înhăță deci copilul de picioare și i-l smulse tatălui, apoi îl ținu cu capul în jos ; Stasiek lovi greoi pămîntul cu mîinile, iar din nas îi curse puțin sînge.

Owczarz îi luă copilul ; îl duse pe brațe în casă și-l așeză pe laviță. Intrară cu toții după el, afară de Magda care umblă o vreme ca o nebună prin curte, apoi își desfăcu brațele deodată și alergă la drum, strigînd :

— Ajutor !... Scăpați-l pe Stasiek !... Cine crede-n Dumnezeu !...

După care se îndreptă iarăși spre casă, dar nu intră înăuntru. Căzu pe prispă și ghemuindu-se în așa fel, încît capul îi atinse genunchii, izbucni într-un plîns cu suspine, gemînd :

— Ajutor !... Cine crede-n...

Înăuntru, Ślimak se repezi în odaia bună, se îmbrăcă în suman și alergă înaintea casei. Voia să fugă nici el nu știa prea bine unde, așa că umbla ca un besmetic de colo-colo prin curte, dînd din mîini ca un apucat.

Un glas interior îi striga : „Tată, tată !... dacă îngrădeai dealul cu gard, copilul nu se îneca“.

Țăranul însă răspundea : „Nu sînt vinovat eu !... Nemții l-au fermecat cu cîntecul lor...“

Pe drum se auzi duruitul unei căruțe, care se opri în curînd la poartă, apoi plecă mai departe. În spatele casei răsunară pași greoi ; în curte intră tușind învățătorul cu bastonul în mînă și cu capul descoperit.

— Ce face copilul ? îl întrebă pe Ślimak, dar nu-i mai așteptă răspunsul și intră în casă.

— Ce face băiatul ? se interesă din prag.

Stasiek zăcea pe laviță ; așezată alături, mama îi sprijinise capul pe genunchii ei, îngînînd parcă numai pentru sine :

— Încet, încet, o să-i treacă, dacă-i curge sînge din nas... Acum parcă e mai cald...

— Cum e ? repetă învățătorul, adresîndu-se de astă dată lui Owczarz.

— Știu și eu ? răspunse încet argatul. Ea zice că e mai bine, dar băiatul nu se mișcă deloc, ca și mai înainte.

Învățătorul aruncă bastonul într-un colț și se apropie de laviță.

— Dă-mi o pană de gîscă... îi spuse lui Jędrek.

Flăcăiandrul împietrit ridică din umeri în loc să-i răspundă.

— Atunci adu-mi o trestie sau altă țeavă...

— N-avem nici o țeavă, îngăimă Jędrek.

Învățătorul îl cercetă pe Stasiek cu privirea și-i spuse mamei să se dea la o parte.

Ascultătoare, aceasta se retrase în mijlocul odăii, privind cu gura deschisă și suspinînd. Bătrînul îl dezbrăcă pe Stasiek de cămașa udă și-i scoase limba cu forța.

— Isuse ! ce-are de gînd... murmură mama.

Cînd și cînd, Ślimak privea pe ferestruica dinspre curte ; acum se retrase brusc, neputînd să se uite la trupul palid al băiatului.

Întinzîndu-i brațele lui Stasiek de-a lungul șoldurilor, învățătorul le ridică apoi pînă deasupra capului, după care le întinse iarăși spre șolduri. Le ridică din nou și iar le lăsă în jos, ca prin această mișcare copilul să-și recapete răsuflarea. Ślimak se uita prin fereastră de afară, Jędrek sta prostit lîngă sobă, iar mama suspina. În cele din urmă,

nemaiputîndu-se stăpîni, femeia îşi smulse basmaua, se apucă cu mîinile de păr şi începu să se dea cu capul de perete, gemînd :

— De ce te-am mai adus pe lume !... De ce te-ai mai născut ?... Copil ca aurul... a trecut prin atîtea boli, ca acum să se înece !... Abia a ieşit din casă... l-am văzut cu toţii... şi uite că acum s-a înecat !... Doamne, de ce mă pedepseşti atît de greu ?... Să moară ca un căţel în groapa cu apă... Şi fără nici un ajutor, fără nici un ajutor !...

Alunecă în genunchi lîngă perete, gemînd cu glas sfîşietor.

Învăţătorul se strădui vreo jumătate de ceas să-i redea răsuflarea lui Stasiek. Îi mişcă braţele şi îi apăsă pieptul, ascultîndu-i inima. Dar copilul nu da nici un semn de viaţă. Atunci, bătrînul învăţător, văzînd că nu mai poate face nimic, acoperi cu o pătură trupul ţeapăn, se închină, rosti o rugăciune şi părăsi încăperea. Îl însoţi Owczarz în tăcere.

În curte, învăţătorului îi tăie drumul Ślimak. Arăta ca un om beat.

— De ce-ai venit aici, domnule învăţător ?... îl întrebă ţăranul cu glasul înăbuşit. Nu-ţi ajunge o nenorocire ?... Mi-aţi omorît copilul cu cîntecele voastre, acum ce mai vrei ?... Vrei să-i pierzi şi sufletul înainte de a pleca pe lumea cealaltă, sau vrei să ne blestemi pe cei care am rămas în viaţă, ca să ne prăpădim cu toţii ?...

— Ce tot vorbeşti, Ślimak ? întrebă învăţătorul, uitîndu-se la el cu spaimă.

Ţăranul începu să clatine din cap şi să dea din mîini, de parcă-i lipsea răsuflarea.

— Nu te supăra pe mine, îi spuse. Dumneata eşti un om bun, să te răsplătească Dumnezeu...

Şi-i sărută mîna învăţătorului.

— Dar plecaţi de aici... Stasiek al meu a murit din cauza voastră !... strigă ţăranul. O dată l-aţi fermecat şi a leşinat, dar acum... aţi făcut la fel şi s-a înecat...

— Omule ! se cruci învăţătorul, ce tot spui ?... Nu sîntem creştini şi noi ca şi tine ?... Nu respingem puterea satanei ca şi voi ?...

Ţăranul îl privi în faţă cu ochii rătăciţi.

— Atunci de ce s-a înecat ?...

— Putea să alunece. Ştiu şi eu ?

— În groapă apa e aşa de mică, încît ar fi putut să iasă... Dar i s-a întunecat mintea din cauza cîntecelor voastre... E a doua oară cînd se întîmplă... Nu-i aşa, Owczarz ?...

Argatul încuviinţă din cap.

— Poate că avea boala copiilor ? întrebă învăţătorul.

— N-a avut niciodată.

— Şi nu suferea de nimic ?

— Nu !...

Owczarz clătină din cap.

— Era bolnav de astă-iarnă, spuse argatul.

— Cum ? se interesă Ślimak.

— Spun adevărul, continuă Owczarz. De astă-iarnă, de cînd a răcit şi a zăcut o săptămînă, Stasiek nu s-a mai înzdrăvenit. Dacă fugea o sută de paşi, ostenea numaidecît şi-mi zicea : „Maciek, mă-năbuş !..." Ba o dată, astă-primăvară, cînd a urcat în fugă dealul unde aram, a şi leşinat. A trebuit să cobor pînă la rîu după apă, ca să-l trezesc.

Şi atunci, urmă Owczarz, cînd nemţii şi-au măsurat locul de casă, Stasiek n-a leşinat din cauza cîntecului, ci pentru că a venit în goană şi-a ostenit...

— De ce n-ai spus nimic ? îl întrerupse Ślimak.

— I-am spus stăpînei, dar s-a pus cu gura pe mine : „Ce ştii tu ?... Ai umblat toată viaţa cu vitele, eşti un prost şi vorbeşti în locul felcerului !"

— E, vezi ? îl dojeni învăţătorul. Băiatul suferea de inimă şi asta l-a pierdut. Oriunde ar fi căzut, în apă sau pe jos, tot ar fi murit, dacă nu-i mai bătea inima... Noi şi cîntecele noastre creştineşti n-avem nici o vină.

Ślimak îl ascultă cu atenţie, venindu-şi parcă treptat în fire.

— Poate fi şi aşa, murmură, poate că Stasiek a murit într-adevăr, fiindcă trebuia să moară...

Ciocăni în geamul ferestrei şi o chemă pe Jagna. Aceasta apăru după o clipă în uşă.

— Ce este ? întrebă, ştergîndu-şi ochii umflaţi de plîns.

— De ce nu mi-ai spus că Stasiek era bolnav de astă-iarnă ? Că nu putea să fugă, iar cînd obosea, se înăbuşea şi leşina ?

— Aşa-i, era bolnav, răspunse, dar cu ce l-ai fi putut ajuta tu ?

— Nu l-aş fi putut ajuta, dar băiatul era în primejdie de moarte.

Mama începu să plîngă încet.

— Oricum, aşa ori aşa, tot n-ar fi scăpat de moarte. Astăzi, săracul, îşi presimţea sfîrşitul în timpul furtunii, că umbla năuc prin casă şi se ghemuia pe lîngă fiecare... O, dacă-mi trecea măcar prin minte, nu l-aş fi lăsat să iasă din casă... L-aş fi închis în pivniţă... M-aş fi ţinut pe urma lui peste tot...

— E, murea şi în casă, dacă-i bătea ceasul, interveni învăţătorul.

— Adevărat, oftă Ślimak. Dacă te cheamă Dumnezeu la el, nimeni nu te mai poate opri, nici chiar...

Învăţătorul plecă, iar părinţii îndureraţi rămaseră în curte cu Owczarz, oftînd şi suspinînd. În inimile lor se înstăpînise resemnarea, aşa că-şi spuseră că fără voia Domnului nu s-ar fi clintit nici un fir de păr din capul copilului.

— Nici animalele nu păţesc nimic fără ştirea Domnului, zise Ślimak. De cîte ori nu se trage într-un iepure, cîţi cîini nu aleargă în urma lui, iar el scapă sănătos, dacă aşa-i place lui Dumnezeu. Dar cînd îi bate ceasul, moare şi pe cîmpul pustiu. Îl prinde vreun prăpădit de cîine sau vreun cioban îl nimereşte cu piatra drept în cap şi atîta i-a fost.

— Cum s-a întîmplat şi cu mine, îi continuă vorba Owczarz. M-a strivit carul cu lemne, m-au dus la spital, pe urmă n-am găsit de lucru, dar uite că trăiesc, pentru că nu mi-a venit încă sorocul. Cînd o veni, pot să mă ascund şi-n gaură de şarpe, că tot am să mor.

— E, parcă numai tu, adăugă Ślimak. Boierul, oricît ar fi el de mare, ca şi stăpînitorul cel mai bogat, de s-ar închide şi-ntr-un palat cu obloanele de fier, şi tot n-ar scăpa de moarte. Aşa şi cu Stasiek.

— Copilaşul meu !... mîngîierea mea !... începu să plîngă mama.

— Mare mîngîiere de pe urma lui n-am fi avut, spuse Ślimak. Nici să păzească vitele nu era în stare.

— O, nu... se amestecă Owczarz.

— N-ar fi putut nici să are...

— O, nu...

— Ce om putea să fie ?...

— Vai de el. N-avea putere şi nici sănătos nu era.

— Era un copil însemnat, îşi dădu cu părerea Ślimak. De gospodărie nu-i păsa, umbla mereu prin rovine sau pe malul apei, se uita şi se gîndea întruna...

— Vorbea singur, adăugă Owczarz, sau cu iarba şi păsările. Eu însumi îl auzeam de multe ori şi spuneam : tu, sărmane, n-ai s-o duci mult ! Printre boieri, ai fi ajuns de rîsul lumii, dar printre ţărani, n-ai cum să trăieşti.

Astfel discutau ţăranii hotărîrile neînţelese ale lui Dumnezeu. La scăpătatul soarelui, gospodina aduse în tindă o oală cu lapte şi o lipie de pîine, dar nimeni nu mîncă. Jędrek încercă cel dintîi, dar abia atinse mîncarea, că izbucni în plîns şi fugi printre dealuri, iar Ślimak nici nu se uită la bucate. Nici măcar Owczarz nu se atinse de ele şi plecă în grajd, murmurînd :

— Dumnezeule mare, asemenea boier, asemenea moşier !... Ar fi avut cinci pogoane de pămînt de la părinţi şi... s-a înecat... Şi eu ?

Seara, Ślimak îl mută pe Stasiek în patul din odaia bună. Mama îi puse două monede de trei groşi pe ochi, ca să se închidă, şi aprinse candela la icoana Maicii Domnului. Părinţii, împreună cu Jędrek şi Magda, se culcară pe jos cu toţii în încăperea de toate zilele, dar nici unul nu putu să adoarmă. Burek urlă toată noaptea, Magda avu fierbinţeală, iar Jędrek se ridică de mai multe ori de pe aşternutul de paie, ca să se uite în odaia bună, fiindcă de fiecare dată i se părea că Stasiek se trezise şi se mişcase.

Dar Stasiek nu se mişca.

Cînd începură să se reverse zorile, Ślimak se apucă să meşterească micul coşciug. Lucră toată ziua ; tăie scîndurile, le trase la rindea, le lipi şi mai că zîmbi de mulţumire că treaba-i mergea atît de bine. Dar cînd îşi aduse aminte ce fel de meşter mai era şi el, îl cuprinse asemenea jale, încît lăsă totul baltă şi fugi la drum, neştiind încotro s-o apuce.

A treia zi, Owczarz înhămă caii la car şi, după ce aşeză în el coşciugul cu Stasiek, porni încet spre satul unde era biserica. După car, mergeau soţii Ślimak şi Magda ; cel mai aproape se afla Jędrek care, ţinînd de coşciug, ca să nu se legene, asculta dacă nu cumva frăţiorul iubit se trezeşte şi vrea să vorbească. De cîteva ori ciocăni în coşciug...

Dar Stasiek tăcea. Nu spuse nimic cînd opriră înaintea bisericii şi preotul îl stropi cu apă sfinţită. Nu spuse nimic cînd îl duseră în cimitir şi lăsară coşciugul jos. Tăcu de asemenea în timp ce propriul tată îi săpă mormîntul, ajutîndu-l pe bătrînul gropar, iar mama şi Jędrek îşi luară rămas bun de la el pentru ultima oară. Tăcu şi atunci cînd bulgării grei de pămînt începură să se rostogolească peste coşciug...

Pînă şi pe Owczarz îl podidiră lacrimile. Ślimak se întoarse şi îşi acoperi faţa cu pulpana sumanului, ca un senator roman, nevrînd ca ceilalţi să-l vadă plîngînd.

În clipa aceea, inima îi şopti : „Tată, tată ! dacă îngrădeai dealul cu gard, copilul nu se îneca..."

Dar Ślimak îşi răspunse : „Nu e vina mea ; trebuia să moară, şi a murit, cînd i-a venit ceasul..."

CAPITOLUL IX

Venise toamna. În locul lanurilor luminoase înnegreau miriştile triste, iar prin rovine tufişurile împrumutau culori arămii ; berzele de pe şuri plecau spre miazăzi.

În pădure, dacă mai rămăsese pe undeva vreo pădure, abia mai zăreai cîte o pasăre, iar pe cîmpuri arareori mai întîlneai pe cineva ; doar ici şi colo, pe malul nemţilor, cîteva femei în fuste albastre scoteau cartofii care mai rămăseseră. Muncile mai importante se sfîrşiseră şi la calea ferată. Terasamentul fusese înălţat, săpătorii şi muncitorii cu roaba se răspîndiseră prin lume, iar în locul lor apăruseră locomotivele care cărau şine şi traverse. La început, la capătul dinspre apus al terasamentului, se văzuse doar un fum negru, ca la distileria de rachiu ; după cîteva zile, printre dealurile îngălbenite se ivise coşul, iar puţin mai tîrziu, cazanul uriaş. Cazanul înainta singur pe o platformă cu roţi şi mai trăgea după el şi vreo zece-cincisprezece vagoane încărcate cu lemne, fier şi oameni. Acolo unde se oprea, oamenii săreau jos, aşezau pe terasament traversele de lemn, pe care prindeau şinele, şi cazanul pornea iarăşi înainte.

Owczarz, care privea în fiecare zi la acest du-te-vino, îi spuse o dată lui Ślimak :

— Ia te uită ce iscusiţi sînt !... La vale, coboară încărcătura fără cai. Chiar aşa, de ce să mai chinuiască bietele animale ?

Dar într-o bună zi, cazanul şi vagoanele opriră în dreptul rovinelor. Oamenii descărcară şinele şi traversele în timp ce cazanul pufăia şi fumega. Stătu vreo oră, şi Owczarz aşteptă tot atîta să vadă cum o să se mai întoarcă.

Deodată, spre uluirea argatului, cazanul fluieră asurzitor şi porni înapoi o dată cu vagoanele fără ajutorul nimănui. Abia acum Maciek îşi aduse aminte ca prin ceaţă că mai demult sezonierii din Galiţia îi povestiseră despre o maşină care mergea singură. Atunci cînd îi băuseră banii cu care trebuia să-şi cumpere cizme.

— E adevărat că merge singură, dar abia se tîrăşte, ca bătrîna Sobieska, se mîngîie Owczarz. Inima i se strînse totuşi de teamă şi se gîndi că asemenea născociri străine nu pot să aducă nimic bun pentru cei din partea locului.

Cu toate că judecata lui nu era cîtuşi de puţin îndreptăţită, aprecia bine lucrurile, întrucît o dată cu apariţia primei locomotive, hoţiile începură să se ţină lanţ prin împrejurimi.

De la oalele care se uscau pe scîndurile de la gard şi roţile de rezervă de prin curţi la păsările din coteţe şi caii din grajduri — totul se fura. Colonistului Gede îi dispăru din hambar o halcă de slănină ; pe ţăranul Marcińczak, nişte oameni cu feţele înnegrite îl aruncară din car pe cînd se întorcea cam ameţit de la hram şi plecară cu car cu tot... la capătul lumii. Pînă şi un biet croitor, Jojna Niedoperz, fu atacat în pădure de hoţii care-i luară cele trei ruble cîştigate cu mare trudă.

Nici Ślimak n-avu parte de ceva mai bun de pe urma primei locomotive. Acum cumpăra şi mai greu nutreţ pentru vite ; cît despre grîu, nu-l mai întreba nimeni, untul din cele cîteva putinici se îngălbenea în pivniţă nevîndut, iar păsările le mîncau în casă, deoarece nu le mai lua

nimeni. Tot negoţul dintre sat, calea ferată şi tîrgul apropiat încăpuse pe mîna nemţilor ; nimeni nu se mai uita la grîul şi untul ţăranului.

De aceea, Ślimak îşi petrecea timpul mai mult în casă fără să facă nimic (unde să mai lucreze, dacă nu mai era conacul ?), şedea lîngă sobă, trăgea din lulea şi se gîndea : totdeauna o să se descurce atît de greu cu fînul ? n-o să mai vină niciodată nici un negustor să-i cumpere grîul, ouăle şi untul ? o să se sfîrşească vreodată hoţiile astea ? Iar în acest timp, pe cînd el cumpănea cu atîta judecată fiecare lucru în mintea lui, nemţii umblau cu produsele lor în toate părţile, vînzîndu-le la cîteva mile prin împrejurimi. Hoţii, la rîndul lor, furau şi ei oriunde aflau ceva nepăzit sau neînchis cu lacăte puternice.

— Totul se duce de rîpă ! se văieta Ślimakowa.

— E... Într-un fel tot o să fie, răspundea ţăranul.

Treptat uitară de bietul Stasiek. Doar mama mai punea cîteodată o lingură în plus la masă, şi cînd îşi dădea seama, îşi ştergea ochii cu şorţul. Altădată, Magda, cînd îl striga pe Jędrek, din pricina grabei greşea şi îi zicea Stasiek. Sau Burek dădea ocol acareturilor, căutînd parcă pe cineva şi negăsindu-l, îşi lipea capul de pămînt şi lătra. Asemenea lucruri se întîmplau însă din ce în ce mai rar.

Jędrek resimţea cel mai puternic moartea fratelui. Din acest motiv, nu-i mai plăcea să stea în casă, iar cînd n-avea nimic de făcut, rătăcea pe cîmp. Colindînd încoace şi-ncolo, ajungea uneori la colonia nemţilor, la bătrînul învăţător, unde se uita curios prin cărţi. Ştia aproape jumătate din litere, aşa că învăţătorului nu-i fu prea greu să i le arate pe celelalte ; iar cînd învăţă tot alfabetul, fiica învăţătorului, ca să-şi alunge urîtul, îl deprinse cu cititul. Şi flăcăul silabisea, cîteodată greşind înadins, ca ea să-l îndrepte, sau uita cîte o literă, ca fata să se aplece peste carte şi să-l atingă cu umărul.

Odată, cînd aduse acasă abecedarul și arătă ce știe, de bucurie Ślimakowa îi trimise fiicei învățătorului două găini și vreo treizeci de ouă, iar Ślimak, întîlnindu-l pe învățător, îi făgădui că-i va da cinci ruble cînd Jędrek va începe să se roage după cartea de rugăciuni, la care va mai adăuga zece cînd băiatul va învăța să scrie. Iată de ce, o dată cu venirea toamnei, Jędrek începu să se ducă în fiecare zi și de cîteva ori la colonie, unde fie că învăța, fie că se mulțumea să privească la fata învățătorului și să-i asculte glasul, ceea ce nu-i prea convenea unuia dintre flăcăi, ca și băieților lui Hamer.

În vremuri obișnuite, alergătura lui Jędrek ar fi atras poate luarea-aminte a părinților ; acum însă erau ocupați cu altceva. Cu fiecare zi se convingeau tot mai mult că nu le mai ajunge nutrețul pentru vaci... Nu spuneau nimic, dar toți ai casei nu se gîndeau decît la asta. Se gîndeau gospodina, văzînd tot mai puțin lapte în șiștar, și Magda care, presimțind ceva rău, mîngîia vacile în fiecare zi, și Owczarz, fiindcă lua cîte un pumn de fîn din hrana cailor, ca să-l arunce bietelor dobitoace. Cel mai mult se gîndea însă Ślimak, pentru că se oprea adesea înaintea grajdului și ofta.

Lipsurile începură astfel să-l îmbulzească din ce în ce mai mult în acalmia aparentă, pe care o tulbură el însuși. Într-o noapte, zvîcni din așternut și se ridică în capul oaselor.

— Ce-i cu tine, Józek ? îl întrebă nevasta.

— Of !... Am visat că nu mai aveam nutreț deloc și toate vitele muriseră.

— În numele Tatălui și al Fiului... Să nu vorbești într-un ceas rău.

— Oricum, e sigur că nutrețul nu ne mai ajunge pentru cinci capete de vite, spuse țăranul. Chibzuiesc și socotesc mereu, dar degeaba...

— Și ce-ai de gînd să faci ?

— Știu și eu, vai de capul meu !

— Poate că...

— Poate că ar trebui să vindem o vacă ? sfîrși țăranul.

Ce era mai rău, fusese spus. Două zile mai tîrziu, Ślimak se duse la cîrcumă și-i pomeni lui Josel de vacă, iar luni veniră la el acasă doi măcelari de la oraș.

Ślimakowa nici nu vru să stea de vorbă cu ei, iar Magda începu să plîngă. Atunci ieși în curte Ślimak.

— Ascultă, omule, începu vorba unul dintre măcelari, ai o vacă de vînzare ?

— Mde, știu și eu...

— Pe care, hai, arată-ne-o și nouă.

Ślimak tăcu atît de mult, încît răspunse Owczarz în locul lui :

— Dacă-i musai să vindem, apoi numai pe Łysa...

— Scoate-o s-o vedem, insistă măcelarul.

Maciek intră în grajd și după o clipă ieși cu biata vacă. Părea uimită că o scoteau în curte cu vremea nevenită.

Măcelarii o cercetară pe Łysa și sporovăind între ei, întrebară de preț :

— Știu și eu ? răspunse Ślimak.

— Ce mai vorbă lungă ? Vezi și dumneata că vita e bătrînă. Îți dăm cincisprezece ruble pe ea.

Ślimak se adînci în tăcere, așa că Owczarz fu nevoit să-i țină din nou locul la tocmeală. Evreii strigară ca niște apucați, se jurară, smuciră vaca în toate părțile, iar în cele din urmă, după ce se certară între ei, oferiră optsprezece ruble. Unul îi trecu lațul frînghiei peste coarne, celălalt o altoi cu ciomagul pe spinare și se pregătiră de plecare...

Simțind pesemne mirosul de sînge, vaca nu voia să se miște din loc. La început, se îndreptă spre staul, dar măcelarii o traseră spre drum ; apoi mugi atît de jalnic, că Owczarz păli ; în sfîrșit, se propti cu picioarele în pămînt, uitîndu-se la Ślimak cu ochii întorși, în care se vedea părerea de rău și spaima.

În casă se auzi plînsul Magdei ; gospodina nu cuteză să se uite în curte, iar lui Ślimak i se păru că biata vită îi șoptește :

— Stăpîne, uite ce fac cu mine evreii ăștia... Vor să mă ia de aici și să mă taie !... Am stat șase ani la voi și-am împlinit cu dreptate tot ce-ați vrut. Apărați-mă în această nenorocire !... Stăpîne... stăpîne !...

Ślimak tăcea. Atunci sărmana vacă, văzînd că n-o mai scapă nimic, își roti privirea împrejur pentru ultima dată și ieși pe poartă.

Cînd ajunse la drum și porni prin noroi spre oraș, Ślimak se tîrî în urma ei. Pășea la distanță, strîngea în pumn banii evreilor și se gîndea :

„Ehei, nu te-aș vinde eu, hrănitoarea și binefăcătoarea noastră, dacă nu m-aș teme de nenorocirea tuturor !... N-am nici o vină pentru necazul tău. Dumnezeu milostivul s-a mîniat pe noi și ne trimite pe rînd la moarte.

Cînd și cînd, vaca, nevenindu-i parcă să creadă, privea înapoi la tot ce lăsa în urmă. Atunci Ślimak pornea iar după ea cu îndoiala în suflet ; nu era mai bine să le dea banii ovreilor și să-și ia văcuța acasă ? Ar fi scăpat-o de cuțit, le-ar fi dat chiar mai mulți bani, dacă s-ar fi găsit cineva să-i vîndă nutreț pentru iarnă.

Pe pod, țăranul se opri și rezemîndu-se de balustradă, începu să se uite la apă. Nu mai încăpea îndoială, ceva se stricase în gospodăria lui !... De lucru nu mai găsește, grîul nu i-l cumpără nimeni, astă-vară i s-a înecat băiatul, acum trebuie să-și trimită vita la tăiere, iar iarna care vine, cine știe ce va mai aduce ?...

Și iarăși îi trecu prin minte :

„Mai pot s-o iau înapoi, diseară va fi prea tîrziu".

Deodată auzi în spatele lui glasul bătrînului Hamer :

— La noi veneai, omule ?

— Aș veni eu și la voi, răspunse Ślimak, dacă mi-ați vinde nutreț...

— Acum nutrețul nu mai ajută la nimic, se împotrivi bătrînul cu luleaua în gură, pentru că nici un țăran nu poate trăi printre coloniști. Dar vinde-ne nouă pămîntul și așa o să fie bine pentru toată lumea.

— Ba !

— Îți dau o sută de ruble pe pogon !...

Ślimak mai că se închină de uimire și clătinînd din cap, răspunse :

— Nu cumva ai înnebunit, domnule Hamer... Mie mi se rupe sufletul de durere, că am fost silit să-mi vînd vita din obor din cauza voastră, iar voi îmi cereți acum să vă vînd toată averea ! Păi eu aș muri pe pragul casei, dacă ar trebui să plec din gospodăria mea ; dac-aș ieși pe poartă, apoi m-ați duce drept la cimitir. Pentru voi, nemții, nu înseamnă nimic să te muți dintr-un loc în altul, pentru că voi sînteți un norod rătăcitor, azi aici, mîine dincolo... Dar țăranul e înfipt în pămîntul lui ca piatra lîngă drum. Aici eu știu pe dinafară fiecare colțișor, nimeresc pretutindeni chiar pe întuneric, fiecare bulgăraș de pămînt l-am întors cu mîna mea, iar dumneata-mi spui : „Vinde și pleacă în lume !" Unde să mă duc, cînd eu dincolo de biserică dacă ajung și parcă sînt orb și mă cuprinde spaima că nu mai cunosc nimic în jurul meu. De mă uit la pădure, arată altfel decît de la casa mea, de mă uit la vreun tufiș, îmi dau seama că nu l-am mai văzut niciodată ; tot pămîntul e altfel și nici măcar soarele nu mai răsare și nu mai apune ca la mine acasă... Pe urmă, dac-ar trebui să plec de-aici, ce fac cu nevasta, cu băiatul ?... Ce-aș putea să le spun părinților, cînd mi-ar aține calea, întrebîndu-mă : „Pentru Dumnezeu, Józek, unde să te căutăm cînd ne va fi greu în purgatoriu ? Rugăciunea ta va mai nimeri oare la mormintele noastre, dacă ai să te muți la capătul lumii ?..." Ce să le răspund lor și lui Stasiek care s-a prăpădit din cauza voastră ?

Ascultîndu-l, Hamer tremura de mînie ; mai că nu dădu cu luleaua de pămînt.

— Ce tot trăncăneşti vrute şi nevrute ! strigă. Păi puţini ţărani de-ai voştri şi-au vîndut gospodăriile şi au plecat în Wołynia, unde au ajuns boieri ? Auzi, cine-a mai auzit să vină taică-său mort la el ?... Vezi mai bine ca din cauza îndărătniciei tale să nu pierim amîndoi. Din cauza ta, mi se iroseşte feciorul, îmi lipsesc banii pentru rate şi mă batjocoresc vecinii... Tu crezi că în dealul tău prăpădit sînt îngropate comori ? Vreau să-ţi cumpăr pămîntul, pentru că aici este locul cel mai bun pentru moara de vînt. Îţi dau o sută de ruble, un preţ nemaipomenit, iar tu-mi băsmeşti că nu poţi trăi în altă parte !... *Verfluchter !* [1]...

— Te superi dumneata, nu te superi, dar eu nu vînd pămîntul.

— O să-l vinzi, n-ai grijă, răspunse Hamer ameninţîndu-l cu pumnul, dar eu n-am să ţi-l mai cumpăr !... N-ai să rezişti nici măcar un an în mijlocul nostru...

Şi întorcîndu-i spatele, plecă spre casă.

— Iar băiatul tău să nu mai umble prin colonie, adăugă oprindu-se. Eu n-am adus învăţătorul aici pentru voi...

— Mare scofală ! n-o să mai umble, dacă te zgîrceşti şi la aerul din odaie, mormăi Ślimak.

— Aşa-i, mă zgîrcesc şi la aer, se supără Hamer. Să rămînă şi băiatul un prost, ca şi tatăl lui.

Se despărţiră. Ţăranul era atît de mînios, că nu-şi mai căina nici vaca.

— Dacă-i pe-aşa, n-au decît să-i taie gîtul, îşi spuse. Dar gîndindu-se că vita n-avea nici o vină pentru cearta lui cu Hamer, oftă.

[1] Afurisit, blestemat (lb. germ.).

În casă auzi vaiete. Magda plîngea, pentru că gospodina nu voia s-o mai ţină. Ślimak se aşeză tăcut pe laviţă, în timp ce nevasta îi spunea fetei :

— De mîncare, n-ai duce lipsă la noi, e drept, dar de unde să iau banii pentru leafă şi pentru daruri la Crăciun ? Gîndeşte-te şi tu. Acum ai crescut mare, după Anul nou ţi s-ar cuveni o leafă mai bună, iar noi nu putem să-ţi dăm nici cît ţi-am dat pînă acum. De altfel, nici nu mai ai ce face de cînd am vîndut vaca... Aşa că mîine sau poimîine du-te la unchiul tău, continuă gospodina, şi spune-i cît de rău ne merge : nu vindem nimic, nu mai avem de unde să cîştigăm nici un ban şi am fost nevoiţi să vindem vaca măcelarilor. Spune-i asta şi aruncă-te în genunchi la picioarele lui, ca să-ţi găsească un loc mai bun. Cu cît mai repede, cu atît mai bine. Iar dacă Dumnezeu milostivul ne-o ajuta, o să te întorci la noi...

— Oho ! şopti Owczarz care asculta într-un colţ. Odată plecat, omul nu se mai întoarce...

Apoi adăugă :

— În curînd o să ia sfîrşit şi slujba mea la voi. După vacă, Magda, după Magda, eu...

— E... tu, Maciek, poţi să mai stai, îl întrerupse gospodina. Tot trebuie să vadă cineva de cai, iar dacă n-o să-ţi dăm ce ţi se cuvine într-un an, o să-ţi dăm totul în celălalt. Cu Magda e altceva. Ea e tînără, abia intră în viaţă, de ce trebuie să se usuce în sărăcie ?

— Asta aşa-i, confirmă Owczarz după o vreme. Sînteţi oameni de omenie, că în necazul pe care-l aveţi, vă gîndiţi mai întîi să nu-i stricaţi viaţa fetei.

Ślimak tăcea, admirînd înţelepciunea nevestei care înţelesese numaidecît că Magda nu mai are ce face la ei. La început, îl cuprinse frica la gîndul că gospodăria lor se va destrăma atît de repede. Ani întregi trudiseră ca

să-şi ia încă o vacă şi o fată în casă, iar acum fusese de ajuns o zi, ca să se lipsească de amîndouă.

„Să mă apuc de dulgherie sau să-l întreb pe părintele ce să fac ? Nici eu nu mai ştiu încotro s-o apuc... Dar ce poate să-mi spună părintele ! Chiar dacă-i plătesc o liturghie la biserică, o să cînte slujba şi n-o să-mi dea nici un sfat. De unde să-l ia şi el ? Poate că pînă la urmă se schimbă vremurile. Musai să se schimbe. Dumnezeu milostivul e ca un tată ; cînd începe să te bată, apoi te bate bine, oricît l-ai ruga şi ai ţipa, te bate pînă cînd îi osteneşte mîna. Iar pe urmă, iarăşi îţi trimite mîngîierea ; numai să înduri totul cu răbdare..."

Aşa chibzuia Ślimak şi trăgea din lulea. Îi părea rău de Magda, şi mai mult de vacă, îşi aducea aminte de luncă şi de Stasiek, se temea de nemţi, dar ce putea să facă ? Să aştepte cu răbdare pînă cînd toate aveau să se schimbe.

Aşa că aştepta.

Pe la începutul lui noiembrie, Magda nu mai era la Ślimak ; se dusese la unchiul ei care îi găsise o nouă slujbă. Ai casei aproape că o uitaseră, doar gospodina se mai întreba cîteodată, de una singură, dacă Stasiek existase cu adevărat, dacă pe lîngă sobă trebăluise Magda şi dacă în staul mai avuseseră o vacă ?...

În acest timp, prin împrejurimi, furturile se înmulţeau, iar Ślimak se gîndea în fiecare zi ba să cumpere de la tîrg scoabe şi lacăte pentru acareturi, ba să cioplească zăvoare cu care să închidă toate uşile în timpul nopţii.

„Cum fură de la alţii, pot să fure şi de la mine", îşi zicea şi uneori întindea mîna după secure, vrînd să cioplească cel puţin zăvoarele. Dar se arăta îndată că securea se afla prea departe ori că el are braţul prea scurt, aşa că lăsa totul baltă.

Alteori, auzind de atîtea hoţii, îşi lua sumanul şi deschidea lada, unde ţinea banii, ca să cumpere scoabe. Dar ce să facă, dacă atunci cînd se gîndea să irosească fie şi cîteva ruble în aceste vremuri de cumpănă, mai că-l apuca ameţeala. Se grăbea deci să ascundă banii în fundul lăzii şi se dezbrăca de suman, ca să nu-l mai ispitească.

— Trebuie să aştept pînă la primăvară, îşi spunea. În acest timp, poate că se milostiveşte Dumnezeu şi ne apără de nenorocire ; la urma urmei, stau de veghe Owczarz şi Burek. Ho ! Ho au ei grijă !...

Parcă pentru a-i întări această convingere, Burek urla şi lătra toată noaptea, iar Owczarz se scula de cîteva ori în fiecare noapte şi aruncîndu-şi sumanul pe umeri, străbătea toată bătătura.

Într-o noapte foarte întunecoasă, cînd din cer cădea lapoviţă, iar pe pămînt noroiul urca pînă mai sus de glezne, Burek se năpusti deodată spre trecători şi începu să latre cu furie. Owczarz sări din culcuş şi înţelegînd după îndîrjirea cîinelui că umbla cineva în spatele şurii, îl trezi pe Ślimak. Se înarmară amîndoi, unul cu un drug, altul cu securea, şi poticnindu-se prin noroi, plecară după cîinele care schelălăi de cîteva ori, ca şi cînd ar fi fost lovit.

— Sînt hoţii, şopti Maciek. În acelaşi timp, se auziră paşii a doi oameni care duceau o greutate.

— Pe ei, Burek !... Pe ei !... asmuţiră cîinele care, simţindu-şi stăpînul aproape, se repezea ca turbat.

— Sărim asupra lor ? îl întrebă Maciek pe Ślimak, sau îi lăsăm în plata Domnului ?

— Nu ştiu cîţi sînt, răspunse Ślimak.

În clipa aceea, în casa lui Hamer se aprinse lumina, iar pe drum răsunară tropote de copite şi strigăte :

— Prinde-l ! Ține-l !..

— Ia-l !... strigă Owczarz, iar Ślimak, ajungînd în spatele șurii, întrebă răstit :

— Hei, cine sînteți voi ?...

La vreo cincisprezece pași înaintea lui, bufni ceva greu, iar din întuneric i se răspunse :

— Așteaptă, tu, paznic de șvabi !... o să afli în curînd cine sîntem...

— Pe el, Burek ! strigă Ślimak.

— Lovește-l ! adăugă Owczarz.

Și alergară orbește spre rovine. Dar hoții fugiră spre trecători, blestemîndu-l pe Ślimak.

Atunci sosiră nemții în galopul cailor, iar Jędrek ieși în curte cu vreascuri aprinse. Se adunară cu toții în spatele șurii și, la lumina roșietică a vreascurilor, găsiră în noroi un porc înjunghiat.

— O, e porcul nostru ! strigă Fryc Hamer.

— Vi l-au furat ? întrebă Ślimak.

— L-au omorît și l-au furat, cu toate că în casă era lumina aprinsă.

— Curajoși, nu glumă ! murmură Owczarz.

— Și noi care credeam că voi ne furați, spuse de pe cal unul dintre argații lui Hamer și începu să rîdă.

— Bine ne mai răsplătiți pentru ajutor, n-am ce zice ! Lua-v-ar !... mormăi Ślimak.

— Hai după ei ! propuse Fryc furios, poate prindem vreunul.

— Duceți-vă, răspunse Ślimak supărat. Uite la ei !... Acasă cred că noi sîntem hoții, iar acum ne roagă să ne punem viața în primejdie pentru ei.

— Mă duc și eu, tăicuță, se rugă Jędrek.

— Întoarce-te în casă și ia cîinele cu tine ! îl repezi tatăl. Le scăpăm cogeamite porcul, și ei cred că noi sîntem făptașii ; ba, colac peste pupăză, ne mai amenință și hoții !...

Fryc Hamer îl liniști, dojenindu-l pe argatul nepriceput, dar țăranii plecară acasă. E drept că în locul lor veniră cîțiva nemți din colonie, dar Hamer nu mai avea chef de urmărire, așa că își luară porcul și se întoarseră prin noroi și întuneric acasă.

La cîteva zile, se arătă și șeful de post, îi ascultă pe coloniști, îl luă la întrebări pe Ślimak, îi făcu o vizită lui Josel, cercetă cu de-amănuntul rovinele, asudă, se umplu de nervi, dar nu găsi pe nimeni. În urma acestor căutări, trase totuși o concluzie cu totul îndreptățită, anume că hoții spălaseră putina de mult. Așa că, după ce o rugă pe Ślimakowa să-i aducă în șaretă o ulcică de unt și o găină galbenă cu pete negre, se întoarse acasă.

Furturile încetară o vreme. Amintindu-și amenințarea hoților, Ślimak se gîndea mereu că trebuie să cumpere scoabe și să zăvorască ușile cu druguri de-a latul. Plănuind totul cu judecată în mintea lui, aștepta să-i vină chef să cioplească barele și să dea banii pe cîrligele de metal. Amîna totul de la o zi la alta, gîndindu-se la zicala că tot ce-i prea repede vine de la diavol ; aștepta să-i vină o idee mai bună și să se îmbunătățească vremea.

— Scoabe musai să cumpăr, își spunea, dar de ce să-mi stric cizmele prin noroi ?

Între timp, iarna se așeza temeinic. Pe coline, cojocul de zăpadă crescu de un cot. Białka se acoperi cu un strat de gheață tare ca piatra, drumurile deveniră netede, Dumnezeu înveli ramurile copacilor în cămășuici de omăt, iar Ślimak cugeta mereu la zăvoare și scoabe. Trăgea cu

nădejde din lulea, de umplea casa de fum, își trecea un picior peste celălalt sau, șezînd la masă, își sprijinea capul cînd în mîna dreaptă, cînd în cea stîngă și chibzuia, chibzuia întruna. Și tocmai cînd se afla pe la jumătatea cugetărilor lui, într-o seară, Jędrek dădu buzna în casă foarte tulburat. Ocupată cu grija sobei, mama nu luă seama la fecior, dar tatăl, deși lumina nu era prea puternică, observă că Jędrek avea sumanul rupt, părul vîlvoi și vînătăi pe sub ochi.

Chipurile fără un gînd anume, Ślimak îl cercetă din toate părțile pe Jędrek care gîfîia, ghici la ce se gîndea, își scutură luleaua, scuipă și rosti :

— Băiete, mi se pare că cineva te-a lovit peste gură, nu-i așa ?... Și încă de vreo trei ori...

— Eu l-am pocnit de mai multe ori, răspunse Jędrek nouros.

Mama era în tindă și nu-i auzi ce vorbeau. Tatăl nu se grăbi nici el cu întrebările, fiindcă tocmai își curăța ciubucul cu o sîrmă. Abia după ce suflă prin el, îl cercetă mai departe :

— Cine te-a învinețit așa ?

— Blestematul de Herman, mormăi Jędrek, mișcîndu-și omoplații, de parcă-l pișca ceva.

— Argatul lui Hamer ? întrebă tatăl.

— El.

— Păi ce căutai tu la Hamer, doar știi că n-ai voie să te duci acolo.

— Mă uitam și eu la învățător pe fereastră, răspunse flăcăul roșind și adăugă repede : Cînd văd că sămînța asta spurcată de neamț iese în fugă din bucătărie și-ncepe să strige la mine : „Ce tot iscodești pe-aici, hoțule ?“ „Da' ce ți-am furat ?“ îi zic. „Încă nimic, răspunde, dar ai să furi.“ Și mă alungă țipînd : „Pleacă de-aici, că-ți dau una-n gură !...“ „Încearcă !“ zic eu. Iar el : „Uite că încerc“. Eu : „Poate mai încerci o dată ?“ El : „Poftim, încă o dată...

— Iute șvabul ! murmură Ślimak. Și tu nu i-ai făcut nimic ?

— Ce era să-i fac ? se oțărî Jędrek. Am pus mîna pe un retevei și abia l-am atins o dată în moalele capului... Poate de două ori, e... fie de trei ori. Că ticălosul a și căzut la pămînt și a început să-i curgă sîngele. Am vrut eu să-i mai plătesc și pentru viclenie, dar au ieșit ceilalți din casă. Ba Fryc avea și pușca în mînă, așa că am fugit.

— Și nu te-a ajuns ?

— Oho ! cum să mă ajungă, cînd fugeam ca un iepure.

— Mai mare necazul cu băiatul ăsta, se căină mama, ascultînd cele întîmplate. O să-l omoare șvabii în bătaie.

— Ce pot să-i facă ? o liniști tatăl. E mai iute de picior ca ei, așa că o să le scape totdeauna.

Își umplu luleaua și începu să se gîndească iarăși la hoți, scoabe și zăvoare.

A doua zi însă, pe la amiază, se opriră în fața casei lui Ślimak Fryc Hamer, fratele lui, Wilhelm, și argatul Herman cu capul învelit în atîtea cîrpe, încît abia i se mai vedea un ochi. Se opriră în drum cîteșitrei, iar Fryc Hamer începu să strige la Owczarz :

— Hei, spune-i stăpînului tău să vină pînă aici !

Ślimak auzi și alergă la poartă, încheindu-și în grabă cureaua peste cămașă.

— Ce vreți ? întrebă.

— Ne ducem să facem plîngere la primărie împotriva hoțului, țipă Fryc furios. Uite, vezi cum l-a schilodit

pe Herman ?... Uite şi certificatul de la felcer că rănile sînt primejdioase, spuse arătîndu-i ţăranului o foaie de hîrtie. Jędrek al vostru o să-nfunde puşcăria.

— A poftit să-i dea tîrcoale fetei învăţătorului !... Acum o s-o facă-n puşcărie !... îngăimă nu prea limpede Herman, pentru că avea şi gura acoperită.

Ślimak se sperie întrucîtva.

— Nu vă e ruşine, se miră, să vă duceţi la primărie pentru o prostie ca asta ? Herman l-a lovit şi el de două ori peste gură pe Jędrek, iar noi nu ne mai ducem să ne plîngem.

— Aha ! l-am lovit, aşa e... bălmăji Herman. Dar unde sînt semnele ?... unde-i sîngele ?... unde-i certificatul de la felcer ?...

— Fiţi oameni cumsecade, încercă Ślimak să-i domolească. Atunci, cînd cu porcul, nici unul din voi nu i-a spus şefului de post că noi vi l-am scăpat. Dar acum, cînd băiatul l-a lovit în joacă pe Herman cu o jordie, daţi fuga la primărie...

— Numai la voi un om înseamnă tot atîta cît şi un porc, răspunse Fryc. La noi însă, nu e voie să schilodeşti omul... După ce o să stea la puşcărie, o să se dezbare de tîlhării, bădăranul !...

Şi plecară toţi trei la primărie.

După această întîmplare, Ślimak uită de hoţi, de scoabe şi de zăvoare şi începu să se gîndească ce-o să-i facă lui Jędrek la judecată ? Adesea se sfătuia şi cu Owczarz.

— Ascultă, Maciek, îl întrebă o dată, eu socotesc că judecătorii, cînd l-or vedea pe Jędrek atît de mic pe lîngă zdrahonul de Herman, n-o să-i facă nimic băiatului ?

— Sigur că n-o să-i facă, confirmă argatul.

— Sînt curios totuşi, continuă Ślimak, ce pedeapsă o să-i dea, pentru că l-a bătut ?

— E, capul n-o să i-l ia, răspunse Owczarz, şi nici n-o să-i facă mare lucru. Mi-aduc aminte că atunci cînd Szymon Krawczyk l-a bătut pe Wójcik pînă i-a dat sîngele, lui Szymon i-au dat numai două săptămîni de arest. Iar cînd Potocka, a lui Jędrzej, de a rănit-o cu găleata pe Makolągwianka, au pus-o să plătească amendă.

Ślimak căzu pe gînduri şi spuse după o clipă :

— Chiar aşa. Că doar şi pe la noi s-au bătut oamenii şi n-a intrat nici unul la puşcărie. Mă tem însă că un neamţ face mai mult decît un ţăran.

— De ce să facă mai mult, un păgîn ca Herman...

— Oricum... Nu uita că şi şeful de post se poartă altfel cu ei. Nici măcar cu Grzyb nu vorbeşte cum vorbeşte cu ei.

— Asta-i adevărat. Dar şi şeful de post, după ce se uită în jur, ca să nu-l audă nimeni, o să-ţi spună între patru ochi că nemţii sînt nişte tîlhari.

— Nemţii îşi au împăratul lor, îi atrase atenţia Ślimak.

— Dar împăratul lor nu înseamnă nimic pe lîngă al nostru. O ştiu de la un soldat cu care am stat în spital, care zicea : „Nici vorbă să-i stea alături !..."

Părerea argatului îl mai linişti puţin pe Ślimak. Cu toate acestea, se gîndea mereu la pedeapsa pe care puteau să i-o dea lui Jędrek, aşa că duminica următoare se duse la biserică împreună cu nevasta şi băiatul, ca să ceară şi părerea unor oameni mai hîrşiţi cu judecăţile.

Acasă rămase numai Owczarz să aibă grijă de oalele de pe sobă şi să se joace cu orfana.

Era trecut de amiază, cînd în curte Burek începu să latre cu îndîrjire. Cîinele lătra de parcă-l zădăra cineva.

Owczarz privi pe fereastră şi văzu lîngă casă un om străin în haine de orăşean. Purta o tunică cenuşie lungă şi o glugă roşcată pe cap care-i acoperea aproape toată faţa.

Argatul ieşi în tindă.

— Ce-i nevoia ?

— Ai milă, omule, răspunse străinul, şi scapă-mă din nenorocire. Mi s-a stricat sania nu departe de casa dumitale şi nici măcar n-am cu ce s-o repar, fiindcă azi-noapte mi-au furat securea din ladă.

Owczarz îl privi neîncrezător.

— Eşti de departe ? întrebă.

— De la vreo şase mile de aici. Mă duc cu nevasta la rude, mai avem patru mile. Dacă mă ajuţi, îţi dau o votcă bună şi cîrnaţi.

Cînd auzi de votcă, bănuielile lui Maciek începură să se spulbere. Clătină din cap de cîteva ori, se întinse de-i pîrîiră oasele, în sfîrşit, vrînd să-şi scape aproapele de la ananghie lăsă orfana în casă, luă securea şi plecă după drumeţ.

Într-adevăr, nu prea departe de casă, văzu sania cu un cal înhămat la oişte iar în sanie o femeie ghemuită şi mai înfofolită decît bărbatul ei. Cînd îl zări pe Owczarz, băbătia începu să-l binecuvînteze cu glas plîngător, în timp ce drumeţul fu şi mai omenos, întrucît îi oferi lui Maciek să bea dintr-o sticlă arătoasă.

Argatul, refuzînd de formă, trase cu sete din sticlă, pînă cînd îi dădură lacrimile, apoi se apucă să dreagă sania. Nu era prea mult de lucru, oricum, nu mai mult de o jumătate de ceas. Cu toate acestea, recunoştinţa călătorilor se arătă fără margini. Femeia îi întinse lui Owczarz o bucată de cîrnat şi patru covrigi, iar bărbatul ei era atît de mişcat, că strigă :

— Frăţioare, am mers o bucată bună de drum, dar n-am întîlnit nicăieri un om atît de bun ca tine. Vreau să-ţi las o amintire. N-ai o sticlă ?

— Acasă poate că aş găsi, răspunse Maciek cu glasul tremurînd de bucurie, ghicind că vrea să-i dea votcă.

Drumeţul împinse femeia de pe capră şi scoase o sticlă neagră.

— Hai să mergem, îi spuse argatului. Tu o să-mi plăteşti osteneala cu cîteva piroane, pentru cazul cînd mi s-ar strica iarăşi sania, iar eu, pentru că m-ai ajutat, o să-ţi dau un vin straşnic, pe lîngă care votca e nimic !... Pentru că are în el şi votcă şi leacuri.

Se îndreptară repede spre casă, iar străinul îi spuse :

— Dacă te doare capul sau burta, înghite un păhărel din băutura asta. Dacă nu poţi să dormi, ai vreun necaz ori te scutură frigurile, goleşte un păhărel şi boala iese din tine ca aburul. Ai mare grijă de băutura asta şi n-o da oricui, că e lucru rar. Bunicul meu a învăţat s-o facă de la călugării din Radecznica. E bună şi pentru deochi, ca şi apa sfinţită.

Ajunseră acasă. Maciek intră înăuntru după cuie şi o sticlă, iar călătorul rămase în curte, uitîndu-se nepăsător peste acareturi şi apărîndu-se de Burek, care lătra la el cu înverşunare. În altă împrejurare, poate că furia cîinelui i-ar fi atras atenţia lui Owczarz, dar acum îi era peste putinţă să-l bănuiască de ceva rău pe musafirul care-i dăduse votcă şi cîrnaţi pentru te miri-ce, făgăduindu-i pe deasupra şi o băutură făcătoare de minuni. Aduse deci din casă o sticlă pîntecoasă şi i-o întinse zîmbind drumeţului ; acesta îi turnă aproape o jumătate de litru, avertizîndu-l să nu dea oricui să bea şi s-o păstreze numai pentru cazurile importante.

În cele din urmă, îşi luară rămas bun. Străinul alergă la sanie, iar Owczarz astupă sticla cu un dop de cîrpă şi o ascunse în grajd sub iesle. Avea poftă să guste o

picătură din băutura miraculoasă, dar se stăpîni, spunîndu-și : „Parcă numai o dată cade năpasta peste om ? Mai bine să amîn pînă atunci !"

În această situație, Maciek arătă o putere de stăpînire ieșită din comun, deoarece, parcă spre nenorocirea lui, soții Ślimak întîrziară mult la biserică, așa că bietul om n-avea nici măcar cu cine să vorbească. Mîncă de prînz, pierzînd mai multă vreme ca de obicei, legănă orfana, apoi o trezi și-i povesti despre spitalul unde-i îndreptaseră piciorul rupt, despre călătorii care se arătaseră atît de darnici cu el... Dar, cu toate că ocolea cu grijă acest gînd, îi venea mereu în minte băutura călugărilor de la Radecznica, ascunsă sub iesle. Se uita zadarnic în toate părțile, doar-doar o uita de ea. Sticla pîntecoasă se ivea printre oalele de pe sobă, înverzea pe perete, lucea sub laviță și mai că ciocănea și în geamul ferestrei, iar sărmanul Maciek își mijea ochii și gîndea : „Altă dată ! O să-mi prindă bine la vreme de ananghie".

Cu puțin înainte de apusul soarelui, Owczarz auzi cîntece vesele pe drum. Alergă la poartă și-i văzu pe membrii familiei Ślimak, care se întorceau de la biserică. Erau pe colină și siluetele lor coborau parcă din cerul învăpăiat pe zăpadă. Jędrek, cu capul sus și cu mîinile împreunate la spate, pășea pe partea dreaptă a drumului, gospodina, într-o scurteică albastră descheiată, de i se vedeau cămașa și pieptul, mergea pe dreapta, iar Ślimak, cu căciula pe-o ureche și ținîndu-și cu o mînă poala sumanului ca la danț, se repezea înainte, tăind drumul de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga și cîntînd :

„Colo-n șură-i cumnățica ;
Hai, mă lasă ! Nu-i nimica.
De-o să strig : Hai și te cară !...
O s-audă popa iară...
De-o să strigi, de-o să te zbați,
Dacă vreau, tu nu mai scapi".

Veselia lor se transmise și argatului și începu să rîdă nu pentru că băuseră prea mult, ci pentru că se simțeau atît de bine.

— Află, Maciek ! strigă Ślimak de departe, văzîndu-l la poartă, află, Maciek, că nemții n-au să ne facă nimic...

Veni în fugă și se agăță greoi de gîtul lui Owczarz.

— Află, Maciek, îi spuse gospodarul în drum spre casă, că l-am întîlnit la liturghie pe Jasiek Grzyb. E cam neastîmpărat, dar e un om cumsecade !... Cînd i-am spus că Jędrek l-a altoit pe Herman, de bucurie a făcut cinste cu o litră de votcă și s-a jurat să nu moară cu capul pe căpătîi, dacă băiatul n-o să fie achitat... Și Jasiek se pricepe, pentru că el a fost la cancelarie și chiar la judecată pentru tot felul de boroboațe. Ho ! ho ! ăsta se pricepe...

— Dacă mă băgau la zdup, le puneam foc... adăugă Jędrek roșu de ger.

— Nu mai vorbi prostii ! îl certă mama, fiindcă dacă se abate nenorocirea asupra lor, pe tine o să te bănuiască...

Bucuroși nevoie mare, intrară cu toții în casă și se așezară să mănînce. Dar nu prea le era la îndemînă. Gospodina, în timp ce le turna ciorba de varză, vărsă mai mult pe masă decît în strachină ; Ślimak n-avea poftă, iar Jędrek uitase în care mînă trebuie să țină lingura. O mută din dreapta în stînga, își murdări sumanul, îi opări piciorul tatălui și se duse să se culce. Părinții nu întîrziară să-i urmeze exemplul și, în curînd, toată familia lui Ślimak dormea buștean.

Owczarz rămase iarăși singur, neavînd cu cine să schimbe o vorbă, și ca un făcut, își aduse din nou aminte de sticla ascunsă sub iesle. Zadarnic încercă să alunge acest gînd, scormonind focul din sobă ori trăgînd feștila opaițului care sfîrîia. Sforăitul celorlalți îl îndemna și

pe el la somn, iar mirosul de votcă din încăpere îl umplea de dor. În zadar se apără de gîndurile ademenitoare care se învălmășeau în capul lui asemenea roiului de muște în jurul luminii. Abia uită de spital, că-l năpădi tristețea din cauza orfanei părăsite ; iar cînd nu se mai gîndi la copila oropsită, îl apucă jalea pentru soarta lui.

— N-am încotro, mormăi, trebuie să mă duc și eu să mă culc...

Înveli orfana în cojoc și se duse în grajd. Aici se întinse în culcușul lui, încălzit de răsuflarea cailor, și închise ochii, dar nu ajută la nimic. Somnul nu venea, pentru că era prea devreme.

Într-un tîrziu, tot întorcîndu-se de pe o parte pe cealaltă, mîna-i nimeri peste sticla cu băutura călugărilor. O împinse la o parte, dar sticla, în virtutea legilor inerției, îi revenea tot mai insistent în mînă. Vru să-i astupe mai bine gura cu dopul de cîrpă, dar acesta îi rămase între degete, iar cînd ridică fără să vrea sticla înaintea ochilor, ca să vadă pe întuneric ce se petrece cu ea, gîtul ciudatului recipient îi sări în gură și Maciek, fără să se mai gîndească ce face, trase o înghițitură zdravănă din licoarea dătătoare de sănătate.

Înghiți și se strîmbă în întuneric, fiindcă băutura era foarte tare și grețoasă. Ca toate medicamentele.

„Uite la ce mă lăcomeam eu !“ se gîndi Owczarz și astupînd sticla, o ascunse și mai adînc sub iesle. În același timp, se hotărî ca pe viitor să fie mai cumpătat și să nu mai bea fără să fie nevoie, deoarece băutura nu avea un gust prea bun.

Rosti rugăciunea și se simți mai liniștit ; acum îi era mai cald. Își aminti iarăși de Ślimak, de biserică și, lucru de mirare, i se înfățișară aievea înaintea ochilor. Deodată,

Jędrek dispăru cine știe unde (în această clipă, Owczarz nu era sigur dacă mai exista pe lume vreun Jędrek), Ślimak se duse să se culce, dar undeva departe, foarte departe, iar lîngă el rămase numai gospodina în scurteica albastră descheiată, sub care se vedeau cîteva șiraguri de mărgele, cămașa desfăcută la gît și pieptul alb.

Owczarz își coborî pleoapele și le apăsă cu degetele, ca să nu se mai uite. Cu toate acestea, o vedea mereu pe Ślimakowa care-i zîmbea în chip ciudat. Își acoperi capul cu cojocul — degeaba. Femeia stă și se uită întruna la el, de-l trec fiorii. Inima începe să-i bată cu putere, în vine simte sîngele clocotind. Se întoarse cu fața la perete și deodată (o, ceas nefericit !) simte că e cineva lîngă el și-i șoptește : „Dă-te mai încolo...“ Se trase cît putu de mult mai într-o parte, dar auzi iarăși același glas, spunîndu-i : „E, hai, dă-te mai încolo...“ „Unde să mă mai dau, că sînt lîngă perete ? întreabă Maciek... „Hai, dă-te mai încolo“ șoptește glasul nerăbdător și în același timp, un braț cald îi înconjură gîtul.

Lui Owczarz i se pare acum că bîrlogul lui începe să se scufunde cu el cu tot. Adînc... tot mai adînc... Doamne, unde-o să cadă ?... Nu, el nu cade, ci se înalță în văzduh, ușor ca un fulg, ca fumul. Deschide ochii și deasupra dealului acoperit de zăpadă vede cerul întunecat spuzit de stele. De unde pînă unde cerul, că doar el se află în grajd ?... Cu toate acestea, vede cerul. În ce fel ?... Nu, acum nu-l mai vede, se cufundă iarăși în beznă. Vrea să se miște, dar nu poate. La urma urmelor, ce rost are să se miște, cînd și așa se simte foarte bine ? Există oare măcar un lucru pe lume, pentru care merită să îndoi fie și un deget ? Nu există, sau mai degrabă există unul singur — somnul care pune stăpînire pe el în această clipă ; un somn atît de profund, că Owczarz n-ar mai

vrea să se trezească niciodată. Ah... ah... răsuflă cu greu şi adoarme, adoarme, adoarme...

Din somnul lui fără vise, care trebuie să fi durat vreo zece ore, Maciek fu trezit de ceva dureros. Simţi o zdruncinătură puternică. Cineva îl lovi cu piciorul în şold, apoi în cap, după care începu să-l tragă de mîini şi de păr, strigînd :

— Scoală, hoţule !... scoală !...

Owczarz încercă să se ridice, dar nu izbuti decît să se rostogolească pe partea cealaltă. Atunci loviturile în cap şi smuciturile se repetară cu şi mai multă putere, în vreme ce un glas înăbuşit (aşa i se păru argatului) ţipă la el :

— Scoală-te !... Nu te-ar mai fi născut sfîntul pămînt !...

Maciek se ridică în capul oaselor. Dar pentru că îl orbea lumina zilei, iar capul îi atîrna ca un pietroi, închise ochii la loc şi îşi sprijini bărbia în pumni. Începu să-şi adune gîndurile şi la început i se păru că avea fierbinţeală.

Cineva îl lovi cu pumnul în faţă o dată, de două ori. Îşi ridică pleoapele cu greutate şi se convinse că-l bate Ślimak. Ţăranul era înnebunit de furie.

— De ce mă baţi, stăpîne ? întrebă Maciek uluit.

— Unde sînt caii, hoţule ?... răcni Ślimak.

— Caii ?... îngăimă Maciek. Ieşi în patru labe din bîrlogul lui şi repetă : Caii... Care cai ?...

Brusc, începu să vomite. Îşi veni puţin în fire şi se uită în grajd. Avu impresia că lipseşte ceva. Îşi şterse fruntea, vrînd parcă să-şi dezmeticească gîndurile leneşe, şi se mai uită o dată în grajdul gol.

— Unde sînt caii ? întrebă Owczarz de astă dată.

— Unde sînt ?... strigă Ślimak. Acolo unde i-au dus fraţii tăi, hoţule !...

Argatul îşi desfăcu mîinile de uimire.

— Eu n-am dus caii nicăieri, răspunse, toată noaptea nu m-am mişcat din grajd. Cred că mi s-a întîmplat ceva, că sînt tare bolnav...

Şi se împletici aşa de rău, încît fu nevoit să se ţină cu mîna de tocul uşii de la grajd.

— Ce tot îndrugi ?... Faci pe prostu' sau nu vezi că mi-au furat caii ?... întrebă Ślimak fierbînd de mînie. Iar cel care i-a furat, a trebuit să deschidă poarta şi să scoată caii pe lîngă tine.

— Nimeni n-a deschis poarta, n-a scos nimeni caii din grajd pe lîngă mine, să mă pedepsească Dumnezeu dacă mint ! spuse Owczarz, bătîndu-se cu pumnul în piept. Şi izbucni în plîns.

În clipa aceea, din spatele şurii veniră în fugă Jędrek şi Ślimakowa.

— Tăicuţă ! strigă flăcăul, Burek zace lîngă gard, e mort...

— L-au otrăvit hoţii, adăugă femeia, fiindcă-i curge spumă din gură... I-a îngheţat pe bot.

Neputînd să stea în picioare, Owczarz se aşeză pe pragul uşii de la grajd.

— Păi şi ăsta nu ştiu ce are, răspunse Ślimak, fiindcă e mahmur. Abia l-am trezit... Şi s-a mai şi îmbolnăvit...

— N-are decît să-şi aştepte moartea ! se oţărî Ślimakowa, ameninţîndu-l cu pumnul. A dormit în grajd şi i-a lăsat să ne fure caii... Nu l-ar mai răbda pămîntul !

Jędrek căută o piatră să arunce în Owczarz, dar părinţii îl opriră. Uitîndu-se mai bine la argat, văzură că

era foarte schimbat. Avea faţa vînătă, buzele palide ca un mort şi ochii adînciţi în orbite.

— Te pomeneşti că l-au otrăvit şi pe el ? şopti gospodina.

Ślimak înălţă din umeri, nu prea ştiind ce să răspundă. În cele din urmă, începu să-l cerceteze pe argat : dacă ieri a fost cineva pe la ei, în absenţa lor, şi dacă i-au dat să bea ?

Încet şi cu mare greutate, neascunzînd însă nimic, Maciek le povesti de călătorul căruia îi reparase sania, despre băutura călugărilor din Radecznica şi sfîrşi suspinînd :

— Mi-au dat cine ştie ce ierburi să beau, ca să fure caii...

În loc să-i fie milă, Ślimak fu cuprins iarăşi de furie.

— Dar tu de ce-ai primit băutura de la el, îl întrebă, şi de ce-ai băut ?... De ce nu ţi-a trecut prin gînd să-mi povesteşti toate acestea cînd ne-am întors de la biserică... De ce ?...

— Ce să-ţi mai spun, stăpîne, răspunse Maciek, că şi voi eraţi cam cu chef ?...

— Asta nu te priveşte pe tine ! răcni Ślimak. Datoria ta de cîine nu e să vezi dacă sînt beat, ci dacă m-am cherchelit, să păzeşti şi mai bine... Eşti un tîlhar la fel cu ceilalţi, ba chiar mai rău, pentru că m-ai vîndut, deşi te-am luat în casă cînd mureai de foame...

— O, nu vorbi aşa, stăpîne ! gemu Owczarz. Alunecă de pe prag şi căzu în genunchi la picioarele lui Ślimak.

— Mai ai să-mi dai cîteva ruble din leafă, suspină. Am un cojoc, sumanul şi lada... Poţi să le iei, dar nu-mi spune că te-am vîndut... Nici cîinele n-a fost mai credincios ca mine şi totuşi l-au otrăvit şi pe el...

Dar Ślimak îl îmbrînci îndîrjit.

— Nu mă mai zăpăci ! îi spuse supărat. Tu-mi dai lada şi leafa ta, iar caii făceau optzeci de ruble pe puţin... Nici într-un an nu strîng atîta, ca să-mi cumpăr alţii... Optzeci de ruble, o, Isuse !... Trebuie să cheltuiesc optzeci de ruble din cauza acestui nemernic... Copilul meu să fi fost, nu un venetic, şi tot nu te-aş fi iertat... Doi băieţi, amîndoi feciorii mei, şi nu m-au costat atîta...

O mînie aprigă puse stăpînire pe el. Se cutremură, strînse pumnii şi strigă :

— În definitiv, de ce trebuie să mă amărăsc eu ? Tu ai pierdut caii, tu să-i găseşti, că dacă nu, să ştii că te dau în judecată ca pe un hoţ... Du-te unde vrei, caută-i cum vrei, dar fără cai să nu te văd în faţa ochilor, fiindcă unul din noi va trebui să moară !... După nelegiuirea asta, te urăsc atît de mult, încît îmi vine să iau securea şi să-ţi crăp capul... Vezi să-ţi iei şi orfana cu tine, că aici moare de foame, ia-o şi să nu vă mai văd ! Dacă te întorci cu caii, te iert de toate. Fără ei, mai bine să nu apari înaintea mea...

— O să-i caut, strigă Maciek şi cu mîini tremurătoare, începu să se îmbrace în cojocul vechi. Poate că-mi ajută Dumnezeu.

— Mai bine roagă-te de diavol să te ajute, dacă eşti atît de nemernic şi-mi risipeşti avutul ! mormăi Ślimak şi-i întoarse spatele, îndreptîndu-se spre casă.

— Lada o laşi aici, spuse Jędrek.

— Ne-a răsplătit cum se cuvine pentru inima noastră bună ! adăugă gospodina, ştergîndu-se cu şorţul la ochi.

Plecară toţi trei în casă. Nici unul dintre ei nu-i aruncă nici măcar o privire binevoitoare lui Maciek, deşi poate că-i părăsea pentru totdeauna.

Maciek rămase singur, pregătindu-se încet de drum. Îmbrăcă orfana în vesta lui, o înveli într-o pulpană de

suman, apoi într-o pătură. În sfîrşit, se încinse cu o curea şi căută prin bătătură un ciomag mai gros.

Îl durea capul îngrozitor şi se simţea atît de sfîrşit, de parcă trecuse printr-o boală grea. Putea însă gîndi şi înţelegea foarte bine situaţia. Nu era supărat pe Ślimak, pentru că îl bătuse şi îl alungase din casă, deoarece dreptatea era de partea lui ; nu se temea că de acum înainte va fi lipsit pînă şi de un adăpost deasupra capului, fiindcă cei ca el nu-l aveau niciodată. Nu se îngrijea de viitorul lui şi al orfanei, fiindcă lumea era mare, şi Dumnezeu pretutindeni. Îi părea însă tare rău de caii furaţi.

Pentru Ślimak, caii erau doar nişte animale de muncă, pentru Owczarz însă, erau prietenii şi fraţii lui. Cine tînjea după el pe lumea asta, cine-l întîmpina cu bucurie cînd intra în grajd sau cine îşi lua rămas bun de la el la plecare, dacă nu Wojtek şi Kasztan ? Atîta amar de ani arîniseră împreună, înduraseră lipsuri, se ajutaseră la nevoie, se veseliseră la ceas de singurătate şi uite că astăzi, prietenii lui nu mai erau ! Îi furase cineva, îi dusese cine ştie unde, iar el, Owczarz, nu se împotrivise...

Lui Maciek i se păru că-i aude nechezînd. Înţelegeau, sărmanii, ce li se întîmplă şi-l chemau pe argat în ajutor... „Vin ! vin !“ murmură. Luă fetiţa într-o mînă, băţul în cealaltă şi plecă şchiopătînd prin spatele şurii. Nu se mai uită spre casă ; o să se sature de privit cînd s-o întoarce cu caii.

După şură, îl văzu pe Burek întins fără viaţă, dar nu mai avu timp să se gîndească la el, deoarece zări urmele cailor, întipărite în zăpadă ca în ceară. Asta-i copita mare a lui Kasztan, iar asta, ruptă într-o parte, e a lui Wojtek. Uite, aici tîlharii au încălecat şi au pornit la pas. Pesemne că nu se temeau de nimic ! Dar Owczarz o să-i găsească, deşi e şchiop şi fără vlagă, pentru că în el

s-a stîrnit îndîrjirea ţăranului. De-aţi fugi la capătul lumii, o să vină după voi pînă acolo ; de v-aţi ascunde-n pămînt, o să sape pămîntul cu mîinile şi-o să vă scoată ; în cer de-aţi zbura, o să nimerească şi-n cer, şi atîta o să aştepte tăcut la poartă, pînă cînd sfinţii, plictisiţi de umilinţa lui, se vor împrăştia prin tot cerul şi-i vor aduce caii.

De pe cîmp, urmele coteau spre drumul care ducea spre satul cu biserica, dar şi pe drum erau foarte clare. Maciek le vedea cum nu se poate mai bine şi citea în ele cum se desfăşuraseră lucrurile. Aici, Kasztan se poticnise, aici Wojtek sărise speriat într-o parte, iar aici hoţul descălecase de pe Kasztan şi-i potrivise căpăstrul. Boieri mari şi hoţii ăştia ! Se duc să fure cizme noi ; nici un şleahtic nu s-ar ruşina să meargă la vînat în astfel de încălţări...

La marginea satului cu biserica, Maciek înţelese că hoţii părăsiseră drumul mare şi, ceea ce era mai rău, se îndreptaseră fiecare în altă parte, cel care călărea pe Kasztan la dreapta, cel de pe Wojtek la stînga. După ce se gîndi o vreme, Owczarz o luă spre stînga, poate pentru că urmele lui Wojtek erau mai clare, sau poate pentru că ţinea mai mult la calul ăsta.

Aproape de amiază, mergînd mereu după urmele copitelor, Maciek ajunse nu prea departe de satul în care locuia primarul Grochowski, cumătrul lui Ślimak. Şi pentru că pînă la el nu mai avea decît o bucată mică de drum, Maciek trecu pe la Grochowski, nădăjduind că vor căpăta de mîncare ; îi era foame şi lui, iar orfana începuse să-i plîngă în braţe.

Îl găsi pe primar acasă, tocmai cînd îl ocăra nevasta, aşa fără nici o pricină. Ţăranul uriaş, aşezat pe laviţă lîngă perete, îşi rezemase o mînă de masă, pe cealaltă de

fereastră și asculta cu seriozitate trăncăneala femeii, de parcă i se citea un raport la primărie. Gravitatea lui era însă prefăcută, deoarece ori de cîte ori nevasta își băga capul printre oalele de pe sobă, Grochowski se întindea și căsca sau se bătea cu pumnii în cap și se strîmba atît de urît, de parcă i se făcuse lehamite de toate.

Față de străini, nevasta îi dădea pace primarului, ca să nu-i știrbească greutatea funcției. De aceea, Grochowski îl întîmpină cu bucurie pe Owczarz ; porunci să i se dea lui mîncare caldă, iar fetiței lapte. Cînd însă argatul îi povesti că lui Ślimak i s-au furat caii și el, Maciek Owczarz, mergînd pe urmele hoților, venise la primar să-i ceară sfatul, Grochowski îl omeni cu cîrnați afumați și votcă. Era gata să scrie și un proces-verbal, dar, din nenorocire, nu avea acasă hîrtie și ștampilă.

De altminteri, îl luă pe Maciek să se sfătuiască în taină în odaia de oaspeți, unde șopocăiră vreun ceas și mai bine. Se arătă că Grochowski urmărește de multă vreme banda de tîlhari și știe chiar cine-i conducătorul lor ; totuși nu putea să le facă nimic, pentru că nu prinsese pe nimeni asupra faptului și, ce era mai rău, avea mîinile legate de puteri mai mari ca el. Îi destăinui lui Maciek numele călătorului care-l cinstise ieri cu băutura călugărilor din Radecznica, pentru că-i reparase sania, și în plus îi mai spuse că femeia care-l însoțea, nu era nici nevastă, nici femeie, ci un frate al cumnatului lui Josel, îmbrăcat în haine muierești.

Astfel, Maciek înțelese de ce băiatul lui Grzyb îl omenise ieri după slujbă cu atîta sîrg pe Ślimak la cîrciuma din sat, încît acesta se întorsese acasă pe două cărări. Se jură însă înaintea primarului că nu va scoate o vorbă pînă la timpul potrivit.

— La judecată, sfîrși Grochowski, nu le putem face nimic tîlharilor, dar o să le venim de hac singuri, numai să-i prindem cu mîța-n sac. Cînd o să-i descoperim pe toți, o să se găsească și caii, n-ai grijă.

Owczarz îi îmbrățișe picioarele și spuse :

— Fac tot ce-mi spui dumneata, de-ar fi să plătesc și cu viața.

— Uite ce trebuie să faci, îl dăscăli primarul. N-are rost să mai cauți urmele pe lîngă casa mea, fiindcă știu că duc la cumnatul lui Josel. Sînt curios însă, unde-ar putea să ducă celelalte, cele din dreapta drumului, căci s-ar putea să ajungem astfel la vreunul dintre coloniști sau poate la evreul care are grijă de pădurea care a mai rămas. Așa că, frate, pornește pe urma cealaltă și mergi cît poți de departe ; dacă dai de ceva, dă-mi îndată de știre. Pînă mîine ar trebui să fii înapoi, deoarece cuibul hoților nu-i prea mare.

— Și o să le luăm caii ?... întrebă Maciek.

— O să-i scoatem pînă și din măruntaiele lor ! îl asigură primarul cu ochii strălucindu-i amenințător.

Erau aproape două ceasuri după-amiază, cînd Maciek începu să-și ia rămas bun. Grochowski zise că ar fi mai bine să lase orfana la el, dar nevasta se cătrăni atît de rău, încît nu mai insistă. Owczarz înveli deci fetița în pulpana de suman și în pătură, o luă în mîna stîngă, bățul în dreapta și plecă.

Cînd ajunse la drumul mare, găsi numaidecît urmele lui Kasztan și după un ceas de mers, își dădu seama că grajdul hoților trebuie să se afle pe undeva pe aproape, prin împrejurimi, deoarece urmele erau foarte încurcate. La început, se depărtau de drum, apoi iar se apropiau de el, coteau spre pădure și se pierdeau printre rovine, de

cealaltă parte a terasamentului de cale ferată. Se lăsa un ger straşnic, dar Maciek, gîfîind, nu mai simţea frigul; la răstimpuri, pe bolta cerului treceau cîrduri de nori, iar pe pămînt ningea cu întreruperi; de aceea, Maciek căuta tot mai înfrigurat, temîndu-se să nu se şteargă urmele. Căuta întruna, uitîndu-se în jos, astfel că nu băgă de seamă că se face întuneric şi ninge din ce în ce mai des.

Foarte obosit, se aşeza să se odihnească, dar pentru scurt timp, căci i se părea că aude nechezatul lui Kasztan. O dată auzi ceva atît de limpede (poate doar în capul lui bolnav), că părăsi urmele şi încordîndu-şi puterile, porni de-a dreptul în urma glasului. Cu cît alerga mai repede, cu atît nechezatul devenea mai clar, aşa că urcă pe colină, coborî de cealaltă parte, se luptă cu tufişurile care-i ţineau calea, căzu şi se ridică urmînd mereu glasul acela...

În cele din urmă, nechezatul încetă şi atunci Maciek observă că se află printre rovine, cu zăpada pînă la genunchi, şi că se făcuse noapte.

Se căţără cu mare greutate pe colină, ca să cunoască unde este şi să nu se rătăcească. În jur văzu însă doar zăpada albă, împestriţată ici şi colo cu tufişuri. Zăpadă la dreapta, la stînga, zăpadă în spatele şi înaintea lui, zăpadă sub el, iar în văzduh zăbranicul cerului. Dincolo de nori nu strălucea nici o stea, iar la asfinţit se stinsese pînă şi aura amurgului. Nimic, pretutindeni numai întuneric şi zăpada pătată de tufişurile negre.

Încercă să coboare de pe colină. Pe aici i se păru că povîrnişul era prea abrupt, pe acolo erau prea multe tufe. În cele din urmă, nimeri o pantă mai uşoară, pipăi cu băţul şi coborî cîţiva paşi, apoi se prăbuşi cîţiva coţi într-un gol. Din fericire, zăpada era pînă la brîu, altfel şi el, şi copila s-ar fi prăpădit.

Fetiţa, speriată, începu să suspine încet (totdeauna avusese glasul slab) şi lui Maciek i se strînse inima.

„De rătăcit nu m-am rătăcit, îşi spuse, pentru că locul mi-e cunoscut, aici sînt rovinele noastre. Dar cum să ies din ele ?..."

Porni iarăşi la drum, dar de astă dată prin trecători, cu zăpada cînd pînă la genunchi, cînd pînă la gleznă, cînd, în sfîrşit, pînă peste genunchi. Merse vreo jumătate de ceas, pînă cînd ajunse într-un loc bătătorit. Îngenunche, pipăi cu mîna şi înţelese că erau urmele lui.

— Uite ce drum încurcat! murmură şi intră în altă trecătoare. Merse iarăşi cam cît ai rosti cîteva rugăciuni şi găsi un fel de groapă în zăpada de la poalele dealului. Pipăi cu mîna peretele colinei şi forma adînciturii şi îşi dădu seama că este locul unde căzuse nu demult.

Îşi încordă auzul, fiindcă i se păru că desluşeşte un zgomot. Erau tufişurile care fîşîiau deasupra capului. Acolo sus se iscase vîntul şi gonea norii din care se cernea zăpada măruntă, dar îngheţată, care-i înţepa mîinile şi faţa ca un roi de ţînţari.

„Să-mi fi bătut oare ceasul din urmă ?... se întrebă. E, da' de unde... întîi trebuie să găsesc caii, ca să nu creadă că sînt hoţ".

Strînse la piept orfana, care-i adormise în braţe, cu toate că o tot mişcase şi n-o ţinea prea comod, şi porni drept înainte prin trecătoare, numai aşa ca să nu stea locului.

— Nu sînt prost să stau jos, mormăi, că dacă m-aşez, îngheţ numaidecît, şi doar n-o să las caii hoţilor...

Zăpada îngheţată cădea tot mai deasă şi-l albi pe Maciek din cap pînă-n picioare. Ascultînd vîntul care vuia pe dealuri, ţăranul se bucură că viforniţa nu-l prinsese pe cîmp, ci în rovine, unde oricum era mai cald.

— E chiar cald bine, dar tot n-o să stau jos, o să umblu aşa pînă mîine dimineaţă, că altfel îngheţ.

Mai era mult pînă la miezul nopţii, cînd picioarele refuzară să-l mai asculte pe Owczarz ; nu mai putea să le urnească din zăpadă. Se opri deci şi începu să bată pasul pe loc. Dar şi asta îl obosi, aşa că se apropie de o ruptură a malului şi se rezemă cu spatele de peretele de argilă.

Locul i se părea bine ales. Se afla ceva mai sus decît trecătoarea şi avea şi o adîncitură nu prea mare, cam cît să încapă un om ; tufişurile înnegreau din toate părţile, astfel că nici zăpada nu-l supăra prea mult. În plus, cînd îşi întinse picioarele, Maciek simţi că spre dreapta, în adîncitură, era un pietroi mare, cît o masă.

„De aşezat, nu mă aşez, se gîndi, pentru că aş îngheţa. Pot, în schimb, să stau pe vine. Ce-i drept, adăugă după o clipă, în ger nu trebuie să te culci şi să adormi, dar să stai chircit, se poate."

Se aşeză deci cu curaj, îşi trase căciula pe urechi, înveli mai bine orfana care continua să doarmă, apoi îşi spuse că după ce se odihneşte puţin, o să-şi mai dezmorţească iarăşi picioarele trepădînd pe loc, după care o să se odihnească din nou şi iar o să-şi mişte picioarele... pînă cînd o să se lumineze de ziuă.

„Numai să nu adorm", murmură.

Zăpada nu mai ajungea pînă la el în adîncitură, de aceea i se păru că e puţin mai cald decît afară. Picioarele i se dezgheţară şi, în loc de frig, simţea acum că-i umblă ceva, ca nişte furnici, pe tălpi. Urcînd printre degete, furnicile se răspîndiră pe toată talpa, apoi trecură pe piciorul sucit şi pe cel sănătos, ajungînd pînă la genunchi.

Nu se ştie de unde, o asemenea furnică începu să-i umble pe nas. Vru s-o gonească, dar un roi întreg îi urcă îndată pe braţul în care ţinea orfana, apoi şi pe celălalt. Owczarz nu le mai goni, mai întîi pentru că umbletul lor nu-l lăsa să adoarmă, iar în al doilea rînd, pentru că-i

făcea plăcere. Mai că zîmbea, simţind că insectele jucăuşe îi ajung pînă la brîu, aşa că nici nu se mai întreba de unde apăruseră. Ştia doar că se află în rovine, printre tufişuri, unde erau destule muşuroaie de furnici, şi aproape că uitase de iarnă.

„Numai să nu adorm... Numai să nu adorm", repeta. Pînă cînd, într-un tîrziu, se întrebă : de ce să nu adoarmă ? E doar noapte şi se află în grajd. Chiar aşa, în grajd, iar hoţii trebuie să vină în curînd. Maciek îi aşteaptă cu un ciomag noduros în mîini şi nu se întinde în culcuş, ca să nu adoarmă, de aceea stă pe un retevei.

Oho !... se aud şoapte... Vin hoţii. Acum deschid uşa de la grajd şi se vede zăpada din bătătură. Maciek se lipeşte de perete şi strînge ciomagul în mînă... Îi învaţă el minte !...

Dar se vede că hoţii băgară de seamă că Maciek veghează şi plecară. Aha, plecară, vorba vine, îşi luară tălpăşiţa fugind de le sfîrîiau călcîiele... Owczarz începu să rîdă şi se gîndi că acum poate să adoarmă sau cel puţin să moţăie liniştit. Se aşeză mai bine pe piatră, se ghemui într-un colţ şi strînse orfana la piept cu amîndouă mîinile, ca să nu cadă. Îi ajunge să-l fure somnul o clipă, fiindcă este tare ostenit. După aceea, o să se trezească, deoarece are ceva de făcut ; ce are oare de făcut ?

„Ce-aveam de făcut ?... visa. Trebuia să ar ?... Nu, că doar am arat totul... Să adăp caii ?... Asta trebuie să fac..."

Spre miazănoapte, vîntul împrăştie norii şi pe cer se arătă o margine de lună. Lumina palidă căzu drept pe faţa lui Maciek, dar ţăranul nu se mişcă. În curînd, luna se ascunse după dealuri, veniră alţi nori încărcaţi de zăpadă, dar Maciek tot nu se mişcă. Şedea în ruptura dealului cu capul sprijinit de perete, strîngînd orfana în braţe.

În sfîrşit, răsări soarele, dar Maciek nu se mişcă nici acum. Părea că priveşte uimit la terasamentul căii ferate care se aşternea la cîteva zeci de paşi de el.

Soarele urcase sus pe bolta cerului, cînd pe terasament se arătă un supraveghetor. Îl zări pe ţăran şi strigă la el ; dar pentru că Maciek nu-i răspunse, supraveghetorul coborî de pe terasament şi se apropie de el. Îi dădu ocol pe departe, strigă de cîteva ori : „Hei, bătrîne, te-ai îmbătat ?" şi pînă la urmă, nevenindu-i să-şi creadă ochilor, intră în adîncitură şi puse mîna pe Maciek.

Faţa ţăranului era tare ca ceara şi a fetiţei la fel ; pe genele lui Maciek se aşezase promoroaca, iar pe buzele orfanei lucea saliva îngheţată.

Supraveghetorul împietri uluit. Vru să strige, dar văzînd că e singur, se întoarse şi începu să fugă în direcţia din care venise. Dincolo de colină, se vedeau aşternîndu-se pe bolta cerească fumurile satului, unde se afla primăria comunală. Supraveghetorul se îndreptă într-acolo.

După cîteva ceasuri, veni cu o sanie, însoţit de ajutorul de primar de la comună şi de şeful de jandarmi, şi luară trupurile ţepene. Dar pentru că Maciek îngheţase aşezat pe piatră, şi din cauza gerului năprasnic nu putură să-i desfacă braţele şi să-i îndrepte picioarele, îl urcară în sanie aşa cum era. Aşa şi ajunse la cancelaria comunală, chipurile şezînd pe vine cu fetiţa în braţe, cu capul rezemat de şişletele din spatele săniei, cu faţa înălţată spre cer, ca şi cînd, încheindu-şi socotelile cu oamenii, îi povestea lui Dumnezeu nedreptăţile şi suferinţa lui.

Cînd sania cu cei doi morţi se opri înaintea primăriei, se strînseră îndată o droaie de femei şi ţărani, cîţiva evrei şi, mai la o parte, primarul comunei, secretarul şi mai-marele satului, Grochowski. Ghicind de la bun început cine erau victimele, Grochowski îl recunoscu pe Owczarz şi le povesti celor adunaţi tărăşenia cu argatul.

Ascultîndu-l, oamenii se închinau, femeile gemeau şi pînă şi evreii scuipau cu obidă, numai Jasiek Grzyb, feciorul bogătaşului Grzyb, fuma un trabuc de şase groşi şi zîmbea. Îşi ţinea mîinile în buzunarele scurtei de oaie, scoţînd înainte cînd un picior, cînd pe celălalt ; avea cizme înalte pînă mai sus de genunchi, trăgea din trabuc şi zîmbea. Ţăranii se uitau la el cu scîrbă, murmurînd că n-are respect nici măcar în faţa morţii. Femeile însă, deşi supărate, nu-l urau, pentru că era frumos ca o cadră. Înalt, lat în spate, sprinten, cu faţa numai lapte şi sînge şi ochii ca albăstreaua, avea mustaţa şi bărbiţa cînepii, cum poartă şleahticii. Asemenea frumuseţe de flăcău putea să fie administrator de moşie sau măcar mai-mare la cazan, lumea vorbea însă că nu-i decît un ticălos care va crăpa sub cine ştie ce gard.

— Cred că Ślimak n-a făcut bine izgonindu-i pe un geruleţ ca ăsta, spuse primarul cercetînd morţii.

— Sigur că n-a făcut bine, şopocăiră femeile.

— S-a supărat şi el, pentru că i-au furat caii, interveni un ţăran.

— Şi aşa, caii tot nu-i mai găseşte, iar cele două suflete au pierit numai din vina lui ! strigă cea mai bătrînă dintre femei.

— A învăţat de la nemţi ! adăugă a doua.

— O să-l mustre gîndurile pînă la moarte, spuse a treia.

Grochowski era tot mai posomorît, aşa că le răspunse :

— E... Ślimak nu e chiar atît de vinovat, fiindcă răposatul a plecat singur să ia urma hoţilor care ne fură caii...

Şi se uită chiorîş, pe sub sprîncene la Jasiek Grzyb, care-l privi la fel şi i-o reteză :

— Aşa vor păţi toţi cei care umblă prea mult după hoţi. N-o să pună mîna pe ei şi o să piară.

— O să bată odată şi ceasul tîlharilor ! spuse Grochowski.

— N-o să bată !... Fiindcă sînt tare isteţi, răspunse Jasiek Grzyb.

— O da Dumnezeu şi-o bate o dată ! se încăpăţînă Grochowski.

— Nu mai vorbi aşa în gura mare, că te pomeneşti că te calcă şi pe dumneata, rîse Jasiek.

— S-ar putea să mă calce, dar să-l roage pe Dumnezeu înainte să cad într-un somn greu.

În timpul acestei discuţii, şeful de post plecă la cancelarie, secretarul cercetă morţii cu atenţie, iar primarul comunei se strîmba de parcă ar fi mîncat ardei iute. În cele din urmă, spuse arătînd spre sanie :

— Pe nenorociţii ăştia trebui să-i ducem la tribunal. Acolo, ispravnicul şi felcerul o să facă tot ce trebuie cu ei... Mînă, jandarm, i se adresă stăpînului săniei, eu cu secretarul vă ajungem din urmă. E prima dată cînd mi se întîmplă să îngheţe cineva din comuna mea...

Proprietarul săniei se scărpină în cap, dar trebui să asculte porunca. De altfel, pînă la tribunal erau numai cîteva verste. Aşa că luă hăţurile şi îndemnă caii ; el porni pe jos, pe lîngă sanie, neîndrăznind să se uite la morţii pe care-i ducea. Cu el plecară primarul satului şi încă un ţăran care avea un proces la tribunal, pentru că spărsese ciutura la o fîntînă. Şeful de post, văzînd că porniseră, ieşi repede din cancelarie, încălecă şi-i ajunse numaidecît.

În timp ce primarul comunei trimitea morţii la tribunal, de la plasă era expediată comunei sub pază „proasta Zośka". La cîteva luni după ce lăsase fetiţa în grija lui Owczarz, Zośka intrase la puşcărie. De ce ? habar n-avea. Fusese acuzată mai întîi că cerşeşte şi vagabondează, apoi pentru că făcea trotuarul şi vrusese să dea foc ; de fiecare dată, cînd se descoperea o nouă infracţiune, era dusă de la închisoare la arest, de la arest la închisoare, de la închisoare la spital, de la spital iar la arest şi aşa trecuse un an întreg.

În timpul acestor deplasări, Zośka rămăsese cu totul nepăsătoare. Doar cînd o mutau dintr-un loc în altul, în primele zile era îngrijorată dacă va găsi de lucru. Apoi cădea într-o stare de apatie şi cea mai mare parte din timp dormita în pat sau sub pat, pe coridor sau în curtea închisorii. Altminteri, îi era totuna.

Cîteodată se trezea în ea dorul de libertate şi gîndul la copila părăsită, iar atunci o apuca nebunia. O dată, stăpînită de furie, nu mîncase o săptămînă, altă dată voise să se spînzure cu basmaua, iar a treia oară cît pe ce să dea foc la închisoare. O trimiseseră deci la spital şi cînd i se vindecase rana de la picior, după numai cîteva luni (în cursul cărora cunoscuse mai multe închisori), fusese expediată sub pază în satul în care se născuse.

Aşadar, Zośka venea acum de la plasă în locurile natale sub paza a doi ţărani, dintre care unul aducea adresa către comună, iar celălalt îl însoţea. Mergea pe drum cu un picior încălţat în pantof, iar celălalt într-o sanda, îmbrăcată într-un suman jerpelit şi cu o broboadă cu ochiuri mari pe cap. Gerul ascuţit şi împrejurimile cunoscute nu produceau nici o impresie asupra ei. Cu ochii aţintiţi undeva în gol, îşi ridica pulpana sumanului şi o lua înaintea supraveghetorilor, lungind pasul, de parcă se grăbea să ajungă acasă. Cînd se depărta prea mult, unul din paznici striga după ea : „De ce alergi aşa ?" Atunci încremenea pe drum, pînă cînd îi spunea iarăşi să meargă înainte.

— Cred că e proastă de-a binelea, spuse la un moment dat unul dintre ţăranii care o însoţeau, cel care aducea hîrtia de la plasă.

— Aşa a fost întotdeauna, deşi la muncile mai uşoare se descurcă destul de bine, îi răspunse celălalt, care o cunoştea pe Zośka mai de mult, deoarece era din acelaşi sat.

Şi iarăşi începură să discute despre altceva. Pînă la primăria comunală nu era mai mult de o verstă şi după colina înzăpezită se zăreau coşurile negre ale caselor,

cînd dinaintea Zośkăi și a însoțitorilor ei apăru șeful de post călare, urmat de sania cu trupurile lui Owczarz și al fetiței. Aflîndu-se mereu înainte, Zośka trecu de sanie, dar supraveghetorii ei, la vederea spectacolului neobișnuit, o opriră și începură să discute cu ajutorul de primar.

— O, Doamne ! strigă unul dintre ei, cine-i nenorocitul ăsta ?

— Owczarz, argatul lui Ślimak, răspunse ajutorul de primar. Zośka i se adresă apoi fetei, cu Owczarz e și fetița ta !

Apropiindu-se de sanie, Zośka se uită la început destul de nepăsătoare la cele două trupuri înghețate. Cu încetul însă, privirea ei începu să capete o expresie omenească.

— Ce li s-a întîmplat ? întrebă.

— Au înghețat.

— De ce au înghețat ?

— Ślimak i-a gonit de acasă.

— Ślimak ?... Ślimak i-a gonit de acasă ?... repetă parcă numărîndu-și degetele în neștire. Așa-i, Owczarz e, iar asta trebuie să fie fetița mea. E fetița mea, dar de atunci a mai crescut... Cine-a mai auzit să lași să înghețe un copil atît de mic ?... E adevărat că de la început i-a fost sortit un sfîrșit nu prea bun... Pe viul Dumnezeu, e chiar fetița mea ! Ia te uită !... E fetița mea, și ei au omorît-o...

Țăranii ascultară clătinînd din cap vorbirea întreruptă a Zośkăi. În sfîrșit, ajutorul de primar spuse :

— Noi trebuie să pornim, rămîneți sănătoși. Mînă, cumetre Marcin !

Cumătrul Marcin apucă hățurile și ridică biciul, dar în aceeași clipă Zośka încercă să urce în sanie lîngă morți.

— Ce faci ? strigă un însoțitor și o înhăță de suman.

— Bine, dar e fetița mea ! se smuci Zośka vrînd să scape de el.

— Și ce dacă-i a ta ?... o potoli ajutorul de primar. Drumul tău e unul, iar al ei e altul...

— E fetița mea !... fetița mea !... începu să țipe Zośka, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de sanie.

Caii porniră brusc și Zośka se prăbuși în zăpadă, dar se agăță de talpeți și sania o trase după ea.

— E, doar nu ți-ai pierdut mințile ? strigă însoțitorul și alergă după Zośka împreună cu ajutorul de primar și cu celălalt supraveghetor.

— Fetița mea !... Dați-mi fetița !... țipa nebuna, ținîndu-se mereu de talpeți.

Abia izbutiră să-i desprindă mîinile, apoi sania se puse în mișcare. Vru să se ridice și să alerge după copilă, dar unul din însoțitori i se așeză pe picioare, iar celălalt o apucă de brațe.

— Ce vrei să faci, proasto ? se străduiră s-o convingă. Tot nu mai poți s-o învii.

— Fetița mea !... Ślimak a omorît-o !... Pedepsi-l-ar Dumnezeu !... Să înghețe și el tot așa ?... striga Zośka, smulgîndu-se să scape.

Totuși, pe măsură ce sania se depărta, glasul ei deveni tot mai slab, fața vînătă de furie împrumută culoarea aramei, iar strălucirea ochilor se stinse. În cele din urmă, se liniști și recăzu în apatia obișnuită. Iar cînd zgomotele încetară cu totul, se ridică din zăpadă și indiferentă, ca mai înainte, porni cu pași mari spre primăria comunală, oftînd adînc din vreme în vreme.

— A și uitat, murmură țăranul cu actele.

— Păi tot prostu' e cel mai fericit om de pe lume, îi răspunse tovarășul de drum.

După care tăcură amîndoi, ascultînd zăpada care scîrțîia sub tălpi.

CAPITOLUL X

Pierderea cailor îl adusese pe Ślimak într-o stare vecină cu nebunia. Îl bătuse într-adevăr, îl lovise cu picioarele şi-l alungase pe Owczarz de acasă, dar asta nu-i potolise mînia. Acum se înăbuşea în casă, aşa că ieşi în curte şi se plimbă în lung şi-n lat, palid, cu pumnii încleştaţi, cu ochii năpădiţi de sînge, privind pe sub sprîncene şi căutînd pe cineva asupra căruia să-şi descarce obida.

Îşi aduse aminte că trebuie să dea nutreţ la vite. Intră în staul, îmbrînci bietele dobitoace, iar cînd una dintre ele, speriată, îl călcă pe picior, puse mîna pe furcă şi bătu fără milă amîndouă vacile. Apoi alergă în neştire în spatele şurii şi văzînd cîinele mort, izbi cu piciorul în trupul înţepenit, înjurînd de toţi dumnezeii :

— Dacă tu, sămînţă de cîine, nu te lăcomeai la pîinea din mîna altuia, eu nu-mi pierdeam caii... Putrezeşte aici şi rabdă pînă la primăvară, animal blestemat !... îi spuse în încheiere şi-l mai lovi o dată cu sete, de se auzira pîrîind oasele îngheţate.

După care se întoarse în casă atît de repezit, încît dărîmă reteveiele clădărite lîngă sobă. Jędrek izbucni în rîs şi atunci Ślimak, scoţîndu-şi cureaua de piele, începu să-l altoiască pînă cînd flăcăul se ascunse sub laviţă plin de sînge.

Cu toate acestea, ţăranul nu se încinse cu cureaua. Se preumbla în încăpere cu ea în mînă, abia aşteptînd să-i zică ceva nevasta, ca s-o pedepsească şi pe ea. Femeia tăcu totuşi, sprijinindu-se cu mîna de marginea sobei, de parcă o lăsau puterile.

— De ce te împleticeşti aşa ?... mormăi ţăranul. Nu ţi-ai revenit încă după votca de ieri ?...

— Parcă nu prea mi-e bine, răspunse nevasta încet.

Ślimak stătu o clipă pe gînduri şi se încinse cu cureaua.

— Ce ai ? întrebă.

— Mi se aşază dungi negre înaintea ochilor şi-mi vîjîie urechile... E !... poate că ţiuie ceva prin casă ! spuse, arătînd cu mîinile peste tot.

— Nu mai turna votcă în tine şi n-o să-ţi mai vîjîie urechile ! o repezi Ślimak şi ieşi iarăşi în bătătură, scuipînd.

Era mirat că femeia nu sărise să-i ia apărarea lui Jędrek, deşi-l bătuse destul de rău. Şi pentru că mînia îi urcă din nou sîngele la cap, nemaiavînd pe cine să bată, înşfăcă securea şi începu să taie lemne. Tăie pînă seara numai în cămaşă şi fără să pună nimic în gură la prînz. Avea impresia că la picioarele lui zăceau cei care-i furaseră caii. Aşa că mînuia securea cu atîta turbare, încît aşchiile şi reteveiele îi zburau pe deasupra capului şi se împrăştiau prin toată curtea.

În sfîrşit, braţele îi amorţiră, şalele începură să-l doară, iar cămaşa era lac de sudoare ; îi trecuse însă şi mînia.

După ce se întoarse în casă, nu găsi pe nimeni în prima încăpere şi se duse în odaia bună. Ślimakowa zăcea pe pat.

— Ce mai e şi asta ? o întrebă.

— Mă ia cu sfîrşeală, răspunse femeia trezită parcă din somn. Dar nu-i nimic, o să-mi treacă.

— S-a stins focul în sobă.

— S-a stins ? repetă Jagna. Se ridică destul de greu din aşternut şi-l aprinse, ca să pregătească cina.

— Vezi ? o dojeni Ślimak, privind-o cu luare aminte. Ieri la cîrciumă te-ai încălzit, ai băut apă din găleata ovreiului, iar pe drum te-ai mai descheiat şi la scurteică. Pesemne că ai răcit.

— N-am nimic, răspunse nevasta cu asprime. Poate că se simţea mai bine, fiindcă încălzi mîncarea şi le dădu să mănînce.

Jędrek ieşi din colţul unde se ascunsese şi luă lingura în mînă, dar în loc să mănînce, începu să plîngă cu suspine ; Ślimak fu cuprins de remuşcări. Mama nu luă în seamă lacrimile feciorului şi după ce spălă vasele fără tragere de inimă, se duse să se culce.

Noaptea, cam pe la ceasul cînd Owczarz murea în rovine, Ślimakowa începu să tremure. Bărbatul, trezit din somn, o acoperi cu cojocul şi treptat tremuratul încetă. A doua zi, se sculă ca de obicei la treabă, văietîndu-se uneori de dureri de cap şi de şale. Cu toate acestea, nu pregeta, dar Ślimak înţelese după ochii ei că nu se simţea bine şi se întristă.

Spre seară, auziră scîrţîitul unei sănii pe drum, care se opri la poarta lor. În curînd, în încăpere îşi făcu apariţia Josel. Evreul avea întipărită pe faţă o expresie atît de ciudată, încît lui Ślimak i se strînse inima, cînd îl văzu.

— Lăudat fie... dădu bineţe Josel.

— În vecii vecilor, răspunse ţăranul.

Urmă o clipă de tăcere.

— Nu mă întrebi nimic ? se miră evreul.

— De ce să te-ntreb eu ? se arătă uimit Ślimak, privindu-l în ochi, şi păli, deşi nici el nu ştia din ce pricină.

— Mîine, spuse Josel fără să se grăbească, o să-l cheme pe Jędrek la judecată, pentru că l-a rănit pe Herman...

— N-au ce să-i facă, spuse Ślimak.

— Oricum, puţin tot o să stea la răcoare.

— N-are decît să stea. A doua oară n-o să mai sară la bătaie.

În odaie, se aşternu iarăşi tăcerea, dar de astă dată dură mai mult. Evreul clătina din cap, iar Ślimak se uita la el, simţind că-l cuprinde teama. În sfîrşit, luîndu-şi inima-n dinţi, întrebă cu asprime :

— Mai e ceva ?

— Ce mai tura-vura ? răspunse evreul dînd din mînă. Owczarz şi fetiţa au murit de frig...

Ślimak se ridică de pe laviţă, vrînd parcă să se arunce asupra lui Josel, dar căzu la loc şi se rezemă de perete. Simţi un val de căldură, picioarele începură să-i tremure, apoi rămase chipurile uimit că-l cuprinsese asemenea spaimă.

— Unde... cînd ? întrebă surd.

— Unde ? răspunse Josel. În rovine, de cealaltă parte a căii ferate, nu prea departe de primărie. Cînd ?... cînd ?... Ştii şi tu că azi-noapte, fiindcă doar ieri l-ai gonit...

Ţăranul se ridică furios.

— Oho !... Josel, turui ca o moară neferecată... A îngheţat de frig !... Păi ce, el a plecat de la mine la rovine ?... Alte case nu mai sînt pe lume ?

Cîrciumarul înălţă din umeri şi retrăgîndu-se spre uşă, răspunse :

— Crezi ori nu crezi, mie mi-e totuna. Am văzut cu ochii mei cum i-au dus pe Owczarz şi pe copilă la tribunal, ca să le facă autopsia. Tu n-ai decît să nu crezi !... Rămîi sănătos...

— Mare lucru !... Şi de ce să pătimesc eu, pentru că a îngheţat el ! se minună Ślimak.

— Oamenii nu-ţi vor face nimic... Dumnezeu însă... Tu, Ślimak, nu mai crezi nici în Dumnezeu ? întrebă

evreul de dincolo de prag și ochii îi sticliră la lumina focului din sobă.

Închise ușa, se împiedică de ceva în tindă și ieși în curte. Zgomotul pașilor greoi slăbi treptat pe măsură ce se apropia de poartă, apoi Ślimak îl auzi urcîndu-se în sanie și strigînd : „Dii !“ la cai. Mai auzi scîrțîitul săniei departe, tot mai departe, pînă la pod.

Se scutură, privi prin încăpere și văzu ochii lui Jędrek pironiți asupra lui din celălalt colț. Se posomorî.

„Ce vină am eu că au înghețat ?“ mormăi ca pentru sine. Atunci își aduse aminte o predică, pe care vicarul o repeta în fiecare an la biserică. Și i se păru că aude glasul trudit de bătrînețe care gemea și striga : „Am fost flămînd, și nu mi-ați dat să mănînc ; am fost gol și nu m-ați îmbrăcat ; n-am avut unde să mă adăpostesc, și nu m-ați primit sub acoperișul vostru... Fiți blestemați dară, duce-vă-ți în focul cel veșnic în care ard diavolul și slugile lui...“

„Pe viul Dumnezeu, evreul minte...“ se liniști Ślimak, simțind că-l trec fiorii. Și spunînd aceasta, era în stare să jure că acum Owczarz și fetița se află în grajd, amîndoi în viață și sănătoși. Era atît de sigur, încît se sculă de pe laviță, ca să-l cheme pe argat la masă. Dar cînd puse mîna pe clanță, se retrase brusc înapoi. Îi era frică să iasă afară...

După ce-și mai veni în fire, ieși în curte, se uită în grajdul pustiu, apoi le aruncă vacilor o mînă de fîn, iar cînd se lăsă întunericul, se culcă. Nevasta începu iarăși să tremure, așa că o acoperi cu cojocul ca și ieri, murmurînd :

— Ce ticălos mai e și Josel ăsta !

Nu-i venea să creadă în ruptul capului că Owczarz și orfana muriseră de ger. Dimpotrivă, cu cît se gîndea mai mult la ei, cu atît era mai sigur că Josel îl speriase cu cine știe ce gînd ascuns. Dimineața, îi povesti rîzînd nevestei toate acestea, mirîndu-se de obrăznicia cîrciumarului și încercînd să ghicească de ce-l mințise evreul.

Dar, după-amiază, veni la ei ajutorul de primar cu o chemare scrisă pentru Jędrek care trebuia să se prezinte la tribunal, pentru că-l bătuse pe Herman.

— Cînd trebuie să fie acolo ? întrebă Ślimak.

— Procesul lui e mîine, răspunse ajutorul de primar. Dar n-are rost să bată atîta drum pe jos. Să meargă cu mine, îl duc eu.

Jędrek păli puțin și începu să se îmbrace tăcut în cojocul scurt și în sumanul nou-nouț.

— Ce pot să-i facă ? întrebă tatăl posomorît.

— E !... O să stea cîteva zile, cel mult o săptămînă, îl lămuri ajutorul de primar.

Ślimak oftă și începu să deznoade legătura, ca să scoată o rublă din ea.

— Hm, ai auzit ce trăncănește Josel, auzi că Owczarz și fetița au înghețat amîndoi ? se interesă.

— Cum să n-aud ? răspunse ajutorul de primar în silă. Că doar e adevărat.

— Au murit de ger ?... au înghețat ?... repetă Ślimak.

— Întocmai. Dar oricine înțelege că asta nu s-a întîmplat din vina ta, adăugă. N-a avut grijă de cai, tu l-ai izgonit la supărare, dar nu i-a spus nimeni să se abată din drum și să coboare în rovine. Cred că s-a îmbătat, bietul om, și a pierit din cauza prostiei lui.

Jędrek era gata și luîndu-și rămas bun de la părinți, le îmbrățișe picioarele. Lui Ślimak îi dădură lacrimile. Strînse capul feciorului la piept și-i dădu o rublă, ca să aibă la nevoie, și-l încredință în grija lui Dumnezeu. Fu însă de-a dreptul uluit cînd văzu că mama se desparte de el destul de nepăsătoare.

— Jagna, Jędrek se duce la tribunal și la închisoare... o certă bărbatul.

— Ei și ce dacă ? răspunse nevasta privindu-l cu ochii rătăciți.

— Ești bolnavă rău ?...

— Nu, dar mă doare capul puțin, mă arde înăuntru și... parcă nu prea am putere...

Spunînd acestea, femeia se duse în odaia bună și se întinse pe pat. Jędrek și ajutorul de primar ieșiră din casă.

Ślimak rămase singur în încăpere ; pe măsură ce trecea timpul, capul îi cădea tot mai mult pe piept. I se năluci că moțăie, apoi că se află pe un cîmp cenușiu, foarte întins în toate părțile, pe care nu erau nici tufișuri, nici lujere, nici măcar pietre, nimic. Numai undeva, într-o latură (țăranul se temu să privească într-acolo), sta Owczarz cu fetița în brațe și se uita fix la el.

Ślimak se cutremură. Nu, pe cîmp nu era Owczarz, sau dacă era, apoi era undeva într-o parte, la marginea zării, atît de departe, că nici măcar nu-l putea desluși și-i vedea numai pulpana sumanului ori nici măcar atît...

Gîndul la Owczarz începu să-l chinuiască. Țăranul se ridică de pe laviță, se întinse de-i trosniră oasele și se apucă să spele vasele.

— Uite ce-am ajuns ! murmură. Ehei !... parcă numai o dată dă necazul peste om ; nu trebuie să se dea învins.

Această concluzie îl mai învioră și începu să trebăluiască pe lîngă casă. Le duse lăturile și cartofii la porci, aruncă jos din podul grajdului nutrețul pentru vaci, tocă paiele și cără apă de la rîu de cîteva ori. Așa ceva nu mai făcuse de multă vreme ; se simți parcă întinerit și-i reveni curajul. I-ar fi fost chiar foarte bine, cu toate că nevasta îi era bolnavă și Jędrek fusese chemat la judecată, dacă n-ar fi fost amintirea lui Owczarz. Cu numai două zile în urmă, argatul căra apă, toca paiele, dădea nutreț la vite...

Pe măsură ce se lăsa întunericul, Ślimak devenea tot mai posomorît. Cel mai mult îl chinuia liniștea din odaie, o liniște atît de adîncă, încît șobolanii treziți începură să alerge pe jos și să muște. Cu cît se făcea mai întuneric, cu atît țăranul vedea mai limpede că-i lipsește ceva ; multe, multe lucruri îi lipseau. Cu cît mai adîncă era tăcerea din jur, cu atît mai clar auzea glasul tremurat și plîngător al vicarului care bătea cu pumnul în amvon și striga : „Am fost flămînd, și nu mi-ați dat să mănînc, am fost gol și nu m-ați îmbrăcat ; n-am avut unde să mă adăpostesc, și nu m-ați primit sub acoperișul vostru... Fiți blestemați dară, duce-vă-ți în focul cel veșnic în care ard diavolul și slugile lui..."

— Ticăloși mai sînt și șvabii ăștia ! Cîtă lume s-a prăpădit din cauza lor... mormăi țăranul, străduindu-se să uite de Owczarz. Și ridicîndu-și mîinile în dreptul ferestrei, ca să-și vadă bine degetele, începu să socotească :

— Stasiek al meu s-a înecat, asta-i una... Și nemții sînt de vină... Am fost silit să-mi vînd vaca măcelarului, două, numai pentru că din cauza lor nu mi-a mai ajuns nutrețul... Mi s-au furat caii, patru, fiindcă le-am luat porcul tîlharilor... L-au otrăvit pe Burek, cinci. Pe Jędrek

l-au dus la tribunal din pricina lui Herman, șase... Owczarz și orfana, opt... Opt inși au prăpădit !... Și Magda tot din cauza lor a plecat, fiindcă dacă am sărăcit, iar pe deasupra mi s-a îmbolnăvit și nevasta de inimă rea... Uite că se făcură zece... Doamne Isuse Cristoase !...

Deodată se apucă de păr cu amîndouă mîinile și începu să tremure de spaimă ca un copil. Niciodată nu-i mai fusese atît de frică, niciodată, deși trecuse de cîteva ori prin primejdii de moarte. Abia acum, după această numărătoare a oamenilor și a dobitoacelor care nu mai erau în gospodăria lui, cunoscu Ślimak și se temu de puterea nemților... Păi nemții ăștia liniștiți îi distruseseră ca o vijelie întreaga avere, toată fericirea și munca lui de o viață. Și măcar dacă ar fi furat sau ar fi jecmănit ei înșiși. Dar nu, trăiesc ca și ceilalți oameni, ară ceva mai mult, se roagă, își învață copiii carte... Nici măcar vitele lor nu fac pagubă pe cîmp și nu pasc nici un firicel din iarba altuia !...

Nimic, absolut nimic nu li se poate întîmpla, și totuși ei l-au adus în sapă de lemn, i-au pustiit gospodăria numai cu vecinătatea lor. Așa cum iese fumul dintr-o cărămidărie și usucă verdeața împrejur, tot așa și colonia lor împrăștie nenorocirea, pierzînd oameni și animale. La o adică, ce mai înseamnă el ? Păi n-au tăiat nemții pădurea bătrînă, nu ei au aruncat în aer stîncile de veacuri, nu tot ei l-au alungat și pe boier de la conac ?... Și cîți dintre slujitorii de la curte, după ce au fost dați afară, n-au ajuns ca vai de capul lor, apucîndu-se de beție sau de furtișaguri ?...

Abia acum, pentru prima dată, din gura lui Ślimak țîșni concluzia disperată :

— Stau prea aproape de ei... Pe gospodarii mai depărtați nu i-ar fi păgubit atîta...

Apoi mai adăugă :

— Ce rost mai are pămîntul care rămîne, dacă oamenii pier ?...

Această întrebare i se păru atît de respingătoare, că vru să se dezbare și de ea. Se duse să vadă ce face nevasta ; părea că doarme. Mai puse cîteva vreascuri pe foc, apoi începu să asculte șobolanii care rodeau podeala de argilă amestecată cu pleavă. Atunci se miră iarăși de liniștea din casă, de curentul de aer tras de coș dinspre ușă și auzi din nou glasul plîngător al preotului : „Am fost flămînd, și nu mi-ați dat să mănînc ; am fost gol..."

Deodată, în curte răsunară pași. Țăranul își îndreptă trupul și așteptă. „Să fie Jędrek ?... îi trecu prin minte. Poate fi..." Ușa de la tindă scîrțîi, apoi se închise și o mînă străină începu să caute clanța, ca să intre în odaie. „O fi Josel ?... Sau vreun neamț ?..." se gîndi. Brusc, se retrase înfricoșat ; capul începu să i se învîrtească. În pragul ușii apăru Zośka.

La început, tăcură amîndoi, apoi Zośka zise :

— Lăudat fie...

Și începu să-și frece mîinile înghețate, apropiindu-se de sobă.

Prin mintea lui Ślimak se perindau imagini învălmășite : Owczarz, orfana, Zośka ; se uita la ea ca la un om venit de pe lumea cealaltă.

— De unde-ai mai apărut și tu ? întrebă cu glas înăbușit.

— De la închisoare, m-au trimis la primăria comunală, iar acolo mi-au spus să-mi caut de lucru, fiindcă ei n-au bani pentru trîntori.

Și văzînd oalele pline de pe sobă, începu să-și lingă buzele ca un cîine.

— Ţi-e foame ? o întrebă Ślimak.

— Îmi este.

— Toarnă-ţi o strachină de ciorbă. Uite, aici ai şi pîine.

Zośka făcu ce i se spuse. După ce începu să mănînce, întrebă :

— N-aveţi nevoie de o fată în casă ?

— Nu ştiu încă, răspunse Ślimak. Nevasta mea e bolnavă.

— Ia te uită ce pustiu e pe la voi. Dar Magda unde este ?

— A plecat.

— Şi Jędrek ?

— L-au chemat la judecată.

— Ca să vezi !... Dar Stasiek ?

— S-a înecat astă-vară, şopti ţăranul şi încremeni la gîndul că Zośka îl va întreba de Owczarz şi de fetiţa ei.

Ea însă sorbea cu lăcomie animalică şi nu mai întrebă nimic.

„Ştie sau nu ştie ?..." se gîndi ţăranul

După ce sfîrşi de mîncat, Zośka răsuflă adînc şi se lovi cu palma peste genunchi cu atîta veselie, că şi lui Ślimak îi mai veni inima la loc. Apoi îl întrebă pe neaşteptate :

— Mă laşi să dorm şi eu aici la noapte ?

Ţăranul se nelinişti. În pustietatea de acum, orice oaspete i s-ar fi părut o adevărată mană cerească, dar Zośka !... Dacă nu ştie nimic de Owczarz, ce nenorocire a mai adus-o la casa lui ? Iar dacă ştie, de ce-a mai venit?...

Şi în timp ce-şi punea aceste întrebări, în încăpere se aşternu iarăşi o linişte adîncă şi Ślimak auzi din nou glasul vicarului : „Flămînd am fost, şi nu mi-ai dat să mănînc... n-am avut unde să mă adăpostesc, şi nu m-aţi

primit în casa voastră... Fiţi blestemaţi dară, duce-vă-ţi în focul cel veşnic..."

— Rămîi şi dormi aici, în odaia asta.

— Fie şi în şopron, răspunse Zośka.

— Nu, aici în casă.

Nu se ştie din ce pricină, frica îl părăsise, dar povara neliniştii devenea tot mai grea. Parcă o mînă nevăzută îl apuca de plămîni, îi atingea inima şi-i smucea măruntaiele. Simţea nenorocirea plutind în jurul lui şi se chinuia că nu ştie nici ce este şi nici cînd avea să lovească. Şi iarăşi îi veniră în minte cuvintele :

„Ce rost mai are pămîntul care rămîne, dacă oamenii pier ?..."

Iar după aceea, adăugă :

— Se apropie oare moartea de noi ?... E, şi dacă-i moartea, ce-i cu asta ?

Focul se stingea, Zośka spălă strachina şi se culcă pe laviţă în zdrenţele ei. Ślimak intră în odaia bună, dar nu se grăbi să se dezbrace ; se aşeză pe pat la picioarele nevestei şi hotărî să vegheze fie şi toată noaptea. De ce ? nu ştia nici el. Nu ştia nici măcar că starea-i ciudată se numea surescitare.

Totuşi, lucru de mirare, Ślimak credea că Zośka îi adusese măcar în parte iertarea, deoarece din clipa venirii ei, umbra lui Owczarz şi a orfanei păliseră în închipuirea lui. În schimb, se gîndea tot mai stăruitor la nemţi şi la forţa nenorocirii care-i însoţea.

— Stasiek, unu, mormăi ţăranul, văcuţa, doi... Caii, patru... Owczarz şi copila şase... Magda, şapte... Jędrek, opt... Burek şi boala nevestei, zece... Atîta lume !... cu toate că nici unul n-a ridicat măcar un deget asupra mea. Se vede că o să ne prăpădim cu toţii...

Şi tot socotind aşa, îşi simţea capul strîns parcă într-un inel de fier. Era somnul, un somn greu, tovarăşul durerii surde. Visa că se împarte în doi oameni. Unul era el, Ślimak, cel care şedea în odaia bună pe pat la picioarele nevestei, iar al doilea era Maciek Owczarz (dar nu acela care îngheţase, ci alt Owczarz), care sta în grădiniţă, la fereastră, acolo unde vara creştea floarea soarelui. Owczarz cel nou nu semăna deloc cu cel dinainte : era posomorît şi răzbunător. „Tu crezi, îi spunea musafirul de la fereastră, încruntîndu-se, că eu am să te iert pentru nedreptatea pe care mi-ai făcut-o ? Nu pentru că am îngheţat de frig, că asta i se poate întîmpla şi unui beţiv, ci pentru că m-ai gonit din casă ca pe un cîine. Gîndeşte-te şi tu, ce-ai fi zis dacă te batjocoream aşa fără să fii vinovat ? Dacă te alungam bolnav în ger şi fără o lingură de fiertură ? Tu n-ai avut nici un pic de milă pentru atîţia ani cît ţi-am slugărit... Şi orfana, ce vină a avut, pe ea de ce-ai pierdut-o ?... Nu-ţi ascunde faţa, nu întoarce capul, ci răspunde ce trebuie să fac cu tine pentru ticăloşia ta ? Spune tu singur, fiindcă ai destulă minte ca să ştii că nelegiuirea ta nu poate fi iertată şi Dumnezeu sfîntul nu-ţi va ajuta..."

„Ce să-i spun, nefericitul de mine ? se gîndea Ślimak, transpirînd din belşug. Are dreptate cînd zice că sînt un nemernic. N-are decît să-şi născocească singur răzbunarea, poate că aşa îi va fi milă de mine şi nu mă va mai chinui şi după moarte."

În clipa aceea, nevasta se mişcă în pat şi Ślimak se trezi. Deschise ochii, dar îi închise numaidecît. Prin ferestruică intrau înăuntru străluciri trandafirii, iar pe geamuri scînteiau florile de gheaţă.

„Se varsă zorile ?" se întrebă ţăranul şi se ridică din pat. Înţelese însă dintr-o dată că nu se varsă zorile. deoarece lumina trandafirie tremura.

— Arde ceva ? mormăi simţind un miros de fum foarte puternic care-l îneca.

Ślimak se duse în cealaltă încăpere, dar Zośka nu mai era pe laviţă.

— Am spus eu ! exclamă şi ieşi în goană afară. Se trezise de-a binelea.

Într-adevăr, ardea chiar casa lui. Luase foc acoperişul dinspre drum. Din cauza stratului gros de zăpadă, care acoperea streaşina, focul înainta încet. Putea fi stins chiar acum, dar Ślimak nici nu se gîndea la asta.

Se întoarse în odaia bună, îşi scutură nevasta şi strigă :

— Scoală-te, Jagna... că arde casa !...

— Hai şi lasă-mă în pace !... răspunse femeia buimacă, acoperindu-şi capul cu cojocul.

Ślimak o luă în braţe şi poticnindu-se de cele două praguri, o duse în şopron, aşa învelită în cojoc, cum se afla. Apoi îi aduse îmbrăcămintea şi aşternutul, sparse uşa de la cămară şi scoase lada în care se aflau banii ; în sfîrşit, sparse geamurile şi începu să arunce afară sumane, cojoace, sacii cu legume, scaunele şi vasele de bucătărie. Obosi, se răni la mîini, asudă, dar nu-şi pierdu curajul, deoarece ştia cu ce duşman aprig lupta.

În acest timp, flăcările cuprinseră acoperişul, iar prin crăpăturile din tavan fumul şi focul începură să pătrundă în încăperi. Abia atunci Ślimak ieşi în curtea luminată, trăgînd laviţa după el. După ce o duse în şopron, vru să se întoarcă în casă să ia şi masa. Privi însă spre şură şi împietri. Dinăuntrul şurii apărură flăcări care începură să lingă zăpada de pe acoperiş. Lîngă şură, stătea Zośka şi ameninţa cu pumnii, zbierînd cît o ţinea gura :

— Na, Ślimak, asta-i mulţumirea mea pentru fetiţă !... Acum o să te prăpădeşti şi tu ca şi ea !...

Alergă spre rovine și cățărîndu-se pe colină, începu să dănțuiască la lumina pojarului și să bată din palme.

— Arde !... arde !... striga.

Ślimak se răsuci în loc, ca un animal împușcat. Apoi porni agale spre șopron, se așeză pe un trunchi și își acoperi fața cu mîinile. Nu se mai gîndea să scape nimic, văzînd în aceasta începutul pedepsei dumnezeiești pentru moartea lui Owczarz și a orfanei.

— O să ne prăpădim cu toții ! îngăimă.

Casa și șura ardeau ca niște stîlpi uriași de foc, încît, cu tot gerul, lui Ślimak îi era cald în șopron, iar zăpada din curte începea să se topească. Atunci auzi strigăte și tropote dinspre casa lui Hamer, de unde-i veneau în ajutor.

Curtea se umplu numaidecît de lume, argați, femei și copii cu gălеți și prăjini cu securi și cîrlige în vîrf. Aduseră chiar o pompă de incendiu manuală și, împărțindu-se în două grupuri sub comanda lui Fryc Hamer, începură să spargă pereții și să stingă focul. Luptau cu flăcările ca la danț, rîzînd și întrecîndu-se unii pe alții ; cei mai curajoși se cățărau cu topoarele pe șură, acolo unde nu ajunsese focul, iar femeile și copiii cărau apă din rîu.

Pe colină se arătă iarăși Zośka.

— O să te prăpădești, Ślimak, cu toate că nemții te ocrotesc !... striga amenințînd cu pumnii.

— Cine e ?... Prindeți-o !... se îndemnară coloniștii. Doi inși se repeziră pe colină, dar Zośka se ascunse în rovine.

Fryc Hamer se apropie de Ślimak.

— Focul a fost pus de cineva ? îl întrebă.

— Așa-i, răspunse țăranul.

— De femeia de pe colină ? adăugă Fryc, arătînd cu mîna spre înălțime.

— De ea.

— Nu era mai bine să ne vinzi nouă pămîntul ?... îi zise Fryc după o clipă.

Țăranul lăsă capul în jos și tăcu.

Cu tot ajutorul nemților, șura arse cu totul, dar din casă mai rămaseră în picioare cîțiva pereți. Unii dintre coloniști mai aruncau apă pe ei, în vreme ce ceilalți se adunară în jurul lui Ślimak și al nevestei bolnave.

— Unde-o să vă duceți acum ? începu iarăși vorba Fryc.

— O să ne mutăm în grajd, răspunse țăranul.

Femeile chibzuiau între ele să-i ia la colonie, dar bărbații clătinară din cap, spunînd că boala Ślimakowei poate fi molipsitoare. Fryc se grăbi să se alăture acestei păreri și porunci s-o ducă pe bolnavă în grajd.

— O să vă trimitem aici tot ce vă trebuie, iar pe urmă o să mai vedem, făgădui Fryc.

— Dumnezeu să vă răsplătească, îi mulțumi Ślimak și aplecîndu-se, îi îmbrățișase picioarele.

Coloniștii începură să se împrăștie. Fryc lăsă o femeie lîngă bolnavă, unui flăcău îi porunci să aducă paie pentru sinistrați, iar lui Herman îi șopti să plece numaidecît la Wola după morarul Knap.

— Astăzi cred că încheiem afacerea cu el, îi spuse lui Herman. Acum e acum !...

— Fără asta, răspunse Herman, arătînd dărîmăturile cu capul, nu mai rezistam nici pînă la primăvară.

Fryc înjură. Își luă totuși rămas bun cu bunăvoință de la Ślimak, sfătuindu-l să aducă felcerul, fiindcă nu e bine. Dar cînd se aplecă deasupra bolnavei, se miră :

— Bine, dar e leșinată...

Ślimakova, fără să deschidă ochii, răspunse cu o hotărîre ciudată :

— Păi cum... leşinată, leşinată !...

Fryc se retrase descumpănit. După o clipă, şopti :

— Aiurează !... are fierbinţeală...

Şi strîngîndu-i mîna lui Ślimak, plecă spre colonie după ceilalţi.

Cînd se lumină de ziuă, de la colonie le aduseră paie, o pîine şi o sticlă cu lapte. Ślimak se plimba mereu prin bătătura prin care se tîrau fuioare de fum urît mirositoare ce ieşeau din dărîmături. Îşi împreunase mîinile atîrnînd fără vlagă, ca un disperat, şi umbla fără astîmpăr încoace şi încolo, chinuit de durere şi amărăciune. Uite, aici lîngă şopron se află o laviţă şi un scăunel... Ce vechi sînt !... Cînd era copil, sta adesea pe ele şi meşterea cu briceagul cruci şi înflorituri... o ! uite-le. Iar colea e lada cu cheia în broască. Ţăranul o deschise şi scoase un săculeţ mai mic cu bani de argint şi altul mai mare cu bancnote, apoi le ascunse pe amîndouă într-un colţ al grajdului sub o grămadă de gunoi uscat.

După ce sfîrşi această treabă, recăzu în apatie şi începu iarăşi să se preumble prin curte. Mormanul ăsta de cenuşă, din care se înalţă grinzi fumegînde, negre, e şura lui şi toată recolta dintr-un an ! Acolo zace Burek : au început să-l mănînce ciorile şi de sub părul galben se iţesc coastele însîngerate. Iar aici e casa lui, fără ferestre, fără uşi, fără acoperiş ; numai coşul se mai ridica dintre pereţii afumaţi. „Ce scundă e casa şi ce înalt e coşul !..." se gîndi Ślimak.

Se întoarse şi urcă pe colină, presimţind că cei din sat vorbesc despre el şi-i vor veni în ajutor. Dar nu venea nimeni din sat. Pe întinderea nemărginită de zăpadă nu se zărea nici o fiinţă vie, doar ici şi colo printre copaci luceau focurile aprinse prin case.

„Îşi pregătesc mîncarea de dimineaţă", îşi spuse.

Mintea obosită şi închipuirea aţîţată îl făceau să viseze aievea. Avea impresia că este din nou primăvară, şi grăpează ogorul semănat cu orz. Înaintea lui merg roibii dînd din coadă, deasupra ciripesc vrăbiile, colo Stasiek se uită la rîu, iar dincolo merge călare cumnatul boierului şi nu-şi poate ţine calul în frîu. De sub pod, unde nevasta spală rufele, răsună loviturile bătătorului, în grădiniţă cîntă Jędrek, iar Magda îi răspunde din casă...

În clipa aceea Ślimak simţi mirosul de ars şi i se făcu lehamite de toate. Şi de rîul îngheţat, la care Stasiek nu va mai privi niciodată, şi de colina acoperită de zăpadă, şi de casa neîncăpătoare, pustie, fără acoperiş şi cu coşul repezit caraghios în sus. De toate i se făcu scîrbă şi pentru prima dată în viaţă îşi dori să fugă undeva departe de aici, în locuri atît de schimbate, încît să nu-şi mai amintească nici de Stasiek, nici de Owczarz, nici de cai şi nici de blestemata asta de gospodărie.

„Ce-mi pasă !... mormăi lovind aerul cu pumnul. De ce să stau ca un rob aici ?... Am ceva bani, o să mai iau încă pe atîta de la nemţi şi o să-mi cumpăr alt pămînt. Să mai fac încă o casă aici, ca să-mi dea foc iar ? Să trudesc aici, ca să nu pot vinde nimic ? Să stau aici, ca să nu mai pot lucra nicăieri ?... Mai bine să nu mai fiu ţăran, să trăiesc şi eu ca nemţii care cumpără pămînt ieftin, îl vînd scump şi au bani".

Coborî de pe colină şi se culcă pe paie nu departe de nevasta care gemea. Adormi numaidecît. La amiază, în uşa grajdului îşi făcu apariţia bătrînul Hamer, urmat de o femeie cu două oale cu mîncare caldă. Văzînd că ţăranul doarme, îl împunse de cîteva ori cu bastonul.

— Hei, scoală-te o dată ! strigă.

Ślimak se trezi, se ridică în capul oaselor pe paie și își șterse ochii uimiți. Cînd văzu lîngă el femeia cu fiertura, simți că-i era foame și luă în tăcere oala și lingura, după care începu să mănînce cu lăcomie.

Bătrînul Hamer se așeză pe prag, se uită la țăran și clătină din cap, apoi își scoase din buzunar luleaua de porțelan cu ciubuc îndoit și aprinzînd-o, spuse :

— Astăzi am fost în sat. Am trecut pe la Grzyb, pe la Orzechowski și încă pe la cîțiva gospodari, ca să vă ajute și ei cu ceva. E doar o datorie creștinească pentru fiecare...

Suflă încet un rotocol de fum, așteptînd ca țăranul să-i mulțumească. Dar Ślimak nu se uita la el, ci înfuleca de zor.

— Le-am spus, continuă bătrînul, să te primească vreunul să stai la el cu chirie sau măcar să trimită caii după felcer pentru soția dumitale. Și ei, nimic. Au dat din cap și mi-au spus că Dumnezeu te-a pedepsit pentru moartea argatului și a orfanei, așa că nu vor să se amestece. N-au inimă de creștini.

Ślimak sfîrși de mîncat, dar tăcea mereu. Hamer mai trase de cîteva ori din lulea și în cele din urmă întrebă :

— Și-acum ce-ai să te faci în pustietatea asta ?

Țăranul se șterse la gură și răspunse :

— O să vînd pămîntul.

Hamer începu să așeze tutunul în lulea.

— Ai găsit cumpărător ? se interesă.

— Ți-l vînd dumitale, îi propuse Ślimak.

Hamer căzu pe gînduri și așeză iarăși tutunul în lulea. Într-un tîrziu, răspunse :

— Hm ! de cumpărat îl cumpăr eu, de vreme ce te-a lovit năpasta, dar nu mai pot să-ți dau decît șaptezeci de ruble pe pogon.

— Nu prea de mult îmi ofereai o sută...

— Și de ce n-ai vrut ?

— Așa-i, se resemnă țăranul. Fiecare profită cît poate.

— Dumneata n-ai profitat niciodată ? îl întrebă Hamer.

— Am profitat și eu. Și pe urmă, casa a ars.

— O să faci altă mai bună.

Hamer se adînci din nou pe gînduri.

— Așadar, iei șaptezeci de ruble pe pogon ? îl întrebă pe Ślimak.

— De ce să nu iau ?

— Și mergem mîine la notar ?

— Mergem.

— Iar astă-seară ne înțelegem la mine.

— Se poate și astăzi.

— E, dacă-i așa, se bucură Hamer după o clipă, uite ce vreau să-ți spun. Am să-ți dau șaptezeci și cinci de ruble pe pogon și n-am să te las să pieri aici. Pe nevasta dumitale o ducem la colonie, la școală. Acolo e cald. O să iernați amîndoi la noi, iar pentru muncă, o să te plătesc ca și pe ceilalți argați.

Cuvîntul argat îl făcu să tresară pe Ślimak, dar nu spuse nimic.

— Fiindcă gospodarii din sat, încheie Hamer, ridicîndu-se de pe prag, nu te vor ajuta cu nimic. N-au suflet de creștini. Sîn niște animale... Rămîi sănătos.

— Drum bun, îi ură țăranul.

Hamer plecă. Înainte de asfințitul soarelui, veni o sanie și Slimakowa fu dusă în nesimțire la colonie. Ślimak rămase lîngă dărîmături. Înainte de toate, scoase de sub grămada de gunoi săculețul cu arginți, apoi pe cel cu bancnote și le ascunse în buzunarul sumanului. După

aceea, cără în grajd îmbrăcămintea şi lucrurile scăpate din foc şi, în sfîrşit, dădu nutreţ la vaci. I se păru că bietele necuvîntătoare îl privesc cu reproş, întrebîndu-l parcă :

„Ce boacănă vrei să faci, stăpîne ?..."

„Ce să fac ?... se gîndi ţăranul. Mi-au mai rămas ceva bani, ba chiar destul de mulţi, dar asta nu înseamnă nimic. Dacă-mi ridic altă casă şi-mi cumpăr alţi cai, te pomeneşti că iar mi se-ntîmplă ceva, fiindcă locul e blestemat. Dacă se aşază aici, nemţii o să îndepărteze răul, dar eu nu sînt în stare s-o fac".

Se lăsa seara, Ślimak însă se tot învîrtea printre dărîmăturile arse, simţind că-l ţine ceva pe loc, de parcă i se lipiseră picioarele de pămînt. Aşa că încercă să-şi stîrnească mînia şi scîrba pentru ce-i mai rămăsese.

— E, la dracu' !... mormăi. Are şi de ce să-mi pară rău ! Pămîntul e sărac, satul departe, nici un fel de cîştig din altă parte, iar ce nu arde soarele, îneacă apa. Să stau aici, ca să se îmbogăţească hoţii pe spinarea mea ?

Într-adevăr, clocotea de mînie ; scuipă cu obidă, îmbrînci poarta ruptă şi porni cu paşi mari în direcţia podului fără să se mai uite înapoi. Pe drum întîlni doi argaţi nemţi care chicotind veseli, se duceau să doarmă în gospodăria lui. La vederea lui Ślimak, tăcură, dar după ce trecură de el, începură să rîdă încet.

— Cum aş putea să iernez eu la voi, ticăloşilor ?... murmură Ślimak. Să mi se întoarcă băiatul de la închisoare şi să mi se înzdrăvenească nevasta şi am să plec în lumea largă, să nu vă mai văd niciodată în ochii mei...

Pe cerul senin se aprindeau stelele, şi luna se ivi din spatele pădurii. Dincolo de pod, ţăranul coti la stînga şi în curînd ajunse la casa lui Hamer.

La poartă, înnegri şi tuşi o umbră omenească.

— Dumneata eşti, domnule învăţător ? întrebă Ślimak.

— Eu. E, ai fost de acord să vinzi pămîntul ?

Ţăranul tăcu.

— Poate că e chiar mai bine aşa... Fără îndoială, e mai bine, continuă învăţătorul. Dumneata n-ai fi scos mare lucru de pe bucata asta de pămînt, pentru că nu-ţi prea merge, aşa însă cel puţin ai să-i salvezi pe alţii.

Se uită împrejur şi-l sfătui cu glas scăzut :

— Dar ai grijă să te tocmeşti cu Hamer la notar, pentru că le faci un mare bine. Cînd o să termine cu dumneata, Knap o să-şi dea fata lui Wilhelm ; zestrea o să fie destul de mare şi pe deasupra o să-i mai şi împrumute cu bani. Altminteri, Hirszgold i-ar goni la sfîntul Ion şi i-ar vinde totul lui Grzyb... Au iscălit o înţelegere grea cu evreul.

— Grzyb e cel care vrea să cumpere colonia ? întrebă Ślimak.

— Cine altul ? şopti învăţătorul. Grzyb vrea s-o cumpere pentru băiatul lui... Josel se învîrteşte pe aici de vreo lună de zile şi numai Dumnezeu ştie ce s-ar fi întîmplat, dacă dumneata nu voiai să-ţi vinzi pămîntul.

— Grzyb ?... repetă ţăranul. Mai bine să-mi fie diavolul vecin, decît nemernicul ăsta ! O sută de nemţi nu fac atîta rău, cît face iuda asta bătrînă.

— Oricum, tîrguieşte-te puţin cu ei, adăugă învăţătorul. N-o să se zgîrcească prea mult, fiindcă a venit Knap şi trebuie să încheie afacerea cu el.

Scîrţîi uşa de la casă şi învăţătorul schimbă brusc vorba.

— Nevasta dumitale, spuse cu glas tare, e la şcoală. Ia-o pe aici...

— E Ślimak ? întrebă Fryc Hamer din curte.

— Eu sînt.

— Vezi ce-ți face nevasta și culcă-te la bucătărie. Augustowa o să aibă grijă de bolnavă, iar tu trebuie să te odihnești bine, pentru că mîine plecăm înaintea zorilor.

Se retrase după colțul casei și ușa scîrții din nou. Se vede că intrase iarăși în casă.

— Dumneata unde stai, domnule învățător ? întrebă țăranul.

— De obicei stau la școală, dar acum eu și fata mea o să dormim în grajd.

Ślimak se îngîndură și răspunse :

— Mai mult ca sigur că pe femeia mea au dus-o în casă numai pînă mîine. Pe urmă o să ne gonească în grajd. N-avem de ce să mai stăm aici.

Intrară în tinda întunecată. Undeva, înăuntrul casei, se auzea o discuție întreruptă de hohote groase de rîs și de clinchet de pahare. Învățătorul îl luă pe țăran de braț și-l conduse spre ușa din stînga. Deschise. Într-o încăpere mare, plină cu bănci și luminată de o lampă mică, zăcea pe pat Ślimakowa ; o femeie bătrînă îi punea cîrpe ude pe frunte. Mirosea puternic a oțet.

În pieptul țăranului, inima încetă să mai bată. Abia acum, cînd simți mirosul de oțet, înțelese că nevasta lui trebuie să fie rău bolnavă.

Cînd se opri lîngă pat, Ślimakowa începu să se uite la el, mijindu-și ochii. Îl întrebă deodată cu glasul răgușit :

— Tu ești, Józek ?

— Eu.

Bolnava închise ochii și începu să strîngă în mîini cojocul cu care era învelită. Apoi îl cercetă iarăși :

— Ce faci tu, Józek ?... Ce faci ?...

— Ce să fac ? Nu vezi că stau ?...

— Aha ! stai... Știu eu ce faci tu... N-ai teamă !... Știu tot...

— Pleacă de aici, omule, îl întrerupse bătrîna nemțoaică, împingîndu-l pe țăran spre ușă. Du-te, că se supără și nu e bine... Du-te...

Și-l împinse afară.

— Józek !... îl strigă Ślimakowa. Józek, întoarce-te... Să-ți spun ceva.

Țăranul stătea la îndoială.

— N-are rost, îi șopti învățătorul, vorbește aiurea și se supără. Dacă nu te mai vede, poate că o să adoarmă.

Îl conduse în cealaltă parte a tindei, la bucătărie, unde dădu buzna Fryc Hamer și-l luă cu el în altă odaie.

La lumina unei lămpi mari, la masa plină de halbe, înconjurați de un fum des, stăteau bătrînul Hamer și morarul Knap. Cel din urmă era un om puternic, gros cît un sac de făină, cu fața mare, roșie și strălucitoare. Acum își dezbrăcase surtucul și într-o mînă ținea o halbă de bere, în timp ce cu manșeta celeilalte își ștergea fruntea asudată. Sub cămașa descheiată, la care luceau ace de aur, se vedea pieptul umflat, ca la femei, acoperit de păr des.

În dreapta mesei, așezat pe o capră scundă, se afla un butoiaș rotofei, din care, Wilhelm Hamer scotea berea și umplea halbele.

— Cum te cheamă, bătrîne ? întrebă vesel Knap cu un glas gros și accent nemțesc.

— Ślimak.

— E adevărat, el e !... răcni Knap și izbucni în rîs. Vrei să vinzi pămîntul cu dealul ăla bun pentru moară de vînt ?

— Știu și eu ?... răspunse țăranul timid. Musai să-l vînd...

— Ha ! ha !... bubui Knap. Wilhelm !... răcni de parcă acesta era la o verstă de drum, toarnă-i bere și lui... Bea în sănătatea mea și eu în a ta... Ho ! ho ! ho !... Cu toate că tu n-ai măcinat niciodată la mine, eu ciocnesc cu tine... Să fim sănătoși amîndoi... De ce n-ai vrut să ni-l vinzi mai de mult ?

— De, știu eu ? răspunse țăranul bînd berea cu lăcomie.

— Wilhelm !... mai toarnă-i !... mugi Knap. Îți spun eu de ce n-ai vrut. Pentru că nu ești hotărît. Ho ! ho !... Hotărîrea-i temelie. Eu mi-am spus : o să fac o moară la Wólka, și am făcut-o, deși evreii mi-au ars-o de două ori. Nu-i așa, Hamer ?... Mi-am spus : Konrad al meu o să fie doctor ! și va fi. Și ție, Hamer, ți-am mai spus : Wilhelm al tău trebuie să aibă moară de vînt, și trebuie s-o aibă. Fără hotărîre, omul e ca moara fără apă... Wilhelm !... toarnă-i bere... Nu-i așa că e bună ? Krauze, ginerele meu, o face... Ho ! ho !...

— Ce-i asta ?... strigă, aplecîndu-se spre butoiaș. Nu mai e bere ?... Atunci gata !... ne ducem la culcare...

Se ridicară de la masă. Fryc îl împinse pe Ślimak spre bucătărie și închise ușa.

Țăranul era amețit, nu se știe dacă de bere sau de vorbăria zgomotoasă a lui Knap. La lumina opaițului, văzu două paturi în bucătărie, pe unul dormea cineva, iar celălalt era gol. Ślimak se așeză ; era vesel și începu să se clatine la dreapta și la stînga, la dreapta și la stînga...

Nu se mai gîndea la nimic ; asculta mai curînd discuția din încăperea vecină. După cîtăva vreme, auzi pupături zgomotoase, o nouă serie de exclamații, masa și scaunele

împinse și rîsul lui Knap. Apoi bucătăria fu inundată de lumină și trecură prin ea Fryc și Wilhelm.

— Culcă-te și dormi !... îl îndemnă Fryc. În zori plecăm...

Tinerii Hamer ieșiră în tindă, din tindă în curte, pașii lor se stinseră undeva pe lîngă șură, dar Ślimak continua să-și clatine capul la dreapta și la stînga. Se scurse iarăși o vreme, în timpul căreia în odaia vecină răsunară mai întîi pași greoi, apoi glasul gros al lui Knap spunînd :

— *Vater unser, der Du bist im Himmel...* [1]

În timp ce se ruga, morarul se descălță, aruncă cizmele într-un colț și repetînd în sfîrșit : „Amin... amin..." se întinse pe patul, care scrîșni sub el.

În cele din urmă tăcu, iar cîteva minute mai tîrziu, începu să sforăie pe mai multe voci, de parcă-l spînzurau și-l înjunghiau în același timp.

La bucătărie, opaițul își micșoră lumina, sfîrîi, lucì de cîteva ori și se stinse, împrăștiind un miros greu de grăsime arsă. Luna privi înăuntru prin geamurile înghețate și pe podeaua de argilă se așternu o pată de lumină firavă, împărțită în șase de umbrele ramelor de lemn.

Morarul sforăia și gemea îngrozitor. Țăranul, amețit de bere, se legăna la dreapta și la stînga, zîmbea cine știe cui și medita :

„E, o să vînd tot !... Și ce-i cu asta ? N-am voie ? Că doar e mai bine să plec în altă parte și să cumpăr vreo cincisprezece pogoane de pămînt mănos, decît să stau aici cu zece ca vai de lume și să-l mai am și pe Grzyb ca vecin. Știu că m-ar strînge cu ușa amîndoi... Dacă e să vînd, apoi trebuie să vînd repede..."

[1] Tatăl nostru carele ești în ceruri... (lb. germ.).

Şi se ridică, de parcă voia să meargă îndată la notar. Dar aducîndu-şi aminte că pînă la notar era departe, căzu pe saltea şi începu să rîdă încet de unul singur. Berea tare, turnată în stomacul gol, îl moleşea tot mai mult.

Deodată, în dreptul ferestrei se desenă o siluetă omenească. Cineva încerca să privească de afară în bucătărie.

Ţăranul se apropie fără să se gîndească de fereastră. Privi afară... se trezi de-a binelea şi ieşi în fugă în tindă... Auzind scîrţîitul uşii, argatul se întoarse pe cealaltă parte şi înjură, dar Ślimak nu-l luă în seamă. Căută cu mîini tremurătoare clanţa de la uşă, trase de ea şi ieşi în aerul îngheţat de afară.

Lîngă casă, stătea o femeie şi privea înăuntru pe fereastră. Ślimak se apropie de ea, o apucă de umeri şi şopti cu teamă :

— Tu eşti, Jagna ?... Tu ?... Teme-te de Dumnezeu, ce faci aici ? Cine te-a îmbrăcat.

Într-adevăr, era Ślimakowa.

— Singură m-am îmbrăcat, dar nu m-am încheiat la cizmuţe şi-mi stau strîmb... Hai acasă, îi spuse trăgîndu-l de mînă.

— Unde acasă ? se miră Ślimak. Jagna, tu eşti atît de bolnavă, încît nu ştii că ne-au ars casa şi şura ?... Unde vrei să mergem pe un ger ca ăsta ?

În curte, mîrîiră dulăii lui Hamer ; Ślimakowa se agăţă de braţul bărbatului şi insistă cu îndărătnicie :

— Hai acasă... hai acasă ! Nu vreau să mor în casa altuia ca o sărăcană. Nu !... Eu îmi am casa mea... Nu vreau să mă adun cu şvabii, că părintele n-o să mai vrea să-mi stropească nici coşciugul cu apă sfinţită...

Îl trase de mînă pînă cînd o ascultă. Porniră spre poartă, ieşiră din curte, apoi se îndreptară spre rîul îngheţat, ca să ajungă mai repede acasă. În urma lor, alergau cîinii lătrînd cu înverşunare şi apucîndu-i de veşminte.

Mergeau în tăcere. Abia lîngă rîu, femeia vlăguită se opri şi, după ce se odihni o clipă, începu să vorbească :

— Tu crezi că eu nu ştiu că nemţii te-au ademenit şi vrei să le vinzi pămîntul ?... Ce, nu-i aşa ?... adăugă, privindu-l sălbatic în ochi.

Ślimak îşi înclină capul.

— Vînzătorule !... Tîlharule !... izbucni deodată, ameninţîndu-l cu pumnul. Tu pămîntul vrei să-l vinzi ?... Ai fi în stare să-l vinzi evreilor pînă şi pe Isus !... Ţi s-a urît să mai fii un gospodar cinstit, ca şi tatăl tău, şi vrei să pleci cu traista-n băţ printre străini ? Şi Jędrek ce-o să facă ?... O să ţină de coarne plugul altuia... Iar pe mine cum vrei să mă îngroape ?... Ca pe o nevastă de gospodar sau ca pe o sărăcană ?...

Îl trase după ea şi păşiră pe gheaţă. Cînd ajunseră la mijlocul rîului, Ślimakowa izbucni din nou :

— Stai tu, Iudă !... strigă, apucîndu-l de amîndouă mîinile. Tu te gîndeşti să vinzi pămîntul ? Nu mai cred nimic... Ascultă, spuse surescitată, dacă-l vinzi, Dumnezeu o să te pedepsească şi pe tine şi pe băiat... Să se spargă gheaţa sub tine, dacă nu renunţi la gîndurile astea diavoleşti... N-am să-ţi dau pace nici după moarte... N-ai să mai pui geană pe geană niciodată, iar de-ai să adormi, am să mă scol din mormînt şi am să-ţi deschid ochii.

Ascultă !... ţipă cuprinsă de nebunie. Dacă vinzi pămîntul, să nu mai apuci să înghiţi sfînta împărtăşanie, să ţi se oprească în gît, sau s-o verşi înapoi cu sînge...

— Isuse Cristoase !... se înfioară ţăranul.

— Pe unde calci, să ţi se usuce iarba sub picioare... îl blestema femeia în neştire. La cine te uiţi, să se abată nenorocirea asupra lui...

— Isuse ! Isuse !... gemu țăranul. I se smulse din mîini și își astupă urechile.

— Ai să-l vinzi ? ai să-l mai vinzi ?... îl întrebă, apropiindu-și fața de fața lui.

Ślimak scutură din cap și își desfăcu mîinile.

— Întîmplă-se ce s-o întîmpla, răspunse, dar n-am să vînd pămîntul.

— De-ar fi să mori în casa ta ?

— De-ar fi să și mor.

— Așa să-ți ajute Dumnezeu ?...

— Așa să-mi ajute Dumnezeu și chinurile lui nevinovate...

Ślimakowa se împletici. Bărbatul o apucă de mijloc și mai mult o purtă pînă la staulul în care dormeau cei doi argați ai lui Hamer.

Țăranul își așeză nevasta pe prag și începu să bată cu pumnii în ușă.

— Cine-i acolo ? întrebă un glas somnoros.

— Deschideți !... Sculați-vă !... răspunse Ślimak.

Unul dintre argați deschise ușa.

— Dumneata ești, Ślimak ? se cruci, înfășurîndu-se în cojoc.

— Duceți-vă la colonie, pentru că trebuie să-i aștern aici nevestei.

Argatul începu să se scarpine în capul lățos.

— Îți arde de glumă ?... Păi pămîntul nu mai e al dumitale...

— Da' al cui e ?... răcni țăranul înfuriat și luîndu-l de piept, îl scoase în curte.

— Hai, pieriți dinaintea mea ! adăugă, făcîndu-i loc celuilalt argat, care părăsi staulul cu cizmele în mînă.

Argații alungați începură să se îmbrace bodogănind. Ślimak își luă nevasta de mînă și o așeză în culcușul cald încă. Femeia răsufla cu greutate.

— Din toată afacerea asta o să iasă un proces ! spuse argatul mai în vîrstă. Nu e îngăduit să-ți bați joc de oameni. Bătrînul s-a încrezut în vorba dumitale și l-a adus pe Knap, ți-a îngrijit nevasta, iar dumneata dai bir cu fugiții la mijlocul nopții. Ce negustor cinstit mai ești și dumneata !...

— Pesemne că l-a ațîțat Gede, interveni al doilea.

— Gede nu e atît de ticălos, răspunse cel mai vîrstnic, el își ține făgăduiala. Asta miroase a evreu... Cred că l-au convins Josel și Hirszgold, cîinii ăia doi care au abătut nenorocirea asupra noastră.

Furios, Ślimak trînti ușa staulului. Cei doi nemți ridicară glasul :

— O să plătești tu pentru mîrșăvia asta !...

— Pămîntul nu-ți ajunge...

— O să vezi tu cînd o să te izgonească evreii.

— O să crăpi de foame ori o să cerșești la intrarea în biserică.

— Pupați-mă-n fund !... le strigă Ślimak.

Se întoarseră și plecară spre colonie, amenințînd cu pumnii și înjurînd cu schimbul în limbile polonă și germană. Cînd glasurile lor mînioase tăcură, Ślimak ieși din staul și începu să umble prin bătătură, trăgînd cu urechea spre drum și așteptînd să vină cineva.

„N-am încotro, se gîndi, trebuie să aduc vreo femeie și pe felcer..."

La răstimpuri, deschidea ușa care scîrțîia și se uita la nevastă. I se părea că adormise ceva mai liniștită, fiindcă nu mai sforăia.

Așa petrecu toată noaptea. După ce răsări soarele, dădu fîn la vaci și le adăpă, iar cînd se făcu ziuă de-a binelea, intră în grajd vrînd să se odihnească și el puțin.

Tăcerea nevestei îl puse pe gînduri. Cu toate că i se lipeau ochii de somn și i se învîrtea capul, se duse lîngă

ea și o privi cu luare aminte. O scutură de braț și îi atinse buzele, dar Jagna nu făcu nici o mișcare. Murise și chiar se răcise.

„Na, poftim !... murmură. A... a... acum n-au decît să se ducă toate de rîpă !..."

Se închise în grajd și așternînd un braț de paie într-un colț, se culcă. După cîteva minute, adormi adînc.

Soarele trecuse de amiază, cînd fu trezit de lumină și de gălăgie. Deschise ochii și o văzu lîngă el pe bătrîna Sobieska.

— Scoală-te, Ślimak !... Ți-a murit nevasta... A murit de-a binelea...

— Și ce pot să-i fac eu ? răspunse țăranul. Se întoarse cu fața în jos și își acoperi mai bine capul cu cojocul.

— Trebuie să cumperi coșciug... Să vestești preotul...

— Să-l vestească altcineva.

— Cine ? se minună băbătia. În sat se vorbește că te-a pedepsit Dumnezeu pentru Owczarz și orfană... Nemții sînt mînioși foc, că morarul ăla gras de la Wólka s-a certat cu ei și a plecat... Nici măcar Josel nu m-a lăsat să vin aici, zice că acum o să-ți iasă pe nas găinile pe care le-ai vîndut anii trecuți celor de la calea ferată. S-a-nverșunat ovreiul, puțin a lipsit să nu-l opăresc cu apă clocotită... Hai, Ślimak, scoală-te o dată, stărui femeia, trăgîndu-l de cojoc.

—E, lasă-mă în pace, se apără țăranul cu glas înăbușit, că dacă-ți dau un picior, curge toată votca din tine...

— O, păgînule !... nepricopsitule !... Înseamnă că ți-ai pierdut judecata, de vreme ce tu zaci aici și nevasta ta juruită așteaptă s-o îngropi creștinește... Vino-ți în fire, Ślimak...

— Pupă-mă-n !... urlă țăranul și izbi cu piciorul în gol cu atîta putere, încît valul de aer rece ajunse pînă la Sobieska. Băbătia își înălță brațele și alergă văicărindu-se în sat...

Ślimak închise ușa cu piciorul și se acoperi iarăși cu cojocul. O îndîrjire țărănească, de nezdruncinat, puse stăpînire pe el, fiindcă acum era sigur că va pieri fără nici un ajutor de nicăieri. Nu se plîngea și nu-i părea rău de nimic, n-avea decît un gînd : să adoarmă și să moară în somn. Dușmanii îl blestemaseră, cunoscuții îl părăsiseră, cei mai apropiați intraseră în mormînt. Nu mai avea nimic și pe nimeni ; cît era lumea de mare, nici o mînă omenească nu se găsea care să-l scoată din nenorocire sau să-i dea o gură de apă, dacă i-ar fi fost sete. De scăpat, putea să-l mai scape doar mila lui Dumnezeu, dar nu mai credea în ea.

Pe cînd zăcea așa cu fața în jos, ca să nu-și mai vadă nevasta moartă, soarele coborî spre dealurile dinspre apus ; din satul în care se afla biserica, ajunse pînă la el dangătul clopotului de seară, iar prin case femeile cucernice începură să șoptească „Îngerul Domnului". În același timp, pe drumul de pe colină se arătă o umbră neagră, cocoșată. Mergea drept spre gospodăria lui Ślimak, încet, cu sacul pe umăr și cu bățul în mînă, înconjurat de strălucirea soarelui. Întocmai ca îngerul Domnului, pe care Părintele milostiv îl trimite oamenilor aflați în nevoia din urmă.

Era Jojna Niedoperz, cel mai bătrîn și mai sărac evreu din împrejurimi. Făcea de toate și tîrguia de toate, dar niciodată n-avea nimic. Împreună cu familia-i numeroasă locuia într-o căsuță lăturalnică, lăsată într-o rînă, căreia îi lipsea o parte din acoperiș, iar în ferestrele bătute cu scînduri și lipite cu hîrtie, doar ici și colo lucea cîte un ciob de geam.

Jojna se ducea în sat, unde nădăjduia să coase vreo haină lui Grzyb sau Orzechowski, iar în cel mai rău caz să-l ajute cu ceva pe cîrciumarul Josel, care se slujea de el, plătindu-l cu te miri ce. Vîntul tăios îi fîlfîia perciunii și barba rară, îi ciupea pleoapele umflate de sînge și se străduia să-i pătrundă sub capota împestrițată cu pete dese. Evreul sufla în mîinile vinete de ger, își muta desaga de pe un umăr pe celălalt și cugeta la necazurile familiei. Oare nevasta lui, bătrîna Liba, o să aibă vreodată vreo știucă pentru sabat ? Ce face fiul lui, Menachem, care fugise în Germania, ca să nu facă armata și își răsese barba, se îmbrăcase în surtuc, dar nu avea nici un ban ? Cînd o să se întoarcă în sfîrșit cel mai îndemînatic dintre ginerii lui, Bencyjon Sufit, care acum se afla la închisoare pentru o nelegiuire cu impozitele ? Al doilea ginere, Wolf Krzykier, va ajunge vreodată predicator, cu toate că de zece ani nu mai face altceva decît să citească sfînta scriptură ? Fiica lui, Ryfka, o fată bătrînă și urîtă, se va căsători oare vreodată, iar nepoții și nepoatele, Chaim, Fajwel și Mordka, Elka, Łaja și Mirla, vor avea cîndva cîte două cămăși întregi fiecare ?

— Oi, oi ! murmură evreul. Și tîlharii ăia mi-au mai luat și cele trei ruble...

Cele trei ruble îi fuseseră luate încă din toamnă, dar el nu putea să le uite nici acum. Deoarece era cea mai mare sumă pe care o avusese în viața lui.

În clipa aceea, privirea lui Jojna căzu pe coșul de la casa arsă a lui Ślimak și evreul oftă din greu. Oi, ce-ar fi fost dacă Dumnezeu îi ardea căsuța lui ? Unde i-ar mai fi stat nevasta, fetele, ginerele, nepoții și nepoatele ?...

Fu și mai tulburat cînd auzi mugetul vacii din staul. Ślimak era deci tot aici. Unde putea fi, de vreme ce în

sat nu l-ar fi primit nimeni, fiindcă erau cu toții supărați pe el de vreun an de zile. De ce erau supărați ? E, păi pe el, pe bătrînul Jojna, de ce sînt supărați și nu-l scot din ticălos ?... Oamenii au și ei hachițele lor, așa e rînduiala lumii și el n-o poate îndrepta.

Vaca mugi a doua oară (mugeau amîndouă cu schimbul de la amiază) și Jojna coti spre gospodărie, să vadă ce se petrece la Ślimak.

„Poate cîștig și eu ceva ?“ se gîndi.

Intră în curte, privi în jur și clătinînd din cap, se duse drept la grajd.

— Ślimak !... Oameni buni, nu e nimeni acasă ?... întrebă, bătînd cu bățul în perete. Îi era frică să deschidă ușa în lipsa stăpînilor, ca nu cumva să-l învinuiască cineva că umblă prin ograda altuia.

— Cine-i acolo ? răspunse Ślimak.

— Eu, bătrînul Jojna, îl lămuri evreul și deschizînd ușa, întrebă uimit :

— Ce s-a întîmplat aici ?... Ce ai, Ślimak ?... Ce-i cu stăpîna casei ?...

— A murit.

— Cum așa, a murit ?... se sperie Jojna. Ce rost au glumele astea nelalocul lor ! Oi, a murit cu adevărat ?... adăugă, privind atent la femeia întinsă pe paie. O gospodină atît de bună ! continuă. Mare nenorocire pe capul dumitale, ferească Dumnezeu... Ptiu ! scuipă. Atunci de ce zaci aici, Ślimak, trebuie să te ocupi de înmormîntare.

— O să fie două înmormîntări o dată, mormăi țăranul.

— Cum două ?... Nu ți-e bine ?

— Nu.

Evreul clătină din cap, scuipă și chibzui :

— Așa ceva nu se poate, zise, dacă nu poți să umbli, mă duc eu să dau de știre. Să-mi spui numai la cine să mă duc.

Ślimak tăcea, dar vaca mugi din nou.

— De ce mugesc vitele așa ? întrebă Jojna curios.

— Pentru că nu sînt adăpate.

— Și de ce nu le-ai adăpat ?

Țăranul tăcu iarăși. Evreul se gîndi o clipă, apoi ciocănindu-și fruntea cu degetul, aruncă sacul și bastonul și întrebă :

— Unde țineți hîrdăul ? Dar găleata ?...

— Lasă-mă în pace, mormăi țăranul cu glas mînios.

Dar Jojna nu cedă. Găsi hîrdăul și găleata în staul, aduse apă de cîteva ori dintr-o copcă, adăpă vacile și lăsă o găleată plină lîngă Ślimak. Lui Jojna îi părea rău mai ales de vaci, fiindcă de cincizeci de ani visa zadarnic să aibă vaca lui ori măcar o capră.

În vreme ce se odihnea după această muncă destul de grea pentru vîrsta lui, evreul îl întrebă pe Ślimak :

— E, ce-o să te faci acum ?

Țăranul fu mișcat de mila lui, dar asta nu-i spori energia. Așa că se mulțumi să ridice capul și să spună

— Dacă te întîlnești cu Grochowski, spune-i din partea mea să nu îngăduie să mi se vîndă pămîntul pînă cînd nu va crește Jędrek.

— Și-n sat ce să le spun ?... că mă duc acolo.

Dar țăranul se și acoperise cu cojocul și nu mai scoase o vorbă.

Evreul așteptă puțin, apoi își sprijini bărbia în mînă și se gîndi îndelung. În cele din urmă, închise grajdul, își luă desaga și bățul și plecă, dar nu se îndreptă spre pod, ca să ajungă în sat, ci o luă pe drum în sus. Compătimirea acestui sărman pentru nenorocirea altuia era atît de adîncă, încît își uită de propriile necazuri, gîndindu-se numai cum să-l ajute pe Ślimak. La drept vorbind, nu se gîndea la Ślimak, pentru că acum se contopea cu el. Avea impresia că el, Jojna, zace în grajd alături de nevasta moartă și trebuie să iasă cu orice preț din acest impas.

Se duse deci, atîta cît îi îngăduiau picioarele bătrîne, mai întîi la Grochowski. Erau șase ceasuri spre seară și se lăsase întunericul, cînd ajunse la casa acestuia. Se miră că înăuntru nu era lumină. Începu să bată în poartă, dar nu-i răspunse nimeni. După ce așteptă, preț de un sfert de ceas la ușă, înconjură casa și deodată, pe cînd se pregătea de plecare, apăru ca din pămînt în fața lui Grochowski.

— Tu ce cauți aici, ovreiule ?... se răsti la el țăranul uriaș, străduindu-se să ascundă la spate un obiect lung.

— Ce caut ?... răspunse Jojna înfricoșat. Am venit înadins la dumneata de la Ślimak... Ai aflat că le-a ars casa, i-a murit nevasta și el zace lîngă ea cu mintea rătăcită ?... Vorbește de parcă l-ar încerca gînduri rele și nici vacile nu și le-a adăpat. Mi-e frică să nu-și facă ceva la noapte.

— Ascultă, ovreiule, îl repezi țăranul cu asprime, spune-mi adevărul. Cine te-a învățat să minți așa ? Că tu nu ești hoț, dar e limpede că tîlharii te-au trimis...

— Care tîlhari ? strigă Jojna. Eu vin drept de la Ślimak...

— Nu umbla cu șoalda, nu minți... îl sfătui Grochowski. Pe mine n-ai să mă scoți de aici, de-ai minți încă o dată pe atîta, iar ei n-o să-ți dea înapoi nici rublele pe care ți le-au furat...

Îl amenință pe Jojna și se ascunse iarăși printre acareturi. Abia acum observă evreul că Grochowski ținea o pușcă în mînă. Pesemne că se aștepta să-l calce hoții.

Vederea armei îl înspăimîntă atît de mult pe Jojna, încît la început era cît pe ce să se prăbușească, apoi o

zbughi spre drum. În lumina slabă a lunii, evreului i se părea că fiecare tufă și fiecare stîlp este un tîlhar care mai întîi vrea să-l dezbrace, iar după aceea să-l împuște. Jojna ar fi fost în stare să moară numai la auzul bubuiturii.

Cu toate acestea, nu-l uită pe Ślimak și, odată ajuns la drum, se îndreptă spre casa parohială din satul cu biserica.

Preotul din partea locului păstorea abia de cîțiva ani această parohie. Era un om de vîrstă mijlocie, foarte arătos. Avea pregătire superioară și obiceiurile unui șleahtic bine crescut. În fiecare an își cumpăra mai multe cărți decît toți vecinii lui și citea foarte mult ; asta nu-l împiedica să crească albine, să vîneze, să se ducă pe la adunările organizate de vecini și să-și îndeplinească îndatoririle de preot.

Se bucura de simpatia tuturor. Șleahticii îl iubeau pentru înțelepciunea și înclinațiile spre petrecere, evreii pentru că nu îngăduia să fie nedreptățiți, coloniștii pentru că-i primea pe pastorii lor la casa parohială, iar țăranii pentru că restaurase biserica, înconjurase cimitirul cu zid, le ținea predici și slujbe frumoase, iar pe săraci nu numai că-i boteza și-i îngropa pe gratis, dar îi și ajuta.

Dar legăturile dintre oamenii simpli și preot nu erau prea strînse. Țăranii îl respectau, dar nu cutezau să se apropie de el. Privindu-l, își închipuiau că Dumnezeu este un mare boier și șleahtic, bun și milostiv, care însă nu stă la taclale cu oricine. Preotul simțea și el această stare de lucruri și era mîhnit mai ales că nici un țăran nu-l chemase pînă atunci la nuntă sau la botez, nici unul nu-i ceruse nici un sfat. Vrînd să le cîștige încrederea, încerca uneori să intre în vorbă cu ei, dar se întrerupea

repede, văzînd teama de pe fața țăranului și propria tulburare.

„Nu sînt în stare să fac pe democratul !..." se gîndea înciudat.

Cîteodată, cînd drumurile erau proaste, și nu venea nimeni pe la el cîteva zile la rînd, se trezeau în el mustrările de conștiință.

— Sînt un păstor nevrednic, își spunea, un prost discipol al lui Cristos. N-am devenit preot, ca să țin companie șleahticilor, ci ca să-i slujesc pe cei neajutorați... Sînt o otreapă, un fariseu.

Atunci se închidea în casă cu cheia, îngenunchea pe pardoseala goală și-l ruga pe Dumnezeu să-i trimită harul de apostol. Jura că va împărți la unul și la altul copoii de vînătoare, va arunca sticlele din pivniță, va dărui săracilor sutanele elegante și, în loc să joace cărți cu moșierii, îi va mîngîia pe cei îndurerați, îi va învăța pe cei neștiutori și-i va întări pe cei ce se îndoiau. Și tocmai cînd, datorită posturilor și rugăciunii... izbutea să trezească în el duhul umilinței și al renunțării, satana îi aducea musafirii la casa parohială.

— Sînt blestemat... Doamne, ai milă !... murmura cu disperare, zvîcnind în picioare, ca să dea dispoziții în legătură cu mîncărurile și vinurile. Un sfert de ceas mai tîrziu, cînta melodii laice și bea ca un ulan.

În seara în care Jojna se apropia de casa parohială, preotul se pregătea să plece în vizită la moșierii din vecinătate. Aveau să se întîlnească vreo cincisprezece persoane, printre care un inginer din Varșovia cu știrile de ultimă oră, aveau să fie preferansul obișnuit, o cină minunată și vinuri de excepție, deoarece inginerul îi făcea curte fiicei amfitrionului. Preotul petrecuse cîteva zile în singurătate, de aceea aștepta cu nerăbdare clipa plecării.

Era atît de plictisitor să vezi de la o fereastră curtea, în care un argat rotofei tăia lemne, iar de la cealaltă grădina acoperită de zăpadă și copacii goi, pe care cîrîiau ciorile, dorea atît de mult compania oamenilor, încît aproape nu mai era în stare să aștepte pînă seara. Număra acum nu numai orele, ci și sferturile, iar cînd privea la ceas, gîndindu-se că a trecut un sfert, se convingea cu uimire că n-au trecut decît cîteva minute.

Vicarul locuia în altă casă și se ducea la culcare îndată după apusul soarelui, punîndu-și pe cap o tichie vătuită. Acesta era încă un lucru care-l bucura pe preot, căci nu-și prea iubea ajutorul. Prin urmare, ca să-și mai treacă timpul pînă la plecare, ceru să se aprindă samovarul și trăgînd din lulea, începu să viseze :

„O să vină oare și soții Teofil ?... E, el e un om de o prostie rară, dar ea... Dumnezeule milostiv, ce-mi mai trece prin cap !..."

Dar cu toată căința, vedea mereu ochii verzui ai doamnei Teofil, ațintiți la el cu jale parcă, și expresia aceea particulară, cu care-i spusese nu demult :

— Părinte, în viață se întîmplă drame mai mari decît pe scenă.

Atunci nu-i răspunsese, simțise doar că ceva îi apăsa pieptul. Acum însă, stînd singur aici și socotind bătăile leneșe ale ceasului, recunoștea că în viață se întîmplă drame nu doar mai puternice, ci de-a dreptul înspăimîntătoare.

Ce chin mai mare decît acela de a-ți ascunde gîndurile în fața propriei conștiințe !

Trase cu mai multă putere din lulea și deodată se cutremură.

I se păru că sutana lui atingea o rochie de mătase.

— Isuse, ai milă de mine ! șopti, depărtîndu-se de masă. Dar oricum se așeza, vedea numai ochii verzui și simțea atingerea fierbinte a rochiei de mătase.

— Ah, de-aș pleca mai repede... Gerul o să mă liniștească... De altfel, voi juca toată seara preferans.

Nici el nu credea ce-și spunea în gînd. Știa că femeile îl vor reține în salon și ca de obicei va vedea în fața lui ochii aceia ciudați și chipul melancolic, pe care aproape că se întipărise fraza :

— Părinte, în viață se întîmplă drame !...

Deodată, cineva bătu la ușă. Intră Jojna și se ploconi pînă la pămînt.

— Bine că ai venit ! exclamă preotul. Tocmai voiam să trimit după tine, fiindcă s-au adunat cîteva lucruri de făcut.

— Slavă Domnului ! răspunse evreul. De o săptămînă, n-am lucrat nimic. Dar doamna menajeră mi-a spus că s-a stricat ceasul din bucătărie...

— Știi să repari și ceasuri ?...

— Cum de nu, am și unelte.

— Perfect !... croitor și ceasornicar.

— E, mai repar și umbrele... Mă pricep, de asemenea, la curelărie, știu să călăiesc vasele...

— E, dacă-i așa, poți să iernezi la mine. Cînd vrei să vii la lucru ?

— Încep numaidecît.

— Acum noaptea ? întrebă preotul.

— Eu lucrez în toate nopțile. Nu mai dorm cine știe ce...

— Cum vrei. Du-te la bucătărie și spune să ți se dea să mănînci. Ceaiul o să ți se aducă îndată.

— Mă rog de iertare, părinte, se ploconi evreul, dar aș vrea ca zahărul să fie separat.

— Bei ceaiul fără zahăr ?

— Din contră, îmi place chiar foarte dulce, dar păstrez zahărul pentru nepoţi.

— Bea-l cu zahăr, o să capeţi şi pentru nepoţi, răspunse preotul rîzînd de abilitatea evreului.

— Walenty, adu-mi blana, se adresă grăbit slujitorului, auzind că sania a tras la scară.

Evreul se ploconi iarăşi.

— Părinte, mă rog de iertare, spuse, dar eu vin de la Ślimak.

— De la Ślimak ?... repetă preotul. Aha ! de la cel căruia i-a ars casa.

— Nu chiar de la el, că el n-ar fi îndrăznit să mă trimită. Dar i-a murit nevasta şi el parcă şi-a pierdut minţile : zac amîndoi în grajd şi n-au pe nimeni lîngă ei. N-au adăpat nici vitele toată ziua.

Preotul rămase mirat.

— Cum aşa, din sat nu s-a dus nimeni la ei ?...

— Mă rog de iertare, se ploconi evreul, dar în sat se vorbeşte că a căzut asupra lor pedeapsa dumnezeiască. De aceea, musai să piară, dacă nu-i ajută cineva.

Spunînd acestea, se uită în ochii preotului, de parcă voia să-l convingă că e de datoria lui să-l ajute.

Preotul zvîrli luleaua pe jos descumpănit.

— Atunci eu mă duc la bucătărie, sfîrşi evreul. Îşi luă bâţul, sacul şi ieşi.

La intrare, se auzi clinchetul clopoţeilor de la sanie, care-i aminti preotului că e timpul să plece. Walenty îl aştepta cu blana pe braţ.

„Acolo mă aşteaptă, se gîndi preotul, strivind ciubucul cu piciorul. A venit şi inginerul acela... Poate că vor avea nevoie de mine pentru logodnă... (Poate că n-o s-o mai vezi o săptămînă întreagă pe doamna Teofil !... adăugă un

glas mai încet decît gîndurile). Iar Ślimak poate să mai aştepte pînă mîine ; de altminteri, pe moartă n-am cum s-o mai învii..."

Ah, cît e de dureros să eziţi între o agapă preaplăcută şi o vizită nocturnă la nenorocitul care zăcea în grajd alături de nevasta-i moartă...

— Dă-mi blana ! porunci preotul. Numaidecît... adăugă şi intră în dormitor.

„E opt, se gîndi. Dacă mă duc la Ślimak, n-are rost să mă mai duc la întîlnire".

Şi iarăşi văzu în încăperea pustie ochii verzui, chipul trist şi auzi cuvintele : „În viaţă se întîmplă drame..."

— Blana !... Îndată... Walenty, vezi dacă a venit sania.

— Aşteaptă la intrare, răspunse slujitorul.

— Aha... Noaptea e luminoasă ?

— Luminoasă, părinte.

— Aha ! Du-te la bucătărie şi spune-i menajerei să-i dea evreului să mănînce. Dacă vrea să lucreze la noapte, să-i dea o lampă mai bună.

Walenty ieşi.

— Nu pot să fiu robul tuturor nenorociţilor care au ars şi al femeilor care au murit. O să mă duc mîine. Nu poate fi un om prea bun, de vreme ce nu s-a grăbit nimeni să-l ajute.

Privi fără să vrea la chipul Răstignitului şi se cutremură. I se păru că şi Cristos are ochii verzui.

— Pe rănile Mîntuitorului ! şopti. Ce se petrece cu mine ? Eu, un capelan, stau la îndoială cînd trebuie să aleg între o distracţie şi mîngîierea unui sărac !...

Îşi luă capul în amîndouă mîinile şi începu să umble prin încăpere. Walenty reveni.

Preotul îşi ridică spre el faţa lividă.

— Ia un coş, îi spuse cu glas schimbat, pune în el carne de la prînz, pîine, o sticlă de mied [1] şi du-l în sanie.

Slujitorul se miră, dar îndeplini porunca.

„Poate că moare ? se întrebă preotul. Poate că ar trebui să iau şi sfintele daruri ?... Nemaipomenit !... şopti iarăşi văzînd ochii aceia. Sînt blestemat în vecii vecilor... Doamne, ai milă de mine..."

Se bătea cu pumnii în piept şi se îndoia că va mai putea fi mîntuit, uitînd că Părintele milostiv nu socoteşte numărul petrecerilor sau al sticlelor golite, ci lupta grea pe care o duce cu sine însăşi inima omenească.

CAPITOLUL XI

După o jumătate de ceas, caii bine hrăniţi ai preotului se opriră înaintea gospodăriei lui Ślimak. Preotul aprinse felinarul pe care-l scoase de sub capră şi cu lumina într-o mînă şi coşul în cealaltă, se duse la grajd.

Împinse uşa cu piciorul şi văzu trupul fără viaţă al Ślimakowei. Se uită la dreapta — pe paie şedea ţăranul, ferindu-şi ochii de lumină.

— Cine e ? întrebă Ślimak.

— Eu sînt, preotul.

Ţăranul zvîcni în picioare, şi îşi luă cojocul pe umeri. Pe faţa lui era întipărită uimirea ; nu putea să priceapă ce se petrece. Trecu pragul împleticindu-se şi oprindu-se înaintea preotului, îl privea cu gura căscată.

— Ce doreşti, părinte ? întrebă încet.

[1] Vin de miere.

— Îţi aduc binecuvîntarea lui Dumnezeu. Îmbracă-te în cojoc, că e frig, şi mănîncă ceva, îl îndemnă preotul. Aşeză coşul pe pragul înalt şi începu să scoată din el pîinea, carnea şi sticla cu mied.

Ślimak se apropie de preot, îl privi în faţă, îi atinse blana cu mîinile şi se prăbuşi brusc la picioarele lui, hohotind :

— O, cît sînt de amărît, părinte... cît sînt de amărît... O, cît sînt de îndurerat...

— *Benedicat te omnipotens Deus* [1], îl binecuvîntă preotul. Şi deodată, în loc să facă semnul crucii, îl luă în braţe şi se aşezară amîndoi pe prag. Stătură aşa îndelungată vreme, ţăranul sărman plîngîndu-şi durerea în braţele preotului elegant.

— Hai, frate, linişteşte-te... o să fie bine... Dumnezeu nu-şi părăseşte copiii lui...

Îl sărută şi-i şterse lacrimile. Ślimak se prăvăli hohotind iarăşi la picioarele lui :

— Acum n-am decît să pier... suspină. Acum, cînd am avut norocul ca dumneata, părinte, să ai milă de mine, pot să mă duc şi în iad pentru păcatele mele... Merit eu asta ?... De-aş trăi o sută de ani şi m-aş duce în genunchi pînă la Sfîntul Mormînt, tot nu te-aş răsplăti îndeajuns...

Se retrase în genunchi şi bătu pămîntul cu fruntea la picioarele preotului ca înaintea altarului. Trecu multă vreme pînă cînd preotul izbuti să-l liniştească şi să-l facă să se ridice şi să se îmbrace în cojoc.

— Ia şi bea, îi spuse preotul, întinzîndu-i paharul cu mied.

— Nu cutez, cinstite părinte...

— Atunci beau eu întîi, şi atinse paharul cu buzele.

Ślimak luă paharul cu mîini tremurătoare şi îngenunchind din nou, bău cu greutate.

[1] Dumnezeu atotputernicul te binecuvîntează (lb. lat.).

— E, îţi place ? îl întrebă preotul după o clipă.

— Oho, e tare bun ! Parc-ar fi secărică... răspunse ţăranul cu alt glas şi-i sărută mîna preotului. Trebuie să aibă multe plante în el, adăugă.

Îndemnat de preot, mîncă o bucată de carne cu pîine şi bău al doilea pahar de mied. Se simţi mai întremat.

— Spune-mi, frate, ce ţi s-a întîmplat ? începu preotul. Îmi aduc aminte că erai un gospodar înstărit.

— Ar fi multe de spus, părinte. Un băiat mi s-a înecat, al doilea e la închisoare, nevasta mi s-a prăpădit, mi-au furat caii, mi-au dat foc... Toate nenorocirile mele au început atunci cînd moşierul a vîndut satul, cînd a început construirea căii ferate şi au venit nemţii. Din cauza topometrilor care şi-au înfipt beţele pe cîmp, s-a mîniat tot satul pe mine. De atîţat, i-a mai aţîţat şi Josel, pentru că inginerii au cumpărat pui şi alte lucruri de la mine. Nici acum nu-mi dă pace cîrciumarul...

— Şi tu te duci mereu să-i ceri sfatul, îl dojeni preotul.

— Unde să mă duc, părinte ? Că ţăranul nu ştie prea multe, iar ovreiul se pricepe la toate şi cîteodată te sfătuieşte de bine.

Preotul se depărtă puţin, iar ţăranul, încurajat de mied, îşi urmă vorba.

— Cînd n-a mai fost boierul, n-am mai putut cîştiga un ban la conac, ba am fost silit să le dau nemţilor cele două pogoane de luncă, luate în arendă de la moşier.

Ahaa !... îl întrerupse preotul. Nu ţie a vrut moşierul să-ţi vîndă cu o sută douăzeci de ruble o luncă bună care făcea o sută şaizeci ?

— Ba mie.

— Şi de ce n-ai cumpărat-o ? N-ai avut încredere în el. Voi credeţi că boierii nu se gîndesc decît să vă înşele...

— Cine poate şti ce gîndesc, părinte ? Între ei ciripesc ca ovreii, iar pe noi ne batjocoresc întotdeauna. Îmi aduc aminte că atunci, cînd cu lunca, boierul a început să-şi rîdă de mine cu cucoana şi cumnăţelul, aşa că m-am speriat atît de tare, încît n-aş mai fi luat-o nici cu o sută de ruble. Şi pe urmă, lumea vorbea atunci că o să se împartă pămîntul...

— Iar tu ai crezut ?

— Păi cum să înţeleg eu cum stă treaba, cînd din toate părţile aud numai minciuni, şi adevărul nu-l pot afla nicăieri ? Tot ovreii le ştiu pe toate, dar ei o dată spun una, altădată alta, iar ţăranul crede în ce-i convine.

— Hm ! dar la calea ferată n-ai cîştigat nimic ?

— Nici măcar un sfanţ n-am văzut, pentru că nu m-au lăsat nemţii.

— Şi nu puteai să vii la mine ? se supără preotul. Inginerul şef a locuit tot timpul la mine...

— Să-mi fie cu iertare, părinte, dar de unde era să ştiu eu ? De altfel, nici n-aş fi îndrăznit să vin.

— Hm ! hm ! Ai avut multe necazuri cu nemţii ?

— Oho ! oftă ţăranul. De cînd au venit, s-au pus pe capul meu să le vînd pămîntul. Atîta m-au bătut la cap, atîta m-au îmbrobodit, că atunci cînd m-a pedepsit Dumnezeu şi mi-au ars casa şi şura, m-am mutat cu nevasta la ei.

— Şi le-ai vîndut pămîntul ?...

— M-a ferit Dumnezeu, şi răposata mea nevastă. S-a sculat de pe patul de moarte, m-a scos afară din casa lor şi atîta m-a blestemat, că mai bine mor, decît să vînd avutul. Dar ştiu că şi ei o să se răzbune pe mine... adăugă Slimak, înclinîndu-şi capul cu tristeţe.

— N-o să-ţi facă nimic.

— Dacă nu ei, atunci bătrînul Grzyb. Cînd o să plece Hamer, o să-i cumpere Grzyb și casa, și pămîntul. Iar el e mai rău ca nemții.

„Uite ce fel de păstor mai sînt și eu ! se gîndi preotul. Oile mele se sfîșie între ele, ca lupii, nemții nu le lasă în pace, evreii le dau sfaturi, iar eu îmi văd de petreceri !..."

— Acum te las, frate dragă, spuse cu voce tare, vreau să trec și prin sat.

Și se ridică de pe prag. Ślimak îi mai sărută picioarele încă o dată și-l conduse pînă la sanie.

— Ia-o pe pod, îi porunci preotul.

— Pe pod ?... Nu ne mai ducem acolo ? se miră vizitiul cu obrajii atît de bucălați, de parcă-l înțepaseră albinele.

— Mînă unde-ți spun ! se răsti preotul nerăbdător și se așeză în sanie.

Plecară. Ślimak rămase singur și rezemîndu-se de gard, ca odinioară în timpurile bune, asculta sunetul clopoțeilor care se depărtau, gîndindu-se :

„De unde să fi aflat preotul de noi ? Se vede că lui, ca și lui Dumnezeu, nu poți să-i ascunzi nimic... E de groază !... E sigur că oamenii din sat nu i-au spus, nici nemții, nici Sobieska... Poate Jojna ? E un ovrei bun și simțitor, mi-a adăpat și vacile, dar nu cred că s-ar fi dus el noaptea pînă la casa parohială. Pe urmă, el se ducea în sat. Lucru de pomină, să vină preotul la un țăran, să-i dea să mănînce, să bea și să-l mai ia și în brațe. Pentru Dumnezeu, mă cuprinde rușinea, cînd mă gîndesc că m-am pupat cu cineva atît de sus-pus... E, n-aș îndrăzni nici cu organistul".

Stătea, se gîndea și șoptea :

— Trebuie să se fi schimbat multe pe lume, dacă un om al bisericii nu s-a rușinat să stea lîngă un țăran pe pragul ușii de la grajd și să se poarte cu el ca și cu un frate. Să se împartă iarăși pămîntul ?... Ori șleahticii au fost desființați cu toții ?... Preotul a fost cinstit și foarte bun. Întocmai ca episcopul ăla sfînt care l-a ridicat pe Lazăr cu mîinile lui și i-a oblojit rănile. O să ajungă și el sfînt, dacă n-a și ajuns cumva, de vreme ce are vedenii și știe ce se întîmplă la jumătate de milă. Acum n-o să-mi mai facă nimeni nici un rău, pentru că ar avea parte numai de nenorocire... O, dacă părintele m-ar ierta și pentru bietul Owczarz și orfană, nu m-aș mai teme de nimic.

Oftă și privi multă vreme cerul spuzit de stele.

— Oare acolo sus, lumînările ard toată noaptea, sau așa luminează cerul ? se întrebă.

De departe, dinspre pod, răsunară iar clopoțeii, se auzi sforăitul cailor și în curînd înaintea casei opri sania preotului. Țăranul alergă la drum.

— Tu ești, Ślimak ?

— Eu, părinte.

— Mîine o să vină bătrînul Grzyb la tine să te ajute. Împăcați-vă și să nu vă mai certați. Iar seara trebuie s-o înmormîntăm pe răposata. Am trimis pe cineva la tîrg după coșciug.

— O, binefăcătorule !... gemu țăranul.

— Paweł, dă bice cailor, îi spuse preotul vizitiului. Scoase ceasul și văzînd că pînă la zece mai erau trei sferturi de oră, murmură :

— Am întîrziat, dar tot mai pot ajunge !...

Și iarăși văzu înaintea lui ochii verzui cînd pe suprafața zăpezii, cînd printre stele, cînd pe spatele vizitiului rotofei.

— Doamne, ai milă... Doamne, ai milă... îngînă preotul, luptînd cu ispita satanei.

Ślimak rămase în drum pînă cînd sania se topi în întuneric. Dar cînd în văzduh se-așternu liniștea, îl cuprinse

oboseala și simți o dorință nestăpînită de a dormi. Se tîrî încet pînă la grajd, dar nu intră. Îi era frică să se culce lîngă nevasta moartă, așa că se culcă în staul.

Avu vise urîte, ca orice om după emoții puternice. Visă că se prăbușește undeva, apoi se îneacă într-o apă foarte rece ori rătăcește prin locuri unde nu era niciodată ziuă, ci numai un amurg veșnic, în sfîrșit, că nevasta ieșise din grajd și se străduia să intre în staul, deschizînd ușa încet sau îndepărtînd o scîndură din perete. Se trezi fără putere și trist, iar vizita preotului din timpul nopții i se păru un vis. Se duse cu teamă la grajd și se liniști abia cînd văzu pîinea, carnea și sticla cu mied începută pe care i le lăsase preotul ieri. Strălucirile zilei care începea alunecară peste răposată și se răsfrînseră în ochii ei deschiși, ca două raze firave.

„Nu, nu s-a mișcat deloc", se gîndi țăranul și oftă pentru sufletul moartei.

Deodată, o sanie care trecea pe drum se opri la poartă. În curînd, intrară în curte doi oameni cu un coș mare. Ślimak își pierdu graiul cînd văzu că cei care-l aduceau erau bătrînul Grzyb și argatul lui.

— Kuba, acum du-te la tîrg după coșciug, dar repede ! îi spuse Grzyb argatului cînd puseră coșul jos nu departe de staul.

Argatul plecă, Grzyb se întoarse spre Ślimak, dar capul cărunt i se clătina și ochii gălbejiți îi alergau neliniștiți.

— E vina mea, spuse, lovindu-se cu pumnul în piept. E vina mea ! E, tot mai ești supărat ?...

— Dumnezeu să-ți dea tot ce dorești, de vreme ce ai venit să mă vezi la așa necaz, răspunse Ślimak și se înclină adînc în fața lui.

Bătrînului îi plăcu această umilință. Îl apucă pe Ślimak de mînă și-i spuse cu bunăvoință :

— Ascultă la mine, eu sînt vinovat, fiindcă așa mi-a spus părintele. De-aia și vin eu întîi la tine și-ți zic : eu sînt vinovat ! Dar și tu, cumetre, nu ți-o reproșez, m-ai amărît destul.

— Mă rog de iertare, dacă ți-am greșit cu ceva, deși la drept vorbind, nu-mi amintesc să-ți fi făcut vreun rău, răspunse Ślimak, sărutînd umărul lui Grzyb.

— Eu nu mai am nici o pretenție, că ai vîndut alimente celor de la calea ferată fără mine...

— Și uite cu ce m-am ales... oftă Ślimak, arătînd dărîmăturile.

— Ce mai vorbă multă, Dumnezeu, Părintele nostru ceresc, te-a încercat greu și de aceea îți spun că e vina mea ! Dar și tu, atunci în fața bisericii, cînd și-a cumpărat răposata marama (veșnică să-i fie odihna), puteai să ne cinstești măcar cu o cinzeacă, în loc să-mi răspunzi cu semeție, mie, unui om bătrîn...

— Da, e adevărat că am cam luat-o razna.

— Iar cu nemții te-ai împrietenit fără să fie nevoie, se folosi Grzyb de prilej. Jędrek a și băut cu ei (îți aduci aminte, atunci cînd au măsurat locul de casă ?...), iar tu te-ai rugat împreună cu ei, ca unul de-al lor...

— Mi-am scos doar căciula. Că doar Dumnezeul lor e și al nostru.

Grzyb scutură din mînă pe lîngă ureche.

— Așa se zice, răspunse. Da' eu cred că Dumnezeul lor trebuie să fie altfel, dacă trebuie să-i vorbești nemțește... Ce să mai vorbim, schimbă tonul dintr-o dată, ce-a fost, s-a dus și nu se mai întoarce. Părintele mi-a spus ieri că ai și tu meritul tău, fiindcă nu ți-ai vîndut pămîntul nemților. Și e adevărat. Pentru că ieri a venit Hamer la mine și mi-a zis că la sfîntul Ion vrea să vîndă tot.

— Așa o fi !...

— Păidar. Vicleni șvabii, amenință bătrînul cu pumnul, anul trecut ziceau că o să ne gonească pe toți de aici, mi-au împușcat gîștele pe luncă, o dată mi-au dus vitele la gloabă, și acum, poftim !... S-au dat de-a berbeleacul, cu toată ambiția lor, împiedicîndu-se de un țăran cu zece pogoane. Numai pentru asta, Ślimak, și meriți mila lui Dumnezeu și prietenia oamenilor. Ce face răposata ?

— E în grajd.

— Dumnezeu s-o odihnească, pînă cînd o s-o îngropăm în loc sfințit. Și ea te-a asmuțit de multe ori împotriva mea, dar eu nu port pică nimănui... Iar aici, schimbă vorba Grzyb, ți-am adus provizii din sat din partea tuturor. Uite, crupe, spuse arătîndu-i un săculeț, făină, mazăre, o bucățică de slănină...

Pe drum, de astă dată dinspre colină, se auziră tropote și scîrțîitul unei sănii care se opri din nou înaintea porții.

— Să fie părintele ?... întrebă Grzyb, ascultînd atent.

— Nu, e un țăran, răspunse Ślimak. Merge cam greoi, parc-ar fi ajutorul de primar Grochowski.

Într-adevăr, își făcu apariția Grochowski care, la vederea lui Grzyb, exclamă :

— O, și dumneata ești aici ? Tocmai la dumneata veneam... Ce-i cu tine, Józek ? i se adresă lui Ślimak.

— Mi-a murit nevasta.

— Mi-a spus Jojna ieri, dar nu l-am crezut. Ia te uită !... Unde este ? A, aici...

Văzînd-o pe răposată, ajutorul de primar își scoase căciula și îngenunche în zăpadă. Grzyb făcu și el la fel. O vreme, se auziră șoaptele rugăciunilor și suspinele lui Ślimak. Apoi țăranii se ridicară, oftară, lăudară însușirile moartei, în sfîrșit, Grochowski îi spuse lui Grzyb :

— Ți-aduc păsăruica, numai că e puțin vătămată, nu prea rău.

— Cum ? nu pricepu Grzyb.

— Ce cum ?... Ți l-am adus pe Jasiek, pentru că mi-a furat caii azi-noapte și a căpătat cîteva alice.

— A, netrebnicul !... Unde e ?...

— În sanie, pe drum.

Grzyb alergă cu greutate într-acolo. Se auziră cîteva lovituri, strigăte și în curînd se arătă bătrînul, aducîndu-l de păr pe Jasiek care, cu toată înălțimea și frumusețea lui, plîngea ca un copil.

Scurta cu flori îi era ruptă, cizmele înalte mînjite de bălegar ; mîna stîngă o ținea învelită într-o cîrpă însîngerată, iar pe față avea un plasture.

— Ai furat caii ajutorului de primar ?... îl întrebă bătrînul furios.

— De ce să nu-i fur ? i-am furat.

— Dar nu i-a mers, se amestecă Grochowski. În schimb, cînd i-a furat caii lui Ślimak, i-a mers.

— Tu i-ai furat ?... răcni Grzyb și începu să-și altoiască feciorul cu pumnii.

— Eu, numai nu te supăra, tată, se văietă Jasiek.

— Pentru Dumnezeu, ce se petrece ? strigă Grzyb.

— Ce să se petreacă ? răspunse Grochowski disprețuitor. Băiatul e sănătos, a intrat în cîrdășie cu alții pe măsura lui și au furat de la toată lumea, pînă cînd l-am nimerit eu.

— Și acum ce-o să faci ? strigă Grzyb, cărîndu-i iarăși la pumni lui Jasiek.

— Acum o să mă îndrept, tată... Mă însor cu fata lui Orzechowski și mă apuc de gospodărie...

— Te cam grăbești ! Acum e timpul să intri la închisoare, nu să faci nuntă, răspunse Grochowski.

Bătrînul Grzyb căzu pe gînduri.

— Cum adică, dumneata o să faci plîngere ? îl întrebă pe ajutorul de primar.

— Ar fi mai bine să nu fac, deoarece se va isca zarvă mare. Dar dacă nu mă despăgubeşti, o să fac...

Grzyb se îngîndură din nou.

— E, şi cam cît ar costa ?

— O sută cincizeci de ruble, nici un ban mai puţin, răspunse ajutorul de primar, desfăcîndu-şi mîinile.

— O, Doamne ! se revoltă Jasiek. Ai tras cu puşca în mine dintr-o ţeavă, iar acum vrei bani ca pentru un tun.

— Dacă-i aşa, interveni Grzyb, n-are decît să facă puşcărie, fiindcă eu nu dau o sută cincizeci de ruble pentru un ticălos.

— Mie o sută cincizeci de ruble, ca să păstrez taina, iar lui Ślimak optzeci pentru caii furaţi.

Grzyb începu iarăşi să-şi bată feciorul.

— Tîlharule !... Spune cine te-a îndemnat ?...

— Se ştie că Josel... Dă-mi pace, se văicări Jasiek, că e ruşine să mă baţi aşa faţă de lume.

— Şi tu de ce l-ai ascultat pe Josel ?

— Pentru că-i datorez o sută de ruble !

— Isuse Cristoase ! gemu Grzyb, smulgîndu-şi părul.

— Haide, n-ai de ce să te amărăşti, îl potoli Grochowski. Trei sute treizeci de ruble cu totul, pentru mine, pentru Ślimak şi pentru Josel. Nu e cine ştie ce pentru dumneata.

— Nu, eu atîta bănet n-am să plătesc ! strigă Grzyb.

— O să-l plătesc eu după ce mă însor cu fata lui Orzechowski, propuse Jasiek.

— O să plăteşti tu pe dracu' !... Trăsni-te-ar !... gemu bătrînul.

— E, dacă-i aşa, spuse ajutorul de primar cu mînie, hai, Jasiek, la judecată. Tu n-ai glumit cînd mi-ai furat caii, deci n-am să glumesc nici eu. Hai !

Şi-l luă de braţ pe flăcăul uriaş.

— Tată, fie-ţi milă !... sînt doar singurul tău fecior, se văietă Jasiek.

Bătrînul Grzyb se uita pe rînd, cînd la fecior şi la Grochowski, cînd la Ślimak.

— De ce te zgîrceşti atîta, tată ?... Pentru nişte prăpădiţi de bani vrei să mă pierzi pentru toată viaţa ! îi reproşă Jasiek.

— E, vezi că ţi-ai mai coborît nasul, îl luă în rîs ajutorul de primar. Îţi aduci aminte cum trăgeai din trabuc în faţa primăriei şi mă ameninţai în bătaie de joc că o să mă fure şi pe mine ?... Eu ţi-am spus de atunci că n-o să mă las furat şi a rămas pe-a mea, iar tu plîngi ca o babă. Mai bate-ţi joc şi acum... E, hai. O să vedem noi dacă tatăl tău n-o să ne ajungă din urmă pe drum.

— Aşteaptă, stai puţin !... îl opri Grzyb, văzînd că ajutorul de primar vrea să-l ia cu el pe Jasiek.

Grochowski şi Jasiek se opriră. Grzyb îi făcu semn lui Ślimak şi intrară amîndoi în şopron.

— Cumetre, vreau să-ţi dau un sfat, începu Grzyb cu glasul coborît. Dacă vrei ca între noi să fie bună-înţelegere, ca între vecini, uite ce trebuie să faci...

— Mde, de unde pot să ştiu ?

— Însoară-te cu sora mea.

— Cu Gawędzina ? întrebă Ślimak.

— Da. Tu eşti văduv, ea văduvă, tu ai zece pogoane, iar ea are cincisprezece şi n-are copii. Eu o să iau pămîntul ei, pentru că e lîngă al meu, iar ţie am să-ţi dau cincisprezece pogoane din partea lui Hamer şi aşa o să aveţi douăzeci şi cinci de pogoane la un loc.

Ślimak se cufundă în gînduri.

— Mi se pare însă că pămîntul Gawędzinei e mai bun decît al lui Hamer, se împotrivi.

— O să-ți dau mai mult din luncă. De acord ?... insistă Grzyb.

— De, știu și eu ? răspunse Ślimak, scărpinîndu-se în cap.

— Atunci, hai să batem palma, prinse momentul Grzyb. Dar tu, pentru bunătatea mea, ai să plătești o sută cincizeci de ruble lui Grochowski și o sută lui Josel.

Ślimak stătea în cumpănă.

— Nici n-am apucat să-mi îngrop nevasta, și tu mă îndemni să mă însor cu alta ? oftă.

Ezitarea lui îl revoltă pe bătrîn.

— Nu fii prost ! îl certă. Cum o să te descurci fără o femeie în gospodărie ? Tot trebuie să te însori cel mult peste o jumătate de an. Răposata a murit și gata ! Dac-ar mai putea să vorbească, ți-ar spune și ea : „Însoară-te, Józek, și nu mai face nazuri, cînd ai de-a face cu un binefăcător ca Grzyb !“

— De ce vă certați ? întrebă Grochowski, apropiindu-se.

— Îl sfătuiesc să se însoare cu sora mea, cu Gawędzina, iar el face mofturi, îl lămuri Grzyb.

— Da, dar vrei să dau din buzunarul meu banii lui Grochowski și ai lui Josel, adăugă Ślimak.

— Da' cele cincisprezece pogoane, patru vaci, o pereche de cai și toate celelalte nu înseamnă nimic ? se supără Grzyb.

— E, asta-i altceva, interveni Grochowski. Dar cum o să se descurce el cu două loturi ?

— I-l schimb, profită Grzyb de întrebare. Iau eu pămîntul soră-mi, iar lor le dau cincisprezece pogoane aici, lîngă tarlaua lui Ślimak.

— Da, dar ăsta e pămîntul lui Hamer, protestă Grochowski.

— Cum să fie al lui Hamer ! exclamă Grzyb. Dacă ei vor, cel mult săptămîna viitoare ne ducem la notar și cumpăr tot pămîntul lui Hamer. Pentru tîlharul ăsta !... adăugă arătînd cu capul spre Jasiek.

— Păi nemții pleacă de aici ? se interesă Grochowski.

— E, ar sta ei și pînă la sfîrșitul lumii, răspunse Grzyb, dar Ślimak nu le-a vîndut pămîntul lui și le-a încurcat toate socotelile. Au dat faliment...

Grochowski cugetă.

— E, atunci însoară-te, Józek, ce mai vorbă multă, îl îndemnă pe Ślimak. O să ai douăzeci și cinci de pogoane și o nevastă pe cinste.

— E o femeie zdravănă, adăugă Grzyb.

— Are și avere, îl sprijini Grochowski.

Ślimak oftă.

— Ehei, răspunse. Mare păcat că Jagna mea n-a trăit s-o vadă și pe asta...

— Dacă trăia, tu nu mai puteai să ai douăzeci și cinci de pogoane, îl dojeni Grochowski.

— E, vrei sau nu vrei ? îl întrebă Grzyb.

— Facă-se voia Domnului ! se resemnă Ślimak.

— Păcat că nu putem bea aldămașul, se plînse Grochowski.

— Am eu un pic de mied de la părintele, spuse Ślimak și intră în grajd încet și cu capul în piept. După o clipă, aduse sticla, păhărelul verzui și umplîndu-l, i se adresă lui Grzyb :

— E, cumètre, rosti înclinîndu-se. Noroc și să dea Dumnezeu ca de-acum înainte să nu ne mai supărăm niciodată. Te rog ca pe un frate și părinte să pui o vorbă bună pentru mine, să-i spui Gawędzinei că vreau s-o iau de nevastă cu îngăduința ta și binecuvîntarea lui Dumnezeu.

Bău, se ploconi înaintea lui Grzyb, apoi îi întinse păhărelul plin.

— Frate Ślimak, răspunse Grzyb, află că sora mea dragă s-a gîndit la tine de ieri, cînd a fost părintele la noi. Ea ți-a trimis săculețul cel mare cu crupe, lipia de grîu și ulcica de unt și mi-a propus să stai la ea pînă cînd îți ridici altă casă. Mă bucur din toată inima pentru tine, ca pentru un frate bun, pentru că tu ești singurul din tot satul care te-ai împotrivit păgînilor și-ai pătimit destule din cauza lor, lucru pentru care Dumnezeu o să te răsplătească.

Bău și-i întinse paharul lui Grochowski.

— Sînt foarte mulțumit, zise ajutorul de primar după ce i se turnă și lui mied, că s-a terminat totul cu bine. Așa că ție, frate Ślimak, îți urez să ai noroc de noua nevastă și de Jędrek, căruia astăzi o să-i dea drumul de la închisoare. Iar dumitale, frate Grzyb, îți doresc să ai noroc cu noul cumnat și cu neastîmpăratul ăsta de Jasiek, ca să-i vină odată mintea la cap. Pe tine, Jasiek, te sfătuiesc să te descurci mai bine ca nemții în noua gospodărie, să nu mai umbli prin grajdurile altora, fiindcă știu că sătenii s-au vorbit împotriva ta și ai să capeți un plumb în scăfîrlie cu prima ocazie, amin.

— Săptămîna viitoare, cumpăr pămîntul de la Hamer, iar după sărbători o să fac două nunți ! exclamă Grzyb bucuros.

După aceste cuvinte, cei patru țărani începură să se îmbrățișeze și să se sărute, iar Ślimak, văzînd că nu mai era mied, îl trimise pe argatul lui Grochowski la Josel, în sat, să mai aducă o sticlă de votcă și una de secărică.

— E prea puțin, frate ! îl sfătui Grochowski. Spune-i să-ți trimită Josel vreo trei găleți de votcă și un butoiaș cu bere, pentru că la înmormîntarea răposatei o să se adune o grămadă de lume.

Ślimak ascultă sfatul înțelept al ajutorului de primar și bine făcu.

Deoarece spre seară, cînd aduseră coșciugul de la tîrg, se strînse atîta omenire la înmormîntarea Ślimakowei, cum nici cei mai bătrîni nu-și aminteau să se mai fi întîmplat vreodată.

Înțelegerea încheiată între țărani fu îndeplinită întocmai. Într-o săptămînă, Grzyb cumpără pămîntul lui Hamer, iar înainte de postul mare avură loc cele două nunți, a lui Jasiek Grzyb cu fata lui Orzechowski și a lui Ślimak cu Gawędzina.

Odată cu sosirea primăverii, în sat veni un inginer hotarnic și se făcu schimbarea pămîntului între Grzyb și Ślimak. În ceasul în care se înfigea primul jalon pe cîmp, din colonie ieșeau căruțele încărcate cu calabalîcul lui Hamer.

Spre toamnă, tinerii Grzyb se așezară în gospodăria lor, iar Ślimak își reclădi casa și avea semne sigure că familia lui va spori cu încă un membru. Folosindu-se de această împrejurare, a doua nevastă îi otrăvea de multe ori viața, spunîndu-i că luase un cerșetor care-i datora ei toată averea. Atunci țăranul amărît pleca de acasă și se ducea sub pinul de pe deal, unde cugeta la lupta ciudată în

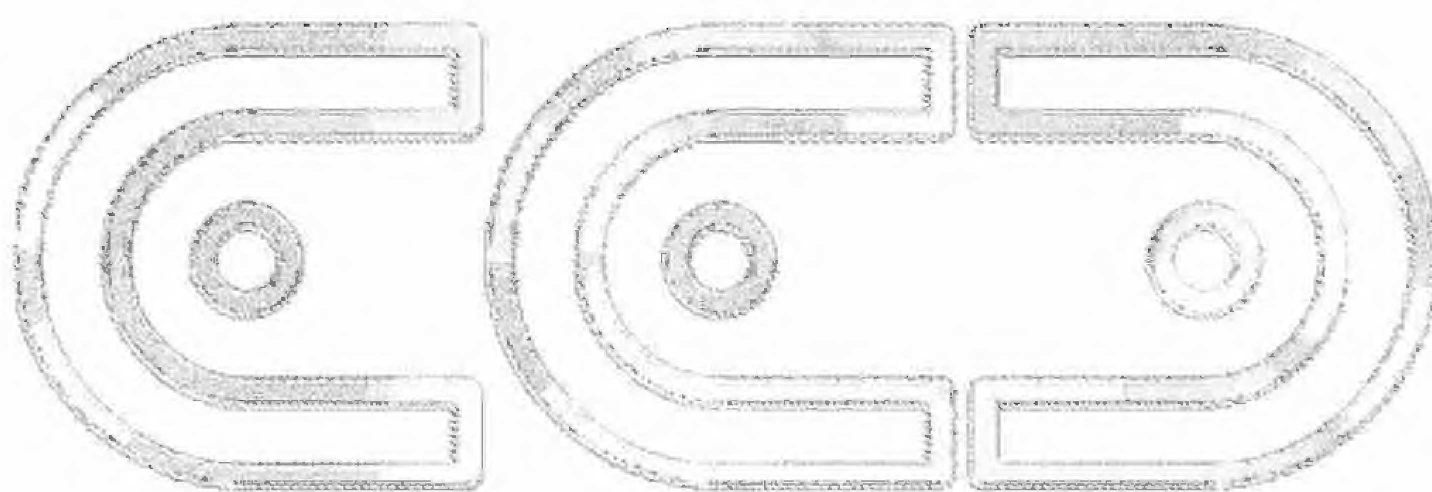
care nemţii îşi pierduseră pămîntul, iar el patru din fiinţele cele mai apropiate.

Oamenii uitaseră de Ślimakowa, de Stasiek, de Owczarz şi de orfană, dar ţăranul îşi aducea aminte pînă şi de cîinele Burek şi de vitişoara, pe care o vînduse măcelarului din lipsă de nutreţ.

Cît despre celelalte persoane, implicate în lupta lui Ślimak cu nemţii, proasta Zośka murise la închisoare, iar bătrîna Sobieska în cîrciuma lui Josel. Ceilalţi, printre care şi Jojna Niedoperz, trăiesc şi sînt sănătoşi.

CLUB

Scanare și prelucrare digitală

de

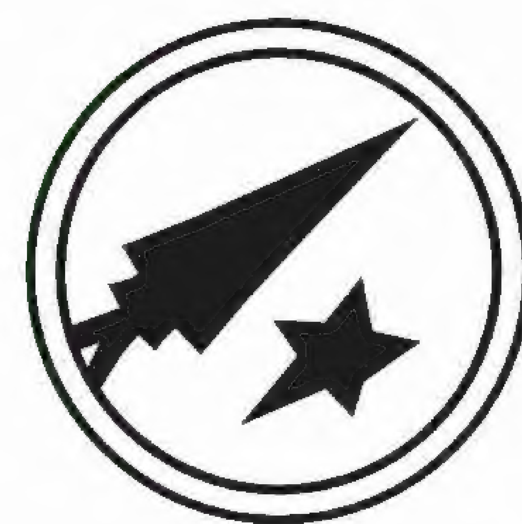

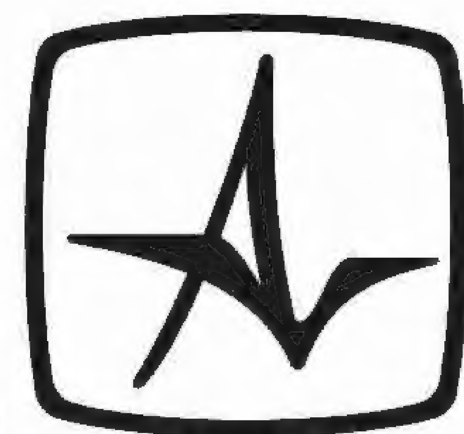
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024